

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1996:21

Mer effektiv inndragning av vinning

Utredning fra Inndragningsutvalget oppnevnt av Justis- og
politidepartementet 31. august 1995.

Avgitt til Justis- og politidepartementet
17. september 1996.

STATENS FORVALTNINGSTJENESTE
STATENS TRYKNING

OSLO 1996

Til Justis- og politidepartementet

Departementet nedsatte 31. august 1995 et utvalg for å utarbeide tiltak for å gjøre inndragning av utbytte fra straffbare handlinger til et sterkere kriminalpolitisk virkemiddel (Inndragningsutvalget). Utvalget legger med dette frem sin avsluttende utredning. Forslagene som fremsettes er enstemmige.

Oslo, 17. september 1996

Lars Oftedal Broch

Anne Liv Jacobsen

Kjerstin Kvande

Magnus Matningsdal

Knut Smedsrud

Merete Smith

Trond Eirik Schea

Forkortelser brukt i utredningen

Budsjett-innst. S.	- Budsjett-innstilling til Stortinget
Ds Ju	- Departementsserien, Justitiedepartementet
Kgl.res.	- Kongelig resolusjon
NOU	- Norges offentlige utredninger
Ot.prp.	- Odelstingsproposisjon
St.prp.	- Stortingsproposisjon
Grl.	- Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814 (Grunnloven)
strl.	- Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr. 10 (straffeloven)
strpl.	- Lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)
Påtaleinstruksen	- Regler av 28. juni 1985 nr. 1679 om ordning av påtalemyndigheten
Rt.	- Norsk Retstidende
RG	- Rettens Gang
RMbl.	- Riksadvokatens Meddelelsesblad
UfR	- Ugeskrift for Retsvæsen

KAPITTEL 1

Innledning

1.1 UTVALGETS MANDAT OG SAMMENSETNING

Inndragningsutvalget ble nedsatt av Justisdepartementet ved brev 31. august 1995. Utvalget ble gitt følgende mandat:

«Inndragning av utbytte er et vesentlig element i bekjempelsen av profittmotivert kriminalitet og et særlig viktig virkemiddel mot organisert kriminalitet. Målet er at kriminalitet ikke skal lønne seg. Utbytte fra kriminelle handlinger må heller ikke få danne startkapital til ny kriminell virksomhet. Justisdepartementet har på denne bakgrunn besluttet å nedsette et utvalg som skal utarbeide tiltak for å gjøre inndragning av utbytte fra straffbare handlinger til et sterkere kriminalpolitisk virkemiddel.

Utvalget bes belyse og drøfte ulike problemstillinger knyttet til praktiseringen av inndragningsreglene. Utvalget bør kartlegge og analysere

- problemer knyttet til politiets etterforskning av den økonomiske siden av det straffbare forhold,
- om påtalemyndigheten for sjelden nedlegger påstand om inndragning eller ikke i tilstrekkelig grad begrunner inndragningspåstanden,
- domstolenes behandling av inndragningsspørsmålet,
- fullbyrdelsen av inndragningskravet.

Videre skal utvalget vurdere endringer i inndragningsreglene. Dette gjelder både de materielle og de prosessuelle regler om inndragning av straffbart utbytte.»

Fristen for den delen av mandatet som gjelder praktiseringen av gjeldende inndragningsregler var 1. mai 1996, mens fristen for vurderingen av evt. lovendringer ble satt til 1. september 1996.

Utvalget har hatt følgende sammensetning:

- Høyesterettsdommer Lars Oftedal Broch (leder)
- Førstelagmann dr. juris Magnus Matningsdal
- Statsadvokat Kjerstin Kvande, Riksadvokaten
- Politiinspektør Knut Smedsrud, Oslo Politikammer
- Politiinspektør Anne Liv Jacobsen, Justisdepartementet
- Avdelingsdirektør Merete Smith, Justisdepartementet

Rådgiver Trond Eirik Schea, Finansdepartementet, har vært utvalgets sekretær.

1.2 UTVALGETS ARBEID

Utvalget har i perioden 13. september 1995 til 17. september 1996 avholdt 22 møter.

Den 2. mai 1996 avga utvalget delutredningen Praktiske tiltak for økt bruk av inndragning av vinning.

Mht. opplysninger utvalget har innhentet, nevnes følgende særskilt:

For å kartlegge *politiets praktisering av reglene om inndragning av vinning*, sendte utvalget i oktober 1995 brev til samtlige politidistrikter med 18 spørsmål vedrørende forskjellige forhold ved politidistriktenes praksis. Spørsmålene måtte dels besvares med opplysninger om faktiske forhold ved politidistriktet, og dels ut fra vurderinger foretatt av respondentene. Spørsmålene er gjengitt som vedlegg 1 til

utredningen. 40 av de 54 politidistriktene returnerte spørsmålsbrevet i utfylt stand. Ett av disse politidistriktene hadde besvart spørsmålene på en slik måte at det må legges til grunn at svarene ikke gir uttrykk for situasjonen ved distriktet (det ble svart «0» eller «-» på samtlige spørsmål). Utvalget anser dette politidistriktet for ikke å ha besvart spørsmålene, slik at antallet svar det vises til i utredningen er 39.

For å kartlegge *domstolenes behandling av inndragningsspørsmålet*, har utvalget gjennomført en undersøkelse av rettspraksis i perioden 1. januar 1994 til 30. juni 1995 ved Borgarting, Gulating og Hålogaland lagmannsrett. Videre er praksis i perioden 1. juli 1994 til 30. juni 1995 ved Bergen og Oslo byrett samt Nord-Troms herredsrett undersøkt. Ved disse domstolene er både forhørsretts- og meddomsrettsdommene gjennomgått.

Utvalget har videre mottatt opplysninger fra *Statens Innkrevingsentral* om denne institusjonens *behandling av inndragningskrav på fullbyrdingsstadiet*. Opplysningene er dels gitt av direktør Per Waage i form av en innledning på et av utvalgets møter, og dels i form av skriftlige svar fra SI på forespørsler fra utvalget. De skriftlige svarene består stort sett i forskjellige bearbeidelser av en datamengde som omfatter alle rettskraftige inndragningskrav etter strl. § 34 som er registrert i SI fra opprettelsen i 1990 og frem til tre ulike tidspunkter rundt årsskiftet 1995 - 1996. Videre har utvalgets sekretær besøkt SI og hatt samtaler med tilsatte som arbeider med fullbyrding av inndragningskrav.

Prosjektleder Eivind Skjelvig ved Politiets Datatjeneste har gitt utvalget en *redegjørelse for og demonstrasjon av en foreløpig versjon av datasystemet BL 96*, som er tenkt plassert i politidistriktene som saksbehandlingsverktøy ved etterforskning.

I tiden 28. februar til 1. mars 1996 gjennomførte utvalget en *studietur til Nederland* for å skaffe seg kjennskap til landets nye bestemmelser om inndragning av vinning og såkalt finansiell etterforskning, samt forskjellige spørsmål knyttet til praktiseringen av disse bestemmelsene, kompetanseoppbygging m.v. Utvalget fikk presentasjoner fra flere representanter for nederlandsk politi og påtalemyndighet, den særskilte fullbyrdingsenheten for inndragningskrav, utdanningsenheten for politietterforskere og andre offentlige myndigheter.

Videre hadde utvalgets leder, medlemmene Matningsdal og Smedsrud samt sekretæren et *møte med lederen av enheten med ansvar for inndragning i den sentrale påtalemyndigheten i England* 6. juni 1996. I møtet ble det redegjort for de engelske reglene om inndragning av vinning samt praktiseringen av dem.

1.3 OVERSIKT OVER FREMSTILLINGEN

Utvalget har som nevnt tidligere avgitt en delutredning om praktiseringen av gjeldende inndragningsregler. Utvalget ser det som hensiktsmessig å innta dette arbeidet som en del av den endelige utredningen, dog slik at det er foretatt enkelte endringer av fremstillingsmessig art. Inneværende utredning omfatter dermed utvalgets samlede arbeid.

Utredningens Del I, som i sin helhet er hentet fra nevnte delutredning, omhandler praktiseringen av inndragningsreglene etter gjeldende rett. Utvalgets forslag til lovendringer fremsettes i utredningens Del II.

I *kapittel 2* drøftes hensyn bak reglene om inndragning av vinning. *Kapittel 3* gir en historisk oversikt over utviklingen av reglene.

I *kapittel 4* redegjøres det for gjeldende rettsregler om inndragning av vinning. Hovedvekten er lagt på materielle regler, men også regler om straffeprosessuelle tvangsmidler for å sikre inndragningskrav omtales.

Rettsregler om alternative muligheter til å frata gjerningspersonen vinningen (vindikasjon, erstatning, administrative reaksjoner i skatte- og avgiftssaker og administrativ vinningsavståelse) omtales i *kapittel 5*.

Kapittel 6 gir en oversikt over forskjellige kategorier profittmotivert kriminalitet hvor inndragning er en aktuell måte å frata gjerningspersonen vinningen. Så langt det er praktisk mulig, gis også anslag og indikasjoner på hvor stor vinning disse kriminalitetskategoriene samlet medfører. Det gis videre oversikt over det samlede omfanget av bruken av inndragning etter strl. § 34, basert på opplysninger om antall og omfang av rettskraftige inndragningskrav.

I *kapittel 7* beskrives og drøftes politiets etterforskning med sikte på inndragning av vinning. Kapitlet refererer seg til utvalgets mandat om å kartlegge og analysere problemer knyttet til politiets etterforskning av den økonomiske siden av det straffbare forhold. Kapitlet har en generell drøftelse av forholdet mellom etterforskning mht. spørsmålet om straff og etterforskning med sikte på inndragning. Videre drøftes hvor ofte det etterforskes med sikte på inndragning i saker hvor dette kan være en aktuell reaksjon. Utvalget finner at det på langt nær etterforskes med sikte på inndragning i alle saker hvor det er grunn til det, og drøfter mulige årsaker til dette. Det drøftes også hvordan det etterforskes med sikte på inndragning av vinning, og det pekes på problemer knyttet til vanlig etterforskningspraksis i dag. Utvalget fremsetter en rekke forslag til tiltak for å oppnå at etterforskning med sikte på inndragning av vinning foretas hyppigere og på en mer effektiv måte.

Kapittel 8 omhandler påtalemyndighetens arbeid i tiltale- og domstolsfasen i forhold til krav om inndragning av vinning. Utvalgets mandat om å kartlegge og analysere om påtalemyndigheten for sjelden nedlegger påstand om inndragning eller ikke i tilstrekkelig grad begrunner denne påstanden, er primært ment ivarettatt i dette kapitlet, men også "*Påtalemyndighetens arbeid i tiltale- og domstolsfasen*" i kapittel 8 gir opplysninger av interesse i denne sammenheng. I kapitlet drøftes bl.a. påtalemyndighetens bevisføring, prosedyre og påstand for så vidt gjelder inndragning av vinning. Også bruken av rettsmidler for å forfølge inndragningskrav omtales. Utvalget fremsetter enkelte forslag til tiltak for å oppnå en bedre behandling av inndragningskrav fra påtalemyndighetens side i disse fasene i inndragningssakene.

I *kapittel 9* drøftes domstolenes inndragningspraksis, jf. det tilsvarende punktet i utvalgets mandat. Det redegjøres for Høyesteretts bruk av kompetansen til å beslutte full eller delvis inndragning, og høyesterettspraksis om samordning av inndragning og straff. Hoveddelen av kapitlet beskriver imidlertid underrettspraksis, basert på den ovennevnte undersøkelsen ved tre lagmannsretter og tre førsteinstanser. Beskrivelsen av underrettspraksis behandler saker om forskjellige lovbruddstyper hver for seg. Utvalget finner bl.a. at underinstansene har vært noe tilbakeholdne med å bruke inndragningskompetansen, og at Høyesterett i de senere årene har gått lenger enn underinstansene i å bruke denne kompetansen. Videre etterlater domsgrunnene, som ofte bare behandler inndragningskravet i et par linjer, inntrykk av at kravet gjennomgående blir stemoderlig behandlet. Det påpekes også enkelte forhold ved domskonklusjoner som skaper problemer mht. fullbyrdingen av inndragningskrav.

Kapittel 10 behandler fullbyrdingen av inndragningskrav, jf. punktet om dette i utvalgets mandat. Det redegjøres for rettsreglene om fullbyrdingen, herunder om internasjonalt samarbeid, og om de forskjellige aktørenes oppgaver på fullbyrdingsstadiet. Videre drøftes forholdet mellom rettskraftige inndragningskrav og innfordrede beløp. Det påpekes at dette forholdet i dag er lite tilfredsstillende. Utvalgets foreslår enkelte tiltak for å oppnå en mer effektiv fullbyrding.

I *kapittel 11* oppsummeres utvalgets forslag til tiltak for å gjøre inndragning av vinning til et mer effektivt kriminalpolitisk virkemiddel mot profittmotivert krimi-

nalitet, innenfor rammen av gjeldende rett. Forslagene må ses som et samlet praktisk program, der det enkelte tiltak forsterkes av de andre tiltakene. Det er derfor avgjørende at forslagene til tiltak gjennomføres samlet, og at de gis en organisasjonsmessig forankring som sikrer at de planmessig settes ut i livet. Utvalget kommer med forslag til hvordan dette bør gjøres.

En oversikt over rettsstilstanden på området i enkelte andre land er gitt i *kapittel 12*. De land som omtales er Danmark, Sverige, Finland, England, Nederland, Tyskland, Sveits, Italia og USA.

I *kapittel 13* drøfter utvalget forslag til endringer av de strafferettslige reglene om inndragning av vinning. Regelen om inndragning av vinning oppnådd ved en straffbar handling foreslås, med noen justeringer, videreført som lovens hovedregel. I tillegg foreslår utvalget innført regler som i visse tilfeller gjør unntak fra kravet til konkretisering av den straffbare handlingen som har ført til vinningen. Adgangen til å foreta inndragning etter disse reglene foreslås bare å inntre når en person er funnet skyldig i grovere straffbare handlinger som er av en slik karakter at de kan gi betydelig vinning. Reglene tar sikte på tilfeller hvor sannsynligheten er stor for at hele vedkommendes formue er ervervet ved straffbar virksomhet, men hvor den ikke kan tilbakeføres til noen konkret straffbar handling. Inndragning etter de foreslåtte reglene vil selvsagt ikke omfatte midler vedkommende har ervervet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler. Men utvalget foreslår adgang til å inndra all formue som vedkommende ikke kan sannsynliggjøre stammer fra lovlig erverv.

I *kapittel 14* foreslås endringer i straffeprosessuelle regler av sentral betydning i saker om inndragning av vinning. Bl. a. foreslås enkelte endringer i reglene om etterforskning med sikte på inndragning, herunder reglene om tvangsmidler. Det foreslås også at retten gis kompetanse til å idømme inndragning ut over påtalemyndighetens påstand. Adgangen til å reise egen inndragningssak etter at straffansvaret er avgjort foreslås utvidet. I saker om inndragning etter de foreslåtte nye strafferettslige reglene, foreslår utvalget regler som gir adgang til effektiv innsamling av finansielle opplysninger, og til å sikre fullbyrdingen av inndragningskravet.

Kapittel 15 har en oversikt over økonomiske og administrative konsekvenser av utvalgets forslag. Bemerkninger til de enkelte bestemmelsene er gitt i *kapittel 16*.

Del I
Praktiseringen av inndragningsreglene etter
gjeldende rett

KAPITTEL 2

Hensyn bak reglene om inndragning av vinning**2.1 INNLEDNING**

Når et samfunn anvender strafferettslige reaksjoner mot sine borgere, skyldes det et håp om på denne måten å kunne påvirke deres handlinger i ønsket retning. Selv om man realistisk sett aldri vil kunne forhindre enhver kriminalitet, vil man i alle fall kunne redusere omfanget av den kriminelle aktiviteten.

Mange straffbare handlinger gir gjerningspersonen en økonomisk vinning. Ofte korresponderer den med et tilsvarende tap for en annen person - f.eks. ved et tyveri. Da kan man normalt berøve gjerningspersonen vinningen gjennom erstatningsansvar og ved hjelp av vindikasjonsretten.

Men i en rekke tilfeller korresponderer ikke vinningen med noe tilsvarende tap for en krenket privatperson. I så fall er ikke disse virkemidlene noe egnet redskap til å berøve gjerningspersonen vinningen. Typiske eksempler er ulovlig narkotika- og brennevinomsetning. Vinning av denne karakter som ikke korresponderer med noe tilsvarende tap for andre har blitt mer og mer aktuelt gjennom dette århundret etter som samfunnet har blitt stadig mer gjennomregulert. Med tiden har det mao. oppstått stadig nye områder hvor det kan oppnås vinning som ikke kan berøves gjerningspersonen gjennom erstatning eller vindikasjon. Et sentralt virkemiddel i denne sammenheng er adgangen til å berøve gjerningspersonen den oppnådde vinning gjennom inndragning.

Men også i noen tilfeller hvor vinningen korresponderer med et tilsvarende tap for fornærmede, er det behov for å kunne inndra vinningen. Dette gjelder særlig når det er lite aktuelt at fornærmede selv fremmer sitt erstatningskrav. Bedrageri ved utarbeiding av telefakskataloger kan nevnes som eksempel. I disse tilfellene består den straffbare handling i at den enkelte fornærmede blir forledet til å betale for at vedkommendes telefaksnr. skal inntas i en katalog som ikke blir utgitt, eller at katalogen utgis i et mindre omfang enn forespeilet. Tapet for den enkelte fornærmede er ikke større enn at vedkommende normalt velger ikke å fremme sitt krav, mens den totale vinningen for bedrageren er betydelig.

Når gjerningspersonen har oppnådd en vinning ved den straffbare handling, er det et grunnleggende rettferdighetskrav at vedkommende blir fratatt denne vinningen ut fra det synspunkt at ingen skal tjene på å begå straffbare handlinger. Rettferdighetskravet tilsier mao. at gjerningspersonens økonomiske situasjon «nullstilles» i forhold til den oppnådde vinning før straffen blir utmålt. Dette på samme måten som at tyvegods blir beslaglagt og deretter vindisert fra tyven. Men som vi skal komme tilbake til under pkt. 2.4 kan ikke dette synspunktet gjennomføres fullt ut.

Økonomisk kriminalitet, og herunder inndragning av vinning, har vært viet atskillig oppmerksomhet i senere års stortingsdokumenter. Det kan for det første vises til St.prp. nr. 1 (1994-95) Justis- og politidepartementet s. 9 hvor det heter at «Regjeringen vil videre arbeide med tiltak mot den økende datakriminaliteten som avdekkes og ikke minst med tiltak knyttet til inndragning av utbytte fra kriminell aktivitet.» Behovet for inndragning av vinning utdypes enda sterkere av Justiskomiteen i Budsjett-innst. S. nr. 4 (1994-95) s. 6 første spalte:

«Departementet peker på at det i forbindelse med økonomisk kriminalitet er viktig i større utstrekning å sørge for å få inndratt utbyttet av den kriminelle aktiviteten. Dette oppfatter k o m i t e e n som et av de mest sentrale spørs-

målene i kampen mot økonomisk kriminalitet. Kriminalitet skal ikke lønne seg, utbytte av kriminell aktivitet bør derfor inndras. Loven hjemler i dag inndragning, men påtalemyndigheten benytter sjelden denne adgangen. K o m i t e e n er enig med departementet i at dette bør endres.»

Se også Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet fra februar 1995 s. 17, St.prp. nr. 1 (1995-96) Justis- og politidepartementet s. 7 og Budsjett-innst. S. nr. 4 (1995-96) s. 5 annen spalte.

2.2 DEN ALMENPREVENTIVE FUNKSJON AV INNDRAGNING AV VINNING

Straffen har for det første vært begrunnet i en almenpreventiv funksjon. Ved vedtakelsen av straffeloven ble det drøftet hvordan denne funksjonen best kunne ivaretas ved vinnesyke forbrytelser. I Foreløbigt Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge, Første Del med Motiver, Kristiania 1887 foreslo således Getz at det ble åpnet adgang til å kumulere fengsel og bot. I motivene s. 55-56 uttalte han:

«Ubetinget rigtigt er det ogsaa at Bøder bør kunne idømmes ved Siden af anden Straf, navnlig Frihedsstraf. Ved vindesyge Forbrydelser opnaar man ellers ingen tilfredsstillende Ordning, saameget mere som det ingenlunde altid engang vil være muligt gjennem Ilæggelse af Skadeserstatning at berøve Angjældende Frugterne af Forbrydelsen.»

I neste utkast fra 1893 (Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge, Motiver) oppgav Getz forslaget om kumulasjon av fengsel og bot. Samtidig uttaler han (s. 9-10):

«Jeg har troet forsaavidt at burde foreslaa en mere væsentlig Forandring, som der istedetfor de Bøder, som ved vindesyge Forbrydelser tænktes idømte ved Siden af Frihedsstraffen, i dette Udkast foreslaaes en videre gaaende Adgang til Konfiskation, saaledes som i § 31 nærmere omhandlet.»

På denne bakgrunn ble det i strl. § 36 annet ledd fastsatt at «Er en strafbar Virksomhed drevet sædvanemæssig, kan det Beløb, som inddrages, bestemmes efter det antagelige Udbytte af den hele Virksomhed». I Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge, II, Motiver, udarbeidet af den ved kgl. Resolution af 14de November 1885 nedsatte Kommission, Kristiania 1896 s. 53 første spalte uttales det at man ved denne bestemmelsen ville oppnå at

«selv om Straffedommen ikke angaar mere end enkelte eller et enkelt Led af samme, skal (den hele Virksomheds Udbytte) kunne inddrages. Ellers vilde f.Ex. ved en Dom for professionelt Hæleri i mange Tilfælde lidet opnaaes, da det vel kan hende, selv om Tiltalte fældes for 100 forskjellige Hælerier, at det samlede Udbytte ved disse alene løber op til en Ubetydelighed mod, hvad hans Virksomhed i Virkeligheden har indbragt.»

Ved vedtakelsen av straffeloven var man mao. opptatt av at inndragning av vinning kunne bidra til å redusere fristelsen til å begå økonomisk motiverte lovbrudd. Det siste sitatet viser dessuten at man var oppmerksom på de problemene som kan oppstå mht. å fastslå omfanget av vinningen når noen har gjort seg skyldig i kriminalitet av større omfang, og at det i enkelte tilfeller også kunne være nødvendig å gå utenfor de lovbrudd som var beskrevet i tiltalen når utbyttet av den tiltaltes straffbare virksomhet skulle fastslås.

Så langt oppnås prevensjonen på en nokså direkte måte. Men dette er ikke den eneste måten inndragning av vinning kan ha en preventiv virkning i disse tilfellene: Får gjerningspersonen beholde fordelene, kan det undergrave respekten for loven og friste andre til å bryte den. Man risikerer altså at den almenpreventive virkningen av den straffen lovbrøyteren idømmes, helt uteblir. Personer i den kriminelle gråsonen kan tvert om tenke at selv i de mest uheldige situasjonene hvor gjerningspersonen blir oppdaget, pågrepet, dømt og ilagt straff, representerer det et stort lyspunkt at den oppnådde vinningen er i behold. Innen næringslivet kan effekten dessuten bli enda mer dramatisk: Lovbruddet kan gi gjerningspersonen en konkurransefordel som i verste fall kan tvinge konkurrentene til å følge etter. I forarbeidene til prisloven fremheves dette av sjefinspektør Lorentzen (senere høyesterettsdommer) i Statens pris- og rasjoneringsinspeksjon. I Innstillinger fra Pris- og rasjonaliseringslovkomiteen, Første hefte, avgitt i mars 1952 s. 121 uttaler han:

«Skal man først ha prisbestemmelser, er det nødvendig å sørge for at de også blir etterlevd. I motsatt fall vil bestemmelsene ikke nå sitt formål og vil ha sidevirkninger som er meget skadelige. Den uhederlige forretningsmann som setter seg ut over bestemmelsene, vil kunne skaffe seg så betydelige fordeler i konkurransen med hederlige kolleger at det i det lange løp kan få meget uheldig virkning på lovlydigheten blant ervervsdrivende. Prisbestemmelser som stadig blir overtrådt, vil også bety en farlig påkjenning på den alminnelige respekt for lov og rett.»

Inndragning i slike tilfeller innebærer på sett og vis at skaden blir reparert ved at man gjenoppretter status quo. Hensynet er for øvrig ikke begrenset til brudd på prislovgivningen. Et annet praktisk viktig område er brudd på forurensningslovgivningen. I Rt. 1980 s. 500 fremhever dessuten Høyesterett det samme momentet ved en tollunndragelse - ulovlig uttak fra transittlager (s. 502):

«Endelig nevner jeg at de to selskaper gjennom den ulovlige omsetning fikk en konkurransefordel i forhold til andre næringsdrivende.»

De forhold som er omtalt her er naturlig nok ikke spesielle for Norge. I en utredning av det svenske Justitiedepartementet i Ds Ju 1981: 3 Ekonomiska sanktioner vid brott i näringsverksamhet heter det f.eks. (s. 34):

«... att avsaknaden av effektivt verkande straffrättsliga sanktioner mot vissa former av regelöverträdelser i näringsverksamhet utgör ett kriminalpolitiskt problem, låt vara från praktisk synpunkt förhållandevis begränsat. Mindre nogräknande företag och företagare kan genom lagstridiga men vinstgivande åtgärder som satts i system förbättra sin ekonomiska ställning och sin konkurrenssituation i förhållande till den seriöst arbetande företagssamheten som alltså kan sägas arbeta med ett handikap. I sista hand kan då även allmänheten drabbas.»

Det likhetshensynet som er fremhevet foran, har ikke bare en ren preventiv side. Minst like viktig er at det også ivaretar et rettferdighetshensyn: Det ville være urettferdig om den lojale ble stilt svakere enn den illojale.

Dette finner man for det første klare vitnemål om ved utformingen av prislovgivningen under og etter annen verdenskrig: Justisdepartementets forordning av 28. januar 1942 gav hjemmel for å inndra utilbørlig fortjeneste uavhengig av om prisen var ulovlig. Denne kompetansen ble opprettholdt ved provisorisk forordning av 8. mai 1945. I den sammenheng uttales det bl.a. i Pristidende 1945 s. 200:

«Som regel dreier det seg her om skjønnsmessige vurderinger, og bedriftene vil nesten alltid kunne skyte seg inn under at den har vurdert forholdene så

godt den har evnet. På den annen side vil det være helt uholdbart om bedriften skulle kunne beholde urørt hele fortjenesten, selv om den ligger langt utenfor rimelighetens grenser og vesentlig overstiger den fortjeneste som prismyndighetene har forutsatt da de gikk med på å samtykke i prisforhøyelsen.»

I forarbeidene til prisloven av 1953 heter det videre i Ot.prp. nr. 60 (1952) s. 138 første spalte:

«Inndragningen er basert på den rettferdighetsbetraktning at de som følger prisbestemmelsene ikke av den grunn bør bli dårligere økonomisk stilt enn de som tar høyere pris enn den lovlige.»

Rettferdighetshensynet kom også klart fram under rettsoppgjøret etter den annen verdenskrig. Dette er kanskje den viktigste årsaken til de vidtrekkende bestemmelsene som ble vedtatt. I Justisdepartementets innstilling til provisorisk anordning av 15.desember 1944 om tillegg til straffelovgivningen om forræderi (Landssvikanordningen), trykt som del av bilag V til Ot.prp. nr. 66 (1945-46) s. 108-168 heter det (s. 110 første spalte):

«Det anføres her at det under okkupasjonen har vokset seg fram til et **folkekrav** at landssvikerne også skal straffes økonomisk. De som har forrådt sitt land og voldt sine medborgere og hele samfunnet skader som det vil ta lange tider å utbedre, må ikke gå ut av oppgjøret som velstående menn».

Også i nyere forarbeider fremheves rettferdighetshensynet. I Straffelovrådets innstilling om Inndragning på grunn av straffbare handlinger, avgitt i mars 1970 heter det (s. 11 første spalte):

«Når det gjelder vinningen ved en straffbar handling, er det en naturlig betraktning at ingen har noe rimelig krav på å beholde en slik vinning . . .»

I NOU 1983: 57 s. 229 første spalte uttaler Straffelovkommisjonen seg i samme retning:

«Det er rimelig, og i samsvar med folks rettsfølelse, at samfunnet har adgang til å ta fra lovbrøyteren en fordel som er oppnådd ved en straffbar handling, slik strl. § 34 hjemler. Dersom lovbrøyteren fikk rett til å sitte med vinningen, ville straffbare handlinger være mer fristende.»

Likedan heter det i det danske Straffelovrådets betenkning om konfiskasjon (Betenkning nr. 355/1964) s. 13 første spalte:

«Udbyttekonfiskasjon må påregnes at have en præventiv betydning gennem dens markering af, at det «ikke kan betale sig at begå forbrydelser». Den virker desuden som en imødekommelse af en almindelig retsopfattelse, hvorefter det ville være anstødeligt, om en lovovertræder efter straffesagens afslutning kunne beholde det ved lovovertrædelsen indvundne udbytte.»

Det rettferdighetshensynet som er omtalt foran har også kommet klart fram i de senere års mediadebatt. Etter at media har avslørt at personer som mistenkes, og til dels også er dømt, for omfattende økonomisk kriminalitet, kan disponere verdifulle eiendommer, lystbåter, biler m.v., har dette vakt stor offentlig forargelse. Bakgrunnen ligger i dagen: Den lovlydige borger som lever i enkle kår opplever det som urettferdig at personer som ikke har påviselig lovlig inntekt skal kunne leve i luksus.

2.3 DEN INDIVIDUALPREVENTIVE FUNKSJON AV INNDRAGNING AV VINNING

Den individualpreventive funksjonen av inndragning kommer nok klarest fram ved de andre inndragningshjemlene - f.eks ved at man inndrar redskapet til en straffbar handling. Men inndragning av vinning er også nødvendig for at lovbrysterer selv klart skal erfare at forbrytelsen ikke lønner seg. I dag er det kanskje særlig motsatsen som har mye for seg: Mange lovbrysterer kan synes at forbrytelser lønner seg selv når de blir oppdaget og straffet, dersom det lykkes dem å beholde en stor fortjeneste.

Inndragning av vinning kan ellers ha en viktig individualpreventiv funksjon ved at domfeltes evne til å finansiere nye lovbrudd blir redusert. Inndragningen kan mao. bidra til å uskadeliggjøre vedkommende i forhold til å fortsette en kriminell virksomhet. Dette fremheves for øvrig i St.prp. nr. 1 (1995-96) Justis- og politidepartementet hvor det på s. 7 heter:

«Kriminalitet skal ikke lønne seg. Utbytte fra straffbare handlingar må heller ikke få danne startkapital til ny kriminell verksemd . . . Organiserte former for kriminalitet kan berre motverkast ved å ta midlane frå organisasjonane og straffe bakkemennene.»

2.4 ER DET FORTSATT BEHOV FOR LOVHJEMMEL FOR INNDRAGNING AV VINNING?

Etter at strl. § 26 a har åpnet en generell adgang til å kumulere fengsel og bot, og strl. §§ 48 a og 48 b nå gir en generell adgang til å straffe foretak, kan det reises spørsmål om ikke disse reaksjonene kan erstatte inndragning av vinning.

I denne sammenheng kan det nevnes at Getz forslag fra 1887 om å åpne adgang til å kumulere fengsel og bot særlig var begrunnet i behovet for en adekvat reaksjon mot «vindesyge Forbrydelser». Men tanken ble oppgitt til fordel for en relativt vidtrekkende hjemmel for inndragning av vinning. I tilknytning til de utsagnene som er sitert foran, uttales det i denne sammenheng: «Herved er ogsaa det ofte drøftede Spørgsmaal om, hvorvidt juridiske Personer bør kunne underkastes Formuesstraffe, paa en Vis løst. Naar der aabnes Adgang til at tage al ulovlig erhvervet Vinding fra dem, vil den Trang, som ellers unægtelig kan føles til at lade Pengestrafen ramme dem selv istedetfor deres Forretningsførere, gjøre sig mindre gjældende . . .»

Selv om vi nå har fått en generell hjemmel for å straffe foretak, vil utvalget fremheve at inndragning av vinning har en viktig funksjon i tillegg til straffen: For det første kan det nevnes at bestemmelsen om inndragning av vinning utvider kretsen av personer som en straffbar handling kan få konsekvenser for. Dersom vinningen er oppnådd av en annen enn den skyldige, kan ikke vedkommende straffes. Foretaksstraff kan heller ikke anvendes med mindre den skyldige har handlet på vegne av foretaket. Inndragningskravet kan derimot rettes mot den som har oppnådd vinningen uavhengig av om den skyldige har handlet på vegne av vedkommende, jf. pkt. 4.6.1. Dette øker effektiviteten av straffetrusselen.

I tilknytning til dette effektivitetshensynet bør det fremheves at hjemmelen for inndragning av vinning også gir mulighet for å avpasse reaksjonen bedre til hva som faktisk er oppnådd ved den straffbare handling: Ved utmålingen av boten vil vinningen normalt utgjøre ett av mange relevante momenter, mens vinningens omfang blir langt mer fremtredende når man har en egen hjemmel for inndragning av vinning. Dersom lovovertrедelsen synes liten, men har gitt stor vinning, kan det uten muligheten for inndragning lett tenkes at den skyldige får beholde deler av vinningen.

Inndragning har dessuten en viktig symbolsk-pedagogisk funksjon ved at inndragning har store likhetstrekk med de speilende straffene: Mens dagens straffarter - herunder boten - på mange måter har en nokså fjern og abstrakt karakter i forhold til lovbruddet, har inndragning en atskillig mer konkret og direkte tilknytning: Gjerningspersonen berøves den vinningen som er oppnådd ved den straffbare handling. Inndragning gjør at sammenhengen mellom reaksjon og lovbrudd både for den skyldige og samfunnet blir mer iøynefallende enn om man alternativt hadde reagert med bot.

En konsekvens av denne nære relasjonen mellom lovbrudd og inndragning av vinning er at retten gjennomgående lettere vil ta til følge en påstand om at hele vinningen skal inndras. Dette er viktig hensett til at en hjemmel for inndragning av vinning bør gi retten kompetanse til å avgjøre både om, og i tilfelle i hvilken utstrekning, en oppnådd vinning skal inndras. Denne kombinasjonen mellom den pedagogisk-symbolske funksjonen og inndragningens fakultative karakter synes å gi den beste garantien for en adekvat reaksjon i det enkelte tilfellet.

Også ved inndragning av vinning kan det i enkelte saker være momenter som tilsier at kompetansen ikke bør benyttes, eller bare delvis benyttes. Et slikt moment kan være at vinningen er forbrukt. Men praksis viser at det skal mye til før Høyesterett begrenser inndragningen eller fritar i sin helhet, jf. pkt. 9.2.1. Dette skyldes særlig det rettferdighetshensynet som er omtalt under pkt. 2.1. På den annen side fører nok rent pragmatiske hensyn til at påtalemyndigheten i en del tilfeller ikke nedlegger påstand om inndragning når det åpenbart ikke er utsikt til å inndrive noe av beløpet.

KAPITTEL 3

Historikk**3.1 PERIODEN FØR ALMINDELIG BORGERLIG STRAFFELOV AV 22. MAI 1902 NR. 10**

Generelle bestemmelser om inndragning av vinning ble innført på et sent stadium. I lovgivningen før 1814 er det formuekonfiskasjonen som dominerer - dvs. at gjerningspersonen fikk inndratt hele eller deler av sin formue uavhengig av om den hadde noen tilknytning til en straffbar handling, jf. *Matningsdal*, Inndragning, Bergen 1987 s. 37-43. Bestemmelser av denne karakter ble forbudt ved Grunnloven § 104.

Som eksempel kan det vises til Kong Christian Den Femtis Norske Lov 6-4-5 hvor det heter: «Kommer der Fejde paa Riget, eller Oprør, og Kongen udbyder al Almuen til Landhielp, eller til Skibs, da, hvo som hiemme sider, og er ikke enten saa ung, eller saa gammel, eller saa svag og vanfør, at hand Vaaben ej kan bære, have forbrut sin Ære og Boeslod.»

Det karakteristiske for dagens inndragningsbestemmelser er at noen pga. en straffbar handling uten erstatning må avstå til det offentlige en gjenstand eller annen formuesverdi som har tilknytning til handlingen. Lovgivningen før 1814 inneholdt også enkelte kasuistiske bestemmelser av denne karakter. Men ingen av disse bestemmelsene synes å gjelde inndragning av vinning, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 37-43.

Kriminalloven av 1842 som var svært moderne for sin tid ved at den hadde en alminnelig del som oppstilte generelle bestemmelser, inneholdt likevel ikke opprinnelig generelle bestemmelser om inndragning. Men kapittel 24 § 16 straffesanksjonerte at embetsmenn mottok bestikkelser. Overtredelse av dette forbudet hadde bl.a. som konsekvens at «Skjænk og Gave, som i saadan Anledning er modtaget, eller Værdien deraf, forbrydes til Statscassen». Dette er mao. en særregel om inndragning av vinning. Ved § 32 ble dessuten anvendelsesområdet for bestemmelsen utvidet:

«Hvad som ovenfor i Henseende til Embedsmænd eller Embeder er fastsat, gjælder og med Hensyn til Bestillings- eller Ombudsmænd, saavel som de dem betroede Bestillinger eller Ombud, dog . . . Saa er og, hvad i det Foregaaende er fastsat, ikke alene gjældende med Hensyn til dem, der ere fast ansatte i Embede, Bestilling eller Ombud, men ogsaa til dem, som det er overdraget ellers at forestaae noget saadant, eller at udføre nogen dertil hørende Forretning.»

Da legalitetsprinsippet ikke ble praktisert like strengt innen strafferetten på 1800-tallet som i dag, kan det likevel tenkes at det i enkelte tilfeller ble foretatt inndragning uten lovhjemmel, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 46-47.

Ved lov av 3. juni 1874 fikk derimot kriminalloven *"Hensyn bak reglene om inndragning av vinning"* i kapittel 2 § 40 tilføydd en generell inndragningshjemmel:

«Gjenstande, der er frembragte ved en Forbrydelse eller som have været benyttede eller bestemte til dennes Udførelse, kunne, naar det i det Offentliges Interesse findes nødvendigt, ved Dom konfiskeres. Ligeledes kan det ved Dom bestemmes at det ved en forbrydelse erhvervede Udbytte, hvorpaa Ingen kan gjøre retligt Krav, skal være forbrudt.»

Ved denne bestemmelsen ble det mao. innført en generell hjemmel for inndragning av vinning oppnådd ved en straffbar handling forutsatt at «Ingen [kunne] gjøre retligt Krav» på den. Selv om strl. § 34 ikke inneholder noen tilsvarende reservasjon, er likevel realiteten stort sett den samme. Bestemmelsen gjaldt også ved overtredelse av særlovgivningen. Det lå heller ikke noen reservasjon i at loven brukte formuleringen «Forbrydelse». Dette skyldes bl.a. at den formelle sondringen mellom forbrytelse og forseelse først ble innført ved straffeloven av 1902.

Fra denne generelle hjemmelen for inndragning av vinning gjorde enkelte senere fangstlover unntak for sitt område, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 55 note 7.

Det kan skyldes forskjellige forhold at det først i 1874 ble innført en nærmest generell hjemmel for inndragning av vinning: For det første har nok den kasuistiske lovgivningsteknikken spilt en viktig rolle. Og selv om kriminalloven i stor grad innførte den syntetiske lovgivningsteknikken ved at det ble gitt generelle bestemmelser, synes den likevel ikke helt å ha slått gjennom.

I tillegg gav ikke datidens kriminalitet samme mulighet for å oppnå vinning som ikke korresponderte med et tilsvarende tap for en tredjemann. Dermed kunne vinningen i stor grad berøves gjerningspersonen ved at gjenstandene ble beslaglagt og utlevert til fornærmede, og/eller ved at fornærmede fremmet et erstatningskrav.

Etter hvert som reguleringslovgivningen har utviklet seg, har det derimot oppstått et stadig økende potensiale for å oppnå vinning ved å overtre denne lovgivningen. Når dessuten vinningen i disse tilfellene i tillegg ikke korresponderer med noe tilsvarende tap for en tredjemann, vil gjerningspersonen kunne beholde vinningen om man ikke har bestemmelser som gir hjemmel for å inndra den.

For å gjøre bildet fullstendig må det nevnes at selv om vi først i 1874 fikk generelle bestemmelser om inndragning av vinning, inneholdt eldre særlovgivning en del bestemmelser som gav hjemmel for å inndra ting som hadde vært gjenstand for en straffbar handling (*corpus delicti*) - f.eks. ulovlig fanget fisk eller varer som hadde vært gjenstand for en tollovertredelse.

3.2 ALMINDELIG BORGERLIG STRAFFELOV AV 22. MAI 1902 NR. 10

Bestemmelsen i kriminalloven om inndragning av vinning ble erstattet av strl. § 36 som inneholdt følgende bestemmelse:

«Det ved en strafbar Handling vundne Udbytte eller et Beløb, svarende til det antagelige Udbytte af samme, kan ved Dom inddrages hos den skyldige eller hos den, paa hvis Vegne han har handlet, uden at Straffesag behøver at være reist eller at kunne reises mod nogen.

Er en strafbar Virksomhed drevet sædvanemæssig, kan det Beløb, som inddrages, bestemmes efter det antagelige Udbytte af den hele Virksomhed.»

Om bakgrunnen for annet ledd vises det til Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge, II, Motiver, udarbejdet af den ved kgl. Resolution af 14de November 1885 nedsatte Kommission, Kristiania 1896 hvor det på s. 53 første spalte heter:

«Man foreslaar, at den hele Virksomheds Udbytte, selv om Straffedommen ikke angaar mere end enkelte eller et enkelt Led af samme, skal kunne inddrages. Ellers vilde f.Ex. ved en Dom for professionelt Hæleri i mange Tilfælde lidet opnaaes, da det vel kan hænde, selv om Tiltalte fældes for 100 forskellige Hælerier, at det samlede Udbytte ved disse alene løber op til en Ubetydelighed mod, hvad hans Virksomhed i Virkeligheden har indbragt. Nogen større Fare for Vilkaarlighed vil ikke herved kunne siges at være

skabt end ogsaa er forhaanden efter de Love, som tilsteder at idømme Bøder ved Siden af Frihedsstraf.»

Denne bestemmelsen gjaldt også enten det var straffebud i særlovgivningen eller straffeloven som var overtrådt. Videre var det irrelevant om det var tale om en forseelse eller forbrytelse. Bestemmelsen stod uendret inntil den ble erstattet av den någjeldende bestemmelsen i § 34 ved den generelle revisjonen av inndragningsbestemmelsene ved lov av 26. januar 1973 nr. 2.

Norsk Retstidende synes ikke å inneholde noe eksempel på at bestemmelsen ble anvendt ut over rammen for tiltalebeslutningen og straffedommen slik forarbeidene forutsatte. Tvert om trekker Rt. 1918 s. 72 som gjaldt dom for ulovlig ølsalg, i motsatt retning. Høyesteretts kjeremålsutvalg kom for det første til at det var en feil når de enkelte salgene ikke var særskilt angitt i tiltalebeslutningen da dette på bakgrunn av etterforskingen «ikke hadde været umulig». Om inndragningen uttales det (s. 73):

«Heller ikke forsaavidt angaar den av paatalemyndigheten nedlagte paastand om inddragning efter straffelovens § 36, er domspræmisserne fyldestgjørende. Retten gaar ut fra, at der ikke er ført bevis for, at tiltalte har hat noget utbytte av salget, idet han har hat utgifter til kjelder og tap paa kunder. Men det er helt uklart efter dommen, om det herved er sigtet til de salg, hvorfor tiltalte er domfældt, eller om der sigtes til hans ølomsætning i det hele. Det kan derfor heller ikke avgjøres, om der kan reises anke mot dommen paa grund av urigtig lovanvendelse, eller om den paastaaede feil skyldes bevisbedømmelse.»

Rt. 1940 s. 25 gir derimot et eksempel på at vinningen er fastsatt skjønnsmessig ved fortsatt forbrytelse.

I denne saken ble tre hotelleiere i Narvik dømt for uten bevilling i 1937, 1938 og 1939 å ha solgt 37. 000, 9. 000 og 6. 000 halvflasker bokk- og bayerøl for henholdsvis kr 1,00 og 0,75 pr. flaske. Byretten hadde frifunnet for inndragning, mens Høyesterett tok kravet til følge idet førstvoterende uttalte (s. 27): «Inndragning etter straffelovens § 36 tilsikter i alminnelighet å forhindre at den skyldige eller den på hvis vegne han har handlet får en fordel av den straffbare handling. De omstendigheter som byretten har framhevd, bør etter min mening ikke lede til at de tiltalte frifinnes for inndragningskravet og derved får beholde sin hele fortjeneste ved en omfattende lovstridig salgsvirksomhet. På grunnlag av oppførte tall og priser har byretten funnet bevist at de tiltalte i årene 1937, 1938 og 1939 har hatt en antagelig minstefortjeneste ved ølsalget på henholdsvis kr 8. 000, kr 2.500 og kr 1.500. Jeg finner at disse beløp, som må forutsettes å svare til et antagelig minste nettoutbytte av de tiltaltes ulovlige ølsalg, må bli å inndra hos de tiltalte i henhold til straffelovens § 36. Det er naturligvis adgang til å inndra bare en del av dette utbytte, som må antas å være iallfall for en vesentlig del forbrukt av de tiltalte. Særlig i betraktning av deres tidligere forhold til rusdrikkeloven kan jeg imidlertid ikke finne at det er tilstrekkelig grunn til å frita dem for å utrede deres ulovlig ervervede fortjeneste.»

Formuleringen «et antagelig minste nettoutbytte» tyder på en viss forsiktighet ved bevisvurderingen. En tilsvarende forsiktighet kan også spores i Rt. 1967 s. 937 som gjaldt inndragning av vinning oppnådd ved ulovlig nedlasting av et fiskefartøy. Førstvoterende uttaler at «I herredsrettens dom er overvannet på fribordsdekket anslått til å veie 15-20 tonn. Vi må da bygge på det laveste av disse tall.» Se også Rt. 1972 s. 675 hvor Høyesterett benytter formuleringen «med rimelig sikkerhet».

I tillegg til denne generelle bestemmelsen om inndragning av vinning, ble det i løpet av 1900-tallet vedtatt en rekke bestemmelser som gav hjemmel for inndragning av ting som hadde vært gjenstand for en straffbar handling. Særlovgivningen inneholdt dessuten enkelte særbestemmelser om inndragning av vinning - særlig bestemmelsen om inndragning av ulovlig merpris i lov om kontroll og regulering av priser, utbytte og konkurranseforhold av 26. juni 1953 nr. 4 § 56 som er videreført i lov om pristiltak av 11. juni 1993 nr. 66 § 5 med et noe endret innhold. Se for øvrig *Matningsdal*, Inndragning s. 63-88.

3.3 LOVREVISJONEN VED LOV AV 26. JANUAR 1973 NR. 2

Ved lov av 26. januar 1973 nr. 2 ble det foretatt en generell revisjon av inndragningsbestemmelsene i straffeloven og særlovgivningen. De generelle bestemmelsene i straffeloven ble utvidet slik at størsteparten av bestemmelsene i særlovgivningen kunne oppheves.

For inndragning av vinning ble § 36 erstattet av § 34 hvor det heter:

«Vinning som er oppnådd ved en straffbar handling, kan helt eller delvis inndras hos den som vinningen er tilfalt direkte ved handlingen, også når denne er en annen enn lovovertrederen. Kan størrelsen av vinningen ikke godtgjøres, fastsetter retten beløpet skjønnsmessig.»

Innholdet av denne bestemmelsen behandles i ["Rettsreglene om inndragning av vinning"](#) i kapittel 4. Her kommer vi også inn på i hvilken utstrekning den suppleres av bestemmelser i særlovgivningen.

KAPITTEL 4

Rettsreglene om inndragning av vinning**4.1 INNLEDNING**

Den generelle hjemmelen for inndragning av vinning er strl. § 34 som fastsetter at «Vinning som er oppnådd ved en straffbar handling, kan helt eller delvis inndras hos den som vinningen er tilfalt direkte ved handlingen, også når denne er en annen enn lovovertrederen. Kan størrelsen av vinningen ikke godtgjøres, fastsetter retten beløpet skjønnsmessig.» Denne bestemmelsen gjelder enten vinningen er oppnådd ved overtredelse av straffeloven eller ved overtredelse av særlovgivningen.

I tillegg gir lov om pristiltak av 11. juni 1993 nr. 66 § 5 hjemmel for å inndra «den oppnådde merpris» når noen har tatt høyere pris enn lovlig etter bestemmelser gitt i eller med hjemmel i pristiltaksloven. Da strl. § 34 som nevnt også gjelder ved overtredelse av særlovgivningen, kan den supplere pristiltaksloven i den utstrekning den ikke gir hjemmel for inndragning. Men i så fall må det foreligge en straffbar handling - noe som ikke kreves etter pristiltaksloven.

Det nevnes også at lov om konkurranse i ervervsvirksomhet (konkurranse-loven) av 11. juni 1993 nr. 65 § 6-5 inneholder en særregel om «vinningsavståelse». Første ledd fastsetter at «Dersom det er oppnådd vinning ved en overtredelse av denne lov eller vedtak i medhold av denne lov, kan den som vinningen har tilfalt, pålegges helt eller delvis å avstå denne. Dette gjelder også når den som vinningen tilfaller, er en annen enn lovovertrederen. Kan størrelsen av vinningen ikke godtgjøres, fastsettes beløpet skjønnsmessig.»

Konkurransetilsynet kan utferdige forelegg om vinningsavståelse etter denne bestemmelsen. Dersom forelegget ikke vedtas, må saken bringes inn for retten innen tre måneder etter utløpet av vedtaksfristen. Saken behandles i så fall etter tvistemålsloven. Men dersom påtalemyndigheten fremmer straffesak om overtredelsen, kan kravet om vinningsavståelse tas med som inndragningskrav etter strl. § 34.

I NOU 1996: 2 Verdipapirhandel er det i § 13-2 foreslått en langt på vei tilsvarende hjemmel for vinningsavståelse. Dette forslaget gir Kredittilsynet adgang til å utstede forelegg etter tilsvarende regler som i konkurranse-loven.

Det er videre viktig å understreke at det ikke bare er bestemmelser som formelt sett retter seg mot vinningen som gir hjemmel for å ta utbyttet av en straffbar handling fra den skyldige. For straffelovens vedkommende kan det for det første nevnes at § 35 første ledd gir hjemmel for å inndra «Ting som er frambrakt ved . . . en straffbar handling». Dette alternativet omfatter det direkte resultatet (produktet) av en straffbar handling. Som eksempel nevnes at det er denne bestemmelsen som gir hjemmel for å inndra hjemmlebrenten. Vi går ikke nærmere inn på denne bestemmelsen, men viser til *Matningsdal*, Inndragning s. 234-238.

Praktisk viktigere er neste alternativ i § 35 første ledd som gir hjemmel for å inndra ting som «har vært gjenstand for en straffbar handling» (corpus delicti). Dette alternativet gir f.eks. hjemmel for å inndra smuglervarene og ulovlig fanget fisk. For ulovlig fanget fisk gjør vi oppmerksom på at fiskerilovgivningen inneholder flere bestemmelser som gir en vidtrekkende hjemmel for inndragning, jf. nedenfor.

Ved inndragning av produktet av og gjenstanden for en straffbar handling, kan retten foreta full inndragning. Og dersom man ikke ønsker å inndra vedkommende

gjenstand in natura, eller dette ikke er mulig - f.eks. fordi den er solgt, kan det i stedet inndras et beløp som svarer til gjenstandens verdi, jf. § 35 tredje ledd.

Dette samspillet mellom strl. §§ 34 og 35 første ledd er svært viktig. I denne fremstillingen skal vi likevel i fortsettelsen hovedsakelig konsentrere oss om inndragning av vinning med hjemmel i § 34. Men når kriteriene for beregning av vinningen blir fastlagt, er det et sentralt moment at man i mange tilfeller alternativt kan foreta inndragning med hjemmel i § 35 første ledd. I så fall kan gjenstandens verdi inndras i sin helhet, jf. § 35 tredje ledd. På denne måten kan man skjerpe reaksjonen i forhold til inndragning etter § 34.

Rt. 1995 s. 1709 er ganske illustrerende i så måte. For Høyesterett gjaldt saken spørsmål om inndragning i anledning av salg av ulovlig radioteknisk utstyr. Vederlaget var kr 13.378, mens den oppnådde vinningen utgjorde kr 3.000. Høyesterett satte inndragningen til kr 13.378 idet førstvoterende uttalte (s. 1710): «Når det gjelder verdiinndragningen, er jeg enig med påtalemyndigheten i at beløpet burde vært inndratt i sin helhet med hjemmel i straffeloven § 35 tredje ledd jf. første ledd. Var gjenstandene ikke blitt solgt, ville det vært grunn til å inndra disse. Domfelte bør ikke tjene på at salg var foretatt før politiet grep inn. Jeg kan ikke se at tidsforløpet, domfeltes økonomiske forhold eller en vurdering av siktedes subjektive skyld i relasjon til tiltalens post 1 tilsier at dette er et uforholdsmessig resultat.»

Som vi kommer tilbake til under pkt. 4.5.3.1.2 var det lenge uklart om det ved omsetning av smuglerbrennevin skulle gjøres fradrag for ervervsutgiftene. Den vanlige oppfatningen synes å ha vært at dette var regelen. Dette var antakelig bakgrunnen for at forhørsretten i Rt. 1979 s. 881 begrenset inndragning av vinning til nettofortjenesten på kr 2.100. Men samtidig inndro den med hjemmel i § 35 det beslaglagte vederlaget som utgjorde kr 30.850. Det er ikke opplyst at det var mottatt noe i tillegg. Dersom dette er riktig, er mao. forholdet at fordi inndragning av vinning ble begrenset til nettofortjenesten, ble domfelte fratatt mer enn brutto salgssum!

Som en følge av det nære samspillet mellom de to bestemmelsene kom Høyesterett i Rt. 1991 s. 986 (dissens 3-2) til at inndragning av corpus delicti og inndragning av vinning er samme forhold etter strpl. § 38.

Som nevnt foran inneholder særlovgivningen praktisk viktige bestemmelser om inndragning som åpner adgang til å inndra det som er oppnådd ved den straffbare handlingen.

Praktisk viktigst er fiskerilovgivningen. I denne sammenheng vises det for det første til lov om saltvannsfiske m.v. av 3. juni 1983 nr. 40 § 54 som fastsetter at «Ved overtredelse av bestemmelser i eller i medhold av denne lov kan inndras fartøy som er brukt ved overtredelsen, og tilbehør, fangst og redskap som er om bord, uansett hvem som er eier». Tilsvarende bestemmelser finnes i lov om fiske med trål av 20. april 1951 § 13 annet ledd, lov om Norges fiskerigrense og om forbud mot at utlendinger driver fiske m.v. innenfor fiskerigrensen av 17. juni 1966 nr. 19 § 11 og lov om Norges økonomiske sone av 17. desember 1976 nr. 91 § 9.

Fiskerilovgivningen inneholder også bestemmelser som har betydelige likhetstrekk med strl. § 34 om inndragning av vinning. I denne sammenheng vises det til lov om omsetning av råfisk av 14. desember 1951 nr. 3 § 6 a som fastsetter at «Oppgjør for produkter levert i strid med en etter § 2 godkjent salgsorganisasjons bestemmelser, kan organisasjonen helt eller delvis kreve innbetalt eller tilbakeholde på organisasjonens hånd til bruk i forbindelse med prisutjevninger eller til pristilskudd og frakttilskudd for lovlig leverte fangster». Se også lov om regulering av deltagelsen i fisket av 16. juni 1972 nr. 57 § 10 og saltvannsfiskekloven § 7.

Av langt på vei tilsvarende karakter som de siste bestemmelsene er også lov om viltet av 29. mai 1981 nr. 38 § 48 som fastsetter at «Vilt som er ulovlig felt, holdes fanget, eller er innført til Norge, eller verdien av dette, tilfaller Viltfondet».

For en ytterligere henvisning til særlovgivningen vises det til *Matningsdal*, Inndragning s. 285-287. I fortsettelsen skal vi med unntak for pkt. 4.2 konsentrere oss om strl. § 34 som er den generelle hjemmelen for inndragning av vinning.

4.2 GRUNNVILKÅRET - «STRAFFBAR HANDLING»

4.2.1 Generelt

Inndragning etter strl. § 34 er betinget av at det foreligger en «straffbar handling». Som utgangspunkt må samtlige straffbarhetsvilkår etter straffebudet være oppfylt: I tillegg til at gjerningspersonen objektivt sett må ha overtrådt straffebudet, må han også ha utvist den nødvendige skyld. Videre er inndragning sannsynligvis også utelukket dersom det foreligger en straffrihetsgrunn - f.eks. at siktede frifinnes pga. nødrett, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 151-153. Normen for hva som regnes som straffbar handling er også den samme enten det er spørsmål om inndragning eller straff, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 157-159.

Det kan kanskje synes unaturlig at den som frifinnes for straff fordi det foreligger en lovlig nødrettshandling, likevel får beholde den vinningen som er oppnådd ved nødrettshandlingen. Men i denne sammenheng understrekes det at når gjerningspersonen frifinnes pga. nødrett, er det sjelden oppnådd noen vinning. Dette skyldes at nødrettsbestemmelsen bare kan anvendes for å avverge en fare for skade, og ikke til å sikre en fordel.

Ved prisregulering kan det tenkes at det er oppnådd en ulovlig merpris samtidig som gjerningspersonen frifinnes for straff pga. nødrett. Et eksempel på det er referert i Rt. 1953 s. 689 som omtales under pkt. 4.2.2. Men i dette tilfellet gir lov om pristiltak av 11. juni 1993 nr. 66 § 5 hjemmel for inndragning av merprisen fordi inndragning etter denne loven ikke er betinget av at det foreligger en straffbar handling.

Det understrekes at vanlige beviskrav gjelder selv om det bare er spørsmål om inndragning av vinning. Foreligger det rimelig tvil om tiltalte har begått den straffbare handling, kan han heller ikke ilegges inndragning.

Inndragning må også være utelukket ved frifinnelse pga. unnskyldelig rettsvillfarelse. Dette er riktignok ikke direkte lagt til grunn av Høyesterett i relasjon til § 34, men har sterk støtte i Rt. 1975 s. 1136 som gjaldt inndragning av en ulovlig privatradiostasjon. Se også Rt. 1958 s. 479 (s. 504-505, byrettens dom) og RG 1981 s. 110.

Strl. § 36 tredje ledd gjør et unntak for manglende tilregnelighet. Her er det fastsatt at «Inndragning etter §§ 34 eller 35 kan foretas selv om lovovertrederen ikke kan straffes på grunn av bestemmelsene i §§ 44 eller 46». I forarbeidene er det for mindreårighet forutsatt at det ikke er gjort unntak fra skyldkravet. Dette gjelder antakelig tilsvarende for de øvrige tilstandene som utelukker tilregnelighet. Da rimelig tvil kommer tiltalte til gode, og da manglende tilregnelighet lett medfører at skyldkravet ikke er oppfylt, kan dette gi uheldige resultater når den straffrie handlingen har gitt en vinning.

Etter gjeldende rett kreves det sannsynligvis at den straffbare handlingen som skal danne grunnlag for inndragning kan **konkretiseres**. Det er neppe tilstrekkelig at man kan føre bevis for at vinningen må stamme fra en eller annen straffbar handling. Men samtidig bemerkes det at etter endringen av heleribestemmelsen i strl. § 317 ved lov av 11. juni 1993 nr. 76, gir denne bestemmelsen hjemmel for straff i

mange tilfeller hvor det tidligere ikke var slik hjemmel. Og strl. § 317 krever ikke at det kan konkretiseres hvilken straffbar handling utbyttet som har vært objekt for heleri eller hvitvasking stammer fra.

I Bergen forhørsretts dom i sak 94-02296 F/01 og 94-02401 F/01 som ble avsagt 30.11.94 synes kravet om konkretisering å være oversett. Siktete var her særlig siktet for pengetyverier for kr 160.000 - 170.000. Ca. tre måneder etter det største tyveriet hvor det var stjålet ca. kr 140.000, hadde politiet beslaglagt sedler for i underkant av kr 23.000. To og en halv måned senere var det ytterligere beslaglagt «norsk gangbar mynt» for i overkant av kr 102.000. Retten tok påtalemyndighetens begjæring om inndragning av disse kontantene til følge i det den uttalte: «Siktete har ikke kunnet redegjøre for hvordan han er kommet i besittelse av dette beløpet. Retten finner det bevist at beløpet er vinning som er oppnådd ved en straffbar handling og blir å inndra til fordel for statskassen.»

Fra dette kravet må det for det første gjøres et unntak for fortsatt forbrytelse: I disse tilfellene kreves det ikke at samtlige handlinger som ligger innenfor den tidsrammen som omfattes av saken, identifiseres.

Videre er det lagt til grunn at dersom en person finnes i besittelse av tyvegods, og det kan bevises at vedkommende enten er tyv eller heler, kan tiltalte dømmes for heleri selv om det er like sannsynlig at han har stjålet gjenstanden selv, jf. *Andenæs: Formuesforbrytelsene*, 6. utgave, Oslo 1996 s. 210 og *Bratholm/Matningsdal: Straffeloven med kommentarer*, Bind II s. 686. Dette må gjelde tilsvarende også i andre relasjoner dersom det bevises at de aktuelle verdiene er utbytte av en straffbar handling, men sannsynligheten for at vedkommende selv har begått handlingen eller mottatt utbyttet er like stor.

4.2.2 Unntak i særlovgivningen

I særlovgivningen finnes det eksempler på at det er gjort unntak fra kravet om at det må foreligge en straffbar handling. Lov om pristiltak av 11. juni 1993 nr. 66 har ført videre tradisjonen fra den gamle prisloven § 53 ved at det i § 5 er fastsatt at inndragning av merpris kan skje «uten hensyn til om forholdet kan medføre straffansvar». I Rt. 1953 s. 689 forutsatte endatil Høyesterett at det kunne foretas inndragning selv om siktede ble frifunnet for straff pga. nødrett.

I denne saken hadde tiltalte overtrådt prisbestemmelsene ved å selge skotøy uten å få prisene forhåndsgodkjent. Han ble frifunnet for straff da bedriften ellers hadde lidd et stort tap. Men tiltalte hadde kommet i skade for å ta litt for høy pris - noe som ikke var tilsiktet da handlingens primære formål var å få omsatt produktene, ikke å oppnå en ulovlig merpris. Merprisen ble likevel inndratt.

Bestemmelsen i konkurranseloven § 6-5 om vinningsavståelse som er omtalt under pkt. 4.1, krever heller ikke at det foreligger en straffbar handling. Utkastet til den tilsvarende bestemmelsen i NOU 1996: 2 Verdipapirhandel § 13-2 krever derimot at vinningen er oppnådd ved «en uaktsom eller forsettlig overtredelse av denne lov». Samtidig presiseres det at «vinningsavståelse som et sivilrettslig sanksjonsmiddel, kan anvendes uavhengig av om man vurderer bevisene sterke nok til å holde i en straffesak. En domstolsbehandling vil følge bevisreglene i sivilprosessen, slik at sannsynlighetsovervekt er tilstrekkelig for dom på vinningsavståelse», jf. NOU 1996: 2 s. 200 første spalte.

Fiskerilovgivningen gir eksempler på det samme. Som eksempel kan det vises til lov om saltvannsfiske m.v. av 3. juni 1983 nr. 40 § 7 første ledd som fastsetter:

«Overskrider et fartøy den fangstmengde som er fastsatt i medhold av § 5, § 5 a og § 6, tilfaller merfangsten eller dens verdi den salgsorganisasjon som førstehåndsomsætningen av fangsten er lagt til. Dette gjelder uten hensyn til om forholdet medfører straffeansvar.»

En annen bestemmelse som kan nevnes er lov om viltet av 29. mai 1981 nr. 38 § 48. Etter denne bestemmelsen kan ulovlig felt vilt inndras selv om det ikke foreligger en straffbar handling, jf. bl.a. Rt. 1977 s. 1115. Som eksempel kan nevnes at et jaktlag feller en elg mer enn det har kvote for uten at noen kan klandres for dette. De avgjørelsene som fastslår at det ikke kreves en straffbar handling gjelder riktignok den forrige jaktloven. Men regelen er fortsatt den samme, jf. NOU 1974: 21 s. 113 annen spalte og Ot.prp. nr. 9 (1980-81) s. 65-66.

For ytterligere eksempler vises det til *Matningsdal*, Inndragning s. 154-157.

4.3 GJENSTANDS- OG VERDIINNDRAGNING

Under etterforskningen beslaglegger politiet i en del saker et større eller mindre pengebeløp hos siktede. Under den senere straffesaken kommer det da ofte opp spørsmål om dette beløpet kan inndras. Dette aktualiserer den grunnleggende sontringen mellom gjenstands- og verdiinndragning. Denne sontringen har stor praktisk betydning fordi gjenstandsinnndragning kan sikres ved beslag etter strpl. § 203, mens verdiinndragning må sikres ved heftelse i siktedes gods etter strpl. § 217. Dette kommer vi nærmere tilbake til under pkt. 4.8.

Før vi går nærmere inn på grensedragningen, bør det understrekes at strl. § 34 gir hjemmel både for gjenstands- og verdiinndragning. Adgangen til verdiinndragning er dessuten alternativ og ikke subsidiær. Dessuten bør det understrekes at de to inndragningsformene kan supplere hverandre i samme sak. Dersom man f.eks. kan legge til grunn at siktede har oppnådd en vinning på kr 500.000 ved narkotikaomsætning, men bare kr 100.000 av vederlaget kan påvises, kan det foretas gjenstandsinnndragning av kr 100.000 og i tillegg verdiinndragning for kr 400.000. Det første beløpet er normalt beslaglagt slik at fullbyrdingen består i at pengene beholdes av staten. For verdiinndragningen får staten derimot et ordinært pengekrav mot domfelte som må fullbyrdes, jf. kapittel 10. Av hensyn til fullbyrdingen bør derfor beløpene splittes opp i domskonklusjonen slik at det går klart fram hvor mye som må fullbyrdes på vanlig måte. Se forslaget til domskonklusjon under pkt. 9.4.

Avgjørende for sontringen er om **identitetskravet** er oppfylt - mao. om det kan legges til grunn at de aktuelle pengene eller gjenstandene er ervervet ved/stammer fra den straffbare handlingen. I så fall kan det foretas gjenstandsinnndragning, mens det for øvrig må foretas verdiinndragning.

Er det mottatt **annet enn penger**, er utgangspunktet og hovedregelen at bare den mottatte gjenstanden kan inndras. Men har en annen gjenstand uomtvistelig trådt i stedet for den ved bytte, må det kanskje aksepteres at surrogatet inndras. Derimot kan det ikke aksepteres gjenstandsinnndragning av gjenstander som er kjøpt for penger oppnådd ved salg av den opprinnelige gjenstanden. Da er sammenhengen for fjern.

Umiddelbart kunne man tro at det kan etableres en inndragningshjemmel ved å trekke inn strl. § 317 om heleri og hvitvasking av utbytte. Dette fordi denne bestemmelsen også omfatter surrogatheleri, jf. § 317 første ledd i.f. Men denne innfallsvinkelen er ikke farbar overfor den opprinnelige gjerningspersonen. Årsaken til det er at gjerningspersonen ikke kan straffes for sin videre befattning med utbyttet med mindre han dermed begår en ny, selvstendig forbrytelse overfor tredjemann, jf. *Bratholm/Matningsdal*: Straffeloven med kommentarer, Bind II s. 663. Overfor tredjemann som på

straffbar måte har mottatt utbyttet, kan derimot § 317 gi grunnlag for inndragning.

Er det mottatt **penger**, kan det ikke oppstilles et absolutt identitetskrav. Avgjørende er om vedkommende pengebeløp, og ikke om de konkrete sedlene og myntene kan identifiseres. Gjenstandsinndragning er derfor ikke utelukket fordi pengene er vekslet eller plassert på en bankkonto. Det utelukker heller ikke gjenstandsinndragning at de er sammenblandet med vedkommendes øvrige midler såfremt pengebeløpet fortsatt kan identifiseres.

Identitetskravet kom på spissen i tilknytning til et ran av en pengetransport fra Norges Bank. Ved ranet ble det tatt kr 3.500.000 i ubrukte sedler. Av disse ble kr 3.430.000 ført til Sveits hvor de ble vekslet flere ganger. For å bryte den fortløpende nummereringen ble beløpet i tillegg oppspedd med kr 50.000 - 100.000. På beslagstidspunktet var kr 502.573 - inklusive påløpne renter - i behold. Voldgiftsretten som bestod av professor Brækhus som enedommer kom til at det var etablert et sameie i dette beløpet og gav Norges Bank vindikasjonsrett til 97 % av det, jf. RG 1985 s. 400.

Gjenstander som er kjøpt for pengene kan sannsynligvis også inndras hos gjerningspersonen. Tankegangen er at når penger som er oppnådd ved kriminell virksomhet benyttes til å anskaffe bil, hus osv. er det naturlig å regne disse gjenstandene som oppnådd ved forbrytelsen.

I denne sammenheng gir Gulating lagmannsretts dom av 9. januar 1995 i sak nr. 94-01416 en god illustrasjon på muligheten for å inndra gjenstander som er kjøpt for vinningen. Saken gjaldt særlig omsetning av amfetamin. Ved vurderingen av omfanget av den straffbare handlingen uttaler retten: «Det hefter seg også usikkerhet til kvantum han har hatt befatning med, men lagmannsretten finner godtgjort at det må ha vært minimum rundt 700 gram, og sannsynlig større. Det er beslaglagt rundt 100 gram og resten anslås utfra det pengeforbruk G hadde i 1994. Han hadde som nevnt sosialstønad og i tillegg noe studielån. Han sier selv å ha hatt endel midler etter salg av eiendeler i Spania, men etter bevisførselen finner retten at dette må ha vært begrensede beløp. Bl.a. de anskaffelser G foretok og som framgår av inndragningspåstanden, må etter rettens oppfatning i all hovedsak være finansiert av overskudd ved den narkotikaomsetning han dømmes for. Påtalemyndigheten har i tiltalen beregnet kvantum utfra at amfetaminen hadde en salgsverdi på 600 - 650,- kr pr. gram fra G's hånd. Retten deler denne vurderingen, dog slik at det legges inn en litt større sikkerhetsmargin. Investeringene for de nevnte gjenstander er til kjøp av bil i 1994 til kr 109.000,-, TV kjøpt i 1994 for knapt kr 16.000,-, kr 40.000,- som del av kjøpesum for båt, kjøp av parabol med ca. kr 11.000,-, ca. kr 6.000,- for videospiller kjøpt i 1994, ca. kr 16.000,- for stereoanlegg i 1994, kr 45.000,- for nausttomt etc. i 1994 samt de beslaglagte kr 86.000,- i kontanter. Videre har han hatt betydelige utgifter til reise og opphold i Spania og Brasil, slik at samlet forbruk til kjøp, reise og nevnte opphold nærmer seg kr 390.000,-.»

I denne saken la mao. retten for det første stor vekt på en analyse av tiltaltes privatforbruk ved fastleggelsen av hvor omfattende omsetningen hadde vært. Men i tillegg inndro den de fleste gjenstandene som er nevnt i sitatet foran samtidig som det ble foretatt verdiinndragning av det overskytende beløpet - kr 231.000.

Derimot uttales det i Straffelovrådets innstilling om Inndragning på grunn av straffbare handlinger, avgitt i mars 1970 s. 20 annen spalte at dersom gjerningspersonen for vinningen har «kjøpt ting som han overdrar videre, vil disse ting vanskeligere

kunne inndras hos erververen» med hjemmel i § 37 a. Men dersom skyldkravet i § 317 er oppfylt, kan det likevel være hjemmel for inndragning hos gavemottakeren. Strl. § 317 første ledd siste punktum fastsetter således at «Likestilt med utbyttet er gjenstand, fordring eller tjeneste som trer istedenfor utbyttet». Og dersom gaven etter dette er mottatt ved en helerihandling, gir § 34 hjemmel for inndragning hos gavemottakeren under henvisning til vedkommendes egen straffbare handling.

For en nærmere behandling av identitetskravet vises det til *Matningsdal*, Inndragning s. 170-174. Samtidig understrekes det at dersom det ikke er grunnlag for gjenstandsinndragning fordi identitetskravet ikke er oppfylt, kan det uansett foretas verdiinndragning.

4.4 NÆRMERE OM BEGREPET VINNING

4.4.1 Årsakskravet - «ved»

4.4.1.1 Generelt

Vinningen må være oppnådd «ved» en straffbar handling. Det kreves dermed årsakssammenheng mellom den straffbare handlingen og vinningen. Dette kom klart fram i Rt. 1946 s. 1310 som gjaldt inndragning av lønn som teknisk inspektør ved Oslo Kinematografer. Her ble det lagt til grunn at tiltalte hadde vært fullt kvalifisert for stillingen slik at han ikke hadde fått den pga. sitt medlemskap i Nasjonal Samling. Inndragning var dermed utelukket.

Årsakskravet innebærer også at dersom handlingen har pågått over en lengre periode, men det bare for en del av perioden er årsakssammenheng mellom den straffbare handling og vinningen, må inndragningen begrenses tilsvarende. Dette illustreres av Rt. 1946 s. 1043 som gjaldt inndragning av lønn som fylkesmann. Høyesterett la til grunn at tiltalte hadde fått beholde sin stilling til årsskiftet 1941-1942 uten medlemskapet i Nasjonal Samling. Dermed var det bare lønn etter dette tidspunktet som kunne inndras.

Tilsvarende gjelder om det bare i en del av perioden foreligger en straffbar handling. Dette illustreres særlig av Rt. 1948 s. 89 som gjaldt inndragning mot Morgenposten fordi avisen hadde fått fortsette utgivelsen under krigen. Da det bare var i den siste redaktørperioden det forelå en straffbar handling, ble inndragningen begrenset tilsvarende.

Når handlingen foregår over en periode, kan det være oppnådd både lovlig og ulovlig vinning. En handelsmann har f.eks. i tillegg til ordinær omsetning også solgt øl uten å ha bevilling til dette. Utgangspunktet er her klart: Siden vinningen må være oppnådd ved en straffbar handling, kan bare den ulovlige vinningen inndras, jf. Rt. 1985 s. 202.

To ektefeller hadde bl.a. arrangert «live-shows» med hverandre. Man kunne ikke inndra den del av inntektene mannen hadde hatt ved å ha samleie med hustruen med tilskuere til stede. Årsaken var at dette forholdet ikke ble rammet av hallikbestemmelsen i strl. § 206 annet ledd. Derimot kunne den del av vinningen mannen hadde oppnådd ved at hustruen deretter hadde samleie med tilskuerne, inndras. Dette forholdet ble klart omfattet av denne bestemmelsen. Den ulovlige vinningen ble fastsatt skjønnsmessig etter § 34 annet punktum.

Er det uklart hvor mye av vinningen som i slike tilfeller stammer fra straffbar virksomhet, må retten skjønne over dens omfang. I den sammenheng kan den anvende bevislettelsesregelen i § 34 annet punktum som behandles under pkt. 4.5.4, jf. Rt. 1985 s. 202.

Går man nærmere inn på årsakskravet, blir det sentrale spørsmålet hvor nær tilknytningen mellom den straffbare handling og vinningen må være for at det skal foreligge relevant årsakssammenheng. Ved avgjørelsen av hvor strenge krav som skal stilles bør det legges betydelig vekt på de hensyn som har begrunnet inndragning av vinning slik at man kan få løsninger som best mulig ivaretar formålet med den aktuelle inndragningshjemmelen.

Dette innebærer at de løsningene som er valgt for den tilsvarende problemstillingen i erstatningsretten ikke uten videre kan overføres til denne sammenheng: I erstatningsretten er ansvarets plassering et sentralt tema. Ved denne vurderingen må skadelidtes behov for reparasjon veies mot skadevolderens interesse i å unngå ansvar for altfor fjerne og upåregnelige skadefølger. Ved inndragning av vinning er det derimot et sentralt mål å hindre at noen tjener på en straffbar handling. Standpunktene fra erstatningsretten om påregnelighet, nærhet i årsakssammenheng osv. kan derfor ikke uten videre overføres. Disse synspunktene er likevel ikke helt uten interesse.

Avgjørelsen bør ta utgangspunkt i sontringen mellom **direkte** og **indirekte** vinning. Med direkte vinning tenker vi på tilfeller hvor den straffbare handling er tilstrekkelig for å oppnå vinningen, mens vi med indirekte vinning tenker på tilfeller hvor det må foretas ytterligere handlinger for å oppnå vinningen. Disse handlingene behøver ikke nødvendigvis være straffbare. Typiske eksempler på direkte vinning er vederlag mottatt ved ulovlig ervervsvirksomhet, vederlag mottatt ved overtredelse av tollovgivningen osv. Som eksempel på indirekte vinning kan nevnes renteavkastning, utbytte av aksjer ervervet ved hjelp av vinningen osv.

Ved **direkte** vinning må det som utgangspunkt være ubegrenset adgang til inndragning. Det kan mao. ikke være avgjørende om vinningen var mer eller mindre påregnelig eller om den var tilsiktet eller ikke. Dette skyldes at de reelle hensyn er andre i denne sammenheng enn i erstatningsretten. Bl.a. av denne grunn bør det også aksepteres at belønning for en straffbar handling kan inndras selv om den ikke var lovet på forhånd.

Men selv om man i denne sammenheng ikke opererer med et påregnelighetskrav, må det på samme måten som i erstatningsretten kreves at den straffbare handling er hovedårsaken til at vinningen er oppnådd. Dette var et annet hovedpoeng i Rt. 1948 s. 89 - Morgenpostensaken - som er nevnt ovenfor.

Spørsmålet var om Morgenposten måtte tåle inndragning av vinning avisen hadde oppnådd etter at den hadde fått fortsette utgivelsen med en tvangsinnsatt nazist som redaktør. Om dette spørsmålet uttalte førstvoterende (s. 92): «Jeg mener imidlertid at **den nødvendige årsakssammenheng** er til stede mellom handlingen og utbyttet. Situasjonen for Morgenposten hadde våren 1943 utviklet seg derhen at tyskerne ville ha et systemskifte i avisen, som skulle ledes helt i nazistisk ånd. Nazisten F's overtagelse av redaksjonen og hans senere forbryterske virksomhet i stillingen har vært en **nødvendig forutsetning** for avisens fortsatte drift for bladeierens regning. Hans virksomhet var et **vesentlig og nødvendig ledd** i utgivelsen av avisen. Utbyttet er da etter min mening i lovens forstand vunnet ved en straffbar handling» (uthevet her).

Ved **indirekte** vinning er det de tilfellene hvor vinningen oppnås gjennom en straffri handling som har interesse. I denne sammenheng har det hittil som utgangspunkt vært krevd relativt nær sammenheng. Det har vært antatt at renteavkastning kan inndras, mens aksjeutbytte som utgangspunkt ikke kan inndras med mindre det kommer til kvalifiserende momenter, jf. nedenfor under pkt. 4.4.1.2. Tilsvarende gjelder om vinningen anvendes til loddkjøp, og loddet gir gevinst.

I denne sammenheng nevnes Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse som er referert i Rt. 1995 s. 1574. Ved Eidsivating lagmannsretts dom av 30. september 1993 var tiltalte dømt for omfattende narkotikaforbrytelse samt overtredelse av toll- og alkohollovgivningen til 12 år fengsel. Domskonklusjonen gikk videre ut på at «Han dømmes til å tåle inndragning av kr. 2.600.000,- - kronertom millionersekshundretusen 00/100-, jf. strl. § 34».

Under etterforskingen hadde politiet beslaglagt penger og verdigjenstander samt fått innsyn og beslag i bankkonti som i samlet verdi oversteg inndragningsbeløpet. Det beslaglagte kontantbeløpet på kr 2.325.082 ble satt inn på en rentebærende konto. Inndragningsbeløpet ble dekket ved det beslaglagte kontantbeløpet og ved at mellomlegget ble overført fra bankkonti som tilhørte domfelte. Oslo politikammer beholdt i tillegg de rentene som var opptjent av kr 2.325.082, og krevde dessuten å få overført kr 29.568,95 som var påløpte renter av kr 274.918 i tiden etter beslaget.

Eidsivating lagmannsrett kom til at Oslo politikammer ikke hadde krav på rentebeløpet på kr 29.568,95. For øvrig ble Oslo politikammer frifunnet. Høyesteretts kjæremålsutvalg påpekte derimot at «Det nevnte beløp er ikke gjort rentebærende i dommen, og det er ikke påstått at kravet er blitt rentebærende senere. Statens dekningsadgang er derved begrenset til dette beløp. Det betyr at staten ikke i tillegg til beløpet kan kreve de renter som oppstod ved at kr. 2 235 082 ble satt på nyopprettet konto.» Det var mao. ikke hjemmel for at noen av rentene skulle tilfalle staten.

Kjæremålsutvalget tilføyde avslutningsvis: «Saken synes å reise spørsmålet om de gjeldende regler for tvangsfullbyrdelse av inndragningskrav er tilfredsstillende. Det kan være grunn til å overveie regler om hvordan inndrivelsen skal foretas og spørsmål om prioritet m.m. I denne forbindelse kan det også være grunn til å overveie spørsmålet om renter av kravet.»

Utfallet i denne saken skyldes primært at domskonklusjonen hadde fått en uheldig utforming. Som påpekt under pkt. 4.3 bør domskonklusjonen splittes opp slik at det uttrykkelig fremgår i hvilken utstrekning det foretas gjenstandsinndragning, og i hvilken utstrekning det er tale om verdiinndragning. Da også rentene av de beslaglagte pengene som nevnt er vinning, er det mao. full adgang til i domskonklusjonen å presisere at de omfattes av inndragningen. Hadde dette vært gjort, ville utfallet ha blitt motsatt for de rentene som var opptjent av det beslaglagte beløpet. Hvorvidt også renter som opptjenes av domfeltes øvrige formue kan inndras, må derimot bero på de konkrete omstendighetene. Men dersom disse rentene skal inndras, må de i alle fall inkluderes i det beløpet som inndras.

Denne saken aktualiserer også spørsmålet om det ved verdiinndragning kan kreves renter av det inndratte beløpet - et spørsmål det ikke ble direkte fokusert på for Høyesteretts kjæremålsutvalg. I denne sammenheng nevnes at i eldre rettspraksis var det fastslått at det ikke var hjemmel for å pålegge domfelte renter av inndragningsbeløpet, jf. Rt. 1946 s. 1035, 1947 s. 49 og 1947 s. 204 samt RMbl nr. 34 s. 60, nr. 37 s. 5, nr. 42 s. 5 og nr. 45 s. 62.

I teorien er det derimot uenighet om lov om renter ved forsinket betaling m.m. av 17. desember 1976 nr. 100 § 5 åpner adgang til å tilkjenne renter av et inndragningsbeløp. Bestemmelsen fastsetter at «I fullbyrdsesdom for pengekrav utenfor formuerettens område kan retten etter påstand tilkjenne forsinkelsesrenter fra saksanlegget eller, om kravet forfaller senere, fra forfallstid». *Matningsdal*, Inndragning s. 512-513 legger til grunn at bestemmelsen ikke omfatter disse tilfellene, mens *Bratholm*: Strafferett og samfunn, Oslo 1980 s. 564 og *Bergsåker* i Festskrift til Anders Bratholm 70 år, Oslo 1990 s. 36-37 inntar motsatt standpunkt. Bratholm uttaler at renten må løpe fra «saksanlegget, forutsatt at inndragningskravet fremmes på

dette tidspunkt». Bergsåker uttaler derimot at renteplikten først kan begynne å løpe når kravet er fastsatt.

Ved lov av 2. november 1990 nr. 58 fikk strpl. § 456 tilføyd et nytt ledd (nå femte ledd) hvor det er fastsatt at «Etter nærmere regler fastsatt av Justisdepartementet kan bøtelagte pålegges å betale renter og gebyr på ubetalte bøter samt eventuelle andre utgifter som påløper ved tvangsinn driving». Denne kompetansen er benyttet ved forskrift om gebyr på bøter av 9. august 1991 nr. 543 som i § 2 annet ledd gir hjemmel for å innkreve morarente. Forholdet til morarenteloven § 5 er ikke drøftet i forarbeidene, jf. Ot.prp. nr. 12 (1990-91) s. 2. Men da bestemmelsen tar sikte på mislighold under fullbyrdingen, kan lovendringen neppe tas til inntekt for at det ikke er adgang til under straffesaken å ta til følge en påstand om renteplikt av kravet fra et tidligere tidspunkt.

Ved vurderingen av årsakskravet må det nå legges vekt på at Norge ved kgl. res. av 9. september 1994 har ratifisert De forente nasjoners konvensjon om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer som ble vedtatt 19. desember 1988. Konvensjonens art. 5 (6) fastsetter at

«c. Inntekter eller andre ytelser som skriver seg fra:

- i) et utbytte,
- ii) et formuesgode som et utbytte er forvandlet eller gjort om til, eller
- iii) et formuesgode der et utbytte er iblandet, skal også være underlagt de tiltak som er omhandlet i denne artikkel, på samme måte og i samme utstrekning som et utbytte.»

Et av de tiltak art. 5 foreskriver er inndragning av utbytte, jf. nr. 1. Og på bakgrunn av den siterte bestemmelsen må det i dag være en videre adgang enn tidligere antatt til å inndra midler som ikke ville ha eksistert om den straffbare handlingen ikke var begått.

I denne sammenheng kan det som eksempel nevnes at *Andenæs: Alminnelig strafferett*, 3. utgave, Oslo 1989 s. 449-450 uttaler at «Derimot kan inndragning neppe skje av gevinst ved aksjespekulasjoner eller spill på travbanen, som gjerningsmannen har finansiert ved utbyttet av en straffbar handling». Om aksjespekulasjon uttaler *Matningsdal, Inndragning* s. 179 at «Sammenhengen med den straffbare handling blir derfor såpass fjern at inndragning bør være utelukket med mindre det foreligger kvalifiserende momenter». Disse standpunktene kan neppe opprettholdes i dag.

Om denne delen av årsakskravet vises det for øvrig til *Matningsdal, Inndragning* s. 174-180.

4.4.1.2 Hensiktens betydning

Skal lovens formål bli realisert, må det også legges atskillig vekt på hva som var hensikten med handlingen. Inndragningskompetansen bør utvides dersom den hadde som formål å rydde av vegen en hindring for en senere gevinst eller å skaffe finansiering til et inntektsgivende prosjekt. Som eksempel på det siste nevnes at handlingen foretas for å finansiere aksje- eller kunstspekulasjon. I et slikt tilfelle må en eventuell gevinst kunne inndras. Etter ratifiseringen av De forente nasjoners konvensjon om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer synes dette standpunktet enda sikrere.

4.4.1.3 Nærmere om hva som regnes som vinning

Begrepet vinning kjennetegnes ikke ved at det er noe ekstraordinært ved vinningen. Som vi allerede har sett kan også lønn være vinning. Vi skal ikke her gå detaljert inn på alle spørsmål som kan oppstå i praksis, men nøyer oss med å nevne noen hovedspørsmål. For en mer detaljert fremstilling vises det til *Matningsdal*, Inndragning s. 186-190.

For det første bør det understrekes at i de fleste praktisk viktige tilfellene korresponderer ikke vinningen med noe økonomisk tap for en annen. Som eksempel nevnes vinning ved narkotikaomsetning. På den annen side er inndragning i prinsippet ikke utelukket fordi en tredjemann er påført et tap. Dette illustreres av § 37 d annet ledd som fastsetter at «Etter krav fra fornærmede kan det bestemmes at vinning som inndras etter § 34 skal anvendes til dekning av erstatningskrav fra ham». Se også Rt. 1989 s. 820 hvor det ble inndratt over en million kr som var underslått. Men da kan det ved beregningen av vinningen være aktuelt å ta hensyn til eventuelle erstatningskrav fra tredjemann. Et eventuelt senere vindikasjonskrav må også respekteres, men det er ikke til hinder for at man f.eks. inndrar helergods når eieren er ukjent slik at man ikke vet hvem godset skal utleveres til.

Det kreves ikke at den ansvarlige positivt er tilført verdier. Også en besparelse kan etter omstendighetene inndras. Som eksempel nevnes sparte utgifter til å anskaffe rensutstyr slik at man overtrer forurensningsloven. Videre nevnes at en bonde under dyrking raserer et fornminne fordi han ikke vil ta sin del av utgiftene til en arkeologisk utgraving.

I denne sammenheng kan det nevnes at i forarbeidene til strl. § 317 - Ot.prp. nr. 53 (1992-93) s. 12 første spalte - uttales det følgende om begrepet «utbytte»: «Etter departementets syn er begrepet utbytte såpass vidt at det i alle fall vil kunne dekke enkelte tilfeller hvor en straffbar handling har ført til sparte utgifter. For eksempel vil sparte utgifter ved ikke å følge et uttrykkelig pålegg om å utføre nærmere konkretiserte tiltak, etter omstendighetene kunne anses som utbytte. Derimot vil det vanligvis være lite naturlig å tale om utbytte i tilfeller hvor en bedrift har forårsaket forurensning, og hvor kostnadskrevende tiltak kunne ha forhindret forurensning, men hvor det ikke har vært gitt noe pålegg om å utføre slike tiltak.» Vinningsbegrepet i strl. § 34 må derimot også omfatte det siste tilfellet. Men i slike tilfeller kan det oppstå problem med å bevise årsakssammenheng.

I tilknytning til besparelse kan det være grunn til å nevne eget forbruk. Eget forbruk bør i prinsippet kunne regnes som vinning, men som regel har dette liten praktisk betydning da § 35 første jf. tredje ledd normalt uansett gir hjemmel for å inndra varens verdi. Men forutsetningen for verdiinndragning etter § 35 første jf. tredje ledd er at gjenstanden har en legal verdi, jf. Rt. 1995 s. 542 som omtales under pkt. 4.4.2.

4.4.2 Det må faktisk være oppnådd en vinning

Inndragning forutsetter at vinningen faktisk er oppnådd. Det er mao. bare den reelle berikelsen som kan inndras - noe som innebærer at det ikke uten videre kan foretas inndragning selv om vinningen var tilsiktet, men av en eller annen grunn ikke er mottatt. Dette aktualiserer flere detaljspørsmål som er behandlet i *Matningsdal*, Inndragning s. 188-190 og som vi ikke går nærmere inn på.

Det understrekes at inndragning ikke er utelukket fordi vinningen ikke lenger er i behold fordi den f.eks. er forbrukt. Men dette kan etter omstendighetene ha betydning for utmålingen.

En viktig konsekvens av at det faktisk må være oppnådd en vinning er at det dermed ikke er tilstrekkelig at det er bevist en handling som **kunne** ha gitt en vinning. Dette medfører at dersom det i en narkotika- eller spritsak bare føres bevis for at partiet er innført og/eller oppbevart, er det ikke grunnlag for inndragning med mindre vedkommende har mottatt et vederlag f.eks. for kurervirksomheten.

I Rt. 1995 s. 542 hadde lagmannsretten i en narkotikasak inndratt kr 75.000 selv om det ikke var ført bevis for salg. Det ble vist til at «innførselen av angjeldende parti hasj hadde salg som formål og at hasjen enten er solgt senere eller skjult med sikte på senere salg». Høyesterett kom til at det ikke var hjemmel for inndragning og uttalte (s. 543): «For å foreta inndragning etter straffelovens § 34, må det være oppnådd en vinning. Ved innførsel av narkotika forutsetter dette at det har funnet sted en overdragelse ved salg eller på annen måte. Vederlaget vil da være vinning som kan inndras etter § 34. - Aktor for Høyesterett har vist til at det ikke kreves at vinningen allerede er realisert . . . Til dette er å bemerke at narkotika ikke lovlig kan omsettes og derfor ikke har noen verdi som legalt kan realiseres. Inndragning av vinning vil da forutsette et senere salg som er ulovlig. - I vår sak foreligger ikke bevis for at hasjen er solgt. Det er da ikke oppnådd noen vinning som kan gi grunnlag for inndragning etter straffelovens § 34. - Hvor det foretas inndragning av vinning i narkotikasaker, er det etter praksis forbundet med tiltale og domfellelse for salg av stoff. Hvorvidt det er anledning til å inndra et salgsvederlag uten at salget omfattes av straffekravet, er det ikke nødvendig å gå inn på i denne saken.»

I tilknytning til denne avgjørelsen kan også nevnes en uttrykt avgjørelse fra Gulating lagmannsrett fra høsten 1994 (sak 94-00823M som ble pådømt 16.09.94): Under etterforskingen hadde politiet beslaglagt kr 175.000 hos den ene siktede i lokalene til en motorsykkelklubb. Vedkommende oppgav å leve av sosialstønad. Da lagretten svarte nei på spørsmålet om omsetning av amfetamin, var det ikke hjemmel for inndragning. Det beslaglagte beløpet måtte dermed tilbakeleveres.

Også utfallet i sak 94-01312M som ble pådømt 19.10.94 av Borgarting lagmannsrett synes å være begrunnet i samme forhold. Tiltalte var bl.a. tiltalt for omsetning av heroin for kr 16.000. Lagretten frifant ham for omsetning - noe som synes å være årsaken til at påtalemyndigheten ikke nedla påstand om inndragning av vinning. Ved ransaking var det beslaglagt kr 7.500 hos ham.

Det finnes likevel eksempler på at retten likevel har foretatt inndragning. I en uttrykt dom fra Oslo byrett (sak 95-03881 M/67 som ble pådømt 13.06.95) var tiltalte i tillegg til **kjøp** av narkotika bare dømt for salg av 0,5 gram heroin. Det var beslaglagt kr 55.600 hos ham som ble krevd inndratt. Byretten tok påstanden til følge da retten «ikke [var] i tvil om at pengene stammer fra salg av narkotika». Avgjørelsen er forståelig, men ikke i samsvar med gjeldende rett.

Et annet eksempel gir Borgarting lagmannsretts dom i sak 94-00998M som ble pådømt 09.12.94. Tiltalte ble her straffedømt for innførsel, men ikke omsetning av 9 kg hasjisj, mens det ble inndratt vinning med kr 75.000 oppnådd ved omsetning.

I en del saker - ikke minst når man har mistanke om å stå overfor profesjonelle smuglere - kan man bare bevise den siste handlingen. Og dersom vedkommende i tillegg er pågrepet før omsetningen av partiet har skjedd, er det på grunnlag av ovenstående overhodet ikke hjemmel for inndragning av vinning.

Dersom det alternativt kan bevises noen salg over en viss periode, foreligger det lett fortsatt forbrytelse. Og dersom det da i tillegg kan bevises at det er oppnådd vin-

ning ved virksomheten, kan man inndra hele vinningen som er oppnådd i vedkommende periode selv om man ikke kan konkretisere det enkelte salget. Ved beregningen av vinningens omfang kommer bevislettelsesregelen i § 34 annet punktum til anvendelse, jf. pkt. 4.5.4. Derimot er det ikke adgang til å inndra vinning som er oppnådd i perioder som ligger utenfor ytterpunktene for den fortsatte forbrytelsen. Dette skyldes at det da ikke kan bevises at det er årsakssammenheng mellom en straffbar handling og en oppnådd vinning.

I denne sammenheng kan det nevnes at den tidligere bestemmelsen om inndragning av vinning i strl. § 36 annet ledd inneholdt en bestemmelse om beregning av vinningen når det var begått flere straffbare handlinger. Her var det fastsatt at dersom den straffbare virksomhet var drevet «sædvanemessig», kunne beløpet settes til «det antagelige Udbytte af den hele Virksomhed». Formålet med denne bestemmelsen var ikke primært å lette bevisbedømmelsen, men å åpne adgang til å inndra hele utbyttet av den straffbare virksomheten selv om straffedommen bare angikk deler av den, se begrunnelsen for regelen som er sitert under pkt. 2.2 og 3.2. Men selv om formålet med bestemmelsen ikke primært var å lette bevisbedømmelsen, måtte den også ha betydning i denne relasjon. Bestemmelsen ble opphevet i 1973 da den ble funnet overflødig ved siden av den nye bestemmelsen i § 34 annet punktum, jf. pkt. 4.5.4.

4.5 BEREKNINGEN AV VINNINGEN

4.5.1 Nettovinningen kan inndras

Det er sikker rett at man bare kan inndra nettovinningen. Utgangspunktet er mao. at det skal gjøres fradrag for utgiftene. Dermed oppnår man at siktede berøves berikelsen ved den straffbare handling.

Selv om norsk rett bygger på nettoprinsippet, er det likevel klart at det etter gjeldende rett ikke aksepteres fradrag for alle påløpte utgifter. Tvert om viser rettspraksis at det i flere praktisk viktige situasjoner ikke gis fradrag. De siste årene har dette skjedd på nye, og praktisk viktige områder.

Dette reiser spørsmålet om hva den generelle retningslinjen for når det nektes fradrag er og bør være. I *Matningsdal*, Inndragning s. 190-191 fremheves det at man må ta utgangspunkt i lovgrunnen for inndragning av vinning: **At ingen skal tjene på å begå straffbare handlinger. Blir det konsekvensen av at det gis fradrag, må utgangspunktet være at fradrag nektes.** Denne retningslinjen har blitt fulgt i de senere års rettspraksis.

4.5.2 Generalomkostninger

På bakgrunn av ovenstående gis det ikke fradrag for generalomkostninger. Med dette sikter vi til de generelle utgiftene en ervervsvirksomhet medfører som lønnsutgifter, husleieutgifter, avskrivninger m.v. En motsatt løsning ville i realiteten innebære at en bedrift som har foretatt enkelte ulovlige salg, gjennom beregningen av vinningen fikk redusert sine generelle utgifter. Til tross for inndragningen ville den dermed tjene på lovbruddet.

Det er derfor bare eventuelle merutgifter som følge av den straffbare handling det kan gjøres fradrag for.

4.5.3 Spesielle utgifter

4.5.3.1 *Utgifter som hadde vært spilt om den straffbare handling ikke ble begått*

Den retningslinjen som er angitt under pkt. 4.5.1 tilsier at det bør nektes fradrag for slike utgifter. Hvis ikke blir resultatet at siktede til tross for inndragningen tjener på den straffbare handlingen.

4.5.3.1.1 *Reiseutgifter til åstedet o.l.*

Disse utgiftene bør det etter dette nektes fradrag for. Dette har for det første støtte i Rt. 1968 s. 486 som gjaldt spionasje, og hvor siktede ble nektet fradrag for reiseutgifter til de forskjellige åstedene. Videre nektet Høyesterett i Rt. 1986 s. 50 å gi fradrag for reiseutgifter siktede hadde hatt til Tyskland i forbindelse med innkjøp av smuglerbrennevin.

4.5.3.1.2 *Ervervsutgifter Generelt*

Ved ervervsutgifter er det naturlig å legge avgjørende vekt på om gjenstanden har en lovlig omsetningsverdi. Dersom det er tilfellet, bør det gis fradrag. Som eksempel kan nevnes salg av lovlig fremstilt alkohol til mindreårige eller omsetning uten nødvendig tillatelse - f.eks. at man ikke har bevilling for salg av øl.

Situasjonen er derimot en annen ved gjenstander som overhodet ikke har noen lovlig omsetningsverdi. I dette tilfellet ville resultatet bli at fradrag for ervervsutgiftene ville medføre at siktede til tross for inndragningen tjente på omsetningen: Dersom han ble pågrepet før omsetningen og fikk varene inndratt, ville han lide et totaltap. Men dersom han fikk begå enda en straffbar handling ved å selge gjenstandene, og deretter ved inndragningen fikk fradrag for ervervsutgiftene, ville han bli holdt skadesløs. Det er dårlig kriminalpolitikk å praktisere regler som gir slike resultater.

Narkotikaomsetning

Ved narkotikaomsetning la Høyesterett i Rt. 1978 s. 670 som obiter dictum til grunn at det ikke kunne gis fradrag for ervervsutgiftene. Denne uttalelsen er fulgt opp i senere praksis - bl.a. Rt. 1984 s. 1415.

Smuglersakene/hjemmebrent

Ved omsetning av smuglerbrennevin synes holdningen lenge å ha vært at det måtte gjøres fradrag for ervervsutgiftene. Dette standpunktet synes å bygge på Rt. 1959 s. 679 som ikke kunne regnes som prejudikat. Som følge av denne rettsoppfatningen synes man i enkelte tilfeller i stedet å ha benyttet § 35 første ledd om inndragning av corpus delicti, og på denne måten inndratt hele salgsvederlaget. Se bl.a. Rt. 1979 s. 881 som er omtalt under pkt. 4.1.

I *Matningsdal*, Inndragning s. 196-197 ble det anbefalt at man fulgte samme praksis i smuglersakene som ved narkotikaomsetning. Dette fordi omsetning av smuglergods er straffbar etter tolloven § 63. I tre avgjørelser fra midten av 80-tallet - Rt. 1984 s. 143, 1984 s. 931 og 1987 s. 436 (l.nr. 21B) - holdt Høyesterett dette spørsmålet åpent. Etter at Høyesterett i Rt. 1989 s. 1196 nektet å gi fradrag for utgiftene til innkjøp av hjemmebrent, var det nærliggende at denne løsningen også ville bli fulgt i smuglersakene. Dette ble også resultatet i Rt. 1990 s. 983.

Dermed hadde rettstilstanden blitt avklart ved narkotikaomsetning, omsetning av smuglergods og omsetning av hjemmebrent kjøpt fra andre. Men hva med hjemmebrenneren selv? Skal han gis fradrag for sine produksjonsutgifter? Det må være

åpenbart at han i alle fall ikke kan få fradrag for sine utgifter til innkjøp av produksjonsutstyret.

Men hva med råvarene sukker og gjær? Disse varene har også et legalt anvendelsesområde - noe som kunne tilsi at det bør gis fradrag. Dessuten er tross alt utgangspunktet at det er nettovinningen som kan inndras. Man forlater dette utgangspunktet mer og mer etter hvert som det nektes fradrag for nye utgiftsposter. På den annen side må man være oppmerksom på at etter alkoholloven representerer omsetning av hjemmebrent en selvstendig straffbar handling. Fradrag ville derfor innebære at hjemmebrenneren fikk dekket inn igjen utgifter som etter at hjemmebrenningen var gjennomført reelt sett var spilt. Jf. at dersom han hadde blitt pågrepet før salget fant sted, ville varen ha blitt beslaglagt slik at han ville lide et totaltap. Dette synspunktet var avgjørende da Høyesterett i Rt. 1994 s. 827 nektet fradrag.

Utuktige skrifter

I flere saker - bl.a. Rt. 1989 s. 1196 og 1990 s. 983 - har Høyesterett ut fra tilsvarende synspunkter forutsatt at det ikke skal gjøres fradrag for ervervsutgiftene.

Konklusjon

På bakgrunn av de senere års rettspraksis må konklusjonen være at det ikke gis fradrag for utgifter til erverv eller produksjon av varer som ikke har noen lovlig omsetningsverdi. Dette illustreres av førstvoterendes utsagn i Rt. 1994 s. 827 (s. 828):

«Dersom den som avhender brennevinet skal ha krav på å trekke fra de utgifter til produksjonen som råvarene utgjør, ville han således tjene på å få gjennomføre den straffbare handling som salget innebærer.»

Se også Rt. 1992 s. 1436 hvor Høyesterett kom til at brutto salgssum ved salg av ulovlig felt vilt kunne inndras.

4.5.3.2 Fradrag ville virke støtende

Den retningslinjen som er angitt under pkt. 4.5.3.1, er ikke uttømmende. Det bør også vurderes om det vil virke støtende at allerede den retningslinjen som er angitt under pkt. 4.5.3.1 langt på vei hadde gitt hjemmel for å nekte fradrag med denne begrunnelse.

Når det på flere praktisk viktige områder nektes fradrag for ervervsutgiftene, kan dette også ses som utslag av en generell regel om at det ikke bør gis fradrag for utgifter til selvstendige straffbare handlinger. Som et ytterligere eksempel kan nevnes utgifter til bestikkelse.

Det bør også nektes fradrag dersom utgiftene er pådratt i nær tilknytning til et selvstendig straffbart forhold. Den som planlegger en straffbar handling og betaler en tredjemann for å medvirke til handlingen, bør ikke få fradrag for disse utgiftene. I tilknytning til dette kan det nevnes at i Rt. 1986 s. 50 nektet Høyesterett å gi fradrag for utgifter siktede hadde hatt til å betale sjåførene for å frakte smuglerspriten til Norge.

Fra dansk praksis kan det også vises til UfR 1969 s. 985Ø hvor domfelte hadde drevet bordell. Han ble nektet fradrag for de honorarene han hadde betalt til «vertinnene». Tilsvarende bør halliken nektes fradrag for leieutgiftene til en leilighet hvor leienivået er påvirket av det formålet leiligheten skal benyttes til.

En sak av denne karakter ble pådømt av Oslo byrett våren 1995 (sak 94-7824 M/35 som ble pådømt 21.04.95) hvor tiltalte ble dømt etter strl. § 206

fordi han hadde inntjent kr 29.750 ved å ha stått bak kort tids seksuelle tjenester fra polske damer. Politiet hadde beslaglagt kr 3.850, men påtalemyndigheten nedla påstand om inndragning av kr 29.750. Byretten begrenset inndragningen til det beslaglagte beløpet og viste særlig til at leieutgiftene hadde vært høye, og at det dessuten var betalt leie for et lengre tidsrom enn tiltalte fikk drive virksomheten som følge av at politiet grep inn. I tillegg ble det vist til at tiltalte hadde en gjeldsbyrde på kr 1.500.000. Avgjørelsen synes ikke forenlig med Høyesteretts praksis som behandles under pkt. 9.2.

Likedan bør det ikke gis fradrag for verdien av eget arbeid. Det ville i realiteten innebære at man fikk betaling for straffbar virksomhet.

4.5.3.3 *Handlinger som dels gir vinning, dels tap eller som pågår over en lengre periode*

Den generelle retningslinjen som er angitt foran, må også få som konsekvens at dersom det er foretatt flere straffbare handlinger som dels har gitt vinning, dels tap, må utgangspunktet være at det foretas en separat vurdering. Man kan mao. konsentrere seg om de handlingene som har gitt overskudd.

Er det derimot tale om en sammenhengende virksomhet, må totalresultatet være avgjørende, jf. pkt. 4.4.2. Dette ble gjort i den velkjente avgjørelsen i Rt. 1940 s. 25 (Narvik-dommen). På den annen side opphevet Høyesteretts kjæremålsutvalg i Rt. 1918 s. 72 en underrettsdom fordi de enkelte ølsalgene ikke var særskilt angitt i tiltalebeslutningen.

På denne bakgrunn er det viktig å avgjøre hvordan grensen skal trekkes mellom tilfeller hvor det foretas en totalvurdering, og tilfeller hvor det foretas en separat vurdering. Spørsmålet er om den grensen som ellers trekkes mellom realkonkurrens og fortsatt forbrytelse/forseelse uten videre kan overføres til denne relasjon.

I straffeprosessen har spørsmålet størst betydning for kravet etter strpl. § 252 til identifikasjon av den straffbare handling i tiltalebeslutningen. Hensynet bak dette kravet kan ofte ivaretas selv om handlingene beskrives under ett.

Ved inndragning av vinning er det som nevnt et sentralt formål å hindre at noen tjener på å begå nye straffbare handlinger. Dette tilsier at dersom handlingene dels har gitt vinning og dels tap, bør grensen være snevrere i denne relasjon for hva som regnes som et sammenhengende straffbart forhold. Det kan derfor tenkes at det foretas en enkeltvurdering ved beregningen av vinningen selv om handlingene er beskrevet under ett i tiltalebeslutningen. Man bør derfor foreta en enkeltvurdering såfremt de enkelte handlingene klart kan atskilles. Derimot må det foretas en totalvurdering når sammenhengen er så nær at det er vanskelig å atskille dem.

Dersom virksomheten har pågått over lengre tid, kan det tenkes tilfeller hvor det må gjøres modifikasjoner i ovenstående: I disse tilfellene kan det lett tenkes at salgssummen for det første partiet helt eller delvis er reinvestert i nye salgsubjekter. Dersom man da beregnet vinningen uten å legge vekt på sammenhengen mellom transaksjonene, ville man lett komme i en situasjon hvor det ble foretatt dobbeltinndragning hos en og samme person. Ved salg nr. 2 bør det derfor gjøres fradrag for ervervsutgiftene innenfor prinsippet om at ingen skal tjene på sin kriminelle virksomhet.

I praksis kan situasjonen være atskillig mer uoversiktlig ved at siktede jevnt og trutt både har kjøpt og solgt. I så fall vil det lett være umulig å angi hva som har finansiert hva. Som eksempel kan nevnes en pornoforretning som har basert sin virksomhet på omsetning av utuktige skrifter. Da må man skjære gjennom og se på hvilket overskudd virksomheten har gitt. Denne fremgangsmåten ble benyttet i Rt. 1980 s. 1532 som gjaldt en omfattende pornosak fra Oslo.

4.5.3.4 *Utgifter til erverv av redskapet til den straffbare handling*

Det kan også bli spørsmål om siktede skal gis fradrag for utgiftene til erverv av redskapet til den straffbare handling som har gitt vinningen.

Det er i alle fall klart at det ikke kan gis fradrag dersom redskapet ikke har noen lovlig omsetningsverdi på siktedes hånd - noe som f.eks. er tilfellet for hjemmehrensingsutstyr, jf. alkoholloven § 8-5. I dette tilfellet følger resultatet direkte av den retningslinjen som er angitt under pkt. 4.5.3.1.

Dersom gjenstanden derimot har en lovlig omsetningsverdi, kunne det umiddelbart synes naturlig å gi fradrag. Og i Rt. 1965 s. 200 innrømmet påtalemyndigheten ved beregningen av inndragningskravet fradrag for utgiftene til anskaffelse av en smuglerbåt som ble inndratt. Dette kan ikke være riktig: Dersom det gjøres fradrag for utgiftene til erverv av det redskapet som inndras med hjemmel i § 35 annet ledd, innebærer det i realiteten at staten dekker siktedes tap ved inndragningen etter § 35 annet ledd! Det er ikke god kriminalpolitikk, og er heller ikke i samsvar med utgangspunktet om at ingen skal tjene på sine straffbare handlinger.

Får siktede beholde produksjonsutstyret, er det heller ikke grunn til å gi fradrag. Verdien er da i behold.

4.5.3.5 *Forholdet til eventuelle erstatningskrav fra skadelidte*

I mange saker korresponderer siktedes vinning med et tilsvarende tap for skadelidte. Som eksempel nevnes bedragerier ved at noen forledes til å betale for å få inntatt sitt telefaknummer i en telefakatalog som overhodet ikke blir utgitt. Et annet eksempel er at det gjennomføres en innsamlingsaksjon til fordel for et angivelig velledig formål, mens realiteten er at midlene benyttes til egne formål.

Ofte vil skadelidte selv fremme sitt krav overfor siktede, eller de aktuelle gjenstandene blir beslaglagt og utlevert. I så fall foreligger det ikke noen vinning som det er aktuelt å inndra. Men det er ikke alltid det er praktisk at de skadelidte fremmer sitt krav - noe eksemplene foran gir eksempler på. Og det kan også forekomme at siktedes vinning er større enn skadelidtes tap. I så fall vil ikke skadelidtes erstatningskrav gi mulighet for å berøve siktede hele vinningen.

Som eksempel kan det vises til en svensk straffesak hvor en bensinstasjonseier i lengre tid hadde gjort seg skyldig i heleri ved å kjøpe bensin og olje som var stjålet fra et oljeselskap. For oljeselskapet var tapet atskillig mindre enn den gevinsten heleren oppnådde ved videresalg. Dette skyldtes særlig at selskapet slapp å betale offentlige avgifter for de stjalne produktene.

I denne sammenheng understrekes det at skadelidtes erstatningskrav ikke er til hinder for inndragning av vinning. Men er erstatningskravet allerede betalt når inndragningskravet avgjøres, er vinningen redusert tilsvarende. Da kan bare et eventuelt overskudd inndras. Er kravet derimot udekket, kan vinningen inndras i sin helhet. I forarbeidene er det endatil forutsatt at dette gjelder selv om erstatningskravet pådømmes i samme sak som et borgerlig rettskrav.

Strl. § 37 d annet ledd fastsetter at etter krav fra fornærmede «kan det bestemmes at vinning som inndras etter § 34 skal anvendes til dekning av erstatningskrav fra ham». Videre fastsetter § 37 d tredje ledd at «Når vinning er inndratt etter § 34, og domfelte eller noen som er ansvarlig for skaden, etter pådømmelsestiden har betalt erstatning til fornærmede, kan forhørsretten etter krav fra domfelte bestemme at inndragningsbeløpet blir nedsatt tilsvarende».

4.5.4 Skjønnsmessig fastsetting av vinningen/beviskravet - § 34 annet punktum

I mange tilfeller kan det være vanskelig å fastslå hvilket omfang vinningen har. Dersom man da skulle praktisere de strenge beviskravene som ordinært gjelder i straffesaker, kunne det f.eks. medføre at rotete og ufullstendig regnskapsførsel lønte seg.

Dette er i korte trekk bakgrunnen for at det i § 34 annet punktum er fastsatt at dersom størrelsen av vinningen ikke kan godtgjøres, «fastsetter retten beløpet skjønnsmessig». Denne formuleringen innebærer at det stilles noe lempeligere beviskrav enn normalt ved beregningen av vinningen. Regelen omfatter både spørsmålet om hvilken bruttovinning som faktisk er oppnådd, og spørsmålet om hvor omfattende fradragspostene er. Derimot gjelder de ordinære beviskrav ved avgjørelsen **om** det overhodet er oppnådd en vinning.

Denne begrensningen innebærer at dersom vinningen er oppnådd ved flere atskilte straffbare handlinger, må det for hver enkelt handling stilles vanlige beviskrav mht. om det er oppnådd en vinning. Men er handlingene så sammenvevd at det er vanskelig å atskille dem, kan retten nøye seg med å fastslå at virksomheten totalt sett har gitt vinning. Deretter kan den anvende bevislettelsesregelen for å fastslå dens totale omfang.

I Rt. 1987 s. 1194 er § 34 annet punktum også anvendt i en sak om omsetning av utuktige skrifter. Siktete hevdet her at han bare hadde hevet lønn i det selskapet som hadde stått for omsetningen. Da han i store deler av den perioden saken gjaldt hadde vært eneaksjonær i selskapet, måtte den ulovlige virksomheten ha økt verdien av hans eierinteresse i selskapet. Strl. § 34 annet punktum kunne anvendes ved vurderingen av hvor stor vinning han på denne måten hadde oppnådd.

Om beviskravets nærmere innhold uttaler Straffelovrådet i sin innstilling Inn-dragning på grunn av straffbare handlinger, avgitt den 11. mars 1970 s. 14 annen spalte:

«Den foreslåtte regel i annet punktum gir retten en stor grad av frihet til å treffe en avgjørelse etter eget skjønn i tilfelle hvor det kan foreligge sterk tvil om fakta, og regelen kan for så vidt sies å innebære en viss modifikasjon i den vanlige bevisbyrderegel i strafferetten. Rådet antar likevel at bestemmelsen har en sterk begrunnelse i hensynet til rettshåndhevelsens effektivitet. Man vil dessuten understreke at det er en forutsetning for utøvelse av skjønnsmyndigheten at det på vanlig måte er funnet bevist at det foreligger en vinning, og at skjønnnet må utøves med varsomhet. Det må foretas en avveining av samtlige foreliggende omstendigheter før retten fastsetter den sannsynlige størrelse på vinningen. Dette fremheves også av det danske straffelovråd i dets betenkning på s. 26-27.»

Når det på vanlig måte er ført bevis for at det er oppnådd en vinning, er det antakelig tilstrekkelig med sannsynlighetsovervekt for det omfanget vinningen blir satt til. Dette er for øvrig direkte uttrykt i de danske forarbeidene som Straffelovrådet viser til. Her heter det at «For det andet er det ved bestemmelsens affattelse pålagt domstolene at søge at nå frem til det beløb, som efter samtlige foreliggende omstændigheder er den mest sandsynlige udbyttestørrelse. Rådet ønsker at understrege, at dette skøn bør udøves med varsomhed.»

Rt. 1984 s. 522 gir også atskillig støtte for at det er tilstrekkelig med sannsynlighetsovervekt ved fastleggelsen av vinningens omfang. Her uttaler førstvoterende at «Denne bestemmelsen gir etter omstendighetene retten en betydelig grad av frihet ved den skjønnsmessige vurdering som må foretas, noe som særlig har betydning i saker om omfattende økonomiske overtredelser» (s. 524). Om rettens skjønn vises det også til Rt. 1995 s. 1922 («Bølgepappsaken»). Denne saken viser at sakkyndige

beregninger kan sprike sterkt mht. hvor omfattende vinningen er. I så fall må retten på samme måten som ellers foreta en totalvurdering av bevisene i saken, og vinningen kan settes til et nivå som tilsvarer hva det i alle fall er sannsynlighetsovervekt for at siktede har oppnådd.

Ved vedtakelsen av § 34 annet punktum ble den tidligere bestemmelsen i § 36 annet ledd opphevet. Her var det fastsatt at «Er en strafbar Virksomhed drevet sædvanemæssig, kan det Beløb, som inddrages, bestemmes efter det antagelige Udbytte af den hele Virksomhed». Bestemmelsen ble opphevet da Straffelovrådet kom til at den syntes overflødig. Når Straffelovrådet fant at bestemmelsen kunne oppheves, synes det å ha forutsatt at den ikke gav hjemmel for å inndra vinning som var oppnådd utenfor den tidsramme tiltalen gjaldt. Derimot forutsatte forarbeidene at bestemmelsen ved fortsatt forbrytelse gav retten en relativt fri adgang til å fastsette vinningens totale omfang, jf. sitatet under pkt. 3.2. Men i praksis synes også beviskravet etter denne bestemmelsen å ha blitt praktisert med en viss forsiktighet. I Rt. 1972 s. 675 som gjaldt inndragning ved salg av brennevin uttaler således førstvoterende (s. 676):

«Det utbytte hun med rimelig sikkerhet skjønnes minst å ha hatt, danner maksimum for den inndragning det kan bli tale om.»

Om praktiseringen av denne bestemmelsen kan det også vises til Rt. 1907 s. 551 og 1946 s. 1035.

4.6 ADRESSAT FOR KRAVET

4.6.1 Etter hovedregelen i § 34

Kravet må rettes mot den som vinningen har «tilfalt direkte ved handlingen». Avgjørende er mao. ikke hvem som har begått handlingen, men hvem vinningen har tilfalt. Dette innebærer at både alternativt ansvar og solidaransvar er utelukket. Dobbeltinndragning ved at samme beløp inndras hos to forskjellige personer begrunnet i samme handling, er også utelukket. Se Rt. 1993 s. 901 hvor dette synes å ha vært bakgrunnen for den endringen som ble gjort av Høyesteretts kjæremålsutvalg i en sak om samvirke ved ulovlig spritomsetning.

I praksis forekommer det at et ulovlig spritparti først overdras fra A til B, og deretter fra B til C. I så fall kan det vederlaget B har betalt til A inndras hos A, og det vederlaget C har betalt til B inndras hos B. Dette anses ikke som dobbeltinndragning. I Rt. 1996 s. 208 benyttet dessuten Høyesterett kompetansen fullt ut overfor videreselgerne av hjemmebrent selv om en vesentlig del av deres kjøpesum ved kjennelse avsagt samme dag (Rt. 1996 s. 206) ble inndratt som salgssum hos produsenten. Har derimot A mot provisjon benyttet B som formidler av salget slik at B ikke har hatt eiendomsretten til partiet, må den endelige salgssummen fordeles forholdsmessig mellom dem, jf. nedenfor.

Det ligger en viktig begrensning i at vinningen må være tilfalt vedkommende «direkte» ved den straffbare handling. Strl. § 34 gir dermed ikke hjemmel for inndragning hos personer som på indirekte måte nyter godt av den skyldiges forbedrede økonomi ved at han blir i stand til å foreta anskaffelser som ellers hadde vært utelukket. Vurderingstemaet er kort sagt hvem som **opprinnelig** fikk eiendomsretten til vinningen.

Samtidig understrekes det at dersom mottakeren oppfyller vilkårene for straff etter § 317, gir denne bestemmelsen grunnlag for inndragning av vinning etter § 34. Strl. § 317 kan for øvrig også ofte være overtrådt dersom vinningen ved den straffbare handlingen er overført til ektefellen eller samboeren. Det minnes om at § 317

også rammer uaktsomhet - noe gjerningspersonens partner ofte har utvist. Videre er det for spørsmålet om adgang til inndragning hos mottakeren et viktig moment at § 317 kan anvendes selv om den straffbare handlingen som vinningen stammer fra, ikke blir identifisert, jf. *Bratholm/Matningsdal*: Straffeloven med kommentarer, Bind II s. 848 med videre henvisninger. Dersom mottakeren kan straffes etter strl. § 317, er det hjemmel for inndragning hos begge.

I denne sammenheng kan det vises til sak 94-1546 M/02 ved Bergen byrett som omtales under pkt. 9.3.3.3. Da ektefellen hadde erkjent at en ektepakt var opprettet for å unngå inndragning, kunne det ha vært foranledning for å vurdere om hun skulle straffes etter strl. § 317.

Samvirke reiser en del særlige spørsmål. Dette fordi bare én person etter gjeldende rett kan gjøres ansvarlig for den enkelte del av vinningen slik at det er tale om et prorataansvar. Se Rt. 1993 s. 901 som er omtalt foran. Spørsmålet er også i disse tilfellene hva som kreves for at vinningen er «tilfalt» vedkommende «direkte» ved den straffbare handling. Når man kommer utenom de enkle tilfellene, kan det ofte være vanskelig å avgjøre om dette kravet er oppfylt. Vinningen kan nemlig tilflyte den enkelte deltaker på forskjellige måter. Og det er ikke mulig alltid å oppstille sikre regler for enkelttilfellene. Man må derfor nøye seg med å angi vurderingstemaet.

Siden det kreves at vinningen er «tilfalt direkte», synes det naturlig å ta utgangspunkt i hvor nær tilknytning det er mellom mottakelsen av vinningen og den straffbare handling. I tvilstilfelle bør det dessuten legges en viss vekt på formålet med inndragning av vinning: At ingen skal tjene på en straffbar handling. På denne bakgrunn må det etter gjeldende rett, selv om fangstvederlaget ved ulovlig fiske først blir mottatt av båteieren og deretter fordelt på mannskapet i form av lotter, være riktig å fordele ansvaret tilsvarende. Riktignok kom Høyesterett i Rt. 1978 s. 1420 til at hele overlasten kunne inndras hos skipperen selv om den delvis var fordelt på mannskapet i form av lotter. Men saken gjaldt inndragning med hjemmel i § 35, og er ikke avgjørende for inndragning etter § 34. I en senere sak - Rt. 1986 s. 817 - begrenset derimot påtalemyndigheten påstanden til det beløpet som hadde blitt beholdt av rederiet. Også i denne saken ble inndragningen begrunnet i § 35.

Det synes også naturlig å harmonisere løsningen med fradragsreglene. Vi tenker da på tilfeller hvor noen av de medskyldige i stedet for å motta andel av vinningen, mottar et på forhånd avtalt beløp. I så fall kan det neppe være riktig å nekte hovedmannen fradrag for denne utbetalingen samtidig som at beløpet også inndras hos den medskyldige. Det riktige synes å være å begrense vinningen tilsvarende hos hovedmannen, og at vederlaget inndras hos den medskyldige.

Men dersom den medskyldige mottar beløpet på forhånd før vinningen er oppnådd, må det normalt nektes fradrag. Ellers ville hovedmannen tjene på å gjennomføre den straffbare handlingen. I tvilstilfeller bør det legges stor vekt på medhjelperens status: Dersom handlingen skjer for hovedmannens regning og risiko, bør det ikke gjøres fradrag. Men dersom den har karakter av joint venture hvor alle impliserte risikerer å lide et tap dersom handlingen ikke blir gjennomført, kan det være mer naturlig å innrømme fradrag selv om en av deltakerne har fått utbetalt sin andel på forhånd som forskudd.

Ved ansvarsfordelingen mellom samvirkerne kan bevislettelsesregelen i § 34 annet punktum anvendes mht. hvor mye som har tilfalt den enkelte, jf. Straffelovrådets innstilling s. 15 første spalte. Men i denne sammenheng kan det neppe sondres mellom spørsmålet **om** den enkelte deltaker har oppnådd en vinning, og spørsmålet **om hvor mye** vedkommende har mottatt. Når det på grunnlag av ordinære beviskrav er bevist at gruppen har oppnådd en vinning, må den totale vinningen fordeles

skjønnsmessig mellom deltakerne, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 349. Har man ikke holdepunkt for annen løsning, bør det legges til grunn at deltakerne har delt utbyttet likt.

I denne sammenheng kan Oslo byretts dom av 19.03.93 i sak 92-05193 M/45 nevnes. I denne saken ble en person funnet skyldig i ulovlig innførsel og videresalg av 740.000 liter 96 % sprit. Påtalemyndigheten nedla påstand om inndragning av hele salgsprisen med i overkant av 100 millioner kr. Tiltalte hadde erkjent befatning med en mindre del av partiet, og at han hadde mottatt kr 50.000 pr. 5.000 liter - mao. kr 10 pr liter 96 % sprit! Basert på tiltaltes egen forklaring om fordelingen av fortjenesten utgjorde hans vinning dermed i alle fall kr 7.400.000.

Retten viste til at inndragning etter strl. § 34 er fakultativ og fortsatte: «Etter gjeldende praksis kan retten ved fastsettelse av inndragningsbeløpet ta hensyn til tiltaltes økonomi og til at inndragning kommer i tillegg til en langvarig straff. - Retten viser i denne forbindelse til det fremlagte «regnskapsoppsett», som ble funnet hjemme hos S. På direkte spørsmål i retten benektet S kjennskap til dette. I dette oppsettet er tallene utregnet i «pts», som retten antar er spanske pesetas.

Midt på siden heter det f eks:

Investeringen delt i to = pts 5 739 000

1/2 part Spania

Total salgssum i Norge 22 000 liter a pts

2000 =	44 000.00
- totale utgifter	11 478 00
Totale inntekter	32 522 00
Delt på Spania/Norge	16 261 00

Det er forøvrig ikke bestridt i saken at den spriten som ble innsmuglet til landet kom fra Spania. - Retten finner ikke tilstrekkelig grunn til å følge aktor når det gjelder inndragningen. Etter rettens syn knytter det seg for mye uklarhet til den økonomiske siden og utbyttefordeling av sprithandelen og til hvor pengene har tatt veien. Retten finner etter en samlet vurdering, hvor de vesentlige momenter fremgår nedenfor, å legge S's egen forklaring til grunn, nemlig at han har mottatt kr. 50 000 pr tur. Retten finner imidlertid bevist at det dreier seg om ialt 148 turer, hvilket medfører at S må ha mottatt kr. 7 400 000,- i den perioden saken omfatter.»

Etter dette ble inndragningen satt til kr 7.400.000. Ved bevisvurderingen mht. straffespørsmålet hvor rimelig tvil skal komme tiltalte til gode, ble mao. tiltaltes forklaring satt til side. I sin forklaring under hovedforhandlingen erkjente han befatning med 50.000 liter, mens retten som nevnt la til grunn befatning med 740.000 liter. Ved beregningen av vinningen ble derimot hans forklaring om at han bare hadde mottatt kr 10 pr liter lagt til grunn. Dette selv om beviskravet er en god del svakere i denne sammenheng ved at det er tilstrekkelig med sannsynlighetsovervekt, jf. pkt. 4.5.4. Dessuten gjelder som nevnt bevislettelsesregelen i § 34 annet punktum også ved avgjørelsen av hvordan vinningen var fordelt.

4.6.2 Krav mot senere erververe - § 37 a. Omstøtelse?

Da vurderingstemaet etter § 34 er hvem som opprinnelig fikk eiendomsretten til vinningen, kan det bli spørsmål om det finnes annen hjemmel for å fremme kravet mot senere erververe. Selv om man fortsatt kan foreta verdiinndragning hos den opprinnelige mottakeren, kan vedkommendes evne til å innfri kravet ha blitt redusert. I reelle hensyn tilsi at kravet rettes mot den senere mottakeren.

I denne sammenheng kan det for det første nevnes at enkelte av bestemmelsene om omstøtelse i dekningsloven "*Alternative muligheter til å frata gjerningspersonen vinningen*" i kapittel 5 kan være aktuelle. Men etter § 5-1 kan ikke enkeltforfølgende kreditorer påberope seg omstøtelseskapitlet. Da inndragningskravet er etterprioritert ved konkurs, jf. § 9-7 nr. 4 b, innebærer dette at de gjeldende omstøtelsesbestemmelsene ikke har noen praktisk interesse.

Strl. § 37 a gir derimot en ganske vid adgang til å rette kravet mot mottakeren. Ved gaveerwerb gjelder dette uavhengig av mottakerens gode tro. I forarbeidene understrekes det at man bør være forsiktig med å foreta inndragning hos en gavemottaker når vinningen ikke lenger er i behold. Men denne reservasjonen kan ikke ha særlig vekt dersom gavemottakeren kan straffes etter § 317.

Dersom det ikke foreligger gave, kreves det derimot at mottakeren «forsto eller burde ha forstått sammenhengen mellom den straffbare handling og det han har fått overdratt». Sempel uaktsomhet er tilstrekkelig. For øvrig viser den siterte formuleringen at skylden ikke behøver å omfatte muligheten for inndragning. Det er tilstrekkelig at erververen burde forstått de faktiske forhold som begrunner inndragningen. For at mottakeren skal være vernet, må det på samme måten som etter lov om godtroerwerb av løsøre av 2. juni 1978 nr. 37 § 1 nr. 1 antakelig kreves overlevering, **og** at mottakeren var i aktsom god tro ved overleveringen. Også i denne sammenheng minnes det om at mottakelsen ofte rammes av § 317 slik at det ikke er nødvendig å søke hjemmelen for inndragning i § 37 a.

For gavesalg er det i forarbeidene forutsatt at gavedelen følger reglene for gaver, mens man for øvrig anvender reglene for omsetningserwerb.

Arv faller utenom § 37 a. Om disse tilfellene vises det til pkt. 4.7.3.

4.7 ANSVARETS OPPHØR VED FORELDELSE OG DØD

4.7.1 Innledning

Ansvaret kan opphøre av forskjellige grunner som er behandlet i *Matningsdal*, Inndragning s. 443-470. Her nøyer vi oss med å se på foreldelse og død. Det må i begge tilfellene sondres mellom adgangen til å reise sak, og adgangen til å fullbyrde en eventuell dom eller et eventuelt forelegg. I tillegg skal vi under pkt. 4.7.4 se på betydningen av tidligere straffesak for adgangen til senere å fremme et inndragningskrav.

4.7.2 Foreldelse

4.7.2.1 Av adgangen til å reise inndragningssak - § 70

Denne bestemmelsen viser at den korteste fristen for å reise sak med krav om inndragning av vinning er ti år. For øvrig gjelder samme foreldelsesfrist som for straffansvaret. Dette siste har særskilt betydning når strafferammen overskrider fengsel i ti år, jf. § 67.

Dette innebærer at det kan være aktuelt å fremme sak om inndragning av vinning selv om straffansvaret er foreldet. I denne sammenheng kan det også nevnes at foreldelsesloven § 11 annet punktum fastsetter at et inndragningskrav også kan

«settes fram ved særskilt søksmål som er reist innen 1 år etter at fellende dom i straffesaken ble rettskraftig».

Denne bestemmelsen har liten praktisk betydning. Men som vi kommer til under pkt. 4.7.4 er det adgang til å fremme særskilt inndragningssak selv om straffekravet allerede er pådømt. Dersom forfølgningen utelukkende tar sikte på straff, avbrytes ikke foreldelse av inndragningskravet. Men da korteste foreldelsesfrist for inndragning av vinning etter strl. § 70 er ti år, vil det bare unntaksvis være behov for den ekstrafristen som foreldelsesloven § 11 annet punktum gir.

4.7.2.2 *Av adgangen til å fullbyrde dommen/forelegget - § 74 femte ledd*

Etter strl. § 74 femte ledd er foreldelsesfristen for ilagt inndragning fem år, men for inndragning av vinning ti år. Ti-årsfristen må gjelde for all inndragning etter § 34, både gjenstands- og verdiinndragning. Straffeloven inneholder ikke noen bestemmelse om fristavbrytelse. Men etter § 74 femte ledd i.f. jf. annet ledd kan et eventuelt utleggspant eller annen sikkerhet benyttes også etter utløpet av foreldelsesfristen.

Som nevnt kan det også være aktuelt å anvende § 35 selv om også § 34 gir hjemmel for inndragning av vinning. Men i så fall er det antakelig fem-årsfristen som må anvendes, også i den utstrekning det er oppnådd en vinning, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 461.

4.7.3 **Den ansvarliges død - § 75**

4.7.3.1 *Betydningen for adgangen til å fremme eller å fortsette en sak - annet ledd*

Strl. § 75 annet ledd annet punktum viser at inndragning av vinning står i en annen stilling enn inndragning for øvrig ved at dette kravet kan «fremmes» også etter den ansvarliges død. «Fremmes» innebærer at sak både kan anlegges og fortsettes. Men kravet kan falle bort dersom det utferdiges preklusivt proklama, og det ikke blir meldt i tide.

4.7.3.2 *Adgangen til å fullbyrde kravet - tredje ledd*

Selv om utgangspunktet etter annet ledd er at ilagt inndragning faller bort ved den ansvarliges død, viser tredje ledd at dette utgangspunktet må tåle visse modifikasjoner. Bestemmelsen gjelder selv om inndragningen ikke er foretatt med hjemmel i § 34, men i så fall må den begrenses til vinningen. For øvrig vises det til *Matningsdal*, Inndragning s. 464-466.

4.7.4 **Betydningen av tidligere straffesak**

Dersom straffekravet allerede er avgjort, kunne det reises spørsmål om rettskraftvirkningen av dommen medfører at det senere er utelukket å fremme inndragningssak. Dette bl.a. fordi Høyesterett ved flere anledninger har sett utmålingen av straff og inndragning under ett, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 331-336.

Avgjørende er om inndragningskravet er tatt med under straffesaken eller ikke. I det første tilfellet medfører dommens rettskraftvirkning at senere inndragningssak er utelukket. Og på bakgrunn av avgjørelsen i Rt. 1991 s. 986 hvor Høyesterett som nevnt under pkt. 4.1 kom til at inndragning av vinning etter § 34 og av corpus delicti var samme forhold i relasjon til strpl. § 38, må dette få samme konsekvens i relasjon til det rettskraftspørsmålet man her står overfor. Det er således ikke adgang til å

fremme ny sak om inndragning av verdien av den solgte spriten etter at kravet er behandlet som sak om inndragning av vinning. Se for øvrig *Matningsdal*, Inndragning s. 454-456.

Er inndragningskravet derimot ikke behandlet under straffesaken, er det lang og sikker praksis for at kravet kan fremmes så lenge foreldelse ikke har inntrådt, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 451-454. Dette gjelder uavhengig av om påtalemyndigheten under behandlingen av straffekravet var oppmerksom på kravet.

4.8 BRUK AV TVANGSMIDLER FOR SIKRING AV INNDRAGNINGSKRAVET

4.8.1 Forholdet mellom beslag og heftelse

Inndragningskravet kan ikke fullbyrdes før det foreligger en rettskraftig dom eller et vedtatt forelegg. Spørsmålet blir derfor hvilke muligheter man i mellomtiden har for å sikre kravet slik at det ikke blir forspilt.

Strpl. §§ 203 og 217 gir anvisning på både beslag og heftelse i siktedes gods. Rettspraksis viser at det ikke er valgfritt hvilket tvangsmiddel man kan bruke. Det er således sikker rett at beslag bare kan benyttes til å sikre krav på gjenstandsinnndragning, mens heftelse må benyttes for å sikre et eventuelt krav på verdiinndragning, jf. senest Rt. 1995 s. 1583. Om denne sontringen vises det til pkt. 4.3.

Dette innebærer at heftelse er det aktuelle tvangsmidlet når man ikke kan tilbakeføre noen av siktedes midler til den straffbare handlingen som han siktes for. Man kan f.eks. foreta heftelse i vedkommendes krav på lodd i et dødsbo. Når beslutningen om heftelse treffes behøver man for øvrig ikke ha kjennskap til om og i tilfelle hvilke midler siktede har. Dette kan overlates til politiet eller namsmannen ved iverksettelsen etter § 218 første ledd. Det bemerkes at heftelse i en gjenstand ikke er utelukket fordi den er beheftet. Men ved fullbyrdingen av inndragningskravet får selvsagt inndragningskravet prioritet etter eldre heftelser.

Undertiden kan det være noe uklart om det vil bli foretatt gjenstands- eller verdiinndragning. Ved inndragning av vinning vil denne usikkerheten normalt skyldes tvil om identitetskravet er oppfylt. Men det må likevel kunne foretas beslag såfremt det er en rimelig utsikt til at retten vil finne identitetskravet oppfylt. Både ved beslag og heftelse har således siktede mulighet for å få anvendelsen av tvangsmidlet overprøvd av forhørsretten, jf. strpl. §§ 208 og 218 annet ledd. Staten får dessuten heller ikke på denne måten noen sterkere stilling under fullbyrdingen dersom det bare foretas verdi- og ikke gjenstandsinnndragning. Dersom det er tatt beslag, mens retten foretar verdiinndragning, oppnår således ikke staten noen separatistrett i forhold til andre kreditorer, jf. pkt. 4.8.3.2.

4.8.2 Saksbehandlingen m.v. ved de to tvangsmidlene

4.8.2.1 Beslag

Påtalemyndigheten foretrekker gjenstandsinnndragning. Dette skyldes at den selv kan beslutte beslag, jf. strpl. § 203. Politiembetsmennene har kompetanse til å anvende dette tvangsmidlet uavhengig av sakens alvor, jf. strpl. § 67 første ledd.

Strpl. § 205 fastsetter at beslutningen «så vidt mulig» skal være skriftlig, og opplyse hva saken gjelder, formålet med beslaget og hva det skal omfatte. En eventuell muntlig beslutning skal så snart som mulig nedtegnes.

Også en polititjenestemann kan etter omstendighetene foreta beslag på egen hånd. Dette gjelder når vedkommende setter i verk beslutning om ransaking eller pågripelse, og ellers når det er «fare ved opphold». I disse tilfellene skal beslaget

straks meldes til påtalemyndigheten. Dersom den finner at det bør opprettholdes, utferdiger den en skriftlig beslutning i samsvar med § 205 første ledd.

Påtaleinstruksen § 9-5 inneholder nærmere regler om fortegnelse av beslaglagte gjenstander.

Påtalemyndigheten har mao. primærkompetansen til å beslutte beslag. Men dersom den finner at «særlige grunner» foreligger, kan den bringe spørsmålet om beslag inn for forhørsretten før det foretas, jf. strpl. § 205 annet ledd. Uavhengig av om beslaget er besluttet av påtalemyndigheten eller retten, kan dessuten enhver som rammes av det, straks eller senere kreve brakt inn for forhørsretten om beslaget skal opprettholdes, jf. strpl. § 208. Påtalemyndigheten plikter å varsle vedkommende om denne retten.

4.8.2.2 Heftelse

4.8.2.2.1 Saksbehandlingen

Heftelse må som utgangspunkt besluttes av retten, jf. strpl. § 217. Denne beslutningen treffes uten rettsmøte eller varsel til siktede. Siktede kan heller ikke påkjære beslutningen, jf. strpl. § 217 annet ledd. Derimot kan påtalemyndigheten påkjøre et eventuelt avslag. I så fall blir siktede normalt ikke varslet om kjæremålet, jf. strpl. § 381 tredje ledd i.f.

Da beslutningen kan treffes uten at kravet på forhånd er forelagt for siktede, vil den kunne foreligge relativt raskt. Likevel fastsetter strpl. § 217 at påtalemyndigheten kan beslutte heftelse dersom det er «fare ved opphold».

I begge tilfeller må det besluttes heftelse for «et bestemt beløp» i formuesgjenstander som «tilhører» siktede.

Om «tilhører» siktede kom Høyesteretts kjæremålsutvalg i Rt. 1994 s. 104 til at lagmannsretten ikke hadde tolket loven uriktig når den hadde bygget på at det reelle eierforholdet var avgjørende, og at det i denne sammenheng kan være grunnlag for identifikasjon mellom selskaper.

Beslutningen settes i verk av politiet eller namsmannen, jf. strpl. § 218. I Straffeprosesslovkomiteens innstilling s. 258 annen spalte uttales det at «Avgjørelsen om hvilke formuesgjenstander det skal tas heftelse i, kan derimot overlates til den myndighet som setter beslutningen i verk». Dette utsagnet forutsetter at også retten - eventuelt påtalemyndigheten når den tar beslutningen - kan avgjøre hvilke gjenstander det skal tas heftelse i. Se den tilsvarende regelen i tvangsfullbyrdelsesloven § 14-8 første ledd. Regelen er også forutsatt i strpl. § 219 første ledd som bl.a. gir tvangsfullbyrdelsesloven § 14-9 første ledd tilsvarende anvendelse. Her er det fastsatt at «Det hører under gjennomføringen å beslutte hvilket formuesgode det skal tas arrest i, **hvis dette ikke allerede er gjort**» (uthevet her). Motsatt *Bjerke/Keiserud*: Straffeprosessloven med kommentarer, Oslo 1986, Bind I s. 536.

Om iverksettelsen vises det til strpl. § 219. Se også nedenfor under pkt. 4.8.3.1.

Siktede varsles som nevnt ikke før beslutningen treffes, men etter § 218 annet ledd skal retten ex officio innkalle partene til muntlig forhandling om heftelsen skal opprettholdes, og i tilfelle i hvilken utstrekning. Rettens avgjørelse treffes ved kjennelse som kan påkjæres, jf. Rt. 1987 s. 904.

I Rt. 1994 s. 1635 hadde påtalemyndigheten besluttet heftelse i en leilighet. Eierne av leiligheten ble straks varslet om beslutningen, men påtalemyndigheten varslet ikke forhørsretten om heftelsen. Av denne grunn gikk det ca. to måneder før spørsmålet om å opprettholde heftelsen ble prøvd av retten. Verken strpl. § 218 første ledd annet punktum eller Den europeiske men-

neskerettighetskonvensjon art. 8 medførte at beslutningen måtte oppheves som følge av denne forsømmelsen.

4.8.2.2.2 *Materielle vilkår*

Vilkåret for å beslutte heftelse er at «det er grunn til å frykte for at fullbyrdingen ellers vil bli forspilt eller i vesentlig grad vanskeliggjort». Om dette vilkåret uttaler Straffeprosesslovkomiteen (s. 258-259):

«I dag kan det bare tas heftelse når det gjelder et «betydeligere ansvar og særlige omstendigheter oppfordrer dertil». Det første av disse vilkår er i utkastet sløffet, idet pengeansvarets størrelse i seg selv antas ikke å burde være avgjørende, og i stedet for «særlige omstendigheter» er i utkastet brukt en formulering i likhet med den man har i tvfl. § 245, dog slik at man har sløffet dennes alternativ «eller at den måtte foretas i utlandet». **Bare hvor fullbyrdelsen blir i vesentlig grad vanskeliggjort ved å måtte foretas i utlandet, bør det kunne tas heftelse, og slik behøver det ikke ligge an om fullbyrdelsen må skje i annet nordisk land**» (uthevet her).

Dette utsagnet kan ikke tolkes slik at det aldri kan foretas heftelse dersom fullbyrdingen blir vanskeliggjort i Norge. Poenget må være at vilkåret ikke uten videre er oppfylt fordi fullbyrding må skje i utlandet. Og i Rt. 1995 s. 750 la Høyesteretts kjæremålsutvalg ved avgjørelse om heftelse etter saltvannsfiskeloven § 51 jf. strpl. § 217 til grunn at vilkåret for heftelse som utgangspunkt ikke er oppfylt fordi kravet må fullbyrdes i et annet nordisk land (Danmark). Etter en konkret vurdering ble utfallet motsatt i Rt. 1995 s. 572. Om det tilsvarende spørsmålet ved arrest vises det til Rt. 1987 s. 1278 hvor en tilsvarende løsning er valgt.

Lovens formulering viser at det ikke er noen rutinesak å beslutte heftelse. Vurderingen må baseres på objektive holdepunkter, og det kreves antakelig sannsynlighetsovervekt for de følgene loven krever, jf. *Bjerke/Keiserud* op.cit. s. 536.

I Rt. 1992 s. 385 hadde lagmannsretten lagt til grunn at fullbyrding av kravet ville bli «i vesentlig grad vanskeliggjort» dersom kravet ikke ble sikret ved heftelse. Ved fortsatt kjæremål kunne Kjæremålsutvalget bare prøve lagmannsrettens «tolking av lovforskrift», og på denne bakgrunn kunne det ikke legges til grunn at lagmannsrettens lovtolking var uriktig.

4.8.3 **Rettsvirkningene**

4.8.3.1 *Heftelse*

Strpl. § 219 første ledd fastsetter at ved iverksetting av heftelse «gjelder tvangsfullbyrdsloven §§ 14-9 til 14-12 tilsvarende». Om virkningene følger det av § 14-11 første ledd at arresten medfører at «skyldneren mister retten til å råde over de arresterte formuesgoder til skade for arresthaveren». Heftelse gir mao. vern mot eierens frivillige disposisjoner. Vernet overfor godtroende tredjemann er betinget av at det er etablert rettsvern. Dette skjer etter reglene i lovens § 7-20 - noe som f.eks. innebærer at heftelsen må registreres i realregisteret når det er tatt heftelse i fast eiendom.

Tvangsfullbyrdsloven § 14-9 tredje ledd fastsetter videre at arrest i et formuesgode «gir ikke arresthaveren rett til å kreve tvangsdekning». Heftelse har mao. ikke samme virkning som utlegg ved at det oppnås vern mot gjeldsforfølgning enten den skjer som enkelt- eller som fellesforfølgning. Staten oppnår mao. ikke noen fortrinnsrett i forhold til andre kreditorer, men får som nevnt vern mot at siktede selv forspiller midlene før det foreligger rettskraftig avgjørelse om inndragning. Når

avgjørelse om inndragning foreligger, kan det tas utlegg i godset til fordel for staten. Men da heftelse som nevnt ikke verner mot annen gjeldsforfølgning, vil statens utlegg få prioritet etter annen sikkerhet som i mellomtiden er stiftet i godset.

Strpl. § 219 inneholder ingen henvisning til tvangsfullbyrdelsesloven § 14-15 om bortfall av arrest - f.eks. at virkningen normalt opphører ett år etter avsigelsen av arrestkjennelsen. Etter § 219 tredje ledd faller heftelsen bort når påtalemyndigheten frafaller den, eller når retten ved kjennelse beslutter det fordi grunnlaget for heftelsen faller bort.

4.8.3.2 Beslag

Loven inneholder ingen uttrykkelig bestemmelse om rettsvirkningene av beslag. Men det er klart at beslaget verner mot eierens frivillige disposisjoner. Godtroerverv er dessuten utelukket da eieren er berøvet sin besittelse og dermed sin legitimasjon. Men beslag verner også mot eierens kreditorer.

Adgangen til beslag er som nevnt ikke stengt fordi det kan bli aktuelt i stedet å foreta verdiinndragning, jf. pkt. 4.8.1. Men dersom det da foretas verdiinndragning, kan ikke beslaget anvendes til dekning av det pengekravet som dermed oppstår. I Rt. 1953 s. 228 kom således Høyesterett til at beslaget ikke gav staten separatistrett i konkursboet når inndragningen ikke kunne regnes som gjenstandsinndragning. Det samme gjelder da i relasjon til enkeltforfølgning ved utlegg eller utpanting. Og staten må først få utlegg i godset før man kan gå videre på en eventuell tvangsfullbyrding.

4.8.4 Kan tvangsmidlene beslag og heftelse anvendes på fullbyrdingsstadiet?

Det kan også reises spørsmål om tvangsmidlene beslag og heftelse kan anvendes etter at det foreligger dom eller et vedtatt forelegg i saken. Formuleringen i strpl. §§ 203 og 217 tyder på at det ikke er tilsiktet å anvende tvangsmidlene på dette stadiet. Strpl. § 203 gir således adgang til å beslaglegge ting som «**antas å kunne** inndras», mens § 217 gir adgang til å beslutte heftelse for inndragningsansvar som siktede «**antas å ville bli** idømt» (uthevet her). Men da en dom ikke kan fullbyrdes før den er rettskraftig, jf. strpl. § 452, og det dessuten er adgang til å anke inntil dette tidspunktet, må de siterte formuleringene også dekke denne fasen før dommen blir rettskraftig.

Spørsmålet må ses i sammenheng med spørsmålet om hvilket regelsett som gjelder for fullbyrdingen av inndragningskrav. Tvangsfullbyrdelsesloven av 1915 § 1 fastsatte at «Tvangsfuldbyrdelse, som ikke gjelder straf paa person, foregaar efter reglerne i denne lov, hvis ikke andet er bestemt». Før den någjeldende straffeprosessloven ble vedtatt ble denne bestemmelsen tolket slik at tvangsfullbyrdelsesloven gjaldt for fullbyrdingen av alle inndragningskrav, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 560 med videre henvisninger.

Ved vedtakelsen av den någjeldende straffeprosessloven har det oppstått en ny situasjon: Allerede kapitteloverskriften til strpl. 1887 kapittel 36 - «Straffens Fullbyrdelse» - viste at fullbyrdingen av andre rettsfølger enn straff fulgte andre regelsett. Det nye fullbyrdingskapitlet - kapittel 32 - er derimot bevisst omformulert for å markere at også fullbyrdingen av andre rettsfølger omfattes, jf. Straffeprosesslovkomiteen s. 367 første spalte. Men forarbeidene gir ingen holdepunkter for at det var tilsiktet at fullbyrdingen av inndragningskrav i sin helhet skulle bli regulert av reglene i straffeprosessloven.

Etter strpl. § 455 første ledd er det påtalemyndigheten som treffer vedtak om fullbyrding samtidig som tredje ledd første punktum fastsetter at «Bøter og andre pengekrav som er tilkjent i en offentlig straffesak, innkreves av Statens Innkrevingsentral, jf. § 456». Dette skjer ved at politiet oversender kravet til Statens Innkrevingsentral, jf. påtaleinstruksen § 30-3 første ledd. Statens Innkrevingsentral kan selv beslutte lønnstrekk m.v., jf. § 456 tredje ledd. Strpl. § 456 fjerde ledd første punktum fastsetter derimot at «Blir kravene ikke dekket, kan Innkrevingsentralen begjære utlegg hos namsmyndighetene». Statens Innkrevingsentral kan mao. ikke selv foreta utlegg.

Strpl. § 455 annet ledd fastsetter at «Fullbyrdingen settes i verk av politiet». Umiddelbart kunne denne bestemmelsen synes å indikere at politiet selv også kan tvangsfullbyrde krav på verdiinndragning. Men tredje ledd som fastsetter at kravene skal inndrives gjennom Statens Innkrevingsentral viser likevel at denne slutningen ikke er holdbar. Dessuten viser Straffeprosesslovkomiteens innstilling s. 370 første spalte at bestemmelsen tilsvarer den tidligere bestemmelsen i strpl. 1887 § 479 som fastsatte at «Naar anden straf end paa formuen skal fuldbyrdes, paaligger iverksættelsen herav paa-talemyndigheten». Bestemmelsen tar mao. primært sikte på frihetsstraffen.

Ved fullbyrding av dom på verdiinndragning fastsetter tvangsfullbyrdesloven § 4-12 annet ledd at utlegg kan begjæres «når oppfyllelsesfristen er oversittet, selv om dommen ikke er rettskraftig». Da det ikke fastsettes noen oppfyllelsesfrist ved dom på inndragning, jf. Rt. 1945 s. 67, må det innebære at det kan tas utlegg straks dommen er forkynt. Likedan kan det tas utlegg straks et forelegg er vedtatt, jf. strpl. § 454 første ledd. Men selv om det kan tas utlegg straks dommen er forkynt eller forelegget er vedtatt, er utgangspunktet at namsmannen skal forelegge utleggsbegjæringen for debitor med to ukers frist til å uttale seg, jf. tvangsfullbyrdesloven § 7-6. Samtidig fastsetter § 7-6 annet ledd at «Vil tvangsfullbyrdelsen ellers bli vesentlig vanskeliggjort, kan meddelelse til saksøkte unnlates». Dette kan være aktuelt ved inndragning.

Ved tvangsfullbyrdesloven er utlegg gjort til et fellesbegrep som omfatter hva som tidligere ble betegnet som avsetning, utlegg og utpanting. Men det kan ikke kreves salg før dommen har blitt rettskraftig, jf. tvangsfullbyrdesloven §§ 8-2 tredje ledd annet punktum og 11-2 annet ledd annet punktum.

Til tross for ovennevnte kan det ta noe tid fra domsavsigelsen eller vedtakelsen av forelegget før utleggsforretningen kan gjennomføres. Og da de materielle vilkår for heftelse ikke alltid er oppfylt før dommen foreligger, jf. pkt. 4.8.2.2.1, kan det være behov for raskt å kunne sikre seg siktedes midler etter at dommen foreligger. Det er antatt at arrest ikke er utelukket selv om det foreligger et tvangsgrunnlag for kravet, jf. *Falkanger, Flock og Waaler: Tvangsfullbyrdesloven med kommentarer*, 2. utgave, Oslo 1995 s. 811. Dersom fullbyrdingen følger reglene i tvangsfullbyrdesloven, er det mao. ikke prinsipielt utelukket å begjære arrest like etter at dommen foreligger eller forelegget er vedtatt. Men da kravet innkreves av Statens Innkrevingsentral er kompetansedelingen mellom påtalemyndigheten og Statens Innkrevingsentral noe uklar.

Reelle hensyn tilsier derfor at påtalemyndigheten bør kunne beslutte heftelse i siktedes gods også på dette stadiet. Dette er lagt til grunn av *Bjerke/Keiserud op.cit.* s. 536, mens *Matningsdal*, Inndragning s. 560 antar at fullbyrdingen fulgte reglene i tvangsfullbyrdesloven på bakgrunn av det innholdet straffeprosessloven hadde i 1987. De senere endringene av strpl. §§ 455 og 456 medfører at dette standpunktet

ikke lenger er like sikkert. Formuleringen av strpl. § 217 bør derfor ikke være til hinder for at påtalemyndigheten kan begjære heftelse også etter at kravet er avgjort. På fullbyrdingsstadiet kan dessuten Statens Innkrevingsentral begjære heftelse, jf. strpl. § 457 jf. påtaleinstruksen § 30-5 femte ledd jf. § 30-2. Den siste bestemmelsen er for øvrig ikke nærmere omtalt av Påtaleinstruksutvalget da den ble foreslått i NOU 1984: 27 s. 189 første spalte.

Fullbyrding av gjenstandsinndragning er derimot ikke overlatt til Statens Innkrevingsentral. Men når det foretas gjenstandsinndragning av penger, og pengene allerede er beslaglagt, overføres pengene i praksis til Statens Innkrevingsentral når det foreligger rettskraftig dom i saken. I teorien har det gjort seg gjeldende delte meninger om reglene om beslag kan anvendes også på fullbyrdingsstadiet. Spørsmålet har liten praktisk betydning da beslaget omtrent alltid blir foretatt på etterforskningsstadiet. Og som nevnt foran må det antakelig også være adgang til å foreta beslag etter at dommen er avsagt, men før den blir rettskraftig. *Matningsdal*, Inndragning s. 563 antar at det er utelukket å foreta beslag på fullbyrdingsstadiet, mens *Alten*: Tvangsloven med kommentarer, tredje utgave, Oslo 1950 s. 11 inntar motsatt standpunkt. Forarbeidene til tvangsfullbyrdsloven synes å forutsette at politiet har kompetanse til å foreta gjenstandsinndragning. I Ot.prp. nr. 65 (1990-91) s. 72 første spalte uttales det:

«Foruten de foran nevnte særordninger for innfordring av pengekrav, er politiet gitt en viss særnamsmannsmyndighet for fullbyrding av krav på annet enn penger. Bl.a. har politiet adgang til selv å fullbyrde krav på inndragning av løssøre eller verdipapir fastsatt i dom eller forelegg. I en del tilfeller er inndragningskravet sikret på forhånd ved beslag, jf. strpl. § 203, eller ved hefte, jf. strpl. § 217. Men ellers må politiet sørge for at gjenstander som er besluttet inndratt, blir avhentet og overlevert dit de skal, jf. strpl. § 455 annet ledd.»

Dette utsagnet omfatter ikke krav på verdiinndragning. De siterte formuleringene indikerer at de tar sikte på gjenstandsinndragning av fysiske gjenstander. Og som nevnt foran skal krav på verdiinndragning fullbyrdes av Statens Innkrevingsentral. Utvalget vil for øvrig tilføye at det i teorien er noe delte oppfatninger om det standpunktet som det er gitt uttrykk for i sitatet foran, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 563-564.

Se under pkt. 14.2.2, hvor utvalget forslår endringer av strpl. §§ 203 og 217 som gjør det klart at beslag og heftelse kan tas på fullbyrdingsstadiet.

KAPITTEL 5

**Alternative muligheter til å frata gjerningspersonen
vinningen****5.1 INNLEDNING**

Konsekvensen av at vinningen fra et lovbrudd inndras er at gjerningspersonen, eller andre som har mottatt vinningen, fratas den. Som det fremgår i "[Hensyn bak reglene om inndragning av vinning](#)" i kapittel 2, er det ut fra prevensjonshensyn viktig å unngå det motsatte - at gjerningspersonen blir sittende igjen med vinningen etter strafforfølgningen. Disse hensynene tilgodeses imidlertid i samme grad enten det er staten som mottar vinningen (slik tilfellet er ved inndragning), eller den fratas gjerningspersonen til fordel for andre. Videre tilgodeses prevensjonshensyn uansett om vinningen fratas i form av den strafferettslige reaksjonen inndragning, eller på enkelte andre måter. De praktisk viktigste slike alternative måter å frata gjerningspersonen vinningen på, er gjennom bruk av reglene om vindikasjon, erstatning eller (ved skatte- eller avgiftslovbrudd) endring av ligning eller forhøyet avgift og evt. tilleggsskatt eller -avgift.

5.2 VINDIKASJON

Består vinningen i gjenstander som er fratatt eieren, vil denne være den fornærmede ved lovbruddet. Eiendomsretten innebærer at vedkommende i slike tilfeller har rett til uten videre å ta tilbake gjenstandene - vindisere dem. Er det tatt beslag i gjenstandene, skjer dette ved at de utleveres til eieren når beslaget faller bort, jf. strpl. § 214. Dersom eieren bruker vindikasjonsretten, fratas samtidig gjerningspersonen vinningen. Vindikasjon er dermed et alternativ til gjenstandsinnndragning.

Profittmotiverte lovbrudd fører ofte til vinning i form av gjenstander undergitt privat eiendomsrett, og i mange tilfeller vil eieren være kjent. Men dette gjelder ikke alltid. Videre kan vindikasjon være utelukket også når eieren er kjent. Dette gjelder først og fremst når gjerningspersonen har kvittet seg med gjenstanden på en slik måte at det ikke er praktisk mulig å finne den, og når han har forbrukt eller ødelagt den. Men vindikasjon kan også være utelukket fordi eieren ikke gjør gjeldende noe vindikasjonskrav. Det kan være forskjellige grunner til dette, bl.a. at verdien av gjenstandene er lav samtidig som eieren ikke har andre grunner enn de rent økonomiske for å ta bryderiet med å fremme kravet. Det er altså ikke slik at vindikasjon er et praktisk alternativ til inndragning av vinning i alle tilfeller hvor vinningen består av gjenstander undergitt privat eiendomsrett.

Brukes ikke vindikasjonsretten i straffesaken, innebærer ikke dette at den bortfaller. Dersom f.eks. eieren først i ettertid blir kjent med at gjenstanden tilhører ham, kan den fortsatt kreves utlevert. (Dette gjelder antakelig ikke når gjenstanden er inndratt og senere solgt av politiet, jf. prinsippet i lov om godtroerverv av løsøre § 1.) Det er antatt at et potensielt vindikasjonskrav ikke er til hinder for inndragning, og dette synes også å være lagt til grunn i rettspraksis, se *Matningsdal*, Inndragning s. 413 med videre henvisninger.

Heller ikke når vindikasjon allerede er foretatt, er det etter ordlyden i strl. § 34 utelukket å foreta inndragning; det kreves ikke at vinningen skal være på gjerningspersonens hånd når inndragningsspørsmålet avgjøres. Vindikasjon må likevel (på samme måte som erstatning) avskjære adgangen til inndragning, i det gjerningsper-

sonen allerede er i den økonomiske stillingen han var før lovbruddet. Dette gjelder selvsagt ikke når den vindiserte gjenstanden bare utgjør en del av den samlede vinningen.

5.3 ERSTATNING

Uansett om vinningen består av gjenstander eller annet, korresponderer den ofte med et tilsvarende økonomisk tap for fornærmede. Dette tapet kan fornærmede kreve erstattet etter alminnelige erstatningsrettslige regler. Ved innfrielsen av dette erstatningskravet fratas gjerningspersonen vinningen, dersom ikke denne er større enn det økonomiske tapet på fornærmedes hånd. For så vidt er erstatningsansvar et alternativ til inndragning av vinning.

For at erstatningsansvar skal være aktuelt, må fornærmede være kjent, og ønske å fremsette erstatningskrav. I enkelte saker er fornærmede ukjent. Det kan også være slik at et stort antall fornærmede er påført tap som hver for seg er svært begrensede ved lovbruddet, slik at de ikke er motivert til å ta skritt for å få dekket tapene. Dette gjelder f.eks. når noen har tilsneket seg fordeler ved å arrangere innsamlingsaksjoner til fordel for andre trengende, og stukket pengene i egen lomme. Videre kan fornærmede ønske å holde tapet skjult, fordi det motsatte ville føre til mistanke om at han har begått lovbrudd. F.eks. har han forgjeves satset et høyt pengebeløp tjent på svarte arbeidsoppdrag i et pyramidespill, se under pkt. 6.1. Heller ikke erstatningsansvar er dermed et aktuelt alternativ til inndragning av vinning i alle tilfeller vinningen korresponderer med et tap på fornærmedes hånd.

Det er ikke adgang til å inndra vinningen hvis gjerningspersonen allerede er idømt og har innfridd erstatningsansvar ved avgjørelsen av spørsmålet om inndragning (se *Matningsdal*, Inndragning s. 202 med henvisninger), med mindre vinningen er større enn erstatningsansvaret. Se et eksempel på det siste under pkt. 4.5.3.5. Derimot kan vinningen inndras selv om erstatningskravet fremmes i straffesaken etter strpl. § 3, se *Matningsdal*, Inndragning s. 419 med henvisninger. Det samme gjelder når fornærmede kan tenkes å gjøre gjeldende erstatningskrav på et senere tidspunkt.

Strl. § 37 d har regler om forholdet mellom et pådømt inndragningsansvar og erstatningsansvar. Dersom fornærmede krever det, kan retten beslutte at de inndratte midlene brukes til dekning av erstatningskravet, jf. annet ledd. På den andre siden kan retten, etter krav fra domfelte, beslutte en reduksjon av inndragningskravet i den grad erstatningssummen er betalt, jf. tredje ledd. I begge tilfeller må kravene fremsettes innen ett år etter at pådømmelsen av inndragningskravet ble rettskraftig.

5.4 ENDRING AV LIGNING OG TILLEGGSSKATT, FORHØYELSE AV AVGIFT OG TILLEGGSavgift

Er vinningen oppnådd ved *skattesvik* (overtredelse av ligningsloven §§ 12-1 eller 12-2), består den oftest i for lavt fastsatt skatt som følge av at ufullstendige eller feilaktige opplysninger er gitt ligningsmyndighetene. Avdekkes forholdet før det opprinnelige ligningsvedtaket, kan ligningsmyndighetene foreta skjønnsligning som innebærer at skattyterens oppgaver settes til side, jf. ligningsloven § 8-2. Avdekkes forholdet i ettertid, har myndighetene adgang til å endre skattesubjektets ligning etter lovens §§ 9-1 flg. Denne adgangen består inntil ti år etter inntektsåret, jf. § 9-6 nr. 1. Den endrede ligningen innebærer at skatten for det aktuelle året fastsettes på nytt, slik at vinning i form av for lav skatt ikke lenger foreligger.

I tillegg skal som hovedregel ligningsmyndighetene, dersom skattesubjektet har avgitt mangelfulle opplysninger som har ført til eller kunne ha ført til fastsetting av for lav skatt, ilegge tilleggsskatt etter ligningsloven § 10-2. Dette innebærer at skattesubjektet må betale en viss prosentdel (som utgangspunkt 30 %, inntil 60 %) av den skatten som ble unndratt eller kunne blitt unndratt, i tillegg til endring av ligningen. Også tilleggsskatt kan besluttes inntil ti år etter inntektsåret. Endring av ligning (evt. skjønnslikning) og tilleggsskatt er dermed alternativer til inndragning når lovbruddet består i skattesvik.

I praksis beslutter gjerne ligningsmyndighetene endring av ligning (eller skjønnslikning) og tilleggsskatt før skattesviket anmeldes og etterforskningen startes. Dermed er det lite praktisk å foreta inndragning etter strl. § 34 i saker om skattesvik.

For øvrig vil det også under etterforskningen av saker om andre typer lovbrudd enn skattesvik kunne avdekkes uforklarlig formuesøkning som ikke kan bevises å komme fra straffbare handlinger, men som skattesubjektet ikke har oppgitt til ligningsmyndighetene. Det viser seg f.eks. at vedkommende har anskaffet en kostbar fritidsbåt som ikke kan være finansiert med den formuen som fremgår av ligningsopplysningene. En slik formuesøkning kan føre til endring av ligning (evt. skjønnslikning) og tilleggsskatt. Dermed fratas vedkommende iallfall den vinningen som ble oppnådd ved å unnlate å gi opplysninger om formuesøkningen, uavhengig av om formuesøkningen reelt stammer fra straffbare handlinger.

En lignende ordning gjelder i saker om *merverdiavgiftslovbrudd* (overtredelse av merverdiavgiftsloven § 72). Slike lovbrudd kan bestå i avgivelse av mangelfulle opplysninger til avgiftsmyndighetene, og føre til vinning i form av for lavt fastsatt avgift (evt. for høy restitusjon av inngående avgift). Når dette i ettertid avdekkes, kan avgiftsmyndighetene forhøye utgående avgift med inntil tre prosent av avgiftsbeløpet etter merverdiavgiftsloven § 54, fastsette beregningsgrunnlaget for avgiften ved skjønn etter § 55 og evt. ilegge tilleggsavgift med inntil 100 % etter § 73. Slike vedtak er dermed alternativer til inndragning av vinning i saker om overtredelse av § 72. På samme måte som ved skattesvik, besluttes gjerne forhøyelse av avgift og tilleggsavgift før avgiftsmyndighetene anmelder forholdet.

De ovenfor nevnte alternativene til inndragning av vinning er imidlertid ikke aktuelle i alle saker om skattesvik eller merverdiavgiftslovbrudd. Bl.a. kan overtredelser av ligningsloven §§ 12-1 og 12-2 bestå i tilretteleggelse av andres ligningsforhold, slik at det ikke er den straffansvarlige (rådgiveren) som oppnår for lavt fastsatt skatt. Dersom han mottar vederlag for tilretteleggelsen, vil dette være vinning oppnådd ved skattesvik, og denne må evt. fratas den straffansvarlige ved inndragning av vinning. Tilsvarende gjelder for medvirkning til skattesvik eller avgiftslovbrudd i form av kjøp av svarte tjenester. Den prisreduksjonen kjøperen oppnår ved å tilskynde oppdragstakeren til skattesvik eller avgiftslovbrudd, utgjør vinning fra medvirkningen til lovbruddene, og må evt. inndras etter regelen i strl. § 34.

5.5 VINNINGSAVSTÅELSE

Som nevnt under pkt. 4.1 gir konkurranseloven § 6-5 adgang til vinningsavståelse ved administrativt vedtak, ved overtredelser av loven. Vinningsavståelse har samme virkning som inndragning etter strl. § 34; den som vinningen er tilfalt må avstå den. Men etter konkurranseloven kreves det ikke at overtredelsen kan straffes.

En tilsvarende bestemmelse er foreslått inntatt i verdipapirhandelloven i NOU 1996: 2 Verdipapirhandel.

Vinningsavståelse er et alternativ til inndragning etter strl. § 34. Dersom det iverksettes strafforfølgning av den aktuelle overtredelsen, vil vinningsavståelse allerede kunne være foretatt, slik at det ikke lenger foreligger noen vinning som kan

inndras strafferettslig. I motsatt tilfelle kan kravet om vinningsavståelse tas med i straffesaken som et ordinært inndragningskrav etter § 34, jf. konkurranseloven § 6-5 siste ledd.

Vinningsavståelse har for øvrig visse faktiske likhetstrekk med fiskerisalgsgeselskaper og deres adgang etter lov om omsetning av råfisk § 6 a til å kreve innbetalt eller tilbakeholde oppgjør for produkter som er levert i strid med geselskaperens bestemmelser, se under pkt. 4.1.

KAPITTEL 6

Oversikt over profittmotivert kriminalitet og bruken av inndragningsreglene**6.1 FAKTISK FOREKOMMENDE PROFITTMOTIVERT KRIMINALITET**

Med **profittmotivert kriminalitet** menes straffbare handlinger som typisk utføres for å oppnå økonomiske fordeler. Dette omfatter overtredelser av en lang rekke forskjellige straffebud. At motivet (eller et av motivene) for slik kriminalitet er å oppnå økonomiske fordeler, innebærer at det først og fremst er mot profittmotivert kriminalitet en hensiktsmessig bruk av reglene om inndragning av vinning kan ha en preventiv funksjon (se "[Hensyn bak reglene om inndragning av vinning](#)" i kapittel 2). Men dette gjelder ikke alle typer profittmotivert kriminalitet; ved mange slike lovbrudd fratas den ansvarlige de økonomiske fordelene fra den straffbare handlingen på andre måter enn ved inndragning av vinningen, i form av tilbakelevering av tyvegods m.v. eller erstatning til den fornærmede (se "[Alternative muligheter til å frata gjerningspersonen vinningen](#)" i kapittel 5). Oversikten nedenfor tar for seg profittmotivert kriminalitet hvor det ofte er aktuelt å frata de økonomiske fordelene ved bruk av regelen om inndragning av vinning.

Det er ikke utelukket at vinning bør inndras også ved slike lovbrudd som er nevnt i "[Alternative muligheter til å frata gjerningspersonen vinningen](#)" i kapittel 5. Dette avhenger av de konkrete omstendighetene ved lovbruddet, se f.eks. nedenfor om bedragerier i form av katalogsvindel.

Innførsel, overdragelse m.v. av narkotika (strl. § 162) kan gi gjerningspersonen omfattende vinning, og det bærende motivet for sentrale aktører i narkotikatrafikken vil være denne fortjenestemuligheten. Det innføres og omsettes narkotika for svært store verdier i Norge. I 1993 etterforsket politiet i følge Kriminalstatistikken over 6.400 saker om overtredelse av strl. § 162, og over 400 saker gjaldt grov narkotikaforbrytelse. Det er antatt at narkotikalovbrudd er en forbrytelsestype hvor et særlig stort antall overtredelser ikke kommer til politiets kjennskap, slik at antallet faktiske lovbrudd er svært mye høyere enn de registrerte. Det er derfor bare mulig å gi omtrentlige anslag over det samlede omfanget av narkotikaforbrytelser, og over den samlede vinningen fra disse.

Et anslag over omfanget av vinningen fra narkotikatrafikken kan baseres på ulike beregningsmetoder. Ved beregningen av utbyttet fra lovbruddene kan man ta utgangspunkt i vinningen som oppnås på den enkelte gjerningspersons hånd, eller i prisene på narkotika i siste omsetningsledd (gateverdien). Sistnevnte alternativ gir en indikasjon på omfanget av den samlede vinningen i alle omsetningsledd. I det følgende legges derfor gateverdien til grunn. Prisene her vil imidlertid variere, avhengig av bl.a. hvor mye av den aktuelle typen narkotika som tilbys brukerne til enhver tid, og hvilken mengde brukeren kjøper.

Utvalget har innhentet prisanslag som har vært lagt til grunn ved Oslo politikammer i desember 1995. Anslagene gjelder omsetning i Oslo, og prisene på enkelte typer narkotika (bl.a. heroin) kan være høyere utenfor Oslo. Anslagene er basert på en rundspørring blant narkotikabrukere og -selgere på forskjellige plan, opplysninger framkommet i avhør, samt den almenne kunnskap blant tjenestemenn ved bl.a. politikammerets uropatrulje. Prisene er kun ment som utgangspunkter, og

kan variere vesentlig. Eksempelvis er prisanslaget på én brukerdose hasjisj (0,7 gr) kr 100, men ved kjøp av ti gr er prisanslaget kr 700-1.000 (kr 49-70 pr. brukerdose). Tilsvarende gjelder for andre typer narkotika. Politikammeret har også registrert eksempler på at personer med felles etnisk bakgrunn selger langt rimeligere til kjøpere i eget miljø enn til andre.

Et anslag over den samlede omsetningen av narkotika kan baseres på omfanget av tolletatens og politiets beslag av narkotika. Alle slike beslag oversendes Kriminalpolitisen, som har ansvar for undersøkelse og destruksjon av all narkotika som beslaglegges i Norge. Tallene nedenfor om beslaglagt mengde er hentet fra Kriminalpolitisen narkotikastatistikk for 1995. I 1995 ble det i alt beslaglagt 19.959 kg cannabis. Dette tallet er spesielt høyt, noe som skyldes at tolletaten i en enkelt sak dette året tok beslag i hele 18.000 kg som åpenbart ikke var beregnet på salg i Norge. Holdes dette beslaget utenfor, representerer cannabisbeslag en verdi på ca. 137-196 millioner kr i siste omsetningsledd, når politiets anslag over pris ved kjøp av ti gr (ovenfor) legges til grunn. Det ble samme år beslaglagt 49,1 kg heroin. Dette tilsvarer, basert på prisanslag ved kjøp av ett gr (kr 1.200-2.000), verdier på ca. 59-98 millioner kr. Av amfetamin ble det beslaglagt 53,2 kg, som tilsvarer verdier på ca. 35-43 millioner kr (basert på prisanslag ved kjøp av ett gr). Kokainbeslag utgjorde 3,8 kg, som tilsvarer verdier på ca. tre til fem millioner kr (basert på prisanslag ved kjøp av ett gr). Beslag i hallusinogene amfetaminderivater - såkalt Ecstasy - utgjorde 10.980 tabletter, som tilsvarer verdier på ca. 14 millioner kr (basert på prisanslag ved kjøp av 5 stk. piller).

Gateverdien av disse beslagene (bortsett fra det omtalte enkeltbeslaget i cannabis) utgjør samlet minst ca. 248 millioner kr. Det er imidlertid bare en liten del av den mengden narkotika som forsøkes innført eller omsatt som blir beslaglagt. Innen politiet regnes det som utgangspunkt med at 5-10 % beslaglegges. Legger man dette til grunn, tilsier det at verdien på gateplan av narkotikaomsetningen ligger på ca. 2,5 til 5 milliarder kr pr. år.

Ulovlig innførsel av alkohol (spritsmugling) straffes etter tolloven § 61 og alkoholoven § 10-1 jf. § 2-1. Etter tolloven § 63 er også oppbevaring, omsetning m.v. av ulovlig innført alkohol straffbart. Salg av brennevin, vin og sterkøl til forbruker fra andre enn A/S Vinmonopolet er straffbart etter alkoholoven § 10-1 jf. § 3-1.

Kriminalstatistikken har ikke egne tall for etterforskede saker om disse lovbruddene. STRASAK-registeret gir derimot opplysninger om antall anmeldelser på landsbasis etter de to lovenes bestemmelser om smugling. I 1994 var antallet slike anmeldelser etter tolloven 282, og 46 etter alkoholoven. I 1995 var tallene hhv. 384 og 54. STRASAK-registeret har ikke egne statistikkgrupper for oppbevaring og salg av alkohol som er ulovlig innført.

Også omfanget av spritsmugling kan antydes ved å vise til det samlede omfanget av beslag. I 1995 beslagla tolletaten i alt ca. 69.000 liter sprit og brennevin, med en beregnet verdi i siste omsetningsledd på ca. 13 millioner kr. Det er imidlertid liten tvil om at bare en mindre del av smuglingsvirksomheten avdekkes av tolletaten. Et eksempel som kan illustrere dette, er Oslo byretts dom 19.03.93, omtalt under pkt. 4.6.1, hvor en person ble domfelt for befatning med 740.000 liter smuglersprit over tre år - over ti ganger så mye som tolletatens beslag i 1995. Et realistisk anslag over omfanget av den faktiske spritsmuglingen ligger derfor betydelig høyere enn dette.

Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning (SIFA) gjennomførte i samarbeid med Statistisk Sentralbyrå i 1993 en undersøkelse om kjøp og bruk av ulovlig importert og produsert alkohol. Undersøkelsen ble foretatt i forbindelse med oppstart av en aksjon mot ulovlig spritomsetning, og ble gjennomført som en survey-

undersøkelse blant et representativt utvalg av landets befolkning mellom 16 og 79 år. Gjennomsnittlig kjøpte personene i utvalget 0,27 liter smuglersprit omregnet i 100 % alkohol pr. år. Legges dette gjennomsnittet til grunn for hele befolkningen mellom 16 og 79 år, ble det i alt omsatt over 850.000 liter smuglersprit (omregnet i 100 % alkohol) i 1993. Med et prisanslag på kr 250 pr. liter, utgjør denne omsetningen over 212 millioner kr pr. år.

I løpet av de siste årene har det vært avdekket enkelte spritsmuglingsoperasjoner som har omfattet svært store kvanta, involvert et stort antall personer og vært drevet i godt organiserte former.

Ulovlig tilvirkning av brennevin (hjemmebrenning) straffes etter alkoholloven § 10-1 jf. § 8-1. Etter § 10-1 jf. § 8-2 straffes også oppbevaring og lagring av ulovlig tilvirket brennevin. Salg av brennevin til forbruker fra andre enn Vinmonopolet rammes etter lovens § 10-1 jf. § 3-1.

STRASAK-registeret gir opplysninger om at antall anmeldelser i 1994 for hjemmebrenning var 757, og for ulovlig salg av brennevin (gauking) 125 (gauking omfatter også salg av ulovlig importert brennevin). I 1995 var tallene hhv. 948 og 229.

Et mer realistisk anslag over det faktiske omfanget av hjemmebrenning, gir resultatene fra undersøkelsen foretatt av SIFA i 1993 (ovenfor). Gjennomsnittlig kjøpte personene i utvalget 0,55 liter hjemmebrent omregnet i 100 % alkohol pr. år. Legges gjennomsnittet til grunn for hele befolkningen mellom 16 og 79 år, ble det i alt omsatt over 1,7 millioner liter hjemmebrent (omregnet til 100 % alkohol) i 1993. Legger man til grunn et prisanslag på kr 250 pr. liter, omsettes det hjemmebrent for minst 440 millioner kr pr. år. I tillegg til dette kommer hjemmebrenning til eget forbruk, hvor det ikke skjer noen omsetning av spriten.

Miljøkriminalitet deles gjerne inn i forurensningskriminalitet, faunakriminalitet og kulturminnekriminalitet. Overtredelsene kan gjelde bestemmelser i en rekke lover, bl.a. forurensningsloven, viltloven, naturvernloven og kulturminneloven. I 1993 kom det til en ny miljørettslig generalklausul i strl. § 152 b, som rammer kvalifisert miljøkriminalitet av alle de tre nevnte typene. Miljøkriminalitet kan medføre betydelige økonomiske fordeler. En bedrift avgir f.eks. ulovlige utslipp som følge av unnlatt installering av dyrt renseutstyr, og oppnår på denne måten besparelser. Andre eksempler er fredede kulturminner som ødelegges i forbindelse med opparbeidelse av jordarealer for næringsformål, eller utstoppede eksemplarer av fredede fugler og levende egg fra truede fuglearter som omsettes for høye priser. Som illustrasjon på profitten som kan ligge i det siste, har tyske tolletterforskere opplyst at prisen for en jaktfalk i Tyskland varierer mellom kr 30.000 og kr 80.000, jf. ØKO-KRIMS skriftserie nr. 8 s. 56.

Det foreligger ikke tall for omfanget av den registrerte miljøkriminaliteten. STRASAK-registeret gir opplysninger om at antallet anmeldelser etter forurensningsloven var 536 i 1994 og 456 i 1995. Etter viltloven ble det inngitt 760 anmeldelser i 1994 og 591 i 1995. Antallet anmeldelser etter naturvernloven var 81 i 1994 og 70 i 1995, og for kulturminneloven er tallene hhv. 31 og 23. Det foreligger ikke slike statistikkopplysninger på landsbasis fra tiden før 1994, men utvalget antar at antallet saker om miljøkriminalitet har vært økende i de siste tiårene. Dette kan skyldes at miljøkriminalitet forekommer oftere (bl.a. fordi «lønnsomheten» ved den har økt), men også at denne kriminaliteten har blitt høyere prioritert av påtalemyndigheten.

En rekke **lovbrudd knyttet til fiskerisektoren** er beslektet med miljøkriminalitet. Dette gjelder overtredelser av bestemmelser i bl.a. saltvannsfiskeloven, lov om Norges økonomiske sone, lov om regulering av deltakelsen i fisket, råfiskeloven og lakse- og innlandsfiskeloven. Overtredelsene kan bestå i ulovlig fiske bl.a. i form

av brudd på kvotereguleringer, redskapsbestemmelser og fredningsbestemmelser. De kan også bestå i feilrapportering og manglende føring av fangstdagbok. Slike lovbrudd begås ofte under utøvelse av næring.

Det foreligger ikke tall for omfanget av den registrerte fiskerikriminaliteten. STRASAK-registeret gir opplysninger om at antallet anmeldelser etter de forskjellige bestemmelsene i fiskerilovgivningen var 2.117 i 1994, og 2.329 i 1995.

Frambydelse for salg og utleie og annen **utbredelse av pornografi**, og innførsel av slikt materiale med hensikt å utbre det, straffes etter strl. § 211 første ledd b. Utbredelse og omsetning av pornografi gir store fortjenestemuligheter. Iallfall gjelder dette ved omsetning som drives næringsmessig og har et stort omfang. Rt. 1987 s. 1194 gir et eksempel på omfattende virksomhet, hvor en av de tiltalte ble idømt inndragning av vinning på en million kr. Samme person ble også i en tidligere dom idømt inndragning av en million kr (Rt. 1980 s. 1532).

En annen type sedelighetslovbrudd som gjerne er profittmotivert, er såkalt **hal-likvirksomhet** (forledelse av noen til å drive utukt som erverv, utnyttelse av andres ervervsmessige utukt m.v.), jf. strl. § 206.

STRASAK-registeret gir opplysninger om at det ble inngitt 11 anmeldelser etter strl. § 206 i 1994. Antallet anmeldelser var det samme i 1995.

Den som uten offentlig tillatelse arrangerer **spill hvor deltakerne mot innskudd kan oppnå en gevinst som beror på et tilfeldig utfall**, straffes etter lotteriloven § 17 jf. § 6. Videre rammes den som gjør seg næring av ulovlige lykkespill etter strl. § 298. Bestemmelsen omfatter, foruten spill hvor gevinsten beror på tilfeldigheter, også dyktighetsspill dersom innsatsen er høy og det vinnesyke øyemedet fremtrer som det fremherskende, jf. § 299 første ledd. I de siste årene har pengespill i illegale spilleklubber blitt avdekket i økende omfang, særlig i Oslo.

En spesiell form for pengespill, er såkalte **pyramidespill**, hvor deltakerne mot en innsats forespeiles å motta gevinst på flere ganger innsatsen etter at flere nye deltakere har trådt inn i «pyramiden» på et senere tidspunkt. Slik virksomhet kan straffes etter lotteriloven § 17 jf. § 16. Også den som deltar i pyramidespill kan straffes etter disse bestemmelsene. Den som trekker deltakere inn i et pyramidespill kan etter omstendighetene også straffes for bedrageri etter strl. § 270, men strafferammen etter lotteriloven er ved slike overtredelser like streng som bedrageribestemmelsen (bøter og fengsel inntil tre år).

Selv om det faktiske omfanget av pyramidespill ikke er kjent, er det hevet over tvil at det årlig omsettes for mange millioner i Norge. Utbyttet fordeles mellom deltakere i Norge og bakmenn i utlandet. Som eksempel på omfanget av verdier som kan inngå i en slik virksomhet, kan det nevnes at bakmannen for det hittil største kjente norske pyramidespillet for en tid siden uttalte at det var solgt over 100.000 andeler i spillet i Norge. Dersom dette er korrekt, har hans organisasjon mottatt nær 20 millioner kr fra norske deltakere.

Såkalt **katalogsvindel** kan bestå i at useriøse selskaper tilbyr et større antall bedrifter mot betaling å oppføre dem i telefon- eller telefaxkataloger for næringslivet. Etter at bedriftene har betalt for annonseplass, opphører katalogselskapet, og ingen katalog utkommer, eller katalogen utgis i et langt mindre opplag enn forespeilet. Svindelen kan også bestå i at useriøse selskaper krever betaling for annonsering på en slik måte at bedriftene uriktig antar at de tidligere har inngått avtale om annonsering. En tredje form for katalogsvindel består i at norske utøvere av såkalt frie yrker tilbys oppføring i utenlandske databaser mot betaling av uforholdsmessig høye årlige beløp som f.eks. kr 20.000 under uriktige foregivender om hva man oppnår ved å registrere seg i databasen. Fremkallelsen eller utnyttelsen av annonsekjøpernes villfarelse kan straffes som bedrageri etter strl. § 270. Bl.a. fordi antallet fornærmede er stort, og hver enkelt fornærmet ofte har tapt relativt små beløp, fremmes

som regel ikke krav om erstatning i slike saker. Skal de ansvarlige fratas vinningen, må dette derfor skje ved inndragning av vinning.

Omfanget av katalogsvindel m.v. er vanskelig å anslå. Den tyske Kriminalpolitisen (BKA) anslo i følge magasinet *Der Spiegel* nr. 34 for 1990 den samlede ulovlige katalogvirksomheten i Tyskland til 100 millioner D-mark. Det er på det rene at norske bedrifter har mottatt krav på oppføringer i telefaxkataloger fra et stort antall utenlandske katalogselskaper. Det er ukjent hvor mange som har innfridd slike krav, men det er grunn til å anta at et stort antall bedrifter har betalt opptil kr 26.000 årlig. I kjølvannet av de utenlandske katalogselskapene har det kommet til en rekke norske tilsvarende virksomheter i de seneste årene. Når det gjelder utenlandske databaser, indikerer deres referanselister at de har tjent millionbeløp på norske bedrifter i løpet av den siste tiden.

En beslektet type virksomhet skjer i tilknytning til **opplysningsdatabaser** som tilbyr teletjenester for abonnenter som pga. egne markedsføringstiltak har behov for adresser og statistisk informasjon. I realiteten eksisterer ikke tilbudet, eller det er vesentlig dårligere enn forespeilet. «Kundene» utsettes ofte for en omfattende aggressiv markedsføring med bl.a. trusler om inkasso fra database-operatøren. Det er god grunn til å anta at flere useriøse aktører har mottatt millionbeløp årlig gjennom slik virksomhet.

En annen type bedragerivirksomhet er å utgi seg for å arrangere eller delta i **innsamlingsaksjoner** til fordel for verdig trengende (Røde Kors, torturofre i andre land m.v.), men hvor hensikten er å selv beholde de innsamlede pengene. Slike bedragerier kan også forekomme i ly av store innsamlingsaksjoner som almenheten har kjennskap til, ved at man utgir seg for å samle inn penger for disse aksjonene.

Bedragerier knyttet til investerings- og låneforhold har som fellestrekk at fornærmede lokkes med store fortjenestemuligheter, eller lån av store beløp til gunstige vilkår, til å investere et beløp eller å betale et låneforskudd. I realiteten eksisterer ikke fortjeneste- eller lånemulighetene, eller de er langt mindre verdifulle enn forespeilet. Bedragerier knyttet til aksjekjøp eller kjøp av mynter og edelstener utføres i mange tilfeller fra andre land. I en del tilfeller er det lite praktisk at gjerningspersonen fratas vinningen ved erstatning til fornærmede. Dette gjelder bl.a. når bedrageriene er begått overfor et større antall personer. Videre investeres antakelig i en del tilfeller midler som ikke er oppgitt til beskatning. Fornærmede ønsker dermed ikke at politiet skal få kjennskap til investeringen, da dette kan føre til avdekking av dennes eget skattesvik.

Det foreligger ikke tall for omfanget av investerings- og lånebedragerier, men det er grunn til å anta at et ikke ubetydelig antall investorer og lånesøkere årlig taper omfattende beløp. Det er kjent at norske investorer har tapt inntil 2,5 millioner kr hver i en enkelt sak om investeringsbedrageri ved aksjekjøp. Omfanget av forskuddene som tapes ved lånebedragerier varierer, men det er eksempler fra rettspraksis på at de kan utgjøre flere hundre tusen kr pr. låneformidling. I en sak pådømt av Bergen byrett 10. januar 1992 var lånekundenes samlede tap på 12,5 millioner kr. Det typiske tapet for hver kunde var kr 300.000, mens det største enkelttapet var på ca. 2 millioner kr. Det har blitt antatt at enkelte grupper gjerningspersoner årlig tjener millionbeløp på slike bedragerier.

Vinningen fra **tyverier**, som består i tyvegodsset, vil i de fleste tilfeller hvor lovbruddet oppdages bli tilbakelevert til fornærmede. Det er dermed ikke aktuelt med inndragning av vinning i disse tilfellene. Men omstendighetene rundt tyveriet kan være slik at tilbakelevering av tyvegodsset (eller erstatning til fornærmede) ikke er praktisk mulig. Gjerningspersonen har f.eks. stjålet en varetype fra en rekke forretninger over tid, uten at det kan anslås hvor mye han har stjålet fra den enkelte for-

retning. I slike tilfeller kan det være naturlig å inndra tyvegodsset eller tilsvarende verdier etter strl. § 34.

Tyverier (herunder grove tyverier) utgjør en vesentlig del av den registrerte kriminaliteten. STRASAK-registeret gir opplysninger om at det ble inngitt 149.207 anmeldelser etter strl. §§ 257 og 258 i 1994, mens antallet året etter var 159.470. Selv om vinningen i de fleste oppklarte tyverisakene fratas gjerningspersonen gjennom tilbakelevering av tyvegodsset, er trolig antall tyverisaker hvor det er aktuelt med inndragning likevel høyt i forhold til andre typer lovbrudd (se pkt. 5.2).

Bestikkelser i form av ytelser eller tilsagn om fordeler, for å få en offentlig tjenestemann til urettmessig å foreta eller unnlate å foreta en tjenestehandling, straffes etter strl. § 128. Offentlig tjenestemann som krever eller mottar en uberettiget fordel for å utføre eller unnlate å utføre en tjenestehandling, straffes etter § 112, og etter § 113 dersom handlingen eller unnlatelsen er i strid med vedkommendes tjenesteplikter. Også bestikkelser og mottak av bestikkelser av andre enn offentlige tjenestemenn kan etter omstendighetene være straffbart, særlig etter utroskapsbestemmelsen i strl. § 275. Bestikkelser foretas som regel fordi den tjenestehandlingen gjerningspersonen påvirker kan medføre en økonomisk fordel for vedkommende, og denne fordel vil være vinning som følge av lovbruddet. Den bestukne oppnår en vinning ved at vedkommende mottar bestikkelsen.

Forskjellige typer **konkurranselovbrudd**, bl.a. prissamarbeid, straffes etter konkurranseloven § 6-6. Straffbart prissamarbeid består i at flere ervervsdrivende gjennom avtale eller på andre måter som er egnet til å påvirke konkurransen fastsetter eller forsøker å påvirke priser m.v., eller at vareleverandører fastsetter eller søker å påvirke priser m.v. for avtakernes salg. Vinningen ved slike lovbrudd består i differansen mellom merprisen de ervervsdrivende oppnår som følge av samarbeidet og prisen de ville oppnådd uten slikt samarbeide. Prissamarbeid mellom sentrale aktører i markeder hvor det omsettes for store verdier kan føre til omfattende vinning. I den hittil største prissamarbeidssaken beløpsmessig («Bølgepappsaken», Rt. 1995 s. 1922) fant retten at den samlede vinningen utgjorde over 8 millioner kr.

Etter **verdipapirhandelloven** § 62 straffes forskjellige overtredelser av lovens bestemmelser. Dette kan dreie seg om investorers lovbrudd som innsidehandel og urimelige forretningsmetoder. Det kan også dreie seg om lovbrudd fra verdipapirforetakenes side, f.eks. overtredelser av bestemmelsen om god meglerskikk. Denne bestemmelsen fanger bl.a. opp tilfeller der foretaket oppnår urettmessig vinning på bekostning av kunder, eller megler transaksjoner til priser som avviker fra markedsprisen.

Det foreligger et fåtall rettsavgjørelser om verdipapirhandelsovertredelser. Men det må kunne antas at årsaken til dette like mye er at lovbruddene ikke oppdages og at bestemmelsene kan være vanskelige å håndheve, som at det rent unntaksvis forekommer slike lovbrudd. I praksis har de tilfellene hvor et fondsmeglerforetak har fått forelegg på inndragning av vinning oftest referert seg til overtredelse av bestemmelsen om god meglerskikk.

Fremstilling og omsetning av **ulovlige fjernsynsdekodere** som kan brukes til å ta inn kodede betal-TV-sendinger gratis, skjer i følge bransjen i stort omfang. Det er beregnet at 30.000 husstander har slike dekodere, som kan kjøpes for kr 1.000 - 1.500. Bransjen har videre beregnet at den taper 190 millioner kr hvert år, dersom det forutsettes at husstandene i stedet hadde anskaffet lovlige dekodere. Etter strl. § 262 (tilføyd ved lov 7. april 1995 nr. 15) er det straffbart både å selge og bruke slike dekodere. Kjøpere vil også kunne straffes etter strl. § 317. Dekoderne omsettes gjennom annonser, gjerne i mindre aviser. Etter en landsomfattende aksjon i mars i år er etterforskning innledet mot 33 antatte distributører. Tilbakemeldingene fra de berørte politidistriktene tyder på omfattende beslag av dekoderkort. Et sted ble det

også funnet produksjonsutstyr for slike, og det er opplyst at produksjonskapasiteten lå på ca. 80 kort pr. dag. Fremgangsmåte og diagrammer for produksjon er tilgjengelig på Internet.

Såkalt **piratkopivirksomhet** i form av bruk av etterliknede kjennetegn, produkter, kataloger m.v. på en måte som innebærer en urimelig utnyttelse av andres innsats eller resultater, og som medfører fare for forveksling, straffes etter markedsføringsloven § 17 jf. § 9. Gjelder etterlikningen innarbeidede eller registrerte varemerker, straffes bruken av dem også etter varemerkeloven § 37. En spesiell kategori piratkopier er ulovlig produserte musikkplater, videokassetter, datamaskinprogrammer og andre åndsverk. Fremstilling, innførsel og frembydelse for salg av slike produkter straffes etter åndsverkloven § 54.

Salg av piratkopier av merkevarer synes ofte å skje gjennom postordre, og kan føre til omfattende vinning. Det finnes eksempler fra rettspraksis på at slik virksomhet har pågått over flere år og ført til vinning på mange hundre tusen kr. Ulovlig omsetning av film- og musikkmedier og datamaskinprogrammer skjer antakelig i langt større omfang, uten at utvalget kan anslå dette.

I 1993 fikk man et generelt straffebed i strl. § 317 rettet **mot heleri og hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger**. Utbytteheleri i forbindelse med narkotikaomsetning var også tidligere straffbart etter strl. § 162 a. Strl. § 317 rammer den som mottar del i utbytte, skaffer seg eller andre del i utbytte, eller yter bistand for å sikre andre utbytte - siste alternativ utgjør den egentlige hvitvasking. Uttrykket utbytte omfatter både formuesgoder som er fremskaffet ved en straffbar handling (f.eks. penger fra narkotikaomsetning), og formuesgoder som har vært gjenstand for en straffbar handling, men som ikke er omsatt (f.eks. tyvegods).

I mange tilfeller vil den som utførte den opprinnelige straffbare handlingen kunne straffes for denne. I så fall kan utbyttet fra den opprinnelige straffbare handlingen inndras. I andre tilfeller kan vedkommende ikke straffes for den opprinnelige straffbare handlingen. Det er f.eks. ikke på det rene at vedkommende selv utførte et tyveri, men han kan uansett straffes for sin etterfølgende befatning med tyvegodsset etter § 317. Dermed kan tyvegodsset uansett inndras etter strl. § 34, med mindre eieren er kjent slik at tyvegodsset tilbakeleveres ham. I atter andre tilfeller er det andre enn gjerningspersonen ved det opprinnelige lovbruddet som oppnår vinning ved en overtredelse av § 317. Også denne vinningen kan inndras etter § 34.

Det har vært antatt at store beløp som stammer fra lovbrudd hvitvaskes i Norge, men det foreligger ikke konkrete anslag over omfanget.

6.2 FAKTISK BRUK AV INNDRAGNING AV VINNING

Rettskraftige krav på inndragning av vinning, bortsett fra gjenstandsinndragning av annet enn penger, oversendes fra politidistriktene til Statens Innkreivingsentral for innfordring. Kravene innkommet SI gir dermed et godt bilde av den faktiske bruken av inndragning av vinning (se også pkt. 10.4). Utvalget har innhentet opplysningene som gjengis nedenfor fra SI.

Det samlede antallet inndragningskrav som årlig har innkommet SI, har vært svakt økende i de siste årene, og fordeler seg slik:

1990:	529 krav
1991:	588 krav
1992:	641 krav
1993:	633 krav
1994:	686 krav
1995:	708 krav

De 686 kravene i 1994 fordeler seg på de langt fleste politidistriktene. Av de 686 kravene kom 83 fra Oslo politidistrikt, 85 fra Halden politidistrikt, 47 fra Trondheim politidistrikt og 34 fra Bergen politidistrikt. 16 politidistrikter oversendte mindre enn fem krav, hvorav fire politidistrikter ikke oversendte noen krav.

Totalt hadde SI pr. 9. november 1995 mottatt 3.685 inndragningskrav etter strl. § 34 siden opprettelsen 1. juli 1990. Av disse kom 536 krav fra Oslo politidistrikt. Politidistriktene i Halden, Trondheim og Bergen oversendte henholdsvis 221, 185 og 221 krav. Fire politidistrikter har i perioden oversendt færre enn ti krav.

En oversikt over fordelingen av samtlige krav innkommet SI pr. 9. november 1995 etter forskjellige typer lovbrudd, viser at narkotikaforbrytelser representerer den største gruppen med 742 krav (hvorav 584 gjaldt strl. § 162 første ledd, og 158 gjaldt § 162 annet ledd). En annen stor gruppe lovbrudd er overtredelser av alkoholloven. Hjemmebrenning er representert med 403 inndragningskrav, mens andre overtredelser av loven har ført til 311 krav (110 av disse gjelder såkalt gauking). Overtredelser av tolloven utgjør en tredje gruppe lovbrudd som har ført til mange inndragningskrav. Overtredelser i form av smugling av varer har ført til 248 krav. Spritsmugling har ført til 150 krav, og salg eller kjøp av ufortollet vare har ført til 105 krav. 422 krav gjelder forskjellige andre typer tollovertredelser. En fjerde gruppe lovbrudd som har ført til mange inndragningskrav, er fiskerilovbrudd. I alt har slike lovbrudd ført til 223 inndragningskrav. Endelig refererer 254 inndragningskrav seg til tyverier (155 av disse gjelder grove tyverier), og 70 krav refererer seg til bestemmelsene i straffelovens bedrageri- og utroskapskapittel.

Summen av alle disse inndragningskravene (det totale antallet krav innkommet SI) utgjør drøyt 153 millioner kr.

Utvalget har innhentet opplysninger fra SI om hvor store kronebeløp som knytter seg til de forskjellige lovbruddstypene. Disse opplysningene ble produsert av SI 6. februar 1996, noe senere enn da de øvrige opplysningene ble produsert. Det er derfor ikke fullstendig sammenfall mellom tallene, men forskjellen er relativt liten. Inndragningskrav som refererer seg til narkotikalovbrudd utgjorde til sammen ca. 40 millioner kr. Inndragningskrav knyttet til hjemmebrenning utgjorde ca. 6,7 millioner kr, mens krav knyttet til andre typer overtredelse av alkoholloven (inkludert gauking) utgjorde ca. 7,7 millioner kr. Tollovertredelser i form av spritsmugling har ført til inndragningskrav på ca. 32 millioner kr, smugling av varer har ført til krav på ca. 2,3 millioner kr, salg eller kjøp av ufortollet vare har ført til krav på ca. 3,5 millioner kr, og andre tollovertredelser har ført til krav på ca. 5 millioner kr. Inndragningskrav fra fiskerilovbrudd utgjør over 26 millioner kr. Krav fra tyverier (herunder grove tyverier) utgjør ca. 4,5 millioner kr. Krav fra overtredelser av straffelovens bedrageri- og utroskapskapittel utgjør ca. 4,8 millioner kr.

Inndragningskrav knyttet til de ovenfor nevnte lovbruddskategoriene utgjør til sammen over 129 millioner kr - nesten 85 % av den beløpsmessige summen av inndragningskrav innkommet SI (se ovenfor).

Målt etter de enkelte kravenes omfang, fordeler det totale antallet krav innkommet SI (pr. 9. november 1995) fra SI ble opprettet 1. juli 1990 seg fra små beløp og opptil kr 7.400.000. Kravene fordeler seg slik:

Inntil kr 500:	364 krav
Over kr 500, inntil kr 1.000:	297 krav
Over kr 1.000, inntil kr 5.000:	1.098 krav
Over kr 5.000, inntil kr 10.000:	621 krav
Over kr 10.000, inntil kr 25.000:	555 krav
Over kr 25.000, inntil kr 50.000:	274 krav
Over kr 50.000, inntil kr 100.000:	216 krav
Over kr 100.000, inntil kr 500.000:	224 krav
Over kr 500.000:	39 krav

Det samlede antallet inndragningskrav i denne oppstillingen (3.688) avviker noe fra opplysninger utvalget har mottatt fra SI i en oppstilling over det totale antallet inndragningskrav fordelt på politidistrikter (3.685). Avviket er imidlertid marginalt.

KAPITTEL 7

Politietterforskning og inndragning av vinning**7.1 INNLEDNING**

Etterforskningsfasen innledes på grunnlag av en anmeldelse, eller fordi politiet på annet grunnlag fatter mistanke om at det er begått en straffbar handling. Etterforskningen kan vare helt frem til det foreligger en reaksjon mot lovbruddet, f.eks. i form av en dom. Men oftest avsluttes den før hovedforhandlingen begynner, og tradisjonelt har man sagt at etterforskningsfasen er over når tiltalebeslutning utferdiges. I denne fremstillingen er det først og fremst av interesse å fokusere på de etterforskingsskritt som tas, eller bør tas, uavhengig av om f.eks. tiltale er tatt ut. I mange av de sakene hvor det kan være særlig aktuelt å inndra vinning, er det antakelig praktisk å fortsette etterforskningen etter at tiltalen er utferdiget.

De problemstillingene som reises i forbindelse med etterforskning mht. inndragning av vinning, knytter seg dels til juridiske spørsmål og dels til praktiske og ressursmessige spørsmål. Avgjørende for hva som drøftes i dette kapitlet, er hvilke tiltak som kan iverksettes for å oppnå en bedre og mer effektiv etterforskning, uavhengig av dette skillet. Drøftelsene i kapitlet gjelder derfor begge deler.

Nedenfor under pkt. 7.2 drøftes på generelt grunnlag forholdet mellom etterforskning med sikte på å avgjøre spørsmålet om straff, og etterforskning med sikte på inndragning av vinning. Under pkt. 7.3 drøftes hvor ofte det i praksis etterforskes med sikte på inndragning av vinning i slike saker hvor dette kan være aktuelt. I tilknytning til dette, drøftes om det oftere bør etterforskes med dette siktemålet enn hva som er tilfellet i dag. Under pkt. 7.4 er temaet hvordan etterforskning med sikte på inndragning av vinning faktisk utføres, og hvordan den bør utføres. Disse spørsmålene består av en rekke underspørsmål, bl.a. om hvordan man går frem for å avdekke om lovbruddet har ført til vinning, om vinningens omfang, og om hva som kan gjøres for å skaffe sikkerhet for et eventuelt senere inndragningskrav i den inndragningsansvarliges formue. Et særspørsmål i forbindelse med hvordan etterforskning med sikte på inndragning av vinning utføres, er domstolenes avgjørelser om tiltak for å sikre et eventuelt inndragningskrav i den grad dette kreves. Dette drøftes under pkt. 7.5. Pkt. 7.6 har en samlet drøftelse av forskjellige mulige årsaker til at etterforskning med sikte på inndragning av vinning ikke er tilfredsstillende eller hensiktsmessig. Avsnittet knytter seg dels til de foregående avsnittene, dels drøftes enkelte spørsmål som ikke er behandlet andre steder. Avslutningsvis gis under pkt. 7.7 en samlet oversikt over mulige tiltak for å forbedre og effektivisere etterforskningen med sikte på inndragning av vinning.

7.2 GENERELT OM FORHOLDET MELLOM ETTERFORSKING MHT. STRAFF OG ETTERFORSKING MHT. INNDRAGNING AV VINNING

Generelt vil etterforskning med sikte på å avgjøre **spørsmålet om straff** først og fremst rette seg mot faktiske forhold som er avgjørende for om mistenkte oppfyller vilkårene for straffansvar etter et nærmere angitt straffebud. Disse vilkårene (straffbarhetsvilkårene), er at vedkommende har oppfylt straffebudets objektive vilkår, at det ikke foreligger noen straffrihetsgrunner, og at vedkommende har utvist den nødvendige skyld og var strafferettslig tilregnelig på gjerningstidspunktet.

Ved noen lovbrudd oppstilles flere straffebud eller strafferammer, avhengig av omfanget av lovbruddet. F.eks. rammer strl. § 162 første ledd overdragelse av narkotika med bøter eller fengsel inntil to år, mens andre ledd om grov narkotikaforbrytelse rammer bl.a. overdragelse av farligere og/eller større kvanta med bøter eller fengsel inntil ti år. Omsetning av meget betydelige kvanta rammes etter tredje ledd og har en strafferamme på 15 år, og under særdeles skjerpende omstendigheter 21 år. Tolloven §§ 61 til 65 rammer forskjellige overtredelser av loven med strafferammer på bøter eller fengsel inntil seks måneder, mens lovens § 66 rammer særlig grove overtredelser med bøter eller fengsel inntil to år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen skal regnes som grov, skal det etter § 66 annet ledd bl.a. legges vekt på om overtredelsen har stort omfang.

I saker om overtredelse av slike straffebud, vil etterforskningen mht. å fastlegge hvilket straffebud eller strafferamme som kommer til anvendelse, også i større eller mindre grad kunne gi svar på spørsmålet om hvor omfattende vinningen er.

Foruten å avklare spørsmålet om straffeskyld, vil etterforskningen generelt ta sikte på å fremskaffe opplysninger av betydning for **hvilken, og hvor streng, straffereaksjon som bør gis**. Dette gjelder dels omstendigheter ved selve lovbruddet, herunder grovheten av det, og dels forhold som ligger utenfor selve lovbruddet. Etterforskning mht. å fremskaffe opplysninger som utelukkende har betydning ved straffutmålingen, skjer normalt i langt mindre omfang enn etterforskning med sikte på å avdekke straffeskyld. Dette henger først og fremst sammen med at omfanget av opplysninger som er nødvendig for å ta stilling til spørsmålet om straffansvar normalt er langt større enn omfanget av opplysninger som kreves for å fastsette straffereaksjonen. Dessuten kan opplysninger av betydning for å avgjøre spørsmålet om straffansvar også ha betydning i forhold til straffutmålingen.

I etterforskningen med sikte på **inndragning av vinning** vil de sentrale spørsmålene være om det er begått et lovbrudd som har ført til vinning, og hvor stor denne vinningen er. Det kan også være aktuelt å treffe tiltak for å etablere sikkerhet for inndragningskravet i den ansvarliges formue. Spørsmålet om lovbruddet er begått, vil i praksis søkes besvart under etterforskningen med sikte på straffansvar. For øvrig dreier etterforskning med sikte på inndragning av vinning seg i utgangspunktet om å besvare andre spørsmål enn de som faller under etterforskning med sikte på straffansvar.

Spørsmålet om lovbruddet har ført til vinning, og hvor stort omfang vinningen eventuelt har, kan likevel i noen tilfeller være nært koplet til spørsmålet om straffansvar. Straffebudene rettet mot vinningsforbrytelser krever f.eks. at gjerningspersonen har utvist uberettiget vinnings hensikt. En slik hensikt indikerer i seg selv at en fullbyrdet vinningsforbrytelse gjerne fører til vinning, men legger ingen føringer på etterforskningen mht. vinningens omfang. I andre tilfeller er det ingen kopling mellom de to spørsmålene. At vilkårene for straffansvar for promillekjøring etter vegtrafikkloven § 31 jf. § 22 første ledd er innfridd, belyser f.eks. overhodet ikke spørsmålet om overtredelsen førte til noen vinning. Tilsvarende gjelder for en rekke straffebud. Spørsmålet om lovbruddet har ført til vinning, og dennes eventuelle omfang, kan likevel ofte være knyttet til straffutmålingsspørsmålet, og i visse tilfeller spørsmålet om anvendelse av strengere strafferammer ved skjerpende omstendigheter. Dette kan bl.a. gjelde i saker om overtredelse av strl. § 162, hvor spørsmålet om hvilken strafferamme som skal anvendes er avhengig av lovbruddets omfang (ovenfor). I praksis brukes imidlertid, som nevnt, en relativt liten del av etterforskningsressursene på forhold som ikke har betydning for spørsmålet om straffansvar.

Som nevnt vil opplysninger fremkommet under etterforskning med sikte på å avgjøre spørsmålet om straff være sentrale også ved avgjørelsen av spørsmålet om inndragning av vinning. Motsatt vil i en del tilfeller opplysninger fremkommet

under etterforskning med sikte på inndragning av vinning være sentrale ved avgjørelsen av spørsmålet om hvilket straffebud eller hvilken strafferamme forholdet skal subsumeres under, eller ved straffutmålingen. F.eks. har mistenkte over en periode hatt et pengeforbruk som er vesentlig større enn hva som tilsies av de inntektene han har oppgitt til ligningsmyndighetene, slik at han mistenkes for skattesvik. Gjennom videre etterforskning avdekkes at han har begått underslag eller tatt imot bestikkelser. Et eksempel på at slike opplysninger kan ha betydning ved straffutmålingen er at det beslaglegges 100 gr amfetamin hos mistenkte, og at mistanken gjelder befatning med dette kvantumet. Deretter avdekker etterforskning av mistenktes pengeforbruk, bl.a. hans anskaffelser av formuesgjenstander, at han har oppnådd atskillig større profitt enn hva som følger av omsetning av dette kvantumet, slik at han mistenkes for omsetning av 700 gr amfetamin (Gulating lagmannsretts dom 9. januar 1995 nr. 94-01416, omtalt under pkt. 4.3).

En beslektet situasjon som synes aktuell i narkotika- og spritsaker, er at etterforskningen rettes mot innførsel og ikke omsetning, se under pkt. 9.3.2. En slik avgrensning, som kan være fornuftig i forhold til å skaffe bevismessig grunnlag for straffansvar, innebærer ofte at den vinningen mistenkte har oppnådd som følge av narkotika- eller sprittrafikken ikke kan inndras. Vinningen oppnås som regel først ved omsetningen av de innførte varene.

Oppsummert innebærer etterforskning med sikte på inndragning av vinning i mange tilfeller at det bringes inn andre etterforskingstema enn når etterforskningen utelukkende tar sikte på et straffekrav. Men på den andre siden kan etterforskning med tanke på inndragning ofte kaste lys over spørsmålet om det foreligger straffansvar, eller over straffutmålingen.

7.3 HVOR OFTE ETTERFORSKES DET MED SIKTE PÅ INNDRAGNING AV VINNING?

Med etterforskning med sikte på inndragning av vinning menes for det første tilfeller hvor etterforskningsledelsen på eget initiativ har besluttet at spørsmålet om det foreligger vinning, og dennes omfang, skal være et (av flere) etterforskingstema, og hvor dette følges opp med aktive etterforskingsskritt. I en del tilfeller blir spørsmål om vinning først et tema for etterforskningen etter at det, i forbindelse med etterforskning mot andre tema, har fremkommet opplysninger som indikerer at det foreligger en vinning. F.eks. viser beslaglagt materiale etter en ransaking som er gjennomført for å skaffe bevismidler mht. spørsmålet om straffansvar etter et straffebud at lovbruddet har ført til vinning av et angitt omfang, og hvor denne vinningen befinner seg. Den følgende etterforskningen vil i slike tilfeller, eller bør ihvertfall, utvides til også å forberede krav om inndragning av vinningen. Også slike tilfeller omfattes av dette kapitlets drøftelser av hvor ofte det etterforskes med sikte på inndragning av vinning.

Antallet saker hvor det etterforskes med sikte på inndragning kan bare angis anslagsvis. I de sakene hvor det foreligger domfellelse eller vedtatt forelegg som omfatter inndragning av vinning, har det iallfall i noen grad vært etterforsket med sikte på en slik reaksjon. Statens Innkrevingssentral forestår fullbyrdingen av alle rettskraftige krav om verdiinndragning. I 1995 innkam i alt 708 krav etter strl. § 34 til SI. Det årlige antallet har vært på over 500 siden opprettelsen av SI i 1990, og over 600 fra 1992. Ett inndragningskrav tilsvarer her det inndragningsansvaret tiltalte idømmes i en rettsavgjørelse. Dette gjelder også dersom inndragningen gjelder vinning fra flere lovbrudd som er pådømt samtidig.

En annen kilde er STRASAK-registret, som gir opplysninger om antallet rettskraftige saker som er avgjort med kode med inndragning. Registreringsrutinene i

STRASAK medfører at et samlet inndragningskrav som springer ut av en dom eller et forelegg, kan omfatte flere saker. Dette gjelder f.eks. hvor tiltalen omhandler flere straffbare forhold, og det idømmes inndragning etter flere av tiltalepunktene. Den 1. oktober 1994 ble det innført 23 nye avgjørelseskoder med inndragning i STRASAK. Før dette tidspunktet fantes bare tre slike koder, hvilket gjorde statistikkføringen mangelfull når det gjelder inndragning. Man må videre være oppmerksom på at avgjørelseskodene i STRASAK ikke skiller mellom gjenstands- og verdiinndragning. Statistikken omfatter derfor eksempelvis saker med inndragning av brukerstyr for narkotika etter strl. § 35 annet ledd.

Med de begrensningene som følger av det ovenfor nevnte, har utvalget innhentet tall fra STRASAK for narkotikaforbrytelser, overtredelser knyttet til ulovlig fremstilling og innførsel av alkohol, pornografilovbrudd (strl. § 211) og miljøkriminalitet. Det samlede antallet registrerte slike saker avgjort med kode med inndragning i 1994 var 1.014, hvorav 623 gjaldt narkotikasaker. For 1995 er tallet 1.982, hvorav 1.176 er narkotikasaker. Økningen kan, foruten innføringen av flere kodekombinasjoner med inndragning, også være et resultat av at nye registreringsrutiner i STRASAK ble innført høsten 1994, med en mer detaljert føring av sakene i STRASAK.

Utvalget har generelt inntrykk av at det i en del saker etterforskes med sikte på inndragning av vinning uten at kravet forfølges i domstolene, eller uten at kravet idømmes. Dersom påtalemyndigheten nedlegger påstand om inndragning av vinning, og det er ført bevis for at lovbruddet har ført til vinning, har utvalget inntrykk av at domstolene pådømmer inndragning i de langt fleste tilfellene (se om dette under pkt. 9.3). Men det kan ha vært etterforsket med sikte på å fremme inndragningskrav uten at etterforskningen har frembrakt tilstrekkelig bevismessig grunnlag, slik at kravet ikke forfølges i domstolene. Videre kan det forekomme at påstand om inndragning nedlegges, men at tiltalte frifinnes for inndragningskravet, fordi domstolen ikke finner det bevist at lovbruddet har ført til noen vinning. Endelig kan det tenkes at det i enkelte saker ikke føres tilstrekkelig bevis for at lovbruddet er begått, slik at domstolene frifinner for både straff- og inndragningsansvar. I denne sammenheng nevnes at i flere narkotika- og spritsaker utvalget har gjennomgått hvor tiltalen gjelder både innførsel og omsetning, har retten domfelt etter tiltalepunktet for innførsel, men frifunnet for omsetning fordi det ikke foreligger tilstrekkelig bevis (se pkt. 9.3.2 og pkt. 9.3.3). Siden vinningen som regel først oppnås ved omsetningen, kan det dermed ikke inndras noe utbytte.

Sammenholdt med opplysninger fra Kriminalstatistikken, indikerer tallene ovenfor at det på langt nær etterforskes med sikte på inndragning av vinning i alle saker hvor det kan være grunn til det (se også pkt. 9.3). F.eks. ble det, bare i saker om strl. § 162 som hovedforbrytelse, i 1994 gitt 1.777 reaksjoner (hvorav 311 gjaldt grov narkotikaforbrytelse). Samme år ble det gitt 2.174 reaksjoner mot bedrageri, utroskap eller heleri/etterfølgende bistand. Antallet reaksjoner mot overtredelser av alkoholloven var 1.246 (hvorav hjemmebrenning utgjorde omtrent halvparten), og mot overtredelser av tolloven var antallet reaksjoner 5.794. Til sammen ble det gitt 10.991 reaksjoner bare mot disse typene lovbrudd i 1994, mens det totale antallet krav på inndragning av vinning innkommet SI samme år var 686 (se under pkt. 6.2).

Det er vanskelig å gi en uttømmende forklaring på spørsmålet om hvorfor det relativt sjelden etterforskes med sikte på inndragning av vinning, sett i forhold til antallet straffereaksjoner i saker om profittmotivert kriminalitet. Men noen antakelser om hovedårsaker kan gis: En viktig forklaring ligger i det ovenfor nevnte om at etterforskning med sikte på inndragning av vinning i de langt fleste tilfellene medfører at **et etterforskingstema som har lite med spørsmålet om straff å gjøre**, bringes inn. Politiets plikt etter strpl. § 224 første ledd til å etterforske mulige straffbare

forhold gjelder saklig sett i første rekke undersøkelser av om det foreligger straffbare forhold, jf. også § 226 første ledd som angir framskaffelse av opplysninger for avgjørelsen av tiltale spørsmålet som ett av etterforskingens to formål. Plikten til å etterforske omfatter ikke i samme grad undersøkelser av om det straffbare forholdet har ført til et utbytte som kan inndras. Utvalget kommer tilbake til utformingen av § 226 under pkt. 14.2.1.

Det må være grunnlag for å hevde at det er en **tradisjon** innen politi og påtalemyndighet for å fokusere på spørsmålet om straffeskyld og straffutmåling, og at inndragning av vinning tradisjonelt har vært sett på som en perifer del av strafforfølgningen. Tradisjonen kommer til uttrykk i mange politidistrikters svar på et spørsmål utvalget stilte dem, som lyder: «Det har vært hevdet at politi- og påtalemyndigheten nokså ensidig fokuserer på straff under hele saksbehandlingen. Dersom du er enig, hva mener du må til for å endre disse holdningene?». Hele 32 av de 39 svarene må tolkes slik at politidistriktene mente seg enige i påstanden, og bare fire politidistrikter var uenige i den. Påstanden støttes for øvrig av at 11 politidistrikter uttalte at det må bevisstgjøring til for å endre disse holdningene. Utvalget ser disse svarene som et ganske klart uttrykk for at påstanden om at det finnes en tradisjon for å fokusere på straff, men ikke på inndragning, har mye for seg. Denne tradisjonen har en naturlig forklaring i at den enkelte etterforsker og jurist tradisjonelt har arbeidet med flere kriminalitetstyper, hvor inndragning av vinning i motsetning til straff bare har vært aktuelt som reaksjon mot enkelte av disse kriminalitetstypene.

I den grad en utvidelse av etterforskingen til også å omfatte inndragning av vinning krever ytterligere **ressurser**, kan det være nærliggende å unnlate en slik utvidelse av etterforskningstema. Ressursspørsmålet består dels av spørsmålet om politidistriktet har den nødvendige kompetansen til slik etterforskning, og dels av spørsmålet om fordelingen av de samlede ressursene i politidistriktet på de foreliggende straffesakene. 13 politidistrikter fremhever fordelingen av disponible etterforskningsressurser som et forhold som ofte har innflytelse på om det etterforskes med sikte på inndragning av vinning. Noen politidistrikter gir uttrykk for at ressursene først og fremst brukes på spørsmålet om straffeskyld og -reaksjon, og at det ofte ikke avsettes ressurser til etterforskning med sikte på inndragning. Andre politidistrikter gir uttrykk for at omfanget av ytterligere ressurser som kreves for å etterforske mht. inndragning, har betydning. Kreves små tilleggsressurser, vil inndragningsspørsmålet lettere etterforskes enn hvis det kreves omfattende ressurser. Det blir påpekt at det ikke lar seg gjøre å etterforske mht. inndragning i tilstrekkelig omfang med de etterforskningsressursene politidistriktene disponerer over i dag. Utvalget antar at situasjonen for det enkelte politidistrikt ofte er at det må velges om ressursene skal konsentreres om straffespørsmålet, eller om det skal brukes ressurser på inndragningsspørsmålet, og at sistnevnte prioritering nødvendigvis medfører mindre ressurser til å avgjøre straffespørsmålet i samme sak eller i andre saker.

Utvalget spurte i sitt spørsmålsbrev om hva politidistriktene mente om kunnskapsnivået på etterforskere og jurister om inndragning. Et stort flertall av svarene er negative; det uttales at «nivået er lavt», «for dårlig» o.l. To politidistrikter uttaler at særlig etterforskere har for liten kunnskap. Videre fremhever en rekke av svarene kompetansen eller kunnskapen om reglene hos etterforskere og jurister som et forhold som ofte har innflytelse på hvorvidt det etterforskes med sikte på inndragning. Dette indikerer at **et lavt kompetansenivå** virker begrensende mht. hvorvidt etterforskingen skal omfatte inndragningskrav i en del saker. Noen få politidistrikter gir uttrykk for at etterforskingen oftere vil omfatte inndragningskravet dersom en jurist tar del i etterforskingen i en tidlig fase. Dette kan oppfattes som et uttrykk for at etterforskere i disse politidistriktene har behov for en kunnskap om de relevante

rettsreglene som de ikke selv besitter. Utvalget antar at noe tilsvarende kan gjelde også i andre politidistrikter.

En annen hovedårsak til at det sjelden etterforskes med sikte på inndragning av vinning, kan ligge i at **tilgjengeligheten av opplysninger om vinning** i saken ofte har innflytelse på om det igangsettes etterforskning med sikte på inndragning. En rekke politidistrikter uttrykker seg i denne retning i sine svar til utvalgets spørsmålsbrev. Dette må antakelig forstås slik at det avhenger av de opplysningene som kommer frem under den innledende fasen i etterforskningen, hvor fokus er begrenset til spørsmålet om straffansvar, om også inndragning av vinning skal være tema for den følgende etterforskningen. Noen politidistrikter gir uttrykk for at dette langt på vei er et avgjørende forhold. Det uttales f.eks. at det ofte må konkrete opplysninger til for at det etterforskes med tanke på inndragning, og at vinningen må «ligge opp i dagen».

I saker hvor det allerede foreligger **beslag av penger eller andre verdier** hos mistenkte, kan de beslaglagte verdiene i seg selv gi grunnlag for å anta at det foreligger en vinning som bør inndras. Slike beslag kan samtidig innebære en sikkerhet for at et evt. inndragningskrav kan fullbyrdes så langt de beslaglagte verdiene rekker. Motsatt antydes det av enkelte politidistrikter at inndragning av vinning ikke gjøres til etterforskningstema dersom mistenkte mangler betalingsevne. Dette må være bakgrunnen for at flere politidistrikter uttrykker at det ofte har innflytelse på om det etterforskes med sikte på inndragning av vinning om det allerede foreligger beslag av verdier. Et annet forhold, er at de fleste etterforskere antakelig vil oppleve det som svært demotiverende og kanskje frustrerende å gi mistenkte tilbake beslaglagte penger som utvilsomt er utbytte fra lovbruddet. I saker hvor det ikke på forhånd er tatt beslag i verdier, synes det derimot at det sjeldnere besluttes at inndragning av vinning skal være etterforskningstema.

En del politidistrikter uttrykker at **vinningens omfang** har betydning for om etterforskningen skal omfatte inndragning av vinning. Etterforskning med sikte på inndragning foretas mao. oftere i saker hvor vinningen antas å være betydelig, ut fra opplysningene som foreligger før inndragning gjøres til etterforskningstema. At vinningens omfang ikke anses som betydelig, vil dermed kunne medføre at det ikke etterforskes med sikte på inndragning. Det samme gjelder hvor etterforskningen så langt ikke har avdekket en betydelig vinning.

Samlet sett indikerer antakelsene som er gitt ovenfor at det i de fleste typer saker ikke rutinemessig iverksettes etterforskning med tanke på inndragning av vinning i saker hvor dette kan være aktuelt, men at det snarere skal spesielle forhold til før inndragning gjøres til etterforskningstema.

Unntak fra dette kan imidlertid tenkes å gjelde i visse typer saker. Utvalget har bl.a. inntrykk av at det i fiskerisaker og saker om ulovlig jakt oftere iverksettes etterforskning med tanke på inndragning.

7.4 HVORDAN ETTERFORSKES DET MHT. INNDRAGNING AV VINNING?

7.4.1 Innledning

Etter utvalgets oppfatning er, som det fremgår under pkt. 7.3, et hovedproblem at det ikke etterforskes med sikte på inndragning av vinning i et tilstrekkelig stort antall saker. I dette avsnittet forutsettes at slik etterforskning iverksettes, og tema er hvordan denne etterforskningen utføres og bør utføres.

Utviklingen av en vanlig straffesak kan i korte trekk beskrives som en avskalingsprosess, som består av flere faser. Den første består av de faktiske omstendig-

hetene ved lovbruddene, herunder omfanget av den eventuelle vinningen. En person har f.eks. solgt narkotika ved 50 anledninger over et år, med en vinning på kr 4.000 pr. salg.

Andre fase består av at lovbruddene oppdages, og kommer til politiets kjennskap gjennom anmeldelse eller på annen måte. Ofte gjelder dette bare brokker av de faktiske omstendighetene, f.eks. at personen i eksempelet ovenfor har solgt narkotika ved 25 anledninger.

Tredje fase er avgrensningen av etterforskingen, som kan gjelde lovbruddene både omfangsmessig og i tid. Avgrensningen kan medføre at etterforskingen av ressurshensyn ikke omfatter alle de anmeldte lovbruddene, f.eks. begrenses etterforskingen av personen nevnt ovenfor til 15 av narkotikasalgene. Videre kan etterforskingen avgrenses mot enkelte lovbrudd pga. at foreldelsesfristen for straffansvar for disse er utløpt.

Fjerde fase er innstillingen fra etterforskeren til den påtaleansvarlige, som bl.a. av bevismessige hensyn kan være begrenset til bare å omfatte deler av hva det har blitt etterforsket på. I eksempelet innstilles det f.eks. på tiltale for ti narkotikasalg, fordi det ikke foreligger tilstrekkelige bevis for de øvrige fem salgene.

Femte fase består i at den påtaleansvarlige beslutter å forfølge inndragningskravet for så vidt gjelder de lovbruddene som fører til tiltale. Av forskjellige grunner kan man velge å forfølge inndragningskravene i begrenset utstrekning. I eksempelet legges det f.eks. opp til å føre bevis for at vinningen for hvert salg var kr 3.500. Et annet eksempel kan være at den påtaleansvarlige mottar signaler om at siktede vil være villig til å avgi en uforbeholden tilståelse og samtykke til at det avsies dom i forhørsrett, dersom inndragningskravet begrenses, samtidig som dom i forhørsrett finnes ønskelig av prosessøkonomiske hensyn. Utvalget antar for øvrig at spørsmålet om inndragning av vinning i mange tilfeller overhodet ikke er et tema før man har kommet til denne fasen. Dette er i seg selv lite tilfredsstillende.

I sjette fase er det spørsmål i hvilken grad domstolen domfeller etter tiltalen, og tar inndragningspåstanden til følge. I eksempelet frifinnes det f.eks. for to salg, slik at inndragningsansvaret begrenses til kr 28.000 - omtrent en åttedel av den faktisk oppnådde vinningen på kr 200.000. Et annet praktisk eksempel er at tiltalen gjelder innførsel og omsetning av narkotika eller sprit, men at det bare domfelles for innførsel (se pkt. 9.3.2 og pkt. 9.3.3). Dermed er inndragning av vinning som regel utelukket, fordi vinningen gjerne oppstår først ved omsetningen.

Den syvende fasen består i fullbyrdingen av inndragningskravet. I en del saker lar det seg ikke gjøre å fullbyrde mer enn en del av det rettskraftige inndragningskravet, f.eks. fordi domfelte holder sine formuesgjenstander skjult for innkrevingsmyndighetene.

Det bør understrekes at resultatet i eksempelet ovenfor, som består i at det pådømte inndragningsansvaret utgjør ca. en åttedel av den faktisk oppnådde vinningen, synes å være svært optimistisk i forhold til det som oftest er tilfellet når profittmotivert kriminalitet strafforfølges. Som eksempel kan nevnes at tiltalte i den hittil største spritsmuglersaken i Norge ble dømt for innførsel og salg av ca. 740.000 liter 96 % sprit. Salg av denne spriten til en pris på kr 140 pr. liter fører til en brutto vinning på over 103 millioner kr, men retten begrenset inndragningen til 7,4 millioner kr, bl.a. under henvisning til at det ikke var ført bevis for at tiltalte hadde vært alene om virksomheten (Oslo byretts dom 19. mars 1993 i sak nr. 92-05193, se nærmere om saken under pkt. 4.6.1). I denne saken ble mao. over ni tideler av inndragningskravet avskallet i bare én fase av strafforfølgningen.

En slik avskallingsprosess som beskrevet ovenfor, som (i varierende grad) vil finne sted ved enhver strafforfølgning, innebærer at så lenge de straffbare forholdene som er tilstrekkelig bevist utgjør rammen for hvilken vinning som kan inndras

(vinningen må etter strl. § 34 være «oppnådd ved en straffbar handling»), er det i praksis sjelden eller aldri mulig å oppnå at forbryteren fratas hele fortjenesten fra sin forbryterske virksomhet. Riktignok vil en omfattende effektivisering innen politi og påtalemyndighet, slik utvalget foreslår under pkt. 7.5, kunne føre til et bedre resultat. Utvalget ser det imidlertid som helt urealistisk at inndragningskrav generelt vil kunne nærme seg omfanget av den faktiske vinningen som oppnås i dag av vanlige utøvere av profittmotivert kriminalitet, med de reglene som gjelder i dag.

7.4.2 Etterforsking mht. omfanget av vinningen

Når inndragning av vinning gjøres til tema for etterforskingen, vil det nødvendigvis også søkes avklart at vinningen har hatt et visst omfang. Men dette behøver ikke innebære at det samlede omfanget av vinningen gjøres til etterforskingstema.

I en del saker vil det tidlig under etterforskingen være tatt beslag i mistenktes verdier. I slike tilfeller kan den videre etterforskingen ta sikte på at disse verdiene inndras, uten at det etterforskes med sikte på inndragning ut over dette. Ett politidistrikt har f.eks. uttalt at når lovbruddet ikke er omfattende og alvorlig, begrenser etterforskingen med sikte på inndragning seg i praksis til de beløp som allerede er beslaglagt, slik at det ikke foretas noen egentlig etterforsking for å avdekke den samlede vinningen. Et sterkere uttrykk for dette gir et annet politidistrikt, som uttaler at inndragning foretas impulsivt i henhold til de beslag som er gjort i saken. Dette gir formentlig også uttrykk for at beslutning om å ta beslag ikke først og fremst treffes med tanke på eventuell inndragning. Utvalget antar at en tilsvarende praksis følges i flere politidistrikter. Det innebærer i så fall at det er tilfeldig hvorvidt inndragningskrav fremmes, og at omfanget av inndragningskravet som fremmes reflekterer det verdimeslige omfanget av beslag som er gjort i saken, ikke hvilket omfang vinningen kan antas å ha.

Utvalget ser en slik praksis som lite hensiktsmessig, fordi det dermed beror på tilfeldigheter om det foretas noen egentlig etterforsking for å avdekke vinningen og dens omfang, noe som selvsagt alltid burde gjøres.

En slik praksis kan for øvrig i enkelte tilfeller være en årsak til følgende uheldige situasjon: Den samlede vinningen fra lovbruddene antas f.eks. å utgjøre kr 1.000.000, mens det er tatt beslag i kr 100.000. Tiltalte hevder at han har tjent halvparten av de beslaglagte pengene på lovlig måte, noe som fører til at påstanden om inndragning begrenses til kr 50.000, i det man overser at det kan foretas verdiinndragning av det overskytende. Man legger mao. uriktig til grunn at det dreier seg om en form for gjenstandsinndragning. Utvalget har etter sin gjennomgang av underrettspraksis inntrykk av at enkelte saker har hatt slike utilfredsstillende utslag.

7.4.3 Etterforsking mht. oppsporing og sikring av gjenstander/verdier

For å sikre fullbyrdingen av inndragningskravet vil det ofte være ønskelig å skaffe oversikt over siktedes formuesgoder, og å etablere sikkerhet i disse, slik at kravet ikke blir forspilt. Siktede vil på en enkel måte kunne skjule formuesgjenstandene eller tilsløre det reelle eierforholdet. Av den grunn kan det være nødvendig med omfattende etterforsking, hvor man ikke kan nøye seg med å innhente opplysninger fra tilgjengelige offentlige registre, for å skaffe en slik oversikt. Slike tiltak inngår som en del av det typiske etterforskningsarbeidet, og politiet bør ikke la tiltakene utstå til fullbyrdingsfasen.

Oppsporingen av siktedes formuesgjenstander kan ta utgangspunkt i opplysninger innhentet fra siktede selv, vitner, offentlige myndigheter, forskjellige offentlige registre, siktedes bankforbindelser m.v. Også allment tilgjengelige opplysnin-

ger fra f.eks. massemedia kan være til nytte. Generelt er det ofte en fordel at man ved denne etterforskningen går bredt frem og samler inn opplysninger fra alle mulige kilder, for å danne et mest mulig fullstendig bilde av siktedes formuessfære. Dette kan medføre omfattende informasjonsmengder, som igjen stiller spesielle krav til etterforskeren.

Skatte- og avgiftsmyndighetene har opplysninger om hvilke inntekter og formue siktede har oppgitt til beskatning, og opplysninger om oppgavepliktig omsetning dersom siktede er næringsdrivende. Innkreivingsmyndighetene har opplysninger knyttet til siktedes innbetalinger av skatter og avgifter. Tolletaten kan ha opplysninger om siktedes ut- eller innførsel av formuesgjenstander. Felles for disse etatene er at de har en vid adgang til å gi politiet opplysninger om vedkommendes personlige og økonomiske forhold, uten hinder av taushetsplikt. F.eks. kan ligningsmyndighetene fritt gi politiet enhver opplysning av relevans for strafforfølgningen, også opplysninger om andre enn siktede, dersom det er skjellig grunn til mistanke om et lovbrudd som kan medføre høyere straff enn fengsel i seks måneder, jf. ligningsloven § 3-13 nr. 2 f (se nærmere ØKOKRIMs skriftserie nr. 7 s. 166 flg.). Også andre etater kan ha opplysninger av interesse. Dersom siktede hever eller har hevet trygd pga. uførhet eller arbeidsledighet, finnes opplysninger om dette hos trygdeetaten. Men for denne etaten er taushetsplikten i noe større utstrekning til hinder for å gi opplysninger til politiet.

Siktedes bankforbindelser har ofte en mengde opplysninger av sentral interesse for oppsporingen av hans formue. Opplysningene kan gjelde siktedes konti, transaksjoner til andre personer m.v. Banker er underlagt taushetsplikt om kundeforhold etter banklovgivningen, og denne taushetsplikten gjelder også overfor politiet med mindre siktede samtykker i at opplysningene avgis. Taushetsplikten viker imidlertid for den alminnelige forklaringsplikten overfor retten etter straffeprosessloven. Politiet kan dermed innhente opplysningene ved å begjære rettslig avhør til bruk for etterforskningen etter strpl. § 237. Slikt avhør kan foretas under etterforskning av bestemte lovbrudd, også uten at noen bestemt er mistenkt. Retten kan i forbindelse med avhøret pålegge vitnet å friske opp sitt kjennskap til saken, f.eks. ved å undersøke regnskapsbøker og dokumenter, og å gjøre opptegnelser og ta disse med til avhøret, jf. strpl. § 116.

Reglene om rettslig avhør av bankens tilsatte er i seg selv lite praktiske, men de har indirekte betydning for adgangen til å kreve dokumenter utlevert. I samme utstrekning som bankens tilsatte plikter å forklare seg for retten, kan nemlig retten pålegge dokumenter utlevert, jf. strpl. § 210. I praksis er dette en enkel måte for politiet å skaffe seg bankopplysninger på. Dette innebærer at politiet kan få skriftlige opplysninger som er tilrettelagt fra bankens side uten at det er nødvendig å møte i retten.

At det er nødvendig med rettslig avhør eller rettens beslutning om dokumentutlevering for å fremskaffe opplysninger fra siktedes bankforbindelser, innebærer en noe mer arbeidskrevende og tungvint ordning enn dersom opplysningene kunne fremskaffes ved at bankens tilsatte avga forklaring til politiet. Gjeldende regler er som nevnt til hinder for dette, også når banken har interesse i at det avgis politiforklaring.

Foruten siktedes bankforbindelse kan siktedes forsikringsselskap, fondsmegler og revisor ha opplysninger av interesse. De sistnevnte har taushetsplikt mht. kundeopplysninger, men denne viker på samme måte som bankenes taushetsplikt for rettslig forklaringsplikt og plikt til å utlevere dokumenter etter straffeprosesslovens bestemmelser.

Verdipapirsentralen har opplysninger om siktedes evt. konti for fondsaktiver, om transaksjoner på disse kontiene, og om hvem som er kontofører. Tillits- og tje-

nestemenn ved Verdipapirsentralen er imidlertid pålagt taushetsplikt mht. opplysninger om brukere og kunder etter verdipapirsentralloven. Slik taushetsplikt viker for vitneplikt overfor retten, på samme måte som for banktilsatte. Videre er Verdipapirsentralen en selveiende institusjon, slik at vitneforbudet for offentlige tjenestemenn etter strpl. § 118 ikke får anvendelse.

En rekke offentlige registre kan gi opplysninger av interesse. Flere av disse sorterer under Brønnøysundregistrene: Enhetsregisteret har bl.a. opplysninger om juridiske enheters navn og adresse, navn på daglig leder, forretningsfører, styremedlemmer og deltakere samt kapital. Foretaksregisteret har en rekke opplysninger knyttet til registreringspliktige foretak og deltakere i dem. I Regnskapsregisteret finnes foretakenes årsoppgjør. Konkursregisteret gir opplysninger om personer og foretak som er slått konkurs eller tvangsavviklet etter reglene i konkursloven, og i visse tilfeller stiftere, daglig leder, større eiere og personer som har hatt verv i disse. Konkursregisteret har også opplysninger om personer som er ilagt konkursskattene. Løsøreregisteret har opplysninger om tinglyste heftelser i vedkommende personers løsøre, bl.a. kjøretøy. Det føres også et Ektepaktregister, som har opplysninger om inngåtte ektepakter og deres innhold.

Utenom Brønnøysundregistrene nevnes grunnboken, som føres lokalt av domstolene, og gir opplysninger om eierforhold til faste eiendommer innen rettskretsen. Grunneiendom-, adresse- og bygningsregisteret (GAB), som føres av Statens Kartverk, har lignende opplysninger på landsbasis. Opplysninger fra Den sentrale grunnbok og GAB-registeret kan fås fra Norsk Eiendomsinformasjon as. Bilregisteret kan opplyse om siktede er eller har vært registrert som innehaver av motorvogn, og evt. dennes merke, årsmodell m.v. Opplysningene kan fås fra det lokale biltilsynet, eller av det sentrale motorvognregisteret i Vegdirektoratet. Et sentralt båtregister, som er under etablering ved Fredrikstad tollsted, vil ha opplysninger om eiere av alle motor- og seilbåter over en viss størrelse på landsbasis (inntil videre føres registre over motorbåter i politidistriktene).

Flere av de nevnte registrene krever et gebyr for å avgi opplysninger, også til bruk for etterforskning. Dette innebærer en ekstra utgift for politidistriktene ved innhenting av registeropplysninger. Dersom det i fremtiden blir mer utbredt å innhente slike opplysninger, vil denne utgiften stige. Utvalget har innhentet opplysninger om at utgiftene ved ØKOKRIM og Oslo politidistrikt knyttet til innhenting av opplysninger fra eksterne registre i 1995, var på hhv. kr 161.000 og drøyt 3,5 millioner kr. For Oslo politidistrikt ligger det alt vesentlige av kostnadene i tilknytning til Det sentrale personregister. Kostnadene må ses i sammenheng med at Oslo politidistrikt årlig behandler over 100.000 straffesaker.

Med **etterforskning mht. sikring av gjenstander og verdier** menes tiltak som treffes med formål å etablere sikkerhet i den inndragningsansvarliges formue for at inndragningskravet skal kunne fullbyrdes. Et eksempel på dette er at politiet tar beslag i et pengebeløp som oppdages under ransaking i mistenktes hjem. Et beslag kan også tas fordi det som beslaglegges antas å ha betydning som bevis i saken. Et pengebeslag kan dermed samtidig ha både fullbyrdingsformål og bevismessige formål. Et annet eksempel på etterforskningsskritt som tas for å sikre fullbyrdingen av et senere inndragningskrav, er heftelse i mistenktes formuesgoder, f.eks. hans fritidsbåt. Heftelse innebærer at eieren av formuesgodet fratas retten til å råde over det gjennom frivillige disposisjoner til skade for heftelseshaver, men ikke nødvendigvis at han fratas besittelsen over det.

Beslag og heftelse er de to tvangsmidlene som oppstilles i straffeprosessloven for å sikre et foreløpig ikke pådømt inndragningskrav. Det kan imidlertid også tenkes andre måter å etablere en slik sikkerhet på, f.eks. gjennom sikkerhetsstillelse

eller deponering fra den inndragningsansvarlige. Se nærmere om dette under pkt. 4.8.

Generelt vil fullbyrdingen av et pådømt inndragningskrav lettes dersom det på forhånd er etablert sikkerhet for kravet. Det kan i en del saker gå flere år fra etterforskingen starter og frem til det foreligger rettskraftig avgjørelse om inndragning. I løpet av denne tiden har mistenkte anledning til å forspille, gi fra seg og stikke bort de delene av sin formue som kan ha interesse ved fullbyrdingen av inndragningskravet. Et eksempel fra rettspraksis er en person som i tiden mellom etterforskingens start og domfellelsen overførte biler og fast eiendom til sin familie, åpenbart for å unngå betaling av offentlige krav, bl.a. et inndragningskrav (se ØKOKRIMS skriftserie nr. 8 s. 79). Mottakeren kan for øvrig etter omstendighetene straffes etter bestemmelsen i strl. § 317 om hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger.

Utvalget har et generelt inntrykk av at det i praksis bare foretas etterforskningskritt for å sikre inndragningskravet i en liten andel av de sakene hvor det etterforskes med tanke på inndragning av vinning. Til utvalgets spørsmål til politidistriktene om dette, lød nesten halvparten av svarene at dette ble gjort sjelden (en del uttalte at det ble gjort svært sjelden, eller at det aldri var gjort). Bare seks av politidistriktene uttalte at inndragningskrav ble sikret i «de fleste saker» o.l., og av disse uttalte bare to politidistrikter at kravet alltid forsøkes sikret i saker hvor man ser muligheten for inndragning. De øvrige politidistriktene besvarte ikke spørsmålet uttrykkelig. Disse svarene er i samsvar med det inntrykket utvalget ellers har om at inndragningskravet i for liten grad søkes sikret.

I de tilfellene hvor inndragningskravet søkes sikret, skjer dette trolig oftest ved at det tas beslag eller heftelse i kontanter m.v. Hele 22 politidistrikter uttaler at kravet ofte søkes sikret i penger. Langt færre (ti) uttaler at kravet ofte søkes sikret ved beslag eller heftelse i kjøretøyer. Nesten like mange nevner bankkonti (eller «bankinnskudd») og løsøre gjenstander generelt som aktuelle formuesgoder. Noen få politidistrikter nevner fast eiendom, verdipapirer og tilfredsstillende bankgarantier som aktuelle formuesgoder. Et generelt inntrykk er at sikkerheten ofte tilsvarer bare en del av inndragningskravet.

Utvalget har også inntrykk av at heftelse benyttes i svært mye mindre grad enn beslag. Dette inntrykket styrkes av at Statens Innkrevingssentral har opplyst at av de rettskraftige inndragningskravene som mottas og som er sikret, er det foretatt beslag i 98 % og heftelse i bare 2 % av tilfellene.

Det kan være flere årsaker til at det sjelden treffes tiltak for å sikre inndragningskravet. I spørsmålsbrevet ba utvalget politidistriktene om å angi forhold som etter deres oppfatning ofte gjør det vanskelig å bruke beslag, evt. heftelse, for å sikre inndragningskravet. Åtte av politidistriktene nevnte problemer knyttet til **bevisbyrden** som et slikt forhold. De fleste av disse spesifiserte ikke nærmere hvilket bevisprobleme knytter seg til. Utvalget antar at dette iallfall i en del saker gjelder at lovbruddet har ført til den antatte vinningen, eller at mistenkte er den reelle eieren av det aktuelle formuesgodet (jf. nedenfor). Denne problemstillingen knytter seg først og fremst til utformingen av inndragningsbestemmelsen i strl. § 34, og blir derfor behandlet i kapittel 13.

Heftelse kan etter ordlyden i strpl. § 217 bare tas i formuesgjenstander som tilhører siktede. Fra seks politidistrikter ble det uttalt at **uklare eller fordekte eierforhold**, eller **vanskeligheter med å finne de reelle eiendomsforhold**, ofte gjør det vanskelig å bruke heftelse. (Svarene er ikke uttrykkelig begrenset til bare å gjelde heftelse, men må antakeligvis likevel forstås slik at de ikke gjelder beslag, fordi det ikke kreves at gjenstanden for beslag tilhører siktede.) Men etter utvalgets mening gir § 217 også adgang til å beslutte heftelse i formuesgjenstander som tilhører andre enn siktede, dersom disse er mulige adressater for inndragningskravet.

Dette følger av at straffeprosesslovens bestemmelser om siktede får tilsvarende anvendelse for personer det reises inndragningssak mot, jf. § 82 fjerde ledd som henviser til § 2. I den grad inndragningskravet også kan rettes mot vedkommende som formelt fremstår som eier av formuesgodene, kan dermed problemet løses ved å gjøre inndragningskravet gjeldende også overfor denne personen. I tillegg kommer at retten vil kunne skjære gjennom proformaverk og ta heftelse i gjenstander som siktede reelt eier, jf. Rt. 1994 s. 104 som er referert under pkt. 4.8.2.

Åtte politidistrikter uttaler at **begrensede ressurser, tidsmessige begrensninger m.v.** ofte kan gjøre det vanskelig å sikre inndragningskravet (se også pkt. 7.3 om slike forhold som begrensning ved etterforskning med sikte på inndragning av vinning generelt). Ett politidistrikt uttaler uttrykkelig at ressursene ikke prioriteres til oppsporing og beslag i formuesgoder, fordi det stilles høye krav til effektivitet som måles i STRASAK-registeret, og at sikring av inndragningskrav ikke er blant målekriteriene i systemet. Til dette bemerkes at inndragningsbeløpenes størrelse ikke føres i STRASAK.

Fem politidistrikter oppgir **manglende kunnskaper, lav kompetanse m.v.** som et forhold som ofte gjør det vanskelig å bruke beslag eller heftelse for å sikre inndragningskravet.

Bruk av beslag eller heftelse for å sikre et inndragningskrav forutsetter at det finnes en viss formue på mistenktes hånd. Heftelse i formuesgjenstander forutsetter også at ikke foreliggende begrensede rettigheter i formuesgjenstanden er til hinder for det. Av seks politidistrikter oppgis eller antydes **at siktede overhodet ikke har verdier eller gjenstander som det kan tas beslag eller heftelse i, eller at det ikke lar seg gjøre å finne frem til verdiene**, som et forhold som ofte gjør det vanskelig å sikre inndragningskravet. Ett svar lyder eksempelvis «som regel intet å sikre». Om det lar seg gjøre å finne frem til verdier hos mistenkte, kan som nevnt avhenge av i hvilken grad mistenkte har hatt anledning og oppfordring til å kvitte seg med verdiene. Ingen av de seks politidistriktene antyder i hvor lang tid etterforskningen har pågått, eller om mistenkte er kjent med den, på det tidspunktet inndragningskravet forsøkes sikret.

Domstolene kan ha **befatning med tiltak for å etablere sikkerhet for kravet** på ulike måter. Beslag besluttet som hovedregel av påtalemyndigheten, jf. strpl. § 205 første ledd, men den som rammes av beslaget kan bringe spørsmålet om det skal opprettholdes inn for retten etter § 208 første ledd. Beslutning om heftelse i siktedes formue treffes som hovedregel av retten, som også skal avgjøre i hvilken utstrekning heftelsen skal opprettholdes i et etterfølgende rettsmøte, jf. hhv. § 217 første ledd og § 218 annet ledd. Enkelte politidistrikter har ved besvarelsen av utvalgets spørsmålsbrev gitt uttrykk for at etterforskningen med sikte på inndragning av vinning er særlig ressurskrevende i den grad domstolene bringes inn på en av de nevnte måtene. Det uttales bl.a. at den rettslige prøvingen av opprettholdelse av heftelser er ressurskrevende.

Inntrykket av at det sjelden foretas etterforskningsskritt for å sikre inndragningskravet, gjelder imidlertid ikke uten modifikasjoner. Et unntak gjelder i saker hvor inndragning av vinning gjøres til etterforskningstema som følge av et allerede foreliggende beslag i penger. Tre av de politidistriktene som besvarte utvalgets spørsmålsbrev, uttaler at dette er et viktig kriterium for om det tas skritt for å sikre inndragningskravet, men utvalget finner det naturlig å anta at tilsvarende også gjelder ved flere andre politidistrikter. Dette har bl.a. sammenheng med at etterforskere antakelig vil oppleve det som demotiverende å gi mistenkte de beslaglagte pengene tilbake (se pkt. 7.3).

I de tilfellene det tas beslag i formuesgjenstander, er det av stor betydning at de ikke forringes i verdi i beslagstiden. Dette er viktig både for å unngå erstatningskrav

fra eieren dersom gjenstandene senere tilbakeleveres, og for å oppnå en høyest mulig pris dersom gjenstandene senere skal realiseres. Beslagstiden i større saker kan være lang, ofte på over et år. For at f.eks. et kjøretøy ikke skal forringes i verdi over så lang tid, må det oppbevares på en dertil egnet måte, og beslaglagte penge-sommer må plasseres slik at de forrentes i rimelig grad. Det følger av Instruks for økonomiforvaltningen i politiet (fastsatt av Justisdepartementet) pkt. 14 at beslag-lagte verdier skal registreres i beslagsrapport, som skal inneholde relevante opplys-ninger om beslagene og disposisjonene over disse. For øvrig foreligger ikke sentrale retningslinjer om **oppbevaring og behandling av beslag**. Utvalget har ikke syste-matisk innhentet opplysninger om behandlingen av beslaglagte gjenstander, men antar at praksis varierer noe fra politidistrikt til politidistrikt.

7.4.4 Særlig om internasjonalt samarbeid

Generelle anmodninger om bistand under etterforskningen fra utenlandsk politimy-nidighet fremføres gjennom Interpol, og slike anmodninger rettes relativt ofte såvel fra norsk politi til utenlandsk politimyndighet som den motsatte vei. Anmodningene går typisk på innhenting av diverse informasjon som er offentlig tilgjengelig og politiavhør av vitner. Dersom tvangsmidler, eksempelvis ransaking og beslag, skal nyttes eller det ønskes rettslig bevisopptak, må rettsanmodninger anvendes. De fleste europeiske stater, deriblant Norge, har ratifisert Europarådets rettshjelpekon-vensjon av 1959, hvorefter statene har plikt til å bistå hverandre. Men også utenfor konvensjonsstatene ytes slik rettshjelp i stor utstrekning. Utvalget går ikke inn på disse generelle rettshjelpsspørsmålene.

Når det særlig gjelder etterforskning med sikte på inndragning oppstår spørs-målet om utenlandsk bistand i tilfeller der mistenkte antas å ha midler i utlandet. På samme måte kan andre lands myndigheter ha behov for bistand for å kartlegge eller sikre formue som befinner seg i Norge i forbindelse med etterforskning med sikte på inndragning i vedkommende land.

Også her kan det bli spørsmål om utenrettslig politisamarbeid gjennom Inter-pol, f.eks. i samband med ulike registeropplysninger. Men det foreligger også to konvensjoner som spesielt tar sikte på inndragning, og som pålegger statene en plikt til å yte bistand. Dette er FN-konvensjonen om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer fra 1988, og Europarådets konvensjon om hvitvas-king, ransaking, beslag og inndragning av økonomisk utbytte fra straffbare handling-er fra 1990. Konvensjonene i norsk oversettelse er inntatt som vedlegg til ØKO-KRIMs skriftserie nr. 10. Førstnevnte konvensjon, som er begrenset til narkotikasa-ker, er ratifisert av mer enn 120 stater over hele verden, herunder de langt fleste EU-landene. Europarådskonvensjonen er ratifisert av Bulgaria, Finland, Italia, Sveits og Storbritannia. Norge har ratifisert begge konvensjonene.

FN-konvensjonen gir i art. 5 (4) (a) konvensjonspartene adgang til å anmode andre parter om å fullbyrde en inndragningsavgjørelse som er truffet av anmodende part, eller at anmodende part treffer inndragningsavgjørelsen (se nærmere under pkt. 10.2.2). Slike anmodninger utløser etter art. 5 (4) (b) plikt for anmodende part til å treffe tiltak for å identifisere, oppspore og sperre eller beslaglegge utbytte, formues-goder m.v. med sikte på inndragning. Tiltakene skal treffes i samsvar med anmo-dede parts interne lovgivning, jf. art. 5 (4) (c). Siden denne plikten utløses først etter anmodning om å fullbyrde eller beslutte inndragning, har den liten betydning i for-hold til etterforskning med sikte på å fastslå omfanget av vinningen. Men den kan ha betydning når omfanget er fastslått og man antar at tiltalte har formue i utlandet uten at denne er nærmere kjent. Se nærmere om innholdet i og fremgangsmåten ved oversendelse av anmodninger under pkt. 10.2.2.

Europarådskonvensjonen har mer omfattende regler om bistandsplikt i etterforskningsfasen. Generelt skal konvensjonspartene etter art. 7 (1) i størst mulig utstrekning samarbeide om etterforskning og strafforfølgning med sikte på inndragning av utbytte. Konvensjonen gjelder både gjenstands- og verdiinndragning. Etter art. 7 (2) (b) skal partene treffe nødvendige tiltak for å kunne imøtekomme anmodninger etter konvensjonen om etterforskningsbistand og midlertidig forføyning med sikte på inndragning.

Konvensjonen har videre regler om etterforskningsbistand. Konvensjonspartene skal på anmodning i så stor grad som mulig bistå hverandre med å identifisere og oppspore utbytte og andre formuesgoder som kan komme til å bli inndratt, jf. art. 8. Denne bistanden skal omfatte ethvert tiltak for å frembringe og sikre bevis for formuesgodenes eksistens eller plassering, bevegelser, art, rettslige status eller verdi. Bistanden skal gis i henhold til og i samsvar med anmodede parts interne rett, i den grad bistand ikke er uforenlig med denne, i samsvar med fremgangsmåter angitt i anmodningen, jf. art. 9.

Endelig har konvensjonen i art. 11 regler om sikring av inndragningskrav etter anmodning fra en stat som har innledet straffesak eller rettsforfølgning med sikte på inndragning. Konvensjonspartene plikter å «treffe nødvendig midlertidig forføyning som f.eks. sperring eller beslagleggelse for å hindre handel med, eller overføring eller avhending av formuesgoder som på et senere tidspunkt kan anmodes inndratt eller som kan være slik at anmodningen kan imøtekommes». Slik forføyning skal gjennomføres i henhold til og i samsvar med anmodede parts interne rett og, i den grad den ikke er uforenlig med denne, i samsvar med fremgangsmåten som er angitt i anmodningen, jf. art. 12 (1). Se nærmere om innholdet i og fremgangsmåten ved oversendelse av anmodninger under pkt. 10.2.2.

Konvensjonene forplikter Norge folkerettslig, mens lovgrunnlaget for å iverksette tiltak i Norge må følge av norske internrettslige regler. Slike regler finnes i lov om utlevering av lovbyggere m.v., som i § 24 gir adgang til etter begjæring å bruke straffeprosessuelle tvangsmidler til bruk i straffesak i fremmed stat. Adgangen er imidlertid etter ordlyden begrenset til tvangsmidlene i straffeprosesslovens kapitler 15 og 16. Det kan dermed tas beslag, men ikke heftelse etter lovens kapittel 17, dersom ordlyden i § 24 fortolkes motsetningsvis. I så fall har norske myndigheter ikke adgang etter intern rett til å innfri de forpliktelsene Norge har etter Europakonvensjonen mht. sikring av krav på verdiinndragning. Utvalget kommer tilbake til dette under pkt. 14.2.2.7.

Utvalget har inntrykk av at det **svært sjelden tas initiativ for å sikre et mulig inndragningskrav i formuesgoder som befinner seg i utlandet**. I utvalgets spørsmålsbrev til politidistriktene, ble det bl.a. spurt om hvor ofte inndragningskravet søkes sikret i formuesgoder i utlandet. Svaret fra 26 av de 39 politidistriktene som besvarte brevet, var «aldri» eller lignende. Sju politidistrikter, alle relativt store, svarte «sjelden», eller lignende. I ett av disse svarene ble det nevnt at heftelse i utenlandske formuesgoder var oppnådd ved to anledninger, begge i store spritsmuglingssaker.

Utvalget stilte også spørsmål om hvilke vanskeligheter som oppstår ved sikring av krav i utlandet. Av de ti politidistriktene som besvarte spørsmålet, nevnte tre at reglene er kompliserte eller at kunnskapen om dem er dårlig. Det ble også nevnt at sikring av krav i utlandet er ressurskrevende, tungvint m.v. Ett politidistrikt nevnte i tilknytning til saker om spritsmugling at det er vanskelig å finne frem til formue i utlandet.

7.5 UTVALGETS FORSLAG TIL TILTAK

Utvalget ser det som nødvendig at det iverksettes etterforskning med sikte på inndragning av vinning i saker som gjelder profittmotivert kriminalitet **vesentlig oftere enn hva tilfellet er i dag**. Utvalget antar, på bakgrunn av det som fremgår ovenfor, at dette vil være mulig å oppnå gjennom kompetansehevende og motivevende tiltak, ressurstilførsel og tiltak som bevisstgjør og synliggjør inndragning av vinning som et sentralt virkemiddel i slike saker. Tiltakene må ses i sammenheng, i det et tilfredsstillende resultat forutsetter at de anvendes sammen.

Utvalget mener målsettingen bør være at i alle saker om lovbrudd som kan ha ført til vinning, skal etterforskningen helt fra starten innrettes på å avdekke den eventuelle vinningen med sikte på å inndra den. Konsekvensene av dette syn er at alle politietterforskere må ha nødvendig kompetanse til å etterforske med sikte på inndragning av vinning. Samtidig er det behov for spesialiserte etterforskere med særkompetanse om inndragning av utbytte. Det siste gjelder særlig i jakten på skjulte formuer som stammer fra straffbare handlinger samt ved behov for å yte bistand i pågående etterforskning med henblikk på inndragning. Både politietterforskere generelt og spesialister må derfor has for øye ved utformingen av tiltak for å oppnå denne målsettingen.

Det er behov for **kompetansehevende tiltak** rettet mot både etterforskere og politijurister. Slike tiltak kan bestå i at den økonomiske siden av straffesaker generelt og inndragning av vinning spesielt tas inn i pensum ved de **institusjonene som utdanner etterforskere og jurister**. Utvalget er kjent med at inndragning av vinning er pensum ved de juridiske fakultetene i Bergen og Oslo. I Oslo er dette inntil nylig i liten grad fulgt opp i undervisningen. Ved Institutt for rettsvitenskap i Tromsø er inndragning av vinning ikke pensum. Ved Politihøgskolen er inndragning pensum, men i begrenset omfang. Utvalget ser inndragning av vinning som et så sentralt instrument i kriminalitetsbekjempelsen at det synes både ønskelig og naturlig at temaet blir inntatt i pensum i større omfang også ved disse institusjonene. Særlig bør det være et krav at Politihøgskolen viser inndragning av vinning oppmerksomhet, og at det inngår i tilstrekkelig omfang i den vanlige utdanningen av polititjenestemenn.

Kompetansen heves også ved at de samme temaene i større grad tas inn i **etterutdanningen** som tilbys etterforskere og politijurister. Ved Politihøgskolen arrangeres som en del av videreopplæringen regelmessige kurs i økonomiske straffesaker. Ved disse kursene har det til nå vært gitt orienterende forelesninger om inndragning av vinning, uten at det har vært pensum. Fra høsten 1996 vil inndragning, sammen med hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger, være pensum for 20 timers undervisning. Juristenes utdanningssenter tilbyr, som en del av videreutdanningen for jurister, kurs i strafferett og straffeprosess, hvor bl.a. inndragning av vinning er et tema i 1996. Utvalget ser dette som positivt, men antar at behovet for videreutdanning av politijurister er så stort at det mest hensiktsmessige ville være å arrangere egne samlinger for disse. For så vidt gjelder Politihøgskolen, bør det vurderes om inndragning av vinning også kan gjøres til tema i andre kurs, f.eks. kurset om etterforskning i narkotikasaker.

I dagens situasjon er det behov for raskt å få en betydelig kompetanseheving innen politiet. Utvalget vil derfor anbefale at det blir utviklet og arrangert **regionale kurs** for etterforskere og politijurister om inndragningsspørsmål. Det bør overveies om disse kursene også skal omfatte politiets naturlige samarbeidsparter i saker om inndragning, slik som skatte-, avgifts- og tolletatene.

Både for så vidt gjelder grunnutdanning og videreutdanning er det viktig at det foreligger **skriftlig læremateriell** som er egnet for disse formålene.

Videre består kompetansehevende tiltak i at enkelte etterforskere og politijurister i politidistriktene **spesialiseres** ved at de i størst mulig utstrekning tildeles arbeidsoppgaver knyttet til etterforskning med sikte på inndragning av vinning, og at de beholder slike arbeidsoppgaver over en tid. Egne økonomiseksjoner, som er etablert i større politidistrikter, vil i noen grad føre til dette. Utvalget mener spesialisering på dette området er nødvendig, og at den derfor må aksepteres. Samtidig er det slik at mange (kanskje de fleste) av de sakene hvor det er aktuelt å inndra vinning ikke er så kompliserte at det burde være nødvendig med spesialister.

Etterforskning av de økonomiske sidene av straffesaker, herunder beregningen av utbyttets omfang, vil også styrkes ved at politidistriktene tilføres **revisorkompetanse**. Revisorer vil ha en avgjørende oppgave når det dreier seg om lovbrudd innenfor næringsdrift, hvor det er nødvendig å sette seg inn i regnskapsmateriale for å fastslå vinningens omfang, skille ut generalomkostninger m.v. F.eks. kan vinning fra ulovlige utslipp fra en bedrift synes å tilsvare sparte utgifter til renseutstyr, mens en regnskapsgjennomgang viser at bedriften også har hatt en stor fortjeneste ved salg av produkter som følge av utslippet. Videre vil revisorer ha en viktig funksjon når det er nødvendig å følge pengestrømmer. Revisorer kan også bidra med å utarbeide private forbruksanalyser m.v. Utenom ØKOKRIM har Oslo politidistrikt fast tilsatte revisorer. I 1995 ble det igangsatt et prøveprosjekt hvor skatterevisorer fra fylkesskattekontorer hospiterer i syv politidistrikter. Ordningen har i all hovedsak vist seg svært vellykket. Utvalget antar at en permanent ordning med revisorkompetanse ved politidistriktene vil være et effektivt tiltak.

Foruten kompetanseheving, er det nødvendig **med en øket motivering, synliggjøring og bevisstgjøring** i forhold til inndragning av vinning som et sentralt kriminalpolitisk virkemiddel. Økt kompetanse fører gjerne også til økt motivasjon og bevisstgjøring, slik at tiltakene nevnt ovenfor også er viktige i denne sammenheng.

For å oppnå en bedre motivasjon og bevisstgjøring, er det viktig at overordnet påtalemyndighet i kontakten med etterforskere og politijurister i politidistriktene signaliserer at inndragning av vinning har en sentral plass ved etterforskning av profittmotivert kriminalitet, og således oppfordrer til å fokusere på etterforskning med inndragning for øye. Påtalemøter, statsadvokatmøter og politisjefmøter vil være egnede fora for å gi slike signaler. Utvalget mener det er behov for **retningslinjer fra Riksadvokaten** om prioritering og behandling av inndragningsspørsmål i saker om profittmotivert kriminalitet.

Motivasjon, synliggjøring og bevisstgjøring av inndragning av vinning kan videre oppnås ved at overordnede myndigheter oppstiller løpende **resultatkrav** i form av forventninger til antall og omfang av produserte inndragningskrav i de enkelte politidistriktene. Resultatmålinger skjer i dag gjennom Justisdepartementets etatstyring, og omfatter bl.a. oppklaringsprosent og saksbehandlingstid i politidistriktene, men ikke i hvilken grad det oppnås inndragning av vinning fra lovbrudd. Utvalget har i brev til departementet foreslått at politidistriktenes rapportering i forbindelse med etatsstyringen utvides til å omfatte antall saker avgjort med inndragning og inndragningens samlede størrelse.

Det kan nevnes at i forbindelse med innføringen av de nye bestemmelsene om inndragning m.v. i Nederland (se under pkt. 12.5) satte overordnet påtalemyndighet som mål at hver statsadvokat i gjennomsnitt skulle gjennomføre ti inndragningssaker i løpet av 1995. Dette tilsvarende i alt 3.400 slike saker dette året. Et formål med denne målsettingen var å oppnå en bevisstgjøring av inndragning av vinning som virkemiddel mot profittmotivert kriminalitet.

For å få en bedre oversikt i politidistriktene over antall saker avgjort med inndragning, har STRASAK-rådet forbedret en rapport over antall saker rettskraftig avgjort med forskjellige avgjørelseskoder (JUS 251). Av statistikken kan man således lese hvor mange saker som er avgjort med inndragning i kombinasjon med ubetinget fengselsstraff, betinget fengselsstraff, samfunnstjeneste osv. Inndragningsbeløpene størrelse registreres imidlertid ikke i STRASAK. Dette må innhentes fra Statens Innkrevingssentral.

Det er behov for å etablere en form for **brukerstøtte** som kan være til hjelp for etterforskere og politijurister ved den praktiske håndteringen av saker hvor inndragning kan være aktuelt. En slik brukerstøtte kan omfatte flere tiltak: Det kan utarbeides en egen perm som inneholder råd om praktiske fremgangsmåter og svar på spørsmål som kan oppstå, redigert slik at den er enkel å finne frem i, og med muligheter for løpende oppdatering. Det nevnes at en slik perm er tatt i bruk i Nederland, og at erfaringene med den synes å være svært gode. En annen mulighet kan være å bygge brukerstøtten inn i datasystemer som er tilgjengelige i politidistriktene. Utvalget er kjent med at et dataverktøy til bruk ved saksbehandlingen i politidistriktene (BL 96) for tiden er under utvikling. Et slikt dataverktøy kan tenkes å åpne for muligheter for å gi etterforskere og politijurister opplysninger om formelle og praktiske spørsmål knyttet til forfølgningen av inndragningskrav, tilpasset de enkelte stadiene av en sak. Endelig vil det være mulig å opprette en sentral tjeneste, f.eks. ved ØKOKRIM, som har til oppgave å besvare spørsmål i tilknytning til etterforskning med sikte på inndragning. En slik tjeneste må fungere raskt og ubyråkratisk, f.eks. med hovedvekt på telefonkontakt, og vil kunne være et verdifullt tilskudd til tyngre former for bistand i politiets arbeid med inndragningssaker.

Under etterforskning av lovbrudd som kan ha ført til vinning bør et mulig **inndragningskrav** has **for øye allerede fra begynnelsen**. Bl.a. bør det allerede ved evt. ransaking som foretas i bevisøyemed i etterforskningens innledende fase også rutinemessig søkes aktivt etter verdier og evt. ledetråder til mistenktes formuesgjenstander. Et enkelt eksempel er at man under ransaking kommer over reisebilletter eller bilder i et fotoalbum som antyder at siktede eier et feriehus i Spania. Opplysninger om slike ledetråder bør komme klart frem i rapporteringen fra ransakingen.

Verdier politiet kommer over **bør i størst mulig utstrekning beslaglegges eller tas heftelse i**. Det bør også vurderes om formuesgjenstander som synes å tilhøre andre personer enn siktede har en slik tilknytning til lovbrudd at vedkommende kan straffes etter bestemmelsen i strl. § 317 om utbytteheleri og hvitvasking av utbytte. Også i slike tilfeller bør det tas beslag eller heftelse i verdiene.

Politiet bør unntas fra gebyrkrav fra offentlige registre når registeropplysninger innhentes til bruk under etterforskning, iallfall når formålet er å forfølge et mulig inndragningskrav. I så fall vil sannsynligvis statens inntekter kunne øke fordi forfølgningen av inndragningskrav generelt blir mer effektiv.

Det bør utarbeides sentrale **retningslinjer for oppbevaring og behandling av beslaglagte formuesgjenstander**, for å sikre at de ikke forringes i verdi i beslagstiden. Dette er viktig dels for å sikre at gjenstandene kan selges for en høyest mulig pris etter pådømmelsen av inndragningskravet, og dels for å unngå erstatningskrav fra eieren av gjenstandene dersom retten ikke tar inndragningspåstanden til følge. I forlengelsen av dette kan det være grunn til å spesialisere personell innen politiet på oppbevaring og behandling av beslaglagte gjenstander, eller å sette disse oppgavene bort til egnede organisasjoner utenfor politiet. Som en illustrasjon nevnes at politiet i Nederland har inngått avtaler om oppbevaring og realisering med bl.a. sammenlutninger som restaurerer verdifulle biler.

Selv om praksis kanskje varierer i de forskjellige politidistriktene, har utvalget inntrykk av at **politiets utgifter til oppbevaring og realisasjon av beslaglagte**

gjenstander som regel dekkes over politidistriktets ordinære budsjett. Utvalget mener det er rimelig at slike nødvendige utgifter dekkes inn fra salgssummen, slik at politidistriktene bare overfører det overstigende beløpet til rette myndigheter. Dette ville føre til mindre økonomiske belastninger for politiet, og dermed en større villighet til å ta beslag. Dette synspunktet kan også tale for å la politidistriktet trekke fra en fast prosentandel i tillegg til de reelle utgiftene, for dermed å kunne dekke inn utgifter påløpt ved oppbevaring av andre beslaglagte gjenstander som ikke senere blir realisert, f.eks. fordi retten ikke tar inndragningspåstanden til følge.

Utvalget mener **det bør komme til uttrykk i generell form i straffeprosessloven at det er et viktig formål med etterforskningen å avklare om det foreligger vinning som kan inndras**. Utvalget kommer tilbake til dette under pkt. 14.2.1.

KAPITTEL 8

Påtalemyndighetens arbeid i tiltale- og domstolsfasen**8.1 INNLEDNING**

I dette kapitlet behandles påtalemyndighetens arbeid i tiden fra avgjørelsen av tiltalesspørsmålet til rettskraftig dom foreligger. Kapitlet må ses i sammenheng med *"Politietterforskning og inndragning av vinning"* i kapittel 7, som behandler etterforskningsfasen.

Utvalget har ikke innhentet opplysninger med formål bare å kartlegge påtalemyndighetens praksis i tiltale- og domstolsfasen, slik at dette kapitlet i stor grad bygger på opplysninger utvalget har innhentet i andre sammenhenger (særlig undersøkelsen av underrettspraksis under pkt. 9.3), og på utvalgets generelle inntrykk av påtalemyndighetens behandling av inndragningskrav.

8.2 TILTALEBESLUTNINGEN

Etter strpl. § 252 tredje ledd skal det opplyses i tiltalebeslutningen om det blir gjort gjeldende andre krav enn straff. Loven krever dermed at det fremgår av tiltalebeslutningen at inndragningskrav gjøres gjeldende. Men det er ikke nødvendig at det utformes noen bestemt påstand. I enkelte tilfeller kan det først bli klart at inndragningskrav bør gjøres gjeldende etter at tiltalebeslutning er tatt ut. Det er adgang til å endre tiltalebeslutningen etter strpl. § 253 annet ledd og § 254 tredje ledd. En slik endring under hovedforhandlingen forutsetter imidlertid at tiltalte får tilstrekkelig anledning til å forsvare seg mot kravet, jf. § 254 fjerde ledd.

Det vanlige i praksis er å ta inn én setning om at «det tas forbehold om inndragning» eller lignende, uten at kravets omfang angis. Av hensyn til tiltaltes forsvar kan det være ønskelig at selve inndragningspåstanden oppgis. At påstanden inntas i tiltalebeslutningen binder ikke påtalemyndigheten, i den forstand at det likevel er adgang til å nedlegge påstand om et høyere beløp.

I narkotika- og spritsaker er det, som det fremgår under pkt. 9.3.2.1, ofte avgjørende for inndragningsansvaret hvilken type overtredelse det domfelles for. Innførsel og oppbevaring m.v. gir (med mindre saken gjelder betalt kurérvirksomhet) i praksis ikke anledning til å inndra vinning, slik salg gjør. Dette taler, iallfall i større saker hvor det er særlig viktig å frata gjerningspersonen vinningen, for at etterforskingen legges opp slik at tiltale også for salg kan vurderes, selv om det isolert sett vil være enklere å skaffe bevismessig grunnlag bare for innførsel (se under pkt. 7.2). Dette synes å kunne vært gjort i flere av sakene som omtales under pkt. 9.3.2 og 9.3.3.

I enkelte tilfeller kan etterforskingen mht. straffansvar være fullført, mens det gjenstår etterforsking mht. inndragningsansvar for de samme lovbruddene. I slike tilfeller kan det utferdiges tiltalebeslutning for så vidt gjelder straff, men ikke inndragning. Rettskraftreglene vil dermed ikke være til hinder for at inndragningskravet senere kan følges i en egen inndragningssak eller ved utstedelse av et inndragningsforelegg (se pkt. 4.7.4).

8.3 BEVISFØRINGEN

Utvalget har et generelt inntrykk av at de ofte sparsomme domsgrunnene gjenspeiler at det som regel rettes liten oppmerksomhet mot inndragningsspørsmålet ved

bevisføringen. Antakelig er dette en refleks av etterforsningsfasen (se pkt. 7.3); det gjør seg i noen grad gjeldende en holdning om at når det er ført tilstrekkelige bevis for avgjørelsen av spørsmålet om straffansvar, er påtalemyndighetens arbeid i det vesentlige utført. Dette inntrykket gjelder ikke i enkelte saker om overtredelser i næringsvirksomhet, hvor domsgrunnene mht. inndragningsspørsmålet ofte er fylldigere.

Utvalget har videre inntrykk av at tiltaltes økonomiske stilling i liten grad gjøres til bevisstema. Et slikt bevisstema har som regel intet direkte å gjøre med de vilkårene som oppstilles for å idømme inndragningsansvar, men kan i visse saker ha stor betydning for om retten bruker sin skjønnsmessige adgang til å idømme delvis inndragning eller frifinne for inndragning. Dette gjelder i saker hvor inndragningskravet ikke er sikret ved beslag eller heftelse, og hvor tiltaltes formue synes liten i forhold til vinningen. Dersom etterforskningen frembringer indikasjoner på at tiltalte har midler som ikke er kjent, og legger opplysninger om dette frem i saken, vil retten kunne være mer tilbøyelig til å idømme full inndragning. Se som eksempel Borgarting lagmannsretts dom (etter fornyet behandling av byrettsdom) i den omfattende spritsaken omtalt under pkt. 9.3.3.2 (sak 93-00725M), hvor retten viser til at påtalemyndigheten ikke kom med noen nærmere avklaring for lagmannsretten mht. en del ikke ubetydelige eiendeler (bl.a. fast eiendom og biler) som tiltalte i følge byrettens dom skulle ha oppgitt.

Foruten bevisførsel om tiltaltes økonomiske stilling, kan det i en del saker være aktuelt å gi en oversikt over tiltaltes investeringer og forbruk i en periode, for derigjennom å bevise vinningens omfang. Dette gjelder først og fremst saker hvor tiltaltes inntekter fra andre kilder er relativt lave, slik at tiltalte ikke kan redegjøre for hvordan investeringene og forbruket er finansiert. Utvalget antar at en slik fremgangsmåte etter omstendighetene kan være svært hensiktsmessig. Til tross for dette gir ikke rettspraksis inntrykk av at den har vært brukt i særlig omfang. Et eksempel der fremgangsmåten ble brukt er Gulating lagmannsretts dom i sak 94-01416, omtalt under pkt. 9.3.2.2.3.

8.4 PROSEDYRE/PÅSTAND

Retten kan ikke gå utover påstanden om inndragning, jf. strpl. § 38 andre ledd tredje punktum. Dette innebærer at det ikke kan idømmes inndragning uten at det er nedlagt påstand om det, og at det ikke kan idømmes inndragning i større utstrekning enn påstått. Dermed er det avgjørende at påtalemyndigheten alltid nedlegger påstand om inndragning når denne reaksjonen er aktuell, og at beløpet som påstås inndratt ikke settes for lavt.

I "*Domstolenes inndragningspraksis*" i kapittel 9 omtales en rekke saker hvor det ikke er nedlagt påstand om inndragning, til tross for at det ut fra domspremisene synes som at inndragning burde vært idømt. Problemet synes å være størst i narkotika- og spritsaker, se bl.a. omtalen under pkt. 9.3.2.2.1 av «Stuersaken» som ble pådømt av Borgarting lagmannsrett (sak nr. 93-03186M). Se også Borgarting lagmannsretts dom i sak 93-03078M, omtalt under pkt. 9.3.3.2, hvor det ikke var nedlagt påstand om inndragning til tross for at vinningen var på kr 1.500.000. I større saker er det uheldig at påtalemyndigheten ikke bruker tilstrekkelige ressurser på å skaffe bevismessig grunnlag for en inndragningspåstand (se også pkt. 8.2).

Inndragningspåstanden er i en rekke av de sakene som er gjennomgått i "*Domstolenes inndragningspraksis*" i kapittel 9 satt lavere enn den fulle vinningen. Det kan være forskjellige årsaker til dette. Som nevnt under pkt. 9.2.2, har det i narkotikasaker lenge vært tradisjon å begrense inndragningspåstanden til det beløpet som er beslaglagt. Utvalget har inntrykk av at påstanden begrenses på denne måten også

i andre typer saker hvor det foreligger beslag. Men også i andre tilfeller enn hvor inndragningspåstanden knyttes til hva som er beslaglagt, er den begrenset til en del av vinningen.

8.5 SÆRLIG OM FORELEGG OG PÅDØMMELSE I FORHØRSRETT

For saker som avgjøres ved *forelegg* reiser det seg enkelte særspørsmål. Utgangspunktet er at påtalemyndigheten står fritt til å unnlate å forfølge inndragningskravet, jf. opportunitetsprinsippet (se *Matningsdal*, Inndragning s. 492-499). Prosessøkonomiske hensyn kan tilsi at saken avgjøres med forelegg. Dette kan etter omstendighetene medføre at man velger å utferdige forelegg på f.eks. bøter, men ikke inndragning av vinning, på bakgrunn av signaler fra adressaten for forelegget om at vedkommende er villig til å vedta et bøteforelegg, men ikke et forelegg på bot og inndragning. I slike tilfeller er det viktig at påtalemyndigheten vurderer vekten av hensynene bak regelen om inndragning av vinning i forhold til prosessøkonomiske hensyn. Utvalget har ikke kjennskap til konkrete tilfeller hvor inndragningskravet av denne årsaken er utelatt fra forelegg.

En lignende situasjon er at forelegget gjelder både bot og inndragning, men at vedtakelsen av det er begrenset til å gjelde boten. Det er antatt at påtalemyndigheten kan akseptere en slik delvis vedtakelse, og at den etter å ha akseptert vedtakelsen er avskåret fra å forfølge inndragningskravet i en senere sak (se *Matningsdal*, Inndragning s. 500 med videre henvisninger). I slike tilfeller bør det kreves at prosessøkonomiske hensyn i enda større grad gjør seg gjeldende for at en skal gå tilbake på beslutningen om å ta med inndragningskravet i forelegget.

Et beslektet spørsmål oppstår også ved *pådømmelse i forhørsrett*. Dersom det ikke er krevd inndragning, er retten avskåret fra å idømme inndragningsansvar, jf. pkt. 9.1. Dette kan innebære at siktede, som er kjent med at påtalemyndigheten ut fra prosessøkonomiske hensyn ønsker forhørsrettspådømmelse, signaliserer at ubetinget tilståelse bare vil bli avgitt dersom påtalemyndigheten unnlater å forfølge inndragningskravet. Også i slike tilfeller er det viktig at hensyn som tilsier at vinningen inndras avveies nøye mot andre hensyn. Utvalget er ikke kjent med saker hvor denne problemstillingen har kommet på spissen.

Etter strpl. § 248 kreves det at siktede samtykker til pådømmelse i forhørsrett, men det er ikke nødvendig med et særskilt samtykke for inndragningskravet. Siktede må imidlertid gjøres oppmerksom på at det vil bli påstått inndragning (se *Matningsdal*, Inndragning s. 501 med videre henvisninger og Rt. 1995 s. 1707).

8.6 RETTSMIDDELFASEN

Et viktig spørsmål er i hvilken grad påtalemyndigheten ved bruk av rettsmidler forfølger inndragningskrav der det er bevismessig grunnlag for det og dommen ikke fullt ut har tatt inndragningspåstanden til følge. Dette gjelder både når førstinstansen frifinner for inndragningskravet fordi den ikke finner at vilkårene for inndragning er oppfylt, når førstinstansen finner at vinningen er mindre enn påstått, og når førstinstansen bruker sin skjønnsmessige adgang til å unnlate å idømme inndragning eller idømmer delvis inndragning.

Utvalget har ikke samlet opplysninger som gir grunnlag for en velbegrunnet oppfatning om påtalemyndigheten generelt ivaretar disse oppgavene på en tilfredsstillende måte.

Av avgjørelser inntatt i Norsk Retstidende i perioden 1985 til og med 1995 har påtalemyndigheten anket over underrettenes avgjørelser om inndragning av vinning

i fire saker. Tre av ankene gjaldt frifinnelser for inndragningskravet. Høyesterett idømte inndragning i alle disse sakene:

I Rt. 1986 s. 943 ble inndragningen satt til kr 120.000 for hver av de to personene anken gjaldt. I Rt. 1989 s. 782 ble inndragningen satt til kr 200.000. I Rt. 1991 s. 986 hadde påtalemyndigheten nedlagt påstand om inndragning av pengesedler etter strl. § 35 og § 37 d i lagmannsretten. Høyesterett kom til at en del av pengesedlene kunne inndras etter strl. § 34, og at det dreide seg om samme krav, jf. strpl. § 38 annet ledd tredje punktum, slik at Høyesterett hadde kompetanse til å beslutte inndragning etter strl. § 34 i ankesaken. Inndragningen ble satt til kr 40.000.

I den fjerde saken (Rt. 1994 s. 903) ble det anket over inndragningens omfang, i det underretten hadde gjort fradrag for utgifter til sukker og gjær ved omsetning av egenprodusert hjemmebrent. Anken ble tatt til følge av Høyesterett, som fastsatte inndragningen til kr 31.500.

Til sammenligning har domfelte anket over inndragningsavgjørelsen i 24 av sakene inntatt i Retstidende i samme periode. De fleste av disse ankene gjelder inndragningens omfang. I seks saker har Høyesterett tatt inndragningsankene helt eller delvis til følge.

Utvalget har inntrykk av at det forekommer meget sjelden at påtalemyndigheten bruker rettsmidler som bare retter seg mot inndragningsavgjørelsen. Den ovenfor nevnte saken inntatt i Rt. 1994 s. 903 er det eneste eksemplet på en ren inndragningsanke fra påtalemyndigheten i perioden 1985 til og med 1995.

Et illustrerende eksempel på betydningen av at påtalemyndigheten anker over inndragningsavgjørelsen, er «Bølgepappsaken», hvor Høyesteretts avgjørelse er inntatt i Rt. 1995 s. 1922 (saken omtales under pkt. 9.3.6.8). I byretten hadde aktor nedlagt påstand om inndragning av ni millioner kr, mens retten idømte inndragning av åtte millioner kr. Påtalemyndighetens anke til Høyesterett gjaldt straffutmålingen, men ikke inndragningen. Dermed var det ikke adgang til å ta hensyn til påtalemyndighetens bevisførsel i Høyesterett for at vinningen hadde vært på over åtte millioner kr. Førstvoterende uttaler om dette (på s. 1929):

«Den samlede vinning . . . ligger likevel sannsynligvis over påtalemyndighetens påstandsbeløp for byretten . . . Siden påtalemyndigheten ikke har på anket byrettens dom når det gjelder inndragningen, vil de inndragningsbeløp som er fastsatt av byretten, danne en øvre grense for de inndragningsbeløp Høyesterett kan fastsette.»

8.7 UTVALGETS FORSLAG TIL TILTAK

Utvalget mener at en mer effektiv bruk av inndragning av vinning som kriminalpolitisk virkemiddel forutsetter **at påtalemyndigheten fokuserer på inndragningskrav i tiltale- og domstolsfasen** i større grad enn i dag.

De fleste av de tiltakene som foreslås for å oppnå en bedre etterforskning med sikte på inndragning (se under pkt. 7.5) vil være egnede tiltak også i forhold til påtalemyndighetens arbeid i tiltale- og domstolsfasen. Dette gjelder i to henseende:

For det første **skyldes hindringene for en effektiv forfølgning av inndragningskrav i tiltale- og domstolsfasen i stor grad forhold som oppstår i etterforskningsfasen**. Hindringene kan bl.a. bestå i at etterforskningen har vært avgrenset mot lovbrudd som har ført til vinning, eller i at omfanget av vinningen ikke har vært avdekket under etterforskningen.

For det andre er det etter utvalgets mening behov for at flere av de tiltakene som er foreslått under pkt. 7.5 også rettes mot tilsatte i påtalemyndigheten. Dette gjelder

først og fremst **kompetansehevende og motiverende tiltak samt tiltak for å synliggjøre og bevisstgjøre** inndragning av vinning som kriminalpolitisk virkemiddel. I denne forbindelse nevnes særlig at det er behov for direktiver fra riksadvokaten mht. behandling av inndragningskrav i tiltale- og domstolsfasen.

Utvalget antar at det særlig er behov for at påtalemyndigheten vier inndragningskrav **større oppmerksomhet i forbindelse med bevisføring og prosedyre**. Som utgangspunkt bør både bevisførsel og prosedyre knyttet til inndragningskravet gi retten tilstrekkelig grunnlag for å konstatere at vilkårene for inndragning er oppfylt, og at retten bør bruke adgangen til å beslutte inndragning i den konkrete saken.

Mht. **utformingen av inndragningspåstander** vises det til utvalgets forslag om utforming av domskonklusjoner under pkt. 9.4.

KAPITTEL 9

Domstolenes inndragningspraksis**9.1 INNLEDNING**

Strl. § 34 fastsetter at vinningen «kan helt eller delvis inndras». Det er dermed overlatt til rettens skjønn om, og i tilfelle i hvilken utstrekning, inndragning skal foretas. Inndragning står dermed i en særstilling i forhold til et straffekrav hvor retten ikke har noen tilsvarende skjønnsmessig kompetanse til å frifinne. Som følge av dette er det et sentralt spørsmål i hvilken utstrekning domstolene benytter kompetansen til å foreta inndragning av vinning.

Forutsetningen for inndragning er alltid at påtalemyndigheten har nedlagt påstand om det. I tillegg kan retten ikke inndra et større beløp enn det er nedlagt påstand om, jf. strpl. § 38 annet ledd tredje punktum. Også i så måte står mao. inndragning i en særstilling i forhold til straffen.

Høyesterett har etter hvert behandlet en rekke saker hvor det har vært spørsmål om inndragning av vinning. Da Høyesteretts praksis er retningsgivende for de øvrige domstolenes praksis, skal vi under pkt. 9.2 først behandle Høyesteretts praksis.

Underrettspraksis har naturlig nok også interesse. Både av denne grunn og fordi det i utvalgets mandat heter at utvalget bl.a. skal kartlegge og analysere «domstolenes behandling av inndragningsspørsmålet», har utvalget som nevnt under pkt. 1.2 gjennomført en undersøkelse av praksis i perioden 01.01.94 - 30.06.95 ved Borgarting, Gulating og Hålogaland lagmannsrett. Videre er praksis i perioden 01.07.94 - 30.06.95 ved Bergen og Oslo byrett samt Nord-Troms herredsrett undersøkt. Ved disse domstolene er både forhørsretts- og meddomsrettsdommene gjennomgått.

9.2 HØYESTERETTS PRAKSIS**9.2.1 Generelt**

Høyesteretts praksis er at inndragningskompetansen normalt benyttes fullt ut - mao. at vinningen inndras i sin helhet dersom det er nedlagt påstand om det. Bakgrunnen for dette er de hensyn som er anført i *"Hensyn bak reglene om inndragning av vinning"* i kapittel 2. Det kan også vises til at inndragning av vinning som nevnt under pkt. 2.1 har betydelige likhetstrekk med vindikasjon.

Likhetstrekkene med vindikasjon bør likevel ikke overdrives: I en del saker kan det ta lang tid før straffesaken kommer opp, og i mellomtiden kan vinningen være forbrukt. Inndragning kan da ramme like hardt som en bot. Praksis viser likevel at det skal mye til for at Høyesterett begrenser inndragningen eller eventuelt fritar i sin helhet. Siktedes anke over inndragningen avfeies ofte over et par linjer. Den svenske bestemmelsen om at inndragning skal skje med mindre det er «uppenbart oskålig» er ganske betegnende også for norsk rettspraksis.

Rt. 1980 s. 1532 er nokså illustrerende. Her var siktede dømt for en omfattende omsetning av utuktige filmer og magasiner. Førstvoterende bruker ca. 1/2 side på å prøve om lagmannsrettens skjønn var forsvarlig når den hadde satt vinningen til en million kr som også var inndratt. Deretter avslutter han (s. 1538): «Jeg er etter dette kommet til at det skjønn lagmannsretten således har foretatt, er fullt forsvarlig og tilsier at man kan inndra et beløp av den størrelsesorden lagmannsretten gav anvisning på, utgjørende innvunnet ut-

bytte ved den straffbare omsetning». Her finnes det mao. ingen vurdering av om inndragningen burde begrenses til en del av vinningen.

Muligheten for reduksjon brukes omtrent bare når siktedes økonomi er svak. Eksempler på dette fra nyere tid er Rt. 1995 s. 1958 og Rt. 1996 s. 206, som omtales under pkt. 9.2.2. Videre nevnes at det for øvrig bare finnes ett rent eksempel (Rt. 1930 s. 585 hvor Høyesterett fant at overtredelsen var for bagatellmessig til å begrunne inndragning) på at Høyesterett har frifunnet for inndragning når vilkårene var oppfylt.

Men svak økonomi må sammenholdes med om det finnes andre momenter som oppveier den svake økonomien. Dette illustreres særlig av Rt. 1968 s. 486 hvor hele vinningen ved spionasjevirkosomhet ble inndratt uavhengig av om domfelte hadde midler til å betale inndragningen. Se også Rt. 1989 s. 820 som gjaldt underslag av over en million kr fra en misjonsstiftelse som i realiteten ikke eksisterte. Selv om forholdet var avsluttet seks år tidligere, og vinningen ikke var i behold, uttalte Høyesterett at det ville «være støtende om ikke den ulovlige vinning skulle inndras med det fulle beløp i et tilfelle som dette».

Gjentakelse kan også oppveie svak økonomi, jf. Rt. 1940 s. 25.

Dette er den velkjente Narvik-dommen hvor tre hotelleiere ble dømt for tusenvis av ulovlige ølsalg. Ett av spørsmålene var om de skulle frifinnes for inndragning under henvisning til deres svake økonomi samt at overtredelsene skyldtes en vanskelig konkurransesituasjon i forhold til hotelleiere med skjenkebevilling. Høyesteretts flertall (3) opprettholdt inndragningen. Førstvoterende viste til at «Det er naturligvis adgang til å inndra bare en del av dette utbytte, som må antas å være iallfall for en vesentlig del forbrukt av de tiltalte. Særlig i betraktning av deres tidligere forhold til rusdrikkløven kan jeg imidlertid ikke finne at det er tilstrekkelig grunn til å fritta dem for å utrede en del av deres ulovlig ervervede fortjeneste» (s. 27).

9.2.2 Særlig om tilfeller hvor det nektes fradrag for ervervsutgiftene m.v.

Som påvist under pkt. 4.5.3 er det på flere praktisk viktige områder hjemmel for å inndra hele salgssummen. Dette kan gi adgang til å inndra svært store beløp. Spørsmålet blir dermed om inndragningskompetansen også i disse tilfellene benyttes fullt ut. Dersom siktede ved domsavsigelsen ikke har påviselige midler, kan det i denne sammenheng også reises spørsmål om det har noen hensikt å inndra vinningen i sin helhet. Samtidig bør det understrekes at etter § 74 siste ledd foreldes ilagt inndragning av vinning først etter ti år. I mellomtiden kan den skyldige ha fått nye midler, eller man kan ha avslørt skjulte midler. Dette kan tilsi at inndragningskompetansen benyttes fullt ut også i disse sakene.

I narkotikasakene synes det lenge å ha vært tradisjon for stort sett å begrense inndragningspåstanden til det beløpet som er beslaglagt. Rt. 1984 s. 1415 tyder på en skjerpet praksis fra påtalemyndighetens side. Her utgjorde vinningen for de enkelte deltakerne kr 200.000, 76.000, 76.000 og 28.000. På grunnlag av de siktedes betalingsevne hadde lagmannsretten satt inndragningsbeløpene atskillig lavere. For Høyesterett hevdet påtalemyndigheten at bruttovinningen burde inndras i sin helhet «med mindre det foreligger helt særegne omstendigheter som ikke kan ses å foreligge i denne sak». Til dette uttalte førstvoterende (s. 1416):

«Straffeloven § 34 er formet som en fakultativ regel. Retten kan i henhold til denne bestemmelse foreta hel eller delvis inndragning, ut fra en nærmere vurdering i det enkelte tilfelle. Herunder kan retten - slik det er gjort i denne sak - ta hensyn til de domfeltes livssituasjon, familieforhold m.v. Det kan også tas hensyn til hva slags midler det gjelder og hvor de skriver seg fra.»

På denne bakgrunn satte Høyesteretts flertall (3) inndragningen til kr 120.000, 25.000, 25.000 og 20.000. Dommen gir et nokså klart signal om at Høyesterett ikke generelt kunne slutte seg til påtalemyndighetens prinsipielle holdning. Ved vurderingen av dommens prejudikativ virkning må det tas hensyn til at den nå er ti år gammel. Den utviklingen som har skjedd i mellomtiden på tilgrensende områder, jf. pkt. 4.5.3, kan tilsi at det i dag er grunn til å skjerpe ansvaret.

I Rt. 1986 s. 875 hadde lagretten svart ja på at tiltalte hadde solgt ca. 6 kg hasjisi og marihuana for kr 150.000 - 200.000. Høyesterett opprettholdt lagmannsrettens dom hvor kr 150.000 var inndratt. Andre avgjørelser fra de senere årene om inndragning av vinning i narkotikasak er referert i Rt. 1986 s. 943, 1989 s. 782 (l.nr. 55B), 1991 s. 757, 1991 s. 986, 1993 s. 1340 og 1994 s. 1678 (l.nr. 136). I samtlige saker er det foretatt inndragning.

I Rt. 1984 s. 143 ble Høyesterett også forelagt hvilken praksis som bør følges ved omsetning av smuglerbrennevin. Dette var mao. før vi fikk et klart prejudikat for at bruttovinningen kan inndras. I denne saken utgjorde den kr 530.000 som aktor hevdet burde inndras i sin helhet. Det fikk han ikke medhold i. Førstvoterende uttalte (s. 145):

«Jeg finner ikke grunn til å gå inn på de problemer som knytter seg til begrepet vinning i § 34. Selv om det skulle være adgang til å foreta inndragning i samsvar med aktors påstand, ser jeg ingen grunn til å inndra mer enn det som var den reelle fortjeneste. Det bør imidlertid foretas inndragning av denne fortjeneste.»

Inndragningen ble etter dette satt til kr 240.000. I Rt. 1990 s. 983 aksepterte derimot Høyesterett som nevnt under pkt. 4.5.3.1.2 at brutto salgssum på kr 139.000 kunne inndras med hjemmel i § 34. I tillegg benyttet Høyesterett kompetansen fullt ut. Likedan ble i Rt. 1990 s. 309 hele overskuddet på 136.000 sveitserfranc ved 68 smuglerturer inndratt selv om hele beløpet angivelig hadde gått med til forbruk.

Ved vurderingen om kompetansen skal benyttes fullt ut, synes det naturlig å sondre mellom tilfellene: Dersom det f.eks. er tale om en ordinær narkoman som har omsatt narkotika for å skaffe midler til eget forbruk, kan det være riktig ikke å benytte kompetansen fullt ut. Står man derimot overfor en aktiv, profesjonell forbryter, bør det ikke vises nåde. I disse tilfellene er det nok ofte uansett bare en mindre del av en større virksomhet som avsløres. Dette fremheves også i saken om brennevinsmugling i Rt. 1990 s. 983 hvor førstvoterende påpekte at

«Det er nå tredje gang de domfelte er pågrepet for ulovlig innførsel og salg av brennevin. Ved forelegg av 27. april 1988 ble de bøtelagt for innførsel og salg i april 1988. Ved Nordre Sunnmøre forhørsretts dom av 9. november 1989 ble de dømt for innførsel og salg i oktober 1989. De ble ved beslutning av 14. november 1989 utvist fra Norge for alltid. Kort tid etterpå fortsetter de likevel med ulovlig innførsel og salg av brennevin her i landet.»

Også i Rt. 1989 s. 1196 som gjaldt omsetning av hjemmebrent kjøpt fra andre, ble hele salgssummen (kr 40.000) inndratt. I Rt. 1994 s. 827 som gjaldt omsetning av egenprodusert hjemmebrent ble det derimot foretatt en viss reduksjon ved at kr 100.000 av en vinning på kr 130.000 ble inndratt. Og i Rt. 1994 s. 828 ble det inndratt kr 110.000 av en vinning på kr 145.000. I Rt. 1995 s. 1958 var reduksjonen enda større: Domfelte hadde oppnådd en bruttovinning på kr 220.000, men inndragningen ble redusert til kr 100.000. Etter å ha understreket at det var adgang til å inndra kr 220.000, uttalte førstvoterende (s. 1958):

«Men straffeloven § 34 gir en klar hjemmel for delvis inndragning, noe som etter omstendighetene bør komme på tale også i saker av den karakter det her er tale om. - Domfelte er arbeidsløs, uformuende og forsørger på sosialstønad samboer og tre mindreårige barn. Den ulovlige vinning er forbrukt, antakelig for en stor del i det daglige underhold av familien. I betraktning av domfeltes meget vanskelige økonomiske situasjon, finner jeg at det bør skje en vesentlig reduksjon i inndragningsbeløpet.»

Se også Rt. 1996 s. 206 som omtales nedenfor. På den annen side vises det til Rt. 1994 s. 903 (l.nr. 88B) hvor hele bruttovinningen synes å være inndratt. Men her var beløpet lavere enn i de andre sakene.

Rt. 1996 s. 208 viser likevel at Høyesterett følger en streng praksis ved omsetning av hjemmebreint: Ved avgjørelse samme dag (Rt. 1996 s. 206) inndro først Høyesterett kr 250.000 av en samlet salgssum på kr 530.000 som produsenten av hjemmebreinten hadde oppnådd ved salg til de tre siktede i Rt. 1996 s. 208 samt noen andre kjøpere. Samtidig kom Høyesterett til at de tre siktede i Rt. 1996 s. 208 måtte tåle inndragning av hele det vederlaget de hadde oppnådd ved videresalg - kr 90.000, 96.000 og 120.000. Høyesterett viste til at bruttoprinsippet gjelder i disse sakene, og tilføyde:

«Og bygger man først på dette bruttoprinsippet, kan det ikke gjøre noen forskjell om det samtidig blir foretatt inndragning hos produsent og videreseller; dette er bare en konsekvens av bruttoprinsippet når flere ledd rulles opp samtidig . . . Det er imidlertid også på det rene at inndragningsadgangen etter § 34 er skjønnsmessig, og det er flere eksempler i Høyesteretts praksis på at man ikke har inndradd det fulle beløpet. Det alminnelige er likevel full inndragning i narkotika- og alkoholsaker. I vår sak gjelder inndragningen beløp fra 90 000 til 120 000 kroner. De domfelte har normale inntekts- og formuesforhold. Det vil utvilsomt være tungt for dem å betale inndragningsbeløpene, men jeg anser likevel ikke beløpene for å ligge utenfor det de domfelte med rimelighet bør kunne betale, og ser da ikke tilstrekkelig grunn til nedsettelse.»

9.2.3 Samordning av inndragning og straff

Det finnes en rekke eksempler på at Høyesterett ved utmåling av inndragning og straff har lagt vekt på den totale reaksjonen i saken. Dette har til dels gitt seg utslag ved utmålingen av straffen, og til dels ved utmålingen av inndragningen, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 331-336.

Da inndragning av vinning som nevnt under pkt. 2.1 har betydelige likhetstrekk med vindikasjon, er det ikke uten videre like naturlig at det i disse tilfellene legges vekt på den totale reaksjonen: Tyven får ikke fradrag i straffen fordi tyvegodsset blir beslaglagt og utlevert til fornærmede. Det finnes likevel flere eksempler på at inndragning av vinning eller ulovlig merpris har influert på utmålingen av straffen.

I Rt. 1945 s. 67 hadde en gruppeleder i Nasjonal Samling blitt idømt 8 måneder fengsel samt en bot på kr 800. Dessuten ble hans lønn som politikonstabel (kr 8.100) inndratt. Anken over inndragningen ble forkastet, mens boten ble opphevet samtidig som førstvoterende uttalte (s. 67): «Som jeg senere skal komme tilbake til, antar jeg at den bestemmelse byretten har truffet om inndragning av et beløp på 8100 kroner bør opprettholdes, og etter det som er opplyst om domfeltes økonomiske forhold er jeg da blitt stående ved at det i dette tilfelle ikke bør idømmes bøtestraff ved siden av fengselsstraffen . . .».

Rt. 1951 s. 1007 kan også nevnes. Her forkastet Høyesterett domfeltes anke over at en merpris på kr 1.344,48 var inndratt. Derimot ble boten re-

duert fra kr 250 til kr 100 med følgende begrunnelse (s. 1008): «Jeg legger da vekt på den etter forholdene betydelige inndragning domfelte må tåle og at hun, selv med de priser hun har beregnet, bare har hatt en beskjeden fortjeneste.»

Videre vises det Rt. 1995 s. 1922 («Bølgepappsaken») hvor Høyesterett uttaler at «I det foreliggende tilfelle vil det bli foretatt inndragning av vinning med tilsammen 8 000 000 kroner. Som nevnt, må dette tas i betraktning ved fastsettelsen av bøtene.»

Se også Rt. 1946 s. 1035 hvor det ble lagt vekt på inndragningen ved utmålingen av fengselsstraffen.

Derimot synes det bare å være i RMbl. nr. 37 s. 35 at det finnes et eksempel på det motsatte. Dette tyder på at siden det ved inndragning av vinning er tale om å eliminere en fordel, og det dessuten er spørsmål om å prioritere den ene reaksjonen på bekostning av den andre, synes Høyesterett å regne inndragning som mest tjenlig. Dette kan ha sammenheng med de hensyn som er omtalt under pkt. 2.4.

9.3 UNDERRETTSPRAKSIS

9.3.1 Innledning

Utvalget har som nevnt gjennomgått praksis over en viss periode ved tre lagmannsretter og tre førsteinstanser. Vi fant det naturlig å undersøke praksis ved de to største lagmannsrettene, og de to største byrettene i landet. Men da kriminaliteten varierer noe i innhold fra distrikt til distrikt, fant vi det også naturlig å undersøke praksis ved Hålogaland lagmannsrett og Nord-Troms herredsrett. Selv om det nok kunne ha vært avdekket ytterligere individuelle forskjeller fra distrikt til distrikt ved å undersøke praksis fra flere domstoler, mener vi at utvalget gir et relativt representativt bilde av underrettspraksis.

Nedenfor behandles praksis separat for de ulike hovedtypene av lovovertrедelser.

9.3.2 Narkotikaforbrytelser

9.3.2.1 Innledning

Ved narkotikaforbrytelsene er det naturlig nok i en del saker spørsmål om inndragning av vinning. Men i mange saker er inndragning utelukket - noe som skyldes at inndragning er betinget av at det faktisk er oppnådd en vinning. Dette kravet innebærer normalt at det må være bevist at det har funnet sted «en overdragelse ved salg eller på annen måte», jf. Rt. 1995 s. 542 som er sitert under pkt. 4.4.2. Dersom påtalemyndigheten mislykkes i å føre bevis for omsetning, er mao. inndragning av vinning som regel utelukket. Og i denne relasjon gjelder de ordinære beviskrav i straffesaker.

I tillegg vil det også være grunnlag for inndragning dersom det på annen måte blir bevist at vedkommende har oppnådd en vinning ved sin befatning med narkotika. Dette er særlig aktuelt dersom det bevises at kureren har mottatt vederlag for sin virksomhet.

9.3.2.2 Lagmannsrettene

9.3.2.2.1 Innledning

Ved gjennomgåelse av praksis fra lagmannsrettene har vi konstatert at det ikke er nedlagt påstand om inndragning i flere alvorlige narkotikasaker. I mange saker har

dette sin naturlige forklaring i at det ikke kan ha skjedd omsetning av narkotika fra det partiet dommen gjelder. Årsaken til det er at partiet er beslaglagt ved ankomst til riket. Dette gjelder særlig for flere alvorlige narkotikasaker ved Borgarting lagmannsrett.

Men etter å ha gjennomgått praksis også i spritsakene synes det å være belegg for å anføre at påtalemyndigheten i noen saker ikke har bestrebt seg nevneverdig på å føre bevis for at det også har skjedd omsetning som normalt er avgjørende for å kunne foreta inndragning.

Sak 94-01665M som ble pådømt 08.12.94 av Borgarting lagmannsrett gir kanskje et eksempel på dette. Tiltalte ble her dømt for innførsel av 45 kg hasjisj. Selv om partiet ikke synes å være beslaglagt, var han ikke tiltalt for omsetning. Lagmannsretten la til grunn at virksomheten var profittmotivert. Det var beslaglagt kr 75.770 hos ham som ble inndratt med hjemmel i § 35 første ledd.

Det finnes også saker hvor det synes nokså nærliggende at de tiltalte har oppnådd vinning ved omsetning av narkotika uten at det er nedlagt påstand om inndragning. Det beste eksempelet er antakelig «Stuersaken» som ble pådømt av Borgarting lagmannsrett 24. juni 1994 (sak nr. 93-03186M), og som er behandlet i Rt. 1995 s. 471. Se også Rt. 1995 s. 705 hvor en medskyldig fikk behandlet sin sak separat.

Fremgangsmåten som ble benyttet var at en kurer hadde med seg narkotikaen i sin bagasje ved ankomst til lufthavnen, og at stuerne brakte bagasjen til bagasjebåndet i ankomsthallen for innenlandstrafikken, hvor det ikke er tollkontroll. Bagasjen ble der hentet av en tredje person.

I hovedsaken ble ni personer dømt for befatning med innførsel av store mengder narkotika, og hovedmannen ble i Høyesterett dømt til 18 år fengsel. Narkotikaen hadde i dette tilfellet kommet inn på markedet, og de domfelte drev neppe sin virksomhet av ren veldedighet. Det synes derfor åpenbart at i alle fall noen hadde oppnådd vinning som kunne inndras. Likevel nedla påtalemyndigheten overhodet ikke påstand om inndragning. Men da det ikke ble nedlagt påstand om inndragning, kan påtalemyndigheten fortsatt fremme inndragningssak, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 451-454. På bakgrunn av subsumsjonen av de ulike tiltaltes forhold varierer forældelsesfristen fra 10 til 25 år, jf. strl. § 70 jf. § 67.

For en oversikt over hvilke priser som kan oppnås ved omsetning av narkotika vises det til pkt. 6.1.

9.3.2.2.2 *Borgarting lagmannsrett*

Dersom tiltalte er dømt for omsetning, synes hovedregelen å være at det er nedlagt påstand om inndragning av vinning. Bortsett fra «Stuersaken» er det for Borgarting lagmannsretts vedkommende i den aktuelle perioden registrert 31 saker hvor en eller flere tiltalte er dømt for omsetning av narkotika. I elleve saker er det likevel ikke nedlagt påstand om inndragning.

I den ene saken (sak 93-02731M som ble pådømt 02.05.94) hadde domfelte kanskje bare formidlet salget slik at det er uklart om vinningen hadde tilfalt ham «direkte» slik § 34 krever.

Videre nevnes at i sak 94-01598M som ble pådømt 03.11.94 ble en person dømt for omsetning av 240 gram heroin. Selv om det var beslaglagt USD 2.500 og kr 6.000 hos ham, nedla ikke påtalemyndigheten påstand om inndragning. Derimot ble han ilagt saksomkostninger med kr 15.000.

I sak 95-00899M som ble pådømt 21.06.95 finner man en tilsvarende løøsning. Tiltalte var bl.a. dømt for omsetning av minst 10 gram heroin, og innrømmet å ha kr 16.000 i kontanter/på konto. Det ble ikke nedlagt påstand om inndragning, men tiltalte ble ilagt saksomkostninger med kr 10.000.

Sak 94-01430M som ble pådømt 01.12.94 kan også nevnes. Tiltalte ble dømt for omsetning av minst 500 gram heroin uten at det var nedlagt påstand om inndragning. Likedan var det ikke nedlagt påstand om inndragning i sak 94-02138M som ble pådømt 02.02.95. Dette selv om tiltalte ble dømt for innførsel og omsetning av flere kg hasjisj.

I fire saker er påstanden begrenset til det beløpet som er beslaglagt.

Sak 93-01574M som ble pådømt 21.01.94 gjaldt omsetning av minst 3 kg hasjisj. Det var beslaglagt kr 8.400 som ble inndratt.

Videre var en av de tiltalte i sak 93-02817M som ble pådømt 16.06.94 bl.a. dømt for omsetning av 150 gram heroin til en verdi av ca. kr 300.000. Kr 74.931 var beslaglagt og ble inndratt.

I sak 94-00807M som ble pådømt 09.09.94 omfatter dommen bl.a. omsetning av 100 gram hasjisj for kr 4.500 som var beslaglagt og ble inndratt.

Sak 95-00461M som ble pådømt 16.06.95 omfatter tre narkotikaselgere. Hos A var det beslaglagt kr 7.550 og DM 25.100, hos B kr 95.653, Dkr 2.450 og DM 53.630 og hos C kr 18.400. Beløpene ble inndratt.

Selv om påstanden ikke er knyttet til hva som er beslaglagt, er den ofte begrenset til en del av vinningen. Det er registrert ni saker hvor dette synes å være tilfellet.

Sak 94-00226M som ble pådømt 21.04.94 omfatter omsetning av ca. 40 gram heroin. Kr 20.000 ble inndratt.

Sak 94-00432M som ble pådømt 11.05.94 gjelder omsetning av inntil 17 kg amfetamin. Kr 1.000.000 ble inndratt.

I sak 94-00824M som ble pådømt 21.10.94 ble A dømt for omsetning av minst 200 gram heroin, mens B ble dømt for omsetning av minst 50 gram. Henholdsvis kr 120.000 og 30.000 ble inndratt.

I sak 94-00814M som ble pådømt 10.11.94 ble A dømt for omsetning av 50 kg hasjisj og B for 57 kg. A hadde dessuten innført 110 kg. Kr 750.000 og 500.000 samt kr 140.000 hos en tredjemann som hadde mottatt kr 170.000 for medvirkning ble inndratt.

Sak 94-00433M som ble pådømt 18.11.94 omfatter omsetning av 1,7 kg amfetamin, og innførsel av et langt større parti. Omsetningen var fordelt på tre tiltalte som måtte tåle inndragning med henholdsvis kr 200.000, 200.000 og 60.000.

I sak 95-00162M var de to tiltalte dømt for omsetning av inntil 440 kg hasjisj. Det ble inndratt henholdsvis kr 2.000.000 og 1.000.000.

Også i sak 95-00311M som ble pådømt 02.06.95 synes inndragningen å være begrenset til en del av vinningen, men det er uklart hvor omfattende omsetningen var.

I sak 95-00469M som ble pådømt 09.06.95 fant lagmannsretten bevist en vinning på kr. 40.000 ved omsetning av 91 gram heroin. Vinningen ble inndratt. Vederlaget pr. gram ligger betydelig under hva som normalt betales for heroin.

I sak 95-00525M som ble pådømt 30.06.95 var tiltalte bl.a. dømt for omsetning av 300 gram amfetamin og 1,2 gram kokain. Påtalemyndigheten nedla påstand om inndragning av kr 33.150 som ble tatt til følge.

Med unntak for sak 95-00469M hvor dommen er noe uklar, er påstanden tatt til følge i alle sakene. I sak 94-00432M er dessuten påstanden ikke oppgitt i dommen.

I de ovennevnte sakene er påstanden tatt til følge, men det finnes også eksempler på at inndragningen har vært satt lavere enn påstanden.

I sak 93-02889M som ble pådømt 20.05.94 ble A dømt for omsetning av ca. 80 gram heroin, og B for omsetning av ca. 65 gram som var kjøpt av A. Ak-tor nedla påstand om inndragning av henholdsvis kr 50.000 og 20.000, men retten begrenset inndragningen til henholdsvis kr 17.900 og 1.500 som til-svarte hva som var beslaglagt hos de tiltalte. Det ble særlig vist til praktiske problemer med å inndrive det overskytende beløpet samt at begge befant seg i en rehabiliteringssituasjon.

Men i noen saker synes vinningen å være inndratt i sin helhet, eller i alle fall nesten i sin helhet selv om ikke hele vederlaget er beslaglagt.

I sak 93-02354M som ble pådømt 27.01.94 hadde tiltalte solgt heroin for minst kr 105.000. Av vederlaget var kr 37.000 beslaglagt, men det var ned-lagt påstand om inndragning av kr 105.000 som ble tatt til følge. Det er uheldig at det ble fastsatt et samlet inndragningsbeløp uten at det ble spesi-fisert i hvilken utstrekning det var tale om gjenstandsinndragning. Dette bør fremgå av domskonklusjonen.

I sak 94-02273M som ble pådømt 25.11.94 ble tiltalte dømt for omset-ning av 60 gram amfetamin. Påtalemyndigheten nedla påstand om inndrag-ning av kr 90.000 som ble tatt til følge. Det var beslaglagt kr 45.000.

I sak nr. 95-00438M som ble pådømt 05.05.95 synes retten å ha basert dommen på omsetning av 40 gram heroin. Påtalemyndighetens påstand om inndragning av kr 120.000 ble tatt til følge.

Det finnes naturlig nok også eksempler på at påtalemyndigheten synes å ha nedlagt påstand om inndragning av hele eller nesten hele vinningen, men hvor retten har begrenset inndragningen til en del av vinningen.

Dette gjelder for sak 94-01164M som ble pådømt 15.09.94. Saken gjaldt omsetning av ca. 4 kg amfetamin i et ungdomsmiljø. Påtalemyndigheten nedla påstand om inndragning av henholdsvis kr 400.000 og 100.000 hos to av de tiltalte. Vinningen var ikke i behold, og inndragningen ble satt til kr 200.000 og 50.000.

Videre gjelder sak 94-00578M som ble pådømt 21.09.94 overlevering av 2 kg amfetamin, 4 kg hasjisj og 500 ecstasy-tabletter. Påtalemyndigheten nedla påstand om inndragning av kr 1. 072.000, mens retten inndro kr 1.000.000.

I sak 95-00022M som ble pådømt 20.03.95 hadde B solgt 2 kg hasjisj til A for kr 110.000, mens A hadde videresolgt 1,5 kg hasjisj for kr 120.000. Kr 10.000 var beslaglagt hos A. Påtalemyndigheten nedla påstand om inn-dragning av hele salgssummen hos begge de tiltalte, men lagmannsretten begrenset inndragningen til kr 50.000 hos hver. Det ble vist til at det var tale om samme parti, og at full inndragning hos begge ville få karakter av dob-beltinndragning. Da den totale salgssummen var kr 230.000, fikk de to domfelte ved denne reduksjonen beholde en god del av sin vinning. Sam-menlignet med Høyesteretts kjennelse av 9. februar 1996 som er omtalt un-der pkt. 9.2.2, synes lagmannsretten å ha praktisert sin skjønnsmessige kompetanse til å foreta inndragning mindre strengt i denne saken.

I fire av 20 saker ble mao. inndragningen begrenset i forhold til påtalemyndighetens påstand. Men det finnes ikke eksempler på at det overhodet ikke ble ilagt inndrag-ning når det var nedlagt påstand om det.

I tillegg til vederlag ved omsetning av narkotika, er det selvsagt også adgang til å foreta inndragning dersom det på annen måte er oppnådd en vinning ved ulovlig befatning med narkotika.

I sak 94-00434M som ble pådømt 21.09.94 hadde tiltalte erkjent å ha mottatt kr 175.000 for kurervirksomhet ved innførsel av 20 kg amfetamin. Beløpet ble inndratt.

9.3.2.2.3 *Gulating lagmannsrett*

Gulating lagmannsrett har naturlig nok noe færre narkotikasaker enn Borgarting lagmannsrett. I den aktuelle perioden er det i alt registrert 17 saker hvor dommen bl.a. omfatter omsetning av narkotika. Disse sakene fordeler seg med tolv på Rogaland og fem på resten av lagdømmet. I seks av sakene er det ikke nedlagt påstand om inndragning. Fire av disse sakene er fra Rogaland.

For Borgarting lagmannsrett er det vanskelig å spore noen endringer i påtalemyndighetens praksis over perioden. I dette lagdømmet har vi derimot registrert at de 17 sakene fordeler seg med tre på første halvår 1994, åtte på annet halvår 1994 og seks på første halvår 1995. Første halvår 1994 er det overhodet ikke nedlagt påstand om inndragning, mens det i annet halvår ikke er nedlagt påstand om inndragning i tre saker (se dessuten sak 94-01120 som omtales i petitavsnittet nedenfor), mens påstanden i fire av de øvrige sakene var begrenset til det beslaglagte beløpet. I første halvår 1995 er det derimot nedlagt påstand om inndragning i samtlige saker hvor det var ført bevis for omsetning.

Sak 94-00117 som ble pådømt 25.03.94 gjelder omsetning av henimot 60 gram heroin. Det er oppgitt at omsetningen var profittmotivert. Likevel er det ikke nedlagt påstand om inndragning. Det finnes også eksempler på omsetning av større kvanta uten at det er nedlagt påstand om inndragning.

I tillegg til de sakene som er nevnt kommer også sak 94-01120 som ble pådømt 07.10.94. Her ble fire tiltalte dømt for omsetning av hasjisi. Tre av de tiltalte ble dømt for omsetning av henholdsvis 1 kg, 5 kg og 2,5 kg uten at det var nedlagt påstand om inndragning. Vedkommende som ble dømt for omsetning av 5 kg hadde kjøpt hasjisjen for kr 70 pr. gram og videresolgt den for kr 90. Overskuddet utgjorde mao. kr 100.000.

I fire saker fra annet halvår 1994 ble som nevnt inndragningspåstanden begrenset til det beslaglagte beløpet.

Sak 94-00928 som ble pådømt 02.09.94 gjaldt omsetning av det vesentligste av 3,9 kg hasjisi. Kr 3.650 var beslaglagt og ble inndratt.

I sak 94-00834 som ble pådømt 08.09.94 var A dømt for omsetning av 80 gram amfetaminholdig pulver, og B for omsetning av 40 gram. Påtalemyndigheten nedla påstand om inndragning av kr 6.000 som var beslaglagt samt noe helergods som var mottatt som vederlag. Påstanden ble tatt til følge.

Sak 94-01000 som ble pådømt 27.09.94 omfatter omsetning av 20-30 gram amfetamin. Det var beslaglagt kr 4.600 som ble krevd inndratt. Påstanden ble tatt til følge.

I sak 94-01120 som ble pådømt 07.10.94 ble en av de fire tiltalte dømt for omsetning av 12 kg hasjisi. Overfor de tre andre ble det overhodet ikke nedlagt påstand om inndragning, jf. petitavsnittet foran. Det ble lagt til grunn at vedkommende hadde kjøpt partiet for kr 50-52 pr. gram og videresolgt for kr 65-70 pr. gram. Dersom man både for innkjøps- og salgsprisen baserer seg på gjennomsnittet av de to ytterpunktene, gir dette et overskudd på kr 198.000, mens brutto salgssum utgjorde kr 810.000 dersom man ba-

serer seg på et vederlag på kr 67,50 pr. gram. Det var beslaglagt kr 142.000 som ble krevd inndratt. Påstanden ble tatt til følge, og en innvending om at kr 60.000 tilhørte tiltaltes samboer ble forkastet.

Det finnes bare ett eksempel på at påstanden oversteg hva som var beslaglagt:

I sak 94-00792 som ble pådømt 19.08.94 var tre personer dømt for omsetning av ca. 48 kg hasjisj. Hos A var det beslaglagt kr 173.500 som ble krevd inndratt. Denne påstanden ble tatt til følge. Hos de to øvrige tiltalte var det nedlagt påstand om inndragning med kr 300.000 hos hver, men inndragningen ble begrenset til kr 75.000 for hver av dem. Det ble særlig vist til at vinningen ikke var i behold, at de ikke hadde noen formue og at de var idømt fengsel i henholdsvis tre og seks år.

I første halvår 1995 øker derimot inndragningspåstandene, men også i denne perioden finnes det eksempler på at påstanden er begrenset til det beslaglagte beløpet.

Materialet fra denne perioden omfatter for det første sak 94-01416 som ble pådømt 09.01.95. I denne saken hadde påtalemyndigheten nedlagt et betydelig arbeid i å analysere tiltaltes forbruk for på denne måten å føre bevis for omfanget av omsetningen. På dette grunnlag ble tiltalte dømt for omsetning av minst 700 gram amfetamin. En rekke gjenstander som var kjøpt for vinningen ble inndratt samtidig som det ble foretatt verdiinndragning med kr 231.000. Saken er nærmere omtalt under pkt. 4.3.

I sak 94-01500 som ble pådømt 02.02.95 ble to personer dømt for omsetning av 1.150 gram amfetamin. Det var nedlagt påstand om inndragning av kr 100.000 hos hver av dem. Påstanden ble tatt til følge.

Sak 95-00155 som ble pådømt 22.02.95 omfatter overdragelse av ecstasy-tabletter. Det ble nedlagt påstand om inndragning av kr 5.000, men inndragningen ble begrenset til kr 3.000 som var erkjent mottatt.

I sak 95-00233 som ble pådømt 14.03.95 ble tiltalte dømt for videresalg av mellom 330 og 530 gram heroin. Påtalemyndigheten nedla påstand om inndragning av vinningen, men påstanden ble ikke tatt til følge. Det ble særlig vist til at vinningen ikke var i behold, at tiltalte var uformuende og at han ble idømt fengsel på seks år og seks måneder.

I sak 95-00128 som ble pådømt 05.05.95 var A og B dømt for omsetning av mellom 1,5 og 2 kg hasjisj. C hadde kjøpt 2,5 kg hasjisj, og det ble videre lagt til grunn at han i «betydelig grad» hadde omsatt fra partiet. Det ble nedlagt påstand om inndragning av henholdsvis kr 70.000, 70.000 og 50.000, men retten satte inndragningen til kr 10.000 for hver av de tiltalte. Det ble særlig vist til at de befant seg i en vanskelig livssituasjon.

Sak 95-00517 som ble pådømt 02.06.95 gjelder den første store ecstasy-saken fra Stavanger. A og B ble dømt for overdragelse av 3.900 tabletter, mens C og D ble dømt for overdragelse av henholdsvis 2.600 og 2.000. Omsetningsprisen synes å ha vært kr 60-100 pr. tablett. Påtalemyndigheten nedla påstand om inndragning av kr 50.000 hos hver av de tiltalte, men lagmannsretten tok ikke påstanden til følge. Det ble særlig vist til at de tiltalte reelt sett hadde tapt på forholdet.

Selv om påtalemyndigheten i første halvår 1995 i større grad enn i 1994 har nedlagt påstand om inndragning av vinning, synes ikke dette å ha ført til at inndragningen har økt nevneverdig i Gulating lagdømme. Gulating lagmannsrett har således vært noe tilbakeholden med å ta påstanden til følge.

9.3.2.2.4 Hålogaland lagmannsrett

Hålogaland lagmannsrett hadde svært få narkotikasaker i perioden, og da naturlig nok heller ikke mange saker hvor det var ført bevis for omsetning av narkotika. Materialet omfatter således totalt fem saker hvor det var ført bevis for omsetning. Av disse var det ikke nedlagt påstand om inndragning i to saker. Den ene saken omfatter omsetning av seks-syv gram hasjisj, mens den andre omfatter omsetning av inntil 40 gram amfetamin og 35 gram hasjisj. I de tre øvrige sakene var saksforholdet følgende:

I sak 23/93M som ble pådømt 10.02.94 var to personer dømt for omsetning av tre kg hasjisj. Det var beslaglagt kr 13.000 hos den ene tiltalte. Påstanden var begrenset til dette beløpet og ble tatt til følge.

I sak 461/94M som ble pådømt 24.02.95 ble tiltalte bl.a. dømt for omsetning av 2,8 kg hasjisj. Påtalemyndigheten nedla påstand om inndragning av kr 50.000, men særlig under henvisning til tiltaltes livssituasjon begrenset retten inndragningen til kr 40.000.

I sak 499/94M som ble pådømt 26.05.95 ble tiltalte dømt for omsetning av ca. 50 gram amfetamin. Påstand om inndragning av kr 20.000 ble tatt til følge. Ingenting var beslaglagt. Tiltalte hadde en samlet gjeld på kr 390.000.

9.3.2.3 By- og herredsrettene samt forhørsrettene

9.3.2.3.1 Innledning

Antallet straffesaker for førsteinstansen er som kjent langt større enn for lagmannsrettene. Narkotikasakene utgjør også et større antall, men pga. kompetansedelingen mellom førsteinstansen og lagmannsretten har sakene gjennomgående et langt mindre omfang. Samtidig gjøres det oppmerksom på at da strafferammen ved forbrytelse mot strl. § 162 annet ledd er ti år fengsel, kunne de ved tilståelse pådømmes i forhørsretten eller herreds- og byretten.

Også for disse sakene merker man for øvrig en betydelig tendens til at de siktede dømmes for erverv, oppbevaring og bruk, men at dommen ikke omfatter omsetning som normalt er avgjørende for inndragning.

De fleste sakene gjelder forbrytelse mot strl. § 162 første ledd. I hele perioden var det likevel statsadvokaten som hadde tiltalekompetansen da hjemmelen for delegasjon i strpl. § 67 annet ledd annet punktum først ble benyttet fra 1. august 1995 for denne bestemmelsens vedkommende.

9.3.2.3.2 Oslo by- og forhørsrett

I Oslo byrett er det i perioden 1. juli 1994 - 30. juni 1995 i alt registrert 47 saker som omfatter omsetning av narkotika. I 20 saker er det ikke nedlagt påstand om inndragning. De fleste sakene gjelder relativt små kvanta. Sakene fordeler seg med ni saker hvor salgssummen var eller antas å være under kr 1.000, seks saker hvor den var eller antas å være mellom kr 1.000 og 5.000, to hvor den synes å ha vært mellom kr 5.000 og 10.000, og tre hvor den må ha vært over kr 10.000.

De sakene hvor salgssummen anslås til mer enn kr 10.000 er for det første sak 94-06923 M/41 som ble pådømt 07.02.95. Tiltalte ble her bl.a. dømt for å ha omsatt 5 - 10 gram heroin for å finansiere eget forbruk. Videre ble tiltalte i sak 94-06548 M/73 som ble pådømt 10.02.95 bl.a. dømt for omsetning av 100 gram amfetamin og inntil 240 gram hasjisj. Og i 95-02683 M/42 som ble pådømt 27.04.95 ble tiltalte dømt for omsetning av inntil 420 gram amfetamin.

På den annen side er det registrert 19 saker hvor inndragningen omfattet hele salgssummen. I de fleste sakene er det tale om små beløp. Ni saker gjelder beløp under kr 1.000, åtte saker beløp mellom kr 1.000 og kr 5.000, mens to saker gjelder beløp på henholdsvis kr 26.000 og 90.000. Det er bare i én av sakene at det går fram av dommen at beløpet var beslaglagt. Beløpet var kr 5.000 i den saken.

I sak 95-00840-M/71 som ble pådømt 24.02.95 ble tiltalte bl.a. dømt for omsetning av ti gram heroin. Det var beslaglagt kr 11.000, men selv om vedkommende var narkoman, ble vinningen inndratt med kr 26.000.

Brutto salgssum ble kanskje også inndratt i sak 95-02284 M/55 som ble pådømt 13.06.95. Tiltalte ble her bl.a. dømt for omsetning av ni kg hasjisj. Det var beslaglagt kr 495.000 hos ham, og inndragningspåstanden var kr 486.000. Påstanden ble tatt til følge.

Omvendt finnes det to eksempler på at inndragningspåstanden ikke har blitt tatt til følge.

I sak 94-07375 M/67 som ble pådømt 12.01.95 ble tiltalte bl.a. dømt for omsetning av heroin for kr 300. Påstand om inndragning av dette beløpet ble ikke tatt til følge da tiltalte levde «fra hånd til munn».

Videre ble tiltalte i sak 94-07619 M/50 bl.a. dømt for omsetning av 3,5 gram heroin. Inndragningspåstanden ble ikke tatt til følge. Det ble vist til at inndragning kunne føre til at tiltalte startet med prostitusjon igjen.

I de øvrige fem sakene er inndragningen begrenset til en del av vinningen. Påtalemyndigheten hadde påstått inndragning av hele vinningen i en av sakene.

I sak 94-03344 M/69 som ble pådømt 17.08.94 ble tiltalte bl.a. dømt for omsetning av 200 gram amfetamin for kr 60.000. Påtalemyndigheten nedla påstand om inndragning av kr 60.000, men av resosialiseringshensyn begrenset retten inndragningen til kr 30.000. Tiltaltes utgifter utgjorde kr 54.000.

Sak 95-00942 M/65 omfatter overdragelse av syv kg hasjisj for kr 336.000. Inndragningen ble «skjønnsmessig» satt til kr 200.000 uten nærmere begrunnelse. Påtalemyndighetens påstand er ikke oppgitt.

I sak 94-07810 M/64 som ble pådømt 29.03.95 omfatter dommen bl.a. omsetning av heroin for kr 5.000. Påtalemyndighetens påstand om inndragning av kr 3.300 ble tatt til følge.

Sak 95-02643 M/69 som ble pådømt 10.05.95 omfatter bl.a. omsetning av 15 gram heroin. Det var beslaglagt kr 21.750 som ble krevd inndratt. Retten fant det bevist at kr 18.000 stammet fra narkotikaomsetning, men det ble ikke foretatt verdikonfiskasjon for det overskytende beløp.

I sak 95-00500 M/27 som ble pådømt 02.06.95 omfatter dommen bl.a. omsetning av 5 gram hasjisj for kr 600, men inndragningen er begrenset til kr 150 som antakelig utgjorde overskuddet. Det synes mao. uriktig å være innrømmet fradrag for ervervsutgiftene.

I tillegg til de sakene som er behandlet foran nevnes at i sak 95-03881 M/67 som ble pådømt 13.06.95 gjaldt tiltalen primært kjøp av narkotika, og den omfattet bare overdragelse av 0,5 gram heroin som var byttet mot annet stoff. Det var beslaglagt kr 55.600 som ble krevd inndratt. Påstanden ble tatt til følge da retten «ikke [var] i tvil om at pengene stammer fra salg av narkotika». Som påpekt under pkt. 4.4.2 er det noe vanskelig å forene denne dommen med gjeldende rett.

I Oslo forhørsrett er det i samme periode registrert 16 saker som omfatter omsetning av narkotika. Det er ikke foretatt inndragning i ni av disse sakene. Fire

av sakene gjelder omsetning for mindre enn kr 1.000, mens fem av sakene gjelder omsetning for beløp over kr 1.000. De mest omfattende sakene gjelder omsetning av deler av et parti på 50 gram heroin (sak 95-02337 F/30 som ble pådømt 16.05.95) og omsetning av hasjisj for kr 3.500 - 4.000 (sak 95-02272 F/10 som ble pådømt 02.05.95).

Omvendt er brutto salgssum inndratt i seks saker. Tre av beløpene er under kr 1.000, mens de tre øvrige er henholdsvis kr 1.550, 5.500 og 66.000.

Det er etter dette bare én sak hvor det er foretatt inndragning av en del av vinningen. I den aktuelle saken (sak 94-03244 F/55 som ble pådømt 07.07.94) ble det ved omsetning av 16 gram heroin nedlagt påstand om inndragning av kr 11.000 som ble tatt til følge.

I tillegg til disse sakene som gjelder omsetning av narkotika, nevnes at i sak 95-01524 F/64 som ble pådømt 28.02.95 ble siktede dømt for innførsel av 960 gram kokainklorid. Det var beslaglagt kr 30.772 hos ham som ble inndratt. Vedkommende synes å ha vært kurer.

9.3.2.3.3 *Bergen by- og forhørsrett*

I perioden er det registrert elleve saker fra Bergen byrett som omfatter omsetning av narkotika. I åtte saker er det ikke nedlagt påstand om inndragning av vinning. Seks av disse sakene gjelder omsetning for mindre enn kr 1.000, én sak gjelder omsetning av nærmere 30 gram hasjisj (94-706M som ble pådømt 16.08.94) og én sak omsetning av 85 gram hasjisj (94-1754M som ble pådømt 01.09.94).

I de tre øvrige sakene synes derimot vinningen å være inndratt i sin helhet.

I sak 94-1050M som ble pådømt 31.08.94 var tiltalte dømt for omsetning av 6 piecer hasjisj for kr 600. Det var beslaglagt kr 1.000 hos ham som ble krevd inndratt. Men da det bare var ført bevis for omsetning for kr 600, ble inndragningen begrenset tilsvarende.

Videre gjelder sak 94-992M som ble pådømt 06.02.95 bl.a. omsetning av åtte gram hasjisj for kr 700. Dette beløpet ble inndratt.

Endelig gjelder sak 95-00946 M/02 som ble pådømt 22.06.95 bl.a. omsetning av mindre mengder narkotika. Det var beslaglagt kr 280 som ble inndratt.

Bergen forhørsrett behandlet i samme periode ti saker som omfatter omsetning av narkotika. I seks saker er det ikke nedlagt påstand om inndragning av vinning. To av sakene gjelder omsetning for mindre enn kr 100, mens tre av de øvrige gjelder omsetning av henholdsvis 66 gram hasjisj (sak 95-00628 F/01 som ble pådømt 11.05.95), 135 gram hasjisj (sak 94-2491 F/01 som ble pådømt 30.11.94) og 150 gram hasjisj (sak 95-00108 F/02 som ble pådømt 15.02.95). Og i sak 94-2799 F/20 som ble pådømt 29.12.94 omfattet dommen omsetning av nærmere ti kg hasjisj.

Av de fire øvrige er det bare to saker hvor hele salgssummen synes inndratt.

Dette gjelder sak 95-624 F/20 som ble pådømt 14.03.95. Dommen omfatter bl.a. omsetning av 56 gram amfetamin, og inndragningsbeløpet ble satt til kr 56.000.

Videre gjelder det sak 95-1229 F/20 som ble pådømt 26.05.95. Dommen omfatter bl.a. omsetning av fem gram amfetamin og 15 gram hasjisj. Det ble nedlagt påstand om inndragning av kr 8.000 som ble tatt til følge.

I sak 95-0100 F/20 som ble pådømt 12.01.95 omfatter dommen omsetning av 12 kg hasjisj. Det var beslaglagt kr 2.500 som ble inndratt.

Sak 95-00529 F/01 som ble pådømt 22.03.95 omfatter omsetning av ca. et kg hasjisj for kr 89.000. Påtalemyndigheten nedla påstand om inndragning av overskuddet som utgjorde kr 12.750. Påstanden ble tatt til følge.

Etter å ha gjennomgått praksis fra Borgarting og Gulating lagmannsrett samt Oslo og Bergen by- og forhørsrett er totalinntrykket at statsadvokatene ved tidligere Eidsivating statsadvokatembete nedlegger påstand om inndragning i noe større utstrekning enn statsadvokatene i Hordaland.

9.3.2.3.4 *Nord-Troms herreds- og forhørsrett*

Materialet ved denne domstolen er langt mindre omfattende. For herredsrettens vedkommende er det bare funnet én sak (sak 951/94M som ble pådømt 17.10.94) hvor det var ført bevis for omsetning av narkotika. Det var ikke nedlagt påstand om inndragning selv om dommen omfatter omsetning av 200 gram hasjisj.

Fra forhørsretten er det også bare registrert én sak som gjelder overdragelse av narkotika. Heller ikke i denne saken er det foretatt inndragning. Dette gjelder sak 1120/94F som ble pådømt 26.09.94. Men her er det uklart om det var mottatt noe vederlag.

9.3.3 **Ulovlig omsetning av brennevin/hjemmebrent**

9.3.3.1 *Innledning*

Dette er en annen viktig lovovertrедelse hvor det på årsbasis ulovlig omsettes for omfattende beløp. I likhet med narkotikasakene har gjerningspersonen heller ikke i disse sakene krav på fradrag for ervervsutgiftene eller utgiftene til sukker og gjær, jf. pkt. 4.5.3.1.2.

Ved gjennomgåelsen viste det seg å være flere store saker hvor dommen bare gjelder innførsel eller oppbevaring slik at det ikke er grunnlag for inndragning. I noen saker synes dette å ha sammenheng med at partiet er beslaglagt av politiet, men i noen av sakene synes det lite naturlig at det ikke også har skjedd omsetning. Nedenfor skal vi gjennomgå sakene fra de tre byene som er undersøkt.

9.3.3.2 *Oslo*

Borgarting lagmannsrett behandlet i perioden 1. januar 1994 - 30. juni 1995 tre saker som gjelder ulovlig omsetning av brennevin. Alle sakene ble behandlet i første halvår 1994. I to av sakene var det overhodet ikke nedlagt påstand om inndragning.

Dette gjelder for det første sak nr. 93-00725M som ble pådømt 07.01.94 og som gjelder fornyet behandling av Oslo byretts dom av 11.09.92 i sak nr. 92-00948 M/45. Saken gjelder en omfattende spritsak hvor det var fire tiltalte for byretten. En av dem begjærte fornyet behandling. I saken var det omsatt sprit for flere millioner kr - etter påtalemyndighetens anslag ca. ti millioner kr.

For vedkommende som fikk samtykke til fornyet behandling, kunne saken deles i to deler: I A-delen hadde han for byretten tilstått å ha mottatt kr 450.000 for å hente ni lass sprit i utlandet. Videre hadde han erkjent at hans 25 %-andel i omsetningen av dette spritpartiet utgjorde kr 1.112.000. Samlet hadde han dermed mottatt kr 1.562.000 i denne delen. Han oppgav sine utgifter til smuglerutstyr til kr 458.750 slik at nettoinntektene ifølge egen erkjennelse var kr 1.103.250. I B-delen hadde han laget «55 stk falske airconditionbokser/aggregater, oppgitt å ha hatt utgifter til dette (kr 330.000,-) tankleveringsutgifter, kr 175.000,- (til falske broelementer, jfr tiltalens post I d) og div produksjonskostnader kr 210.000,-». I denne delen innrømmet han for byretten å ha hatt bruttoinntekter på kr 2.175.000, og dermed nettoinntekter på kr 1.375.000 for utleie av dette utstyret ved smuglingen av spritpartiene. Han hadde mao. innrømmet bruttoinntekter med kr 3.737.000 og nettoinntekter med kr

2.478.250. De aktuelle utgiftene kunne det neppe gis fradrag for da det var tale om utgifter til smuglerutstyr, jf. pkt. 4.5.3.4. Byretten inndro likevel bare kr 500.000.

For lagmannsretten ble tiltalebeslutningen vedrørende A-delen rettet fra ni til fem turer - noe som synes å innebære at hans vederlag for transporten måtte reduseres fra kr 450.000 til kr 250.000. Dette ble lagt til grunn av lagmannsretten. Samtidig synes det ikke å være gjort noen endring vedrørende B-delen, men lagmannsretten synes å ha lagt til grunn at han spilte en mer sentral rolle enn hva byretten hadde lagt til grunn. Påtalemyndigheten mente at vinningen utgjorde kr 10.000.000, men begrenset likevel påstanden til kr 2.500.000. Om inndragningen uttalte lagmannsretten bl.a.: «Slik forholdene ligger an i nærværende sak, finner retten at det ikke kan gis fradrag for de utgifter som tiltalte har påberopt seg. Den dekklast som han produserte, hadde ingen andre formål enn å bidra til de straffbare handlinger. Retten kan heller ikke se at det i utgangspunktet er adgang til å gjøre fradrag for de utgifter på ca. kr. 2.200.000,- som skal ha gått til dekning av kreditorer i hva tiltalte kaller J-Systemet. Dette må gjelde selv om firmaene senere gikk konkurs. Selv om det her gjelder kreditorer i aksjeselskapene ville det virke støtende om man kunne benytte vinning av straffbare handlinger til å forbedre en forretningsvirksomhet. Særlig må det gjelde når virksomheten som i nærværende sak, synes å ha hatt en meget sterk tilknytning til tiltalte personlig. Det må også kunne legges vekt på at tiltalte så lenge firmaene besto, hadde inntekt eller utbytte av disse . . . Det som gjør vurderingen noe vanskelig, er at det har vært flere involverte i saken. Etter det man forstår, er det enda en som er siktet og her foreligger ikke rettskraftig dom. Man må da unngå å foreta noen form for dobbelinndragning. Det er videre et vanskelig spørsmål i hvilken grad inndragningsbeløpet skal balanseres i forhold til tiltaltes nåværende økonomiske situasjon. Det foreligger ikke beslag av penger eller andre verdier hos tiltalte som kan inndras. Retten er for øvrig noe i tvil om hans økonomiske evne. Det er på det rene at tiltalte har etablert seg i ny forretningsvirksomhet. Dette tilsier en viss kapital, selv om tiltalte ifølge sin forklaring nå ikke har skattbar formue. Av byrettens dom side 26 fremgår det at tiltalte skal ha oppgitt ikke ubetydelige eiendeler i form av fast eiendom, biler m.v. Noen nærmere avklaring for lagmannsretten er ikke foretatt fra påtalemyndighetens side. Endelig har retten søkt å finne en balanse mellom straff [to år fengsel] og inndragning slik at den samlede reaksjon blir adekvat.»

Ved den skjønnsmessige totalvurderingen av ovennevnte hensyn delte lagmannsretten seg i tre. To av meddommerne kom til at inndragningen passende burde settes til kr 1.000.000,-. Den ene fagdommeren samt den tredje meddommeren fant at beløpet passende burde settes til kr 750.000,-, mens den andre fagdommeren fant at beløpet passende burde settes til kr 500.000,- og la særlig vekt på at det ikke var «fremkommet opplysninger for lagmannsretten om at noe av vinningen fortsatt er i behold for tiltalte».

Inndragningen ble etter dette satt til kr 750.000. Som man ser hadde meddommerne det strengeste synet på inndragningskravet.

Den ene saken hvor det ikke er nedlagt påstand om inndragning er 93-03078M som ble pådømt 27.05.94 og som gjelder fornyet behandling av dom avsagt av Oslo byrett. Domfelte ble dømt for ulovlig omsetning av 15.360 flasker brennevin som han hadde fått kjøpt på Vinmonopolet ved å gi uriktige opplysninger om hva brennevinet skulle benyttes til. Salget hadde gitt et overskudd på kr 1.500.000. Likevel var det ikke nedlagt påstand om inndragning!

Den andre saken er 93-02116M som ble pådømt 01.03.94, og hvor tiltalte bl.a. ble dømt for omsetning av 50 liter hjemmebrent for kr 5.000. Noe produksjonsutstyr ble inndratt, men det var ikke nedlagt påstand om inndragning av vinning.

I Oslo byrett er det registrert seks saker som gjelder ulovlig innførsel og/eller omsetning av brennevin. Det er foretatt inndragning i alle sakene.

Dette gjelder sak 93-05980 M/30 som ble pådømt i begynnelsen av juli 1994. De to tiltalte ble dømt for ulovlig innførsel og omsetning av 93.000 flasker originalbrennevin og 15.000 liter 96 % sprit fra Nederland. Retten karakteriserte virksomheten som «velorganisert og profesjonell». Påtalemyndigheten nedla påstand om inndragning av kr 350.000 hos hver av de to tiltalte som var hovedpersonene i virksomheten. Retten fant det bevist at hver hadde mottatt «minst» kr 350.000 ved omsetning av partiet. Påstanden ble tatt til følge selv om begge hadde svak økonomi.

Videre omfatter materialet sak 94-1099 M/74 som ble pådømt 25.10.94. Tiltalte ble her dømt for omsetning av 28.000 liter 96 % sprit for kr 3.536.000. Inndragningspåstanden på kr 176.000 ble tatt til følge. At beløpet ikke ble satt høyere synes å skyldes at vedkommende bare hadde formidlet salget. Restbeløpet på kr 3.360.000 var overlevert til den reelle selgeren hvor det allerede var inndratt.

I sak 94-02131 M/47 som ble pådømt 27.10.94 var tiltalte dømt for medvirkning til innførsel av 1.100 liter 96 % sprit. Det ble lagt til grunn at han hadde oppnådd en vinning på kr 45.000 som ble inndratt.

I sak 95-00372 M/34 som ble pådømt 31.01.95 hadde tiltalte mottatt vederlag på kr 3.000 for ulovlig omsetning av sprit. Dette beløpet ble inndratt.

Sak 94-06305 M/45 som ble pådømt 24.02.95 omfatter bl.a. omsetning av 1.000 liter 96 % sprit. Det var beslaglagt kr 24.600 som ble krevd inndratt. Påstanden ble tatt til følge.

I sak 94-07858 M/72 som ble pådømt 27.02.95 omfatter dommen omsetning av 35.000 liter 96 % sprit samt ytterligere 10.000 liter. Retten la til grunn at overskuddet utgjorde kr 250.000 - 300.000. Inndragningen ble satt til kr 250.000. Påstanden fremgår ikke av dommen.

Helhetsinntrykket er at påtalemyndigheten ikke har nedlagt påstand om inndragning av brutto salgssum, men at den stort sett har begrenset seg til overskuddet eller det som er beslaglagt.

I tillegg til de sakene som er omtalt foran nevnes også sak 94-07881 M/74 som ble pådømt 11.04.95. Saken gjelder innførsel og ikke omsetning av brennevin. Tiltalte hadde en «reisekasse» på kr 38.000 for turen til Spania. Denne ble ikke regnet som vinning.

Fra Oslo forhørsrett er det registrert fem saker som omfatter omsetning av hjemmebrent. I tre saker er det ikke nedlagt påstand om inndragning.

Den ene saken er sak 94-5778 F/33 som ble pådømt 01.11.94. Siktete var dømt for omsetning av hjemmebrent i perioden 1988-1993. Likevel var det ikke nedlagt påstand om inndragning.

I de to øvrige sakene synes derimot inndragningen å være satt til brutto salgssum.

I sak 94-8095 F/68 omfattet siktelsen omsetning av 360 flasker hjemmebrent for kr 80 pr. flaske. På bakgrunn av siktetes forklaring ble det lagt til grunn at omsetningen omfattet minst 300 flasker. Inndragningen ble etter dette satt til kr 24.000.

Sak 95-02322 F/54 som ble pådømt 24.04.95 omfatter bl.a. omsetning av 110 liter hjemmebrent for kr 22.000. Det var beslaglagt kr 22.000 som ble inndratt.

I tillegg til disse sakene er det registrert én sak (94-4532 F/32 som ble pådømt 09.05.95) hvor det var mottatt kr 7.000 for transport av brennevin. Det var ikke nedlagt påstand om inndragning.

9.3.3.3 Bergen

Det er ikke registrert noen sak fra Gulating lagmannsrett av denne karakter.

I Bergen byrett er det i perioden registrert tre saker om ulovlig innførsel og/eller omsetning av brennevin. Det er foretatt inndragning i to av sakene.

I sak 94-1546 M/02 hadde tiltalte tilstått omsetning av ca. 11.000 liter smuglerbrennevin/hjemmebrent for kr 2.200.000, og at overskuddet utgjorde kr 800.000. Påtalemyndigheten nedla påstand om verdiinndragning hos tiltalte med kr 1.600.000.

Kr 799.275 var beslaglagt. Under henvisning til tiltaltes formue satte retten inndragningen til kr 1.400.000. I denne sammenheng ble det også lagt vekt på at forsvareren på vegne av begge ektefellene i retten erkjente at inngått ektepakt 30.03.93 var omstøtelig, da den ble inngått for å hindre inndragning til fordel for det offentlige ved eventuell straffesak. I domskonklusjonen er det presisert hvor stort beløp som var beslaglagt.

Sak 94-02658 M/01 som ble pådømt 13.03.95 omfatter bl.a. omsetning av hjemmebrent for kr 13.000. Beløpet ble inndratt.

I én sak er det ikke nedlagt påstand om inndragning.

Dette gjelder sak 95-221M som ble pådømt 03.03.95. Saken gjelder bl.a. omsetning av hjemmebrent. Selv om det var beslaglagt i overkant av kr 16.000, var det ikke nedlagt påstand om inndragning.

Ved Bergen forhørsrett er det i samme periode registrert fire saker. Bare i den ene saken var det nedlagt påstand om inndragning.

Sak 95-00370 F/01 som ble pådømt 08.03.95 omfatter bl.a. omsetning av seks liter hjemmebrent for kr 720. Dette beløpet ble inndratt.

I de tre øvrige sakene var saksforholdet følgende:

I sak 94-01835 F/01 omfattet siktelsen omsetning av ca. 600 liter hjemmebrent for kr 200 pr. 1 1/2 liter. I forhørsretten tilstod siktede bare omsetning av halvparten som ble lagt til grunn for dommen. Domfelte var sosialklient.

Sak 95-00375 F/01 som ble pådømt 21.03.95 omfatter bl.a. omsetning av mindre mengder hjemmebrent. I sak 95-01083 F/01 som ble pådømt 23.05.95 ble siktede bl.a. dømt for omsetning av 70 liter hjemmebrent.

9.3.3.4 Tromsø

Heller ikke i Hålogaland lagmannsrett er det registrert noen saker av denne karakter.

Fra Nord-Troms herredsrett er det derimot registrert én sak som omfatter omsetning av hjemmebrent. I denne saken (sak 1573/94M som ble pådømt 29.03.95) var tiltalte dømt for omsetning av 180 liter hjemmebrent som var produsert av andre. Overskuddet var kr 10.000 - 12.000. Inndragningen ble satt til kr 36.000.

Videre er det registrert én sak fra Nord-Troms forhørsrett. I denne saken (sak 1576/94F som ble pådømt 14.12.94) hadde siktede omsatt hjemmebrent ved 10 - 12 anledninger for andre. Han hadde mottatt provisjon, men det var ikke nedlagt påstand om inndragning.

9.3.4 Fiskerisakene

9.3.4.1 Innledning

Overtredelse av fiskerilovgivningen er også et område hvor det hvert år inndras store beløp. Selv om det også i disse tilfellene langt på vei er tale om inndragning av vinning, foretas inndragningen med hjemmel i den særlovgivningen som er omtalt under pkt. 4.1. Vi har likevel funnet det naturlig også å omtale disse sakene.

9.3.4.2 Oslo

Av naturlige grunner er det ikke registrert noen saker av denne karakter fra Oslo by- eller forhørsrett.

9.3.4.3 Bergen

I Bergen byrett er det derimot registrert fire saker.

Sak 94-1165 M/01 som ble pådømt 04.10.94 gjelder overtredelse av lov om Norges økonomiske sone ved unnlatelse av å rapportere 10.800 kg sei som utgjorde 30 % av totalfangst. All sei var solgt i Skottland for kr 30.000. Båtenes verdi var anslått til kr 1.500.000. Påtalemyndigheten nedla påstand om inndragning av kr 55.000, men retten begrenset inndragningen til kr 25.000. Det ble særlig vist til at det var tale om en formalovertredelse samt at tiltalte hadde svak økonomi.

Også sak 94-2352 M/02 som ble pådømt 06.01.95 gjelder overtredelse av lov om Norges økonomiske sone. Påtalemyndighetens påstand om inndragning av kr 50.000 ble tatt til følge.

Sak 95-277M som ble pådømt 10.05.95 gjelder også overtredelse av lov om Norges økonomiske sone. Det ble inndratt kr 200.000 og 160.000 hos hver av de skyldige.

Endelig ble det i sak 95-00536 M/01 inndratt kr 500.000 ved overtredelse av lov om Norges økonomiske sone.

I tillegg er det registrert én sak fra Bergen forhørsrett (sak 95-00466 F/02 som ble pådømt 23.03.95) hvor det ble inndratt kr 7.500 hos et rederi for overtredelse av saltvannsfiskeloven.

9.3.4.4 Tromsø

Fra Nord-Norge kan det for det første nevnes at det er registrert én sak (sak 330/94M som ble pådømt 02.11.94) fra Hålogaland lagmannsrett i perioden. Saken gjaldt inndragning mot et russisk rederi for manglende føring av fangstdagbok. Påtalemyndighetens påstand om inndragning av kr 80.000 ble tatt til følge selv om den manglende føringen ikke tok sikte på å oppnå noen vinning.

I Nord-Troms herredsrett er det registrert fire saker.

Sak 686/94M som ble pådømt 12.09.94 gjelder overtredelse av saltvannsfiskeloven ved at innslaget av bifangst var for stort. De ulovlige halene hadde gitt fangst med verdi av kr 153.000, mens verdien av all fangst om bord var kr 2.754.000. Inndragningen ble satt til kr 150.000.

Sak 94-01145M som ble pådømt 03.01.95 gjelder også overtredelse av saltvannsfiskeloven ved underrapportering av torsk. Underrapporteringen utgjorde 24,47 % (22.600 mot 29.923 kg torsk). Inndragningen ble satt til kr 100.000.

Sak 1369/94M og 1370/94M som også ble pådømt 03.01.95 gjelder overtredelse av lov om Norges økonomiske sone. To islandske rederi ble

hver idømt inndragning med kr 1.000.000 samt bot (foretaksstraff) med henholdsvis kr 150.000 og 125.000.

I sak 69/95M som ble pådømt 22.06.95 gjaldt tiltalen overfiske av tildelt torskekvote med seks tonn. Verdien av den ulovlige fangsten utgjorde kr 158.000. Selv om tiltalte synes å ha god økonomi, ble inndragningen satt til kr 75.000.

9.3.5 Forbrytelse mot strl. § 317

9.3.5.1 Innledning

I materialet er det en god del saker hvor det er foretatt inndragning ved heleri eller hvitvasking av utbytte. De fleste sakene gjelder inndragning av gods som har vært objekt for heleri, mens noen saker gjelder inndragning av penger. I disse sakene kan både § 34 og § 35 første ledd annet alternativ (*corpus delicti*) gi hjemmel for inndragning. Det finnes eksempler på at begge bestemmelsene er brukt.

9.3.5.2 Oslo

I Oslo byrett er det i alt registrert syv saker hvor det er inndratt gods som var beslaglagt hos heleren. I samtlige tilfeller er inndragningen foretatt med hjemmel i strl. § 35 første ledd annet alternativ. Eieren synes å være ukjent i alle sakene. I tillegg er det registrert én sak hvor et utbytte på kr 7.000 er inndratt.

Også i Oslo forhørsrett er det registrert to saker om inndragning ved forbrytelse mot strl. § 317. I begge sakene er det inndratt penger.

I sak 94-08010 F/47 som ble pådømt 01.12.94 bestod den straffbare handlingen bl.a. i oppbevaring av pengesedler som var utbytte av en straffbar handling. Pengesedlene - kr 16.372, 31.040 svenske kroner, 10.660 finske mark og 119 stk. 1000-franc sedler - ble inndratt.

Videre ble i sak 95-03327 F/22 som ble pådømt 22.06.95 vinning med kr 5.000 inndratt.

9.3.5.3 Bergen

I Bergen byrett er det registrert tre saker hvor det med hjemmel i § 34 eller § 35 er inndratt gods som hadde vært objekt for heleri. I to av sakene var fornærmede kjent. I disse tilfellene er det ikke nødvendig å foreta inndragning da det beslaglagte godset kan utleveres med hjemmel i strpl. § 214.

Videre er det registrert to saker i forhørsretten hvor godset er inndratt med hjemmel i § 35. I tillegg er det registrert én sak hvor siktede hadde mottatt varer som var videresolgt med en fortjeneste på kr 300. Denne vinningen ble inndratt.

9.3.5.4 Nord-Troms herredsrett

I sak 94-00913M som ble pådømt 28.07.94 hadde tiltalte gjort seg skyldig i heleri ved oppbevaring av kr 4.950 som var fravendt Postbanken ved bedrageri. Beløpet var beslaglagt hos ham, og det ble inndratt til fordel for Postbanken. Dette var unødvendig da det kunne vært utlevert til Postbanken med hjemmel i strpl. § 214. Samme beløp ble for øvrig også inndratt hos en medskyldig i sak 295/95M som ble pådømt 20.03.95.

9.3.6 Andre saker

9.3.6.1 Hallikvirksomhet - strl. § 36

I Oslo byrett er det registrert to saker om hallikvirksomhet. I den ene saken (sak 93-10115 M/15 som ble pådømt 28.10.94) hadde tiltalte mottatt en god del penger ved forbrytelse mot strl. § 206. Likevel var det ikke nedlagt påstand om inndragning.

I den andre saken (sak 94-7824 M/35 som ble pådømt 21.04.95) hadde tiltalte drevet hallikvirksomhet overfor to polske damer. Virksomheten ble stanset av politiet etter relativt kort tid, og på dette tidspunktet hadde tiltalte inntjent kr 29.750. Det var beslaglagt kr 3.850 hos ham. Det var nedlagt påstand om inndragning av kr 29.750, men retten begrenset inndragningen til det beslaglagte beløpet. Det ble særlig vist til at tiltalte hadde betalt høy leie for de aktuelle lokalene som ble spilt fordi politiet stanset virksomheten, samt at han hadde en gjeld på kr 1.500.000.

9.3.6.2 Ran

Materialet fra Oslo byrett inneholder også to saker hvor det er inndratt vinning som er oppnådd ved ran.

I sak 94-03704 M/38 som ble pådømt 27.10.94 var tiltalte først dømt for ran. Senere ble det fremmet inndragningssak om inndragning av kr 2.000 som var beslaglagt hos ham. Kravet ble tatt til følge.

Videre ble i sak 94-05641 M/29 som ble pådømt 01.11.94 vinning med kr 300 ved et sprøyteran inndratt.

9.3.6.3 Bedrageri

Materialet fra Nord-Troms herredsrett inneholder en bedragerisak hvor det er foretatt inndragning av vinning. Dette er sak 390/95M som ble pådømt 26.06.95. I denne saken ble innehaveren av et begravellesbyrå dømt for bedrageri ved at han før kremeringen hadde byttet ut kisten med en billigere kiste. Retten fant bevist fire slike tilfeller, og den samlede vinningen på kr 9.960 ble inndratt.

9.3.6.4 Utroskap

Fra Oslo byrett er det registrert én sak hvor det er foretatt inndragning av vinning oppnådd ved utroskap. I sak 94-04663 M/36 som ble pådømt 03.03.95 var det oppnådd vinning med kr 189.000 som ble inndratt.

9.3.6.5 Tyveri

I Bergen byretts dom av 09.11.94 i sak 94-2216 M/01 er det inndratt kr 1.000 som var beslaglagt etter tyveri av tilsvarende beløp fra en butikk. Beløpet ble inndratt til fordel for fornærmede. Dette var unødvendig da det kunne vært utlevert med hjemmel i strpl. § 214.

9.3.6.6 Bestikkelse

I Oslo byrett er det registrert én sak (sak 94-03659 M/44) om inndragning av vinning oppnådd ved bestikkelse (strl. § 113 jf. § 112). Vinningen som utgjorde kr 38.590 ble inndratt.

Det er også registrert én sak fra Oslo forhørsrett hvor det var mottatt ca. kr 35.000 i bestikkelse. Også dette beløpet ble inndratt.

9.3.6.7 *Utuktig skrift m.v.*

Materialet omfatter bare én sak hvor det kunne ha vært aktuelt med inndragning av vinning. Dette er sak 94-2370 M/02 ved Bergen byrett som ble pådømt 27.01.95. Tiltalte ble her dømt for omsetning av ca. 150 utuktige videofilmer. Det var bare nedlagt påstand om inndragning av noen filmer som var beslaglagt.

9.3.6.8 *Overtredelse av økonomisk reguleringslovgivning*

I Oslo byrett er det også registrert to saker som gjelder overtredelse av den økonomiske reguleringslovgivningen. Den mest omfattende saken er sak 93-05470 («Bølgepappsaken») som ble pådømt 12.07.94. I denne saken ble fire foretak dømt for ulovlig kalkulasjonssamarbeid. Det var totalt nedlagt påstand om inndragning av ni millioner kr, mens retten satte beløpet til åtte millioner kr. Selv om det var tale om et såpass omfattende krav, er omfanget av merprisen omtrent ikke drøftet i dommen. Saken er senere behandlet av Høyesterett (Rt. 1995 s. 1922) hvor inndragningen ble opprettholdt. Høyesterett uttalte at «Den samlede vinning i forhold til kundene etter skatt ligger sannsynligvis over påtalemyndighetens påstandsbeløp for byretten», men da påtalemyndigheten ikke hadde anket over inndragningen, kunne ikke Høyesterett overskride det beløpet som var fastsatt av byretten.

Den andre saken er sak 93-09830 M/47 som ble pådømt 29.08.94. Saken gjaldt ulovlig virksomhet som fondsmegler, og det var oppnådd en vinning på kr 717.000 ved aksjesalg. Påstand om inndragning av kr 300.000 ble tatt til følge.

9.4 OPPSUMMERING

Totalinntrykket er at underinstansene har vært noe tilbakeholden med å anvende inndragningskompetansen. Men ved vurderingen av utviklingen de senere årene må det også legges vekt på Høyesteretts praksis mht. hvilke utgifter det gis fradrag for ved beregningen av vinningen. På dette området har Høyesterett blitt mer restriktiv med å gi fradrag for påløpte utgifter, jf. pkt. 4.5.3. Dette bidrar selvsagt til økt inndragningsvolum. Høyesterett synes også gjennomgående å ha gått lenger enn underinstansene i å benytte inndragningskompetansen.

Som eksempel på underinstansenes tilbakeholdenhet kan det for første vises til anvendelsen av bevislettelsesregelen i strl. § 34 annet punktum. Etter denne bestemmelsen er det tilstrekkelig med sannsynlighetsovervekt ved fastleggingen av vinningens omfang, jf. pkt. 4.5.4. Denne regelen synes ikke alltid å bli fulgt i praksis. Det beste eksempelet synes å være Oslo byretts dom i den svært omfattende spritsaken som er omtalt under pkt. 4.6.1: Mens tiltaltes forklaring ved behandlingen av straffekravet ble satt fullstendig til side mht. omfanget av omsetningen, ble hans forklaring lagt til grunn mht. hva som var mottatt pr. liter. Dette selv om rimelig tvil skulle komme tiltalte til gode i den første relasjon, mens det i den annen relasjon var tilstrekkelig med sannsynlighetsovervekt. Dessuten synes det ikke riktig ved beregningen av vinningen å la det komme tiltalte til gode at det kan ha vært medskyldige som har mottatt en del av vinningen, når tiltalte ikke gir noe bidrag til å identifisere de ukjente tredjemenn.

Også ved vurderingen i hvilken utstrekning inndragningskompetansen skal brukes, synes underinstansene ofte å være forsiktige. Se f.eks. Borgarting lagmannsretts dom i den omfattende spritsaken som er omtalt under pkt. 9.3.3.2. I denne saken er det for øvrig også betegnende at meddommerne var strengere enn fagdommerne. Argumentasjonen er også underlig når det vises til at man må «unngå å foreta noen form for dobbelinndragning». For byretten innrømmet tiltalte å ha mottatt en nettovinning som var mer enn tre ganger så stor som det inndragningsbeløpet

lagmannsretten fastsatte! Lagmannsretten la dessuten til grunn nærmest samme faktum som byretten.

I noen saker anføres det dessuten momenter som det er vanskelig å gi sin tilslutning til. Det er f.eks. vanskelig å dele Oslo byretts medlidenhet med den uheldige halliken som fikk sin sak pådømt 21.04.95 etter at de polske damene hadde blitt sendt hjem etter kort tid, jf. pkt. 9.3.6.1. Det er for øvrig ikke bare ved vurderingen av vinningens omfang at det anføres lite realistiske argumenter: Når Oslo byrett i sak 94-07619 M/50, jf. pkt. 9.3.2.3.2, unnlot å inndra vinning ved salg av 3,5 gram heroin under henvisning til at inndragning kunne føre til at tiltalte startet med prostitusjon igjen, må dette være basert på at man stod overfor et relativt atypisk ønske fra en domfelt om å gjøre opp for lovovertredeisen.

Det kan også stilles spørsmål ved om det legges for stor vekt på at en siktet idømmes lang fengselsstraff. Som påpekt under pkt. 2.1 er det et grunnleggende rettferdighetskrav at en lovovertreder blir fratatt den vinningen som er oppnådd ved den straffbare handlingen. Selv om det ikke av den grunn bør være helt utelukket å legge vekt på fengselsstraffens lengde ved utmålingen av inndragningen, kan det synes som om momentet undertiden blir tillagt for stor vekt. Det er f.eks. vanskelig å slutte seg til Borgarting lagmannsretts argumentasjon når den i den omfattende spritsaken som ble pådømt 07.01.94 i sak nr. 93-00725M, jf. pkt. 9.3.3.2, uttaler at «Endelig har retten søkt å finne en balanse mellom straff og inndragning slik at den samlede reaksjon blir adekvat». Straffen ble satt til to år fengsel, og inndragningen til kr 750.000. Dette selv om tiltalte som nevnt hadde innrømmet å ha mottatt langt større beløp. Et annet eksempel er Gulating lagmannsretts dom av 14.03.95 i sak 95-00233. Tiltalte ble her frifunnet for inndragning av vinning ved salg av mellom 330 og 530 gram heroin. Et sentralt moment var at han ble dømt til seks år og seks måneder fengsel.

Domsgrunnene etterlater også i mange saker et inntrykk av at kravet blir stemoderlig behandlet. Det er ikke uvanlig at det bare er anvendt få linjer på behandlingen av kravet. Dessuten er det ikke alltid mulig å finne fram til hvilken påstand påtalemyndigheten har nedlagt. Dette selv om dette skal fremgå av dommen, jf. strpl. § 39 første ledd nr. 1.

I tillegg kan det lett oppstå uklarhet ved den måten påstandene og domskonklusjonene normalt blir utformet: I en del saker er det beslaglagt penger og andre verdigjenstander som det er aktuelt å nedlegge påstand om gjenstandsinndragning av. Men i tillegg kan det være aktuelt å foreta ytterligere verdiinndragning, jf. pkt. 4.3. I disse tilfellene bør beløpene av hensyn til fullbyrdingen splittes opp både i påstanden og domskonklusjonen. Normalt blir ikke det gjort, og dermed kan man få slike problemer som Rt. 1995 s. 1574 illustrerer, jf. pkt. 4.4.1.1.

Dersom det bare foretas verdiinndragning, kan domskonklusjonen lyde slik: «I medhold av straffelovens § 34 jf. § 37 d inndras hos A til statskassen kr 1.000.000 - enmillion kroner -»

Foretas det utelukkende gjenstandsinndragning av et beslaglagt beløp, kan konklusjonen lyde slik: «I medhold av straffelovens § 34 jf. § 37 d inndras hos A til statskassen beslaglagt beløp med kr 750.000 - syvhundreogfemtitten kroner - med senere påløpte renter.»

Overskrider inndragningen beslaglagt beløp slik at det både er tale om gjenstands- og verdiinndragning, kan konklusjonen lyde slik: «I medhold av straffelovens § 34 jf. § 37 d inndras hos A kr 1.000.000 - enmillion kroner - hvorav kr 470.000 - firehundreogsyttitten kroner - er beslaglagt. Inndragning av beslaglagt beløp omfatter også senere påløpte renter.»

KAPITTEL 10

Fullbyrdingen av inndragningskrav**10.1 INNLEDNING**

Ved gjenstandsinndragning får staten eiendomsrett til gjenstanden allerede når dommen eller forelegget er rettskraftig. Er det tatt beslag i gjenstanden på et tidligere tidspunkt, består dermed fullbyrdingen bare i at den beholdes. I det følgende drøftes stort sett bare fullbyrding av inndragning av ikke beslaglagte gjenstander, og fullbyrding av verdiinndragning.

10.2 RETTSREGLENE OM FULLBYRDIS AV INNDRAGNINGSKRAV**10.2.1 Generelt**

Fullbyrdingen av inndragningskrav kan, som ved andre typer krav, skje ved at den inndragningsansvarlige innfrir kravet frivillig. I motsatt tilfelle må kravet fullbyrdes etter regler om tvangsfullbyrdis. I det følgende er det hovedsaklig sistnevnte situasjon som has for øyet.

Tvangsfullbyrdis av inndragningskrav skjer etter de samme reglene som gjelder generelt for tvangsfullbyrdis av krav i tvangsfullbyrdisloven, jf. lovens § 4-1 annet ledd a og c. Enkelte særregler for inndragningskrav er imidlertid gitt i straffeprosesslovens fullbyrdingskapittel.

Inndragningskrav som er fastsatt ved dom kan som hovedregel tvangsfullbyrdes først når dommen er formelt rettskraftig, jf. tvangsfullbyrdisloven § 4-12 første ledd. Formell rettskraft foreligger når dommen er vedtatt av partene eller når ankefristen utløper, jf. strpl. § 50. Når kravet har blitt rettskraftig, er hovedregelen etter strpl. § 452 første ledd at det straks skal fullbyrdes. Følger kravet av et vedtatt forelegg, kan det tvangsfullbyrdes straks etter vedtakelsen med mindre forelegget påankes innen utløpet av ankefristen, jf. tvangsfullbyrdisloven § 4-14 og strpl. § 454.

Kompetansen til å treffe vedtak om fullbyrdis av inndragningskrav er den samme som kompetansen til å treffe vedtak om fullbyrdis av andre strafferettslige reaksjoner, jf. strpl. § 455. Er inndragningskravet fastsatt i dom i forbrytelsessak, er hovedregelen at statsadvokaten har kompetansen. Politiet har likevel kompetansen i saker hvor politiet har benyttet sin særlige tiltalekompetanse etter strpl. § 67 annet ledd, annet punktum. Er inndragningskravet fastsatt i vedtatt forelegg, har politiet i alle saker kompetansen. Tilsvarende gjelder for dom i forseelsessaker.

Fullbyrdingen iverksettes av politiet, men Statens Innkrevingssentral forestår selve innkrevingen dersom kravet gjelder penger, jf. strpl. § 455 tredje og fjerde ledd og § 456. SIs ledelse hører til påtalemyndigheten under avgjørelser om inndrivning av bøter og inndragningskrav, jf. påtaleinstruksen § 30-2.

Inndragning av **gjenstander** som ikke er beslaglagt ved domsavsigelsen fullbyrdes av politiet etter strpl. § 455 annet ledd eller av namsmyndighetene etter reglene i tvangsfullbyrdisloven §§ 13-8 til 13-10. I sistnevnte tilfelle kan det i mellomtiden kreves midlertidig forføyning etter lovens § 15-1 flg. Fullbyrdingen kan bare skje dersom eieren av gjenstanden er gjort til part i saken, se dog strl. § 37 c dersom eieren ikke er kjent eller har kjent oppholdssted i riket. Det kan for øvrig være noe uklart om politiet selv kan foreta fullbyrdis av inndragning på gjenstand

som ikke er beslaglagt eller om dette må skje gjennom namsmyndighetene, se drøftelsen under pkt. 4.8.4.

Ved **verdiinndragning** får staten ved rettskrafttidspunktet et ordinært pengekrav mot den inndragningsansvarlige, som i utgangspunktet må fullbyrdes etter de ordinære reglene i tvangsfullbyrdesloven. Dette innebærer at det først må tas utlegg i et formuesgode som tilhører skyldneren, eller besluttet utleggstrekk. Inn-drivningen av slike krav foretas imidlertid som nevnt av SI. Denne etaten er etter strpl. § 456 gitt særnamsmannsmyndighet for så vidt gjelder utleggstrekk i lønns- og trygdeytelser m.v. (se nedenfor).

En evt. heftelse i siktedes gods som er tatt på et tidligere tidspunkt, verner bare mot skyldnerens frivillige disposisjoner, jf. strpl. § 219 første ledd og tvangsfullbyrdesloven § 14-11. Heftelsen gir ikke staten adgang til å kreve tvangsdekning, slik at det må tas utlegg i det formuesgodet heftelsen gjelder på vanlig måte når inndragningskravet er rettskraftig.

SI kan, hensett til beløpets størrelse og den inndragningsansvarliges økonomiske evne, bestemme at kravet skal nedbetales i avdrag, jf. strpl. § 456 annet ledd og påtaleinstruksen § 30-4 første ledd. Etter § 456 tredje ledd har SI adgang til å beslutte utleggstrekk i den inndragningsansvarliges lønns- og trygdeytelser m.v. etter reglene i dekningsloven § 2-7. Det kan gis hel eller delvis utsettelse med innkrevingen dersom skyldnerens oppfyllelse av sin underholdsplikt medfører at kravet ikke kan inndrives ved utleggstrekk og kravet ikke kan inndrives på annen måte. I andre tilfelle kan det gis utsettelse med betaling av kravet når særlige grunner tilsier det, jf. påtaleinstruksen § 30-5 tredje ledd.

Får SI ikke dekket kravet skal den fremme utleggsbegjæring for namsmyndighetene, med mindre tvangsfullbyrding på bakgrunn av opplysninger om skyldneren finnes formålsløst, jf. strpl. § 456 fjerde ledd og påtaleinstruksen § 30-5 fjerde ledd.

Namsmyndighetenes tvangsfullbyrding av inndragningskrav skjer etter tvangsfullbyrdeslovens regler, på samme måte som tvangsfullbyrdingen av andre typer krav. Utlegg kan etter tvangsfullbyrdesloven § 7-1 tas i ethvert formuesgode som tilhører saksøkte. Utlegg kan likevel ikke tas i slike formuesgoder som er nevnt i dekningslovens regler om unntak fra beslags- eller utleggsretten. Dette gjelder bl.a. visse personlige eiendeler, jf. § 2-3, og penger m.v. som er nødvendige til underhold av skyldneren eller hans husstand, jf. § 2-5. Dersom skyldnerens adferd gir grunn til å frykte for at tvangsfullbyrdingen vil bli forspilt eller vesentlig vanskeliggjort, kan namsretten beslutte arrest i skyldnerens formuesgoder etter tvangsfullbyrdesloven §§ 14-1 flg. Som det fremgår under pkt. 4.8.4, er det mulig at det også er adgang til å beslutte heftelse i domfeltes gods etter strpl. § 217.

10.2.2 Særlig om internasjonalt samarbeid ved fullbyrdingen

Økt internasjonalt samkvem øker behovet for internasjonalt samarbeid i strafferettspleien, også om fullbyrdingen av inndragningskrav. Dette gjelder først og fremst i tilfeller hvor kravet følger av en dom som er avsagt i en annen stat enn i den staten hvor det er aktuelt å fullbyrde det.

Innen Norden er slike tilfeller regulert i lov 15. november 1963 om fullbyrding av nordiske dommer på straff m.v. Etter lovens § 1 tredje ledd kan inndragningskrav som er fastsatt i Danmark, Finland, Island eller Sverige etter begjæring fullbyrdes i Norge. På samme måte kan etter § 2 inndragningskrav fastsatt i Norge søkes fullbyrdes i disse statene, som har tilsvarende bestemmelser i sin lovgivning. Vedtak om fullbyrding i Norge treffes av Justisdepartementet etter begjæring fra rette myndighet i staten som har fastsatt inndragningskravet, dersom departementet finner at begjæringen fyller lovens krav og at den bør etterkommes, jf. § 17. Den som ram-

mes av avgjørelsen kan begjære spørsmålet om begjæringen fyller lovens krav brakt inn for retten, jf. § 19. Også begjæring til de andre statene om fullbyrding av krav fastsatt i Norge fremsettes av Justisdepartementet, jf. § 23. Det er etter § 24 adgang til å delegere kompetansen til å fremme begjæringer og treffe fullbyrdingsvedtak til påtalemyndigheten, og for så vidt gjelder bøter og inndragning også til SI.

Utenfor Norden er Norge part i den europeiske konvensjonen om internasjonal gyldighet av straffedommer 28. mai 1970, som bl.a. har regler om fullbyrding av inndragningskrav fastsatt i andre traktatstater. Konvensjonen er gitt anvendelse i norsk intern rett ved lov 20. juli 1991 nr. 67 om overføring av domfelte. Svært få stater er imidlertid parter i konvensjonen, slik at den har begrenset praktisk betydning.

Derimot har FN-konvensjonen om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer fra 1988, og Europarådets konvensjon om hvitvasking, ransaking, beslag og inndragning av økonomisk utbytte fra straffbare handlinger fra 1990, stor interesse. Sistnevnte konvensjon er utarbeidet etter mønster av FN-konvensjonen, men er ikke begrenset til en bestemt type lovbrudd.

FN-konvensjonen er ratifisert av mer enn 120 stater over hele verden, herunder de langt fleste EU-landene. Europarådskonvensjonen er ratifisert av Bulgaria, Finland, Italia, Nederland, Sveits og Storbritannia. Norge har ratifisert begge konvensjonene. FN-konvensjonen gir dermed adgang til internasjonalt samarbeid ved fullbyrding av inndragningskrav mellom Norge og de fleste stater i verden, men bare i narkotikasaker. Europarådskonvensjonen åpner for slikt samarbeid i forhold til en mindre, men viktig gruppe stater, og gjelder alle typer straffesaker. Nedenfor gis en kortfattet oversikt over sentrale bestemmelser i konvensjonene (begge konvensjonene i norsk oversettelse er inntatt som vedlegg til ØKOKRIMs skriftserie nr. 10).

FN-konvensjonen pålegger i art. 5 (4) (a) statene å iverksette rettsavgjørelser om inndragning som er avsagt i anmodende stat og som gjelder utbytte fra narkotikalovbrudd som befinner seg på anmodede stats territorium. Dersom det er nødvendig med en egen rettslig beslutning om inndragning i den anmodede stat, plikter den å legge anmodningen frem for vedkommende myndigheter som kan treffe beslutningen, og deretter iverksette den. Reglene gjelder både gjenstands- og verdiinndragning. Etter mottak av anmodningen, plikter anmodede stat etter art. 5 (4) (b) dessuten å treffe tiltak for å identifisere, oppspore og sperre eller beslaglegge utbytte med sikte på inndragning, dersom det anmodes om dette.

Konvensjonens art. 5 (4) (d) har regler om innholdet i anmodninger. De skal bl.a. opplyse om gjenstanden for og arten av den rettergangen anmodningen gjelder, om mulig om de berørte personer og for hvilket formål det anmodes om tiltak. Anmodninger om å iverksette rettsavgjørelser avsagt i anmodende stat skal vedlegges kopi av rettsavgjørelsen og gi evt. ytterligere opplysninger om de faktiske forhold i saken. Anmodninger om at vedkommende myndigheter i anmodede stat skal treffe beslutning om inndragning som deretter skal iverksettes, må angi de faktiske forhold anmodende stat påberoper seg i så stor utstrekning at beslutningen kan treffes, og ha en beskrivelse av de formuesgodene som skal inndras. Anmodninger om å identifisere, oppspore og sperre eller beslaglegge utbytte med sikte på inndragning må angi de faktiske forhold som påberopes, og de tiltak det bes om. Anmodninger skal som hovedregel skje skriftlig, art. 7 (9).

Europarådskonvensjonen pålegger i art. 13 statene å iverksette rettsavgjørelser avsagt i anmodende stat om gjenstands- eller verdiinndragning av utbytte som befinner seg på anmodede stats territorium. Likeledes plikter anmodede stat å legge anmodningen frem for vedkommende myndigheter som evt. må treffe beslutning om inndragning, og deretter iverksette beslutningen. Staten som mottar anmodningen er etter art. 14 (2) bundet av de fakta den anmodende staten legger til grunn i

rettsavgjørelsen. Etter mottak av anmodningen, plikter anmodede stat etter art. 11 (2) å treffe nødvendig midlertidig forføyning med sikte på inndragning som f.eks. beslag, dersom det anmodes om dette.

Konvensjonens art. 27 har regler om anmodningenes innhold. De må bl.a. angi hva strafforfølgningen gjelder (herunder tid, sted og andre omstendigheter ved den straffbare handlingen), og i den grad det er mulig gi opplysninger om de berørte personer og de formuesgodene anmodningen gjelder. Videre må anmodningen inneholde en bekreftet kopi av beslutningen om inndragning som er truffet i den anmodende stat, og en bekreftelse om at beslutningen kan iverksettes og ikke er underlagt ordinære rettsmidler. Anmodninger om bistand skal etter art. 25 (1) skje skriftlig, men f.eks. telefax kan benyttes.

Etter begge konvensjonene er utgangspunktet at de inndratte verdiene tilkommer staten som har inndratt dem i henhold til denne statens interne rett, jf. FN-konvensjonens art. 5 (5) (a) og Europarådskonvensjonens art. 15. Men etter FN-konvensjonens art. 5 (5) (b) kan konvensjonspartene vurdere å inngå avtaler om å dele utbyttet (såkalt «asset sharing»). I Europarådskonvensjonens art. 15 heter det at konvensjonspartene kan bli enige om en annen løsning enn at hele utbyttet skal tilfalle den anmodede staten. Avtaler om deling av inndratte verdier mellom anmodende og anmodede stat er vel kjent fra større internasjonale narkotikasaker, særlig når USA har spilt en sentral rolle. I USA har «asset sharing» lenge vært praktisert når flere politistyrker (f.eks. fra forskjellige delstater) har vært involvert.

Mens konvensjonene forplikter Norge folkerettslig i forhold til andre stater, følger de internrettslige regler om internasjonal rettshjelp i Norge av norsk lov. Etter forskrift 1. februar 1995 nr. 90 gjelder lov om overføring av domfelte også i forholdet mellom Norge og traktatpartene i de to konvensjonene for så vidt gjelder avgjørelser om inndragning som omfattes av konvensjonene.

Etter denne loven kan norske avgjørelser om strafferettslige reaksjoner fullbyrdes i utlandet, og utenlandske avgjørelser om slike reaksjoner kan fullbyrdes i Norge, jf. § 1. Andre staters avgjørelser om inndragning som omfattes av FN-konvensjonen eller Europarådskonvensjonen kan fullbyrdes i Norge etter reglene i disse konvensjonene, jf. lovens § 9 sammenholdt med forskriften nevnt ovenfor. Loven krever imidlertid en særskilt avgjørelse av spørsmålet om fullbyrding skal skje eller ikke. Denne avgjørelsen treffes ved dom, men det kan utferdiges forelegg når den utenlandske rettsavgjørelsen bare gjelder bot eller inndragning, jf. lovens §§ 9 og 10 og forskriften.

Kravet om at det må avsies dom i Norge før fullbyrdingen kan skje, innebærer at fremgangsmåten etter denne loven er mer omstendelig enn etter lov om fullbyrding av nordiske dommer på straff m.v.

10.3 AKTØRENE VED FULLBYRDINGEN AV INNDRAGNINGSKRAV

10.3.1 Politi og påtalemyndighetens rolle

Når et inndragningskrav er rettskraftig, beslutter kompetent påtalemyndighet fullbyrding. Det foreligger ikke sentrale skriftlige retningslinjer for den nærmere fremgangsmåten ved fullbyrdingen, og utvalget antar at denne varierer noe mellom politidistriktene. I enkelte politidistrikter gjelder særskilte instruksjoner for saksbehandlingen på dette området.

Gjelder det **verdiinndragning**, utfylles blanketten «Melding om dom og påtaleunntatelse til Statens innkrevingssentral» (GP-5199) av vedkommende politidistrikt, og oversendes SI for iverksettelse av fullbyrding. Blanketten har bl.a. rubrikker for opplysninger om den inndragningsansvarliges personalia, hans inntekt og formue, statistikkgruppen for det aktuelle lovbruddet, straffereaksjoner og inndrag-

ningsbeløp. Blanketten har ingen rubrikk for inndragningshjemmelen eller opplysninger om det gjelder gjenstands- eller verdiinndragning. Det er vanlig praksis at en kopi av domsslutningen eller forelegget vedlegges blanketten, og i enkelte tilfeller vedlegges også kopi av domspremissene som gjelder inndragningen.

I en del tilfeller er det under etterforskingen tatt heftelse i siktedes gods for å sikre fullbyrdingen av inndragningskravet. Blanketten har ikke egne rubrikker for sikring av kravet, og utvalget har fått opplyst fra SI at politidistriktenes praksis mht. å påføre slike opplysninger varierer. Iallfall en del politidistrikter gir slike opplysninger på blanketten. Men utvalget har fått opplyst at det finnes eksempler på heftelser som SI først får kjennskap til etter senere å ha tatt telefonkontakt med politidistriktet om saken, eller ved å studere dommen eller andre dokumenter. Bl.a. ble SI kjent med at det var tatt heftelse i verdier på ca. kr 250.000 i en svært omfattende spritsak først etter å ha fått oversendt og gjennomgått mappen med straffesaksdokumentene.

Dersom det er tatt heftelse for å sikre inndragningskravet, skal SI forestå utlegg og realisasjon av de beheftede formuesgodene, jf. strpl. § 455 tredje ledd. Det kan synes som at enkelte politikammere likevel selv foreslår realiseringen og deretter overfører pengene til SI.

Gjenstandsinndragning av penger er først og fremst praktisk i saker hvor det under etterforskingen er tatt beslag i det aktuelle pengebeløpet. Selv om fullbyrdingen i slike tilfeller strengt tatt ikke dreier seg om «pengekrav» og dermed ikke skal foretas av SI etter strpl. § 456 første ledd, skjer den i praksis ved at den nevnte blanketten utfylles og sendes SI, og at det beslaglagte beløpet overføres dit.

SI forestår ikke fullbyrdingen av **gjenstandsinndragning av annet enn penger**. Slike krav må politiet fullbyrde etter strpl. § 455 andre ledd eller begjære tvangsfullbyrdet av namsmyndighetene etter reglene i tvangsfullbyrdesloven, se nærmere under pkt. 4.8.4. Blanketten «Melding om dom og påtaleunntatelse til Statens innkrevingssentral» utfylles og sendes likevel fra enkelte politidistrikter til SI.

10.3.2 Statens Innkrevingssentralens rolle

SI forestår selve innkrevingen av inndragningskrav som er pengekrav, jf. strpl. § 455 tredje og fjerde ledd og § 456. Også gjenstandsinndragning av penger skjer gjennom SI (jf. ovenfor). SIs ledelse hører til påtalemyndigheten under avgjørelser om inndrivning av bøter og inndragningskrav, jf. påtaleinstruksen § 30-2. SI har også som oppgave å inndrive en rekke andre typer pengekrav, bl.a. krav på bøter, erstatninger og saksomkostninger. Fullbyrdingen av kravene kan skje gjennom frivillig betaling av hele kravet eller som avdragsordning. Videre kan fullbyrdingen skje som tvangsfullbyrding.

Som nevnt har ikke blanketten «Melding om dom og påtaleunntatelse til Statens innkrevingssentral» rubrikker for inndragningshjemmelen eller opplysninger om det dreier seg om gjenstands- eller verdiinndragning. Dersom dette ikke fremgår av opplysningene som er gitt ellers på blanketten, og heller ikke av den vedlagte domsslutningen, er SI henvist til å lese domsgrunnene eller ta kontakt med politidistriktet for å få avklart disse spørsmålene.

Dersom kravet gjelder gjenstandsinndragning av penger det er tatt beslag i, stilles utsendelsen av betalingsanmodning i bero og pengene overføres fra politidistriktet til SI. I saker om verdiinndragning hvor det foreligger heftelse, avtaler som nevnt SI med politidistriktet hvilken etat som skal forestå utlegg og realisering av de beheftede formuesgodene. I begge tilfellene mottar SI pengene etter realisasjonen.

SI antar at det er foretatt beslag eller heftelse i nesten en tredel av alle innkomne inndragningskrav etter strl. § 34, men bare i enkelte av disse tilfellene tilsvarer ver-

diene av beslagene eller heftelsene hele inndragningskravet. SI anslår videre at av antall sikrede krav, består ca 98 % i beslag - bare ca 2 % av kravene er sikret ved heftelse.

Ved verdiinndragningskrav som ikke i sin helhet er sikret med heftelse sendes, straks etter at inndragningskravet er registrert i SI, en betalingsanmodning til skyldneren, med angivelse av kravet og betalingsordningen, samt en betalingsfrist som normalt ikke bør overstige en måned, jf. påtaleinstruksen § 30-3 annet ledd. Det opplyses også om adgangen til tvangsfullbyrding dersom betaling uteblir, og om rente- og gebyrbelastning ved for sen betaling. Dette skjer i praksis automatisk via SIs datasystem, og betalingsfristen settes til 21 dager. Som nevnt kan det bestemmes at kravet skal betales avdragsvis. Betales ikke kravet ved forfall, sendes et nytt innbetalingskrav hvis dette er formålstjenlig. I praksis sendes dette kravet 14 dager etter utløpet av den første betalingsfristen, også dette med 21 dagers frist.

SI har opplyst at anslagsvis 31 % av den totale massen av inndragningskrav gjøres opp ved frivillig innbetaling (pr. 21. november 1995).

Betales ikke kravet frivillig, kommer en over i tvangsinnfordringsfasen. SI kan søke beløpet innkrevet ved utleggstrekk i lønns- eller trygdeytelser m.v. (se ovenfor). Opplysninger om arbeidsgiver eller trygdekontor innhentes elektronisk fra Arbeidsgiver- og Arbeidstakerregisteret og Rikstrygdeverkets sentrale trygderegister. Deretter produseres automatisk pålegg til disse om å foreta månedlige trekk i lønns- eller trygdeytelser til skyldneren. Dersom skyldneren ikke mottar ytelser fra kjent arbeidsgiver eller trygdekontor, legges kravene til elektronisk overvåking, slik at det kan bli sendt pålegg om utleggstrekk dersom arbeidsgiver eller trygdekontor senere blir registrert.

SI har opplyst at tvangsfullbyrding ved utleggstrekk i lønns- og trygdeytelser fører til full dekning i anslagsvis 12 % av den totale kravsmassen.

Skjer betaling heller ikke etter dette, undergis kravet manuell behandling. SI har begrensede muligheter til å kartlegge skyldnerens formue og inntekter utover opplysninger om lønns- og trygdeinntekter (ovenfor) og opplysninger fra ligningsmyndighetene, Løsøreregisteret, registre over faste eiendommer og andre offentlige registre. Mulighetene til å oppspore formuesgoder som er skjult ved proformatransaksjoner, stråmenn m.v. er derfor begrensede. I et relativt lite antall tilfeller fremmer SI utleggsbegjæring for namsmyndighetene. Slike begjæringer fremmes som regel ikke uten at SI kan angi mulige realiserbare formuesgjenstander. Slike angivelser vedlegges begjæringene. Det kan gå en del tid fra begjæring fremmes til utlegget realiseres, og i mellomtiden kan saksøkte i en del tilfeller lykkes i å gjemme bort deler av de aktuelle formuesgodene.

Ca. 70 % av alle inndragningskrav SI mottar må tvangsinnføres ved lønns- eller trygdetrekk eller via namsmyndighetene. Tallet ser ut til å være meget stabilt over tid. Vanlige objekter for utlegg er løsøre, fast eiendom, bankkonti og verdipapirer. Løsøre er i mange tilfeller dårlig egnet som objekter for tvangsfullbyrding, fordi det kan være pantsatt, og i mange tilfeller overbeheftet. I en del tilfeller tvangsfullbyrdes inndragningskrav ved utlegg i verdier det er tatt straffeprosessuelt beslag i, eller ved at det stilles bankgarantier.

10.3.3 Namsmyndighetenes rolle

Får SI ikke dekket inn inndragningskravet, kan den sende begjæring om utlegg til namsmyndighetene, jf. strpl. § 456 første ledd og påtaleinstruksen § 30-5 fjerde ledd. I inndragningssaker mottar mao. de ordinære namsmyndighetene i praksis bare utleggsbegjæringer dersom SIs fullmakter ikke strekker til. Dette innebærer

antakelig at inndragningskrav generelt er noe tyngre for namsmyndighetene å inn-drive enn andre typer krav.

Tvangsfullbyrdingen skjer ved at det begjæres utlegg, som etter tvangsfullbyr-delsesloven § 7-1 kan tas i ethvert formuesgode som tilhører saksøkte (bortsett fra formuesgoder som er beslags- eller utleggsfrie etter dekningsloven §§ 2-1 flg., jf. pkt. 10.2). Etter at namsmannen har mottatt begjæringen gir han melding til sak-søkte om den, og oppfordrer ham til å uttale seg innen to uker om forhold av betyd-ning for om utlegg skal tas, jf. § 7-6. Først etter at saksøkte har uttalt seg eller fristen er utløpt beslutter namsmannen å holde utleggsforretning, jf. § 7-7. Dersom skyld-nerens adferd gir grunn til å frykte for at tvangsfullbyrdingen vil bli forspilt eller vesentlig vanskeliggjort, kan imidlertid namsretten beslutte arrest i skyldnerens for-muesgoder etter tvangsfullbyrdelesloven §§ 14-1 flg.

SI har opplyst at av samlet antall oppgjorte inndragningskrav, er bare ca. 6 pro-mille fullt oppgjort ved utlegg gjennom namsmyndighetene. Dette indikerer at de formuesgodene som blir gjenstand for utlegg i svært få tilfeller tilsvarer inndrag-ningskravet i verdi.

Gjenstandsinnndragning av annet enn penger (hvor gjenstanden ikke allerede er beslaglagt) kan fullbyrdes av politiet etter strpl. § 455 annet ledd eller ved at poli-tiet begjærer namsmannen om å foreta tvangsfullbyrding etter tvangsfullbyrdeles-loven §§ 13-1 flg., se nærmere under pkt. 4.8.4. Også ved slik tvangsfullbyrding skal namsmannen varsle saksøkte og gi ham to ukers frist til å uttale seg, jf. § 13-6, men dersom fullbyrdingen ellers vil bli vesentlig vanskeliggjort kan namsretten beslutte midlertidig forføyning etter tvangsfullbyrdelesloven §§ 15-1 flg.

10.4 FORHOLDET MELLOM RETTSKRAFTIGE INNDRAGNINGS-KRAV OG INNFORDREDE BELØP

Summen av alle inndragningskrav innkommet SI pr. 9. november 1995 utgjorde ca. 153,4 millioner kr (se under pkt. 6.2). SIs totale utestående i inndragningskrav pr. 30. oktober samme år var på 65,7 millioner kr.

Av summen av de innkomne kravene knyttet over 107 millioner kr seg til enkeltkrav på over kr 100.000. De fleste skyldnerne for disse kravene er selvstendig næringsdrivende. SIs muligheter til å kartlegge slike skyldneres formuesforhold er begrenset, iallfall dersom formuesgoder skjules gjennom proformaforhold, uten-landstransaksjoner m.v. (se under pkt. 10.3). SI kan i disse sakene heller ikke foreta inndrivning ved utleggstrekk i lønnsytelser m.v., men er henvist til å fremme utleggsbegjæring for namsmyndighetene. I denne gruppen saker finner en straffan-svarlige for profittmotivert kriminalitet i form av bl.a. smugling og salg av narkotika og alkohol, som har gitt omfattende utbytte. SIs tvangsfullbyrding av inndragnings-krav er mao. ineffektiv overfor nettopp denne gruppen kriminelle, noe som må sies å være svært utilfredsstillende.

Det har vært fremholdt at de ordinære namsmyndighetene i en del tilfeller utgjør et svakt punkt i inndrivelsen av inndragningskrav, bl.a. ved at verdifull tid tapes i forhold til om SI kunne foretatt utlegg, slik at utleggsobjekter unndras eller forbrukes før utlegget gjennomføres. Uten at utvalget har hatt nødvendig faktames-sig grunnlag for å ta standpunkt, antas at dette iallfall i noen grad er korrekt. I så fall har inndrivelsesapparatet en svakhet overfor personer som ikke mottar lønns- eller trygdeytelser m.v., som antakelig er en viktig kategori ansvarlige for omfattende inndragningskrav knyttet til profittmotivert kriminalitet.

Det bør i denne sammenheng nevnes at inndragningskrav i dag i en del saker synes å være begrenset til en del av vinningen ved lovbruddet. Utvalget mener at forskjellige tiltak, særlig innen politiet, vil kunne føre til en skjerpet inndragnings-

praksis (se pkt. 7.5). Det er grunn til å tro at de problemene som er påpekt ovenfor vil få et større omfang enn i dag dersom en oppnår en slik skjerpelse av inndragningspraksisen. En skjerpet praksis vil antakelig bl.a. innebære at det idømmes omfattende inndragningskrav også i saker hvor politiet ikke har lyktes i å finne tiltaltes formuesgoder under etterforskingen med tanke på sikring av kravet. Dette kan medføre at SI i større grad enn i dag må følge med i domfeltes formuesutvikling over tid med sikte på å fullbyrde kravet i evt formuesgoder som dukker opp. Dette innebærer en stor utfordring for SI.

Oppsummert kan det sies at når inndragningskravene er pådømt og oversendes SI for fullbyrding, kan det i mange saker være for sent å finne frem til formuesgoder på domfeltes hånd som kravene kan tvangsfullbyrdes i. Derfor er det helt nødvendig at politiet sikrer kravene i så stor utstrekning som mulig i etterforskningsfasen, slik utvalget foreslår under pkt. 7.5.

10.5 UTVALGETS FORSLAG TIL TILTAK

Fordi fullbyrdingsmåtene er forskjellige for gjenstands- og verdiinndragning, er det viktig **at det fremgår klart hvilket alternativ det dreier seg om**. Som nevnt under pkt. 9.4 finnes det underrettspraksis hvor det ikke er mulig å se av domskonklusjonen hva som er gjenstands- og hva som er verdiinndragning. Domstolene må derfor sørge for at dette alltid kommer klart frem. Se om utformingen av domskonklusjoner under pkt. 9.4.

Utvalget mener det bør utarbeides sentrale **retningslinjer for saksbehandlingen i politidistriktene ved oversendelse av inndragningskrav til SI**. I disse bør det bl.a. angis at det skal opplyses hvorvidt det er gjenstands- eller verdiinndragning som er pådømt og videre, for det tilfelle at kravet ikke er fullgodt sikret ved beslag eller heftelse, at alle relevante opplysninger om den inndragningsansvarliges formuesforhold som foreligger skal oversendes SI vedlagt eventuell dokumentasjon. Blanketten GP-5199 om melding til SI, nevnt ovenfor under pkt. 10.3, bør omarbeides overensstemmende med disse retningslinjene.

Fullbyrdingen av et idømt inndragningskrav vil ofte kunne stå og falle med hvilke **informasjoner om siktedes formuesforhold** som er **innhentet på etterforskningsstadiet** og i hvilken grad det har vært mulig å sikre kravet i dette stadiet. Påtalemyndigheten (statsadvokatene og den påtaleansvarlige i politidistriktet) bør overvåke at etterforskingen dekker disse forholdene. Videre bør Riksadvokaten utferdige et sentralt direktiv om etterforskingens omfang mht. oppsporing av verdier.

Utvalget mener det kan være behov for å **utvide mulighetene til å skaffe oversikt over inndragningsansvarliges formue** i saker hvor inndragningskravet ikke er sikret ved beslag eller heftelse, slik at fullbyrdingen kan bli mer effektiv. Dette gjelder særlig i saker hvor SI i dag har liten eller ingen tilgang til opplysninger. Utvalget kommer tilbake til disse spørsmålene under pkt. 14.6.

I saker hvor det idømmes verdiinndragning og domfelte ikke har noen kjent formue, kan det være vanskelig eller umulig både for SI og namsmyndighetene å finne frem til formuesgjenstander kravet kan tvangsfullbyrdes i, til tross for mistanke om at domfelte har en skjult formue. I slike tilfeller ser utvalget det som viktig at politiet har **adgang til å foreta ytterligere etterforskning med sikte på å oppspore formuen**, fordi politiets ressurser kan være bedre egnet til å foreta slike undersøkelser enn de andre etatenes ressurser. Det kan synes noe uklart om strpl. § 226 gir adgang til å foreta slik etterforskning etter at inndragningskravet er pådømt, og det er tvilsomt om det er adgang til å bruke de straffeprosessuelle tvangsmidlene beslag og heftelse under slik etterforskning (se om adgangen til beslag og heftelse etter pådømmelsen under pkt. 4.8.4). Spørsmålet om lovendringer for å styrke politiets adgang

til å foreta etterforskning etter pådømmelsen av inndragningskravet med sikte på å oppspore skjulte formuer drøftes under pkt. 14.6.2.

KAPITTEL 11

Oppsummering - iverksetting av praktiske tiltak

Utvalget har - i kapitlene 7-10 - fremsatt en rekke forslag til tiltak for å fremme bruken av inndragningsreglene med den målsetting å gjøre inndragning av vinning fra straffbare handlinger til et sterkere kriminalpolitisk virkemiddel. Forslagene kan oppsummeres slik:

1. **Kompetanseheving:** Styrking av utdanningen. Gjennomføring av regionale kurs for etterforskere og politijurister om inndragningsspørsmål. Utvikling av egnet skriftlig læremateriale. Spesialisering av enkelte etterforskere og politijurister i politidistriktene. Tilførsel av revisorkompetanse til politidistriktene.
2. **Motivering, synliggjøring og bevisstgjøring** mht. inndragning som kriminalpolitisk virkemiddel, bl.a. ved direktiver fra Riksadvokaten og resultatmåling gjennom Justisdepartementets etatstyring. Økt vekt på inndragning i etterforskingens første fase, herunder sikring av mulige inndragningskrav. Likeledes økt vektlegging ved bevisføring og prosedyre.
3. Etablering av en **brukerstøtte** for den praktiske håndteringen av saker hvor inndragning er aktuelt. Brukerstøtten bør fungere raskt og ubyråkratisk, og foreslås lagt til ØKOKRIM.
4. **Praktisk tilrettelegging:** Utarbeidelse av sentrale retningslinjer for oppbevaring og behandling av beslaglagte gjenstander. Utarbeidelse av sentrale retningslinjer for saksbehandlingen i politidistriktene ved oversendelse av inndragningskrav til Statens Innkrevingssentral. Adgang til å dekke inn politidistriktenes nødvendige utgifter til oppbevaring og realisasjon av beslaglagte gjenstander gjennom salgssummen. Unntak fra gebyrkrav fra offentlige registre når registeropplysningene innhentes til bruk under etterforsking.
5. Det må **fremgå klart av påstand og dom** om det påstås og idømmes gjenstands- eller verdiinndragning, fordi fullbyrdingsreglene er ulike. Der det idømmes både gjenstands- og verdiinndragning, må omfanget av hver av dem klart fremgå.

Disse forslagene må ses som et samlet praktisk program, der det enkelte tiltak forsterkes av de andre tiltakene. Det er avgjørende at tiltakene også gjennomføres som et samlet hele. Derfor bør de gis en organisasjonsmessig forankring som sikrer at de planmessig settes ut i livet.

Mange av tiltakene gjelder kompetanseoppbygging og bistand, i det vesentlige til politiet, men også til påtalemyndigheten. Dette gjelder særlig forslagene til etterutdanning ved Politihøgskolen og gjennomføring av regionale kurs for politi og påtalemyndighet, utarbeidelse av skriftlig læremateriale, konkret bistand i etterforskingen og brukerstøtte.

Disse oppgavene bør ivaretas av ØKOKRIM, som har som oppgave å være et kompetansesenter og bistandsorgan innen sitt saklige ansvarsområde. Det er naturlig å la ØKOKRIMs ansvarsområde omfatte spørsmål knyttet til etterforsking av vinningen og inndragningskravets iretteføring. ØKOKRIM har allerede opprettet et team spesialisert på etterforsking i hvitvaskingssaker og etterforsking med sikte på inndragning. Videre har enheten erfaring med å iverksette kompetansehevede tiltak på særlige innsatsområder.

Flere av forslagene hører naturlig under andre myndigheter. De mest sentrale er Justisdepartementet som har ansvaret for Politihøgskolen, etatstyringen innen politiet og dessuten det overordnede ansvar for politiets gjøremål. Videre står Finans-

departementet sentralt når det gjelder bruk av skatterevisorer fra fylkesskattekontorene i politidistriktene. De to departementene vil også være avgjørende for politiets samarbeid med Skattedirektoratet og Toll- og avgiftsdirektoratet med underliggende etater. Riksadvokaten har ansvar for påtalemessige prioriteringer og for deres gjennomføring.

For å få en tilstrekkelig forankring for gjennomføringen av hele programmet foreslår utvalget at det etableres en **koordinerings- eller styringsgruppe** med representanter fra Riksadvokaten, ØKOKRIM, Justisdepartementet og Finansdepartementet. Målsettingen bør være at de tiltakene som besluttet iverksatt, gjennomføres i løpet av en toårs-periode, og at man i løpet av denne perioden skal kunne tallfeste en betydelig økning i bruken av inndragningsinstituttet. Det er viktig at gruppen er sammensatt på et nivå som sikrer gjennomføringen av de beslutningene den treffer.

Etter utvalgets mening bør koordinerings- eller styringsgruppen kunne opprettes innen meget kort tid og gis i oppgave å vurdere nærmere utformingen og gjennomføringen av utvalgets forslag. Samtidig bør ØKOKRIM tilføres de nødvendige ressurser for å påbegynne gjennomføringen av den kompetanseoppbyggingen og bistandsytningen som er foreslått lagt til enheten. Det bør tilligge koordinerings- eller styringsgruppen å vurdere gjennomføringen av også disse tiltakene. Slik vil den få et samordnende ansvar for hele utformingen av programmet i toårs-perioden.

Del II
Utvalgets forslag til lovendringer

KAPITTEL 12

Enkelte andre lands rettsregler om inndragning av vinning**12.1 DANMARK**

De danske bestemmelsene om inndragning er, som de norske, i det vesentlige et resultat av nordisk samarbeid. Den nordiske strafferettskomité avga 20. mai 1963 en betenkning hvor lovbestemmelsene om inndragning i de nordiske land ble gjennomgått, og hvor det ble trukket opp retningslinjer for en mer ensartet lovgivning (betenkningen er vedlagt Straffelovrådets innstilling om inndragning på grunn av straffbare handlinger 11. mars 1970). Revisjonsarbeidet i Danmark pågikk samtidig, og bestemmelsene fikk sin nåværende ordlyd ved lovendring 4. juli 1965 (enkelte mindre endringer er foretatt senere). De danske bestemmelsene om inndragning er langt på vei identiske med de norske.

Den danske straffeloven har bestemmelser om inndragning («konfiskation») i §§ 75 til 77 a. Bestemmelsene gjelder også ved overtredelser av straffebud i spesiallovgivningen, jf. § 2. Inndragning anses i dansk rett på samme måte som i norsk rett som en strafferettslig reaksjon, men ikke som straff.

Lovens § 75 første ledd angir de alminnelige vilkårene for inndragning av vinning. Bestemmelsen lyder: «Udbyttet ved en strafbar handling eller et hertil svarende beløb kan helt eller delvis konfiskeres. Savnes der fornødent grundlag for at fastslå beløbets størrelse, kan der konfiskeres et beløb, som skønnes at svare til det indvundne udbytte.»

Adgangen til å beslutte inndragning av hele eller en del av vinningen er fakultativ, men i rettspraksis inndras som hovedregel hele vinningen. Inndragningen kan skje både som gjenstands- og verdiinndragning. Det oppstilles også en bevislettelserregel mht. vinningens omfang. Det er lagt til grunn i rettspraksis at inndragning kan skje også når gjerningspersonen ikke kan straffes pga. alder eller spesielle psykiske forhold.

Inndragningskravet må etter § 76 første ledd rettes mot «den, hvem udbyttet er tilfalt umiddelbart ved den straffbare handling». Har vedkommende etter den straffbare handlingen foretatt disposisjoner over utbyttet, kan imidlertid «det overdragne eller dets verdi konfiskeres hos erververen, såfremt denne var bekendt med det overdragnes forbindelse med den straffbare handling eller har udvist grov uagtsomhed i denne henseende, eller hvis overdragelsen er sket som gave», jf. § 76 fjerde ledd.

I «Handlingsplan om organiseret kriminalitet og rockerkriminalitet», utarbeidet av en arbeidsgruppe under det danske justisdepartementet i mars 1995, foreslås det bl.a. at det overveies å innføre bestemmelser i den danske straffeloven om omvendt bevisbyrde ved inndragning av utbytte i saker om grov narkotikakriminalitet og grov vinningskriminalitet, etter mønster fra bestemmelsene som ble innført i Storbritannia i 1986. Disse går ut på at det påhviler den som dømmes for visse typer lovbrudd å bevise at de økonomiske verdiene han besitter ikke er utbytte fra den samme typen lovbrudd. Kan domfelte ikke bevise dette, kan verdiene inndras. Det danske justisdepartementet har foreløpig ikke tatt stilling til forslaget.

12.2 SVERIGE

Det nordiske lovsamarbeidet (se ovenfor) ligger også til grunn for de svenske lovbestemmelsene om inndragning, slik at også disse på mange punkter tilsvarer de norske bestemmelsene. De svenske bestemmelsene skiller seg imidlertid ut på noen viktige punkter.

Den svenske straffeloven (Brottsbalken) har bestemmelser om inndragning («förverkande») i kap. 36, se §§ 1 til 5 og §§ 14 til 17. Inndragningshjemlene gjelder ikke ved overtredelser av straffebud utenfor brottsbalken, slik at ved overtredelser av spesiallovgivningen må inndragning foretas med hjemmel i inndragningsregler i den aktuelle særloven. Det finnes en rekke inndragningshjemler spredt rundt i spesiallovgivningen. Heller ikke i svensk rett anses inndragning som straff, men som «särskild rättsverkan av brott», jf. *"Innledning"* i kap 1 § 3.

Den sentrale bestemmelsen om inndragning av vinning er gitt i kap. 36 § 1 første ledd første pkt., som lyder: «Utbyte av brott enligt denna balk skall förklaras förverkat, om det inte är uppenbart oskäligt». I andre ledd gis direktiver for avgjørelsen av om inndragning er åpenbart urimelig: «Vid bedömningen av om det är uppenbart oskäligt att förklara utbyte förverkad enligt första stycket skall bland andra omständigheter beaktas om det finns anledning att anta att skadeståndsskyldighet i anledning av brottet kommer att åläggas eller annars bli fullgjord».

Bestemmelsens hovedregel er, til forskjell fra de norske og danske bestemmelsene, at inndragning skal foretas. Den reelle forskjellen er imidlertid liten, fordi det i norsk (og dansk) høyesterettspraksis som hovedregel foretas inndragning av vinning som er avdekket (se under pkt. 9.2), og den svenske bestemmelsen gjør unntak fra hovedregelen når inndragning ville være åpenbart urimelig. I praksis fører unntaksregelen svært sjelden til full frifinnelse etter inndragningspåstanden, men regelen gir også adgang til å foreta delvis inndragning, og denne har vært brukt i enkelte tilfeller hvor f.eks. tiltaltes økonomiske stilling er svak. Inndragning kan skje både som gjenstands- og verdiinndragning. Det er en viss adgang til å inndra vinning også når gjerningspersonen ikke kan straffes pga. lav alder eller spesielle psykiske forhold, jf. bestemmelsen i kap. 36 § 13.

Adressatene for inndragningskravet er angitt i kap. 36 § 5. Inndragning kan skje hos gjerningspersonen eller medvirkere til lovbruddet, hos vedkommende som gjerningspersonen eller medvirkeren opptrådte på vegne av (f.eks. en arbeidsgiver) og hos evt. andre som oppnådde vinningen gjennom lovbruddet. Videre kan inndragning skje hos den som etter lovbruddet har mottatt formuesgodet gjennom bodeling, arv eller gave. Inndragning kan også skje hos den som har mottatt formuesgodet på andre måter, dersom han hadde skjellig grunn til å anta at det hadde sammenheng med lovbruddet.

12.3 FINLAND

Den finske straffeloven har en generell bestemmelse om inndragning av vinning i *"Hensyn bak reglene om inndragning av vinning"* i kap. 2 § 16. Bestemmelsen gir også adgang til inndragning ved overtredelser av spesiallovgivningen.

§ 16 første ledd lyder: «Den ekonomiska fördel brottet berett dess förövare eller annan, för vilken eller till vars förmån denne handlat, skall domstolen efter fri prövning uppskatta och döma förbruten, oavsett om åtal väcks mot den, för vilken gärningsmannen handlat.» Inndragning etter denne bestemmelsen er obligatorisk, og forutsetter ikke at påtalemyndigheten nedlegger påstand om det. Også utbytte som har tilfalt en annen enn gjerningspersonen skal inndras dersom lovbruddet ble begått på vegne av eller til fordel for vedkommende.

Inndragning etter § 16 skjer som verdiinndragning. Med økonomisk fordel menes nettoutbyttet. Beregningen av utbyttets omfang skal skje skjønnsmessig, slik at det ikke kreves at påtalemyndigheten beviser det nøyaktige omfanget.

Bestemmelsens annet ledd har en særregel om beregning av vinningen i visse gjentakelsestilfeller og når lovbruddet skjer yrkesmessig: «Begås brott av vana eller yrkesmessig, skall det belopp, som dömes förbrutet, uppskattas efter den brottsliga verksamhetens hela omfattning.» Regelen, som til forveksling ligner den tidligere norske regelen i strl. § 36 annet ledd om beregning av vinningen når lovbruddene skjedde «sædvanemessig» (se under pkt. 3.2), har ingen større betydning i praksis.

Den finske straffeloven er for tiden under revisjon. Det ble i 1995 satt i gang et prosjekt for å øke bruken av inndragningsreglene i praksis. Prosjektet forutsetter et vidtrekkende samarbeid mellom ulike myndigheter, og har allerede gitt klare resultater.

12.4 ENGLAND OG WALES

Engelsk rett har frem til senere tid bare hatt regler om gjenstandsinnndragning. Gjenstandsinnndragning har i dag liten praktisk betydning bortsett fra i småsaker, og vil ikke bli omtalt her. De første bestemmelsene om verdiinndragning gjaldt narkotikalovbrudd, og kom til i 1986. I dag kan inndragning («confiscation») av vinning i England og Wales foretas etter to regelsett, avhengig av om det dreier seg om vinning fra narkotikalovbrudd (herunder hvitvasking av utbytte fra narkotikalovbrudd), eller vinning fra andre typer lovbrudd. De to regelsettene har blitt endret flere ganger siden 1986. Endringene var i første omgang begrenset til å utvide inndragningsreglene som gjaldt i narkotikasaker. Deretter har også rettsreglene etter hvert blitt gitt mer generell anvendelse.

Vinningsbegrepet omfatter fordeler som er oppnådd «som et resultat av eller i forbindelse med» lovbrudd, og synes å være mer omfattende enn det norske. Utgangspunktet er at enhver fordel som ikke ville ha oppstått dersom lovovertreddelsen tenkes borte, kan inndras. F.eks. kan vinningen ved et bedrageri mot långiver i forbindelse med kjøp av fast eiendom, hvor bare en mindre del av kjøpesummen lånefinansieres, bestå i eiendommens samlede verdi. Hele denne verdien kan i prinsippet inndras som følge av bedrageriet, selv om hoveddelen av kjøpesummen stammet fra lovlige midler.

Reglene om inndragning av vinning fra *narkotikalovbrudd* finnes i kap. 37 i den engelske loven om narkotikahandel, Drug Trafficking Act, som ble vedtatt 1994. Tidligere fantes regler som i det vesentlige var tilsvarende i Drug Trafficking Offences Act fra 1986.

Inndragning av vinning etter denne loven kan bare foretas mot personer som domfelles for narkotikalovbrudd, og som retten finner sannsynlig at har hatt vinning av slike lovbrudd (section 2 (1) og (8)). Retten plikter å beslutte inndragning dersom påtalemyndigheten begjærer det, eller retten selv finner det passende (section 2 (5)).

Inndragningen er ikke begrenset til vinningen fra lovbrudd vedkommende er tiltalt og domfelt for. Vinning fra ethvert narkotikalovbrudd retten finner at tiltalte tidligere har begått skal regnes med (section 2 (3) og 4 (1)). Inndragningskravets omfang fastsettes ved at retten fastslår de samlede verdiene tiltalte har tilegnet seg gjennom narkotikalovbrudd, og fastsetter kravet tilsvarende disse verdiene (section 2 (5) og 5 (1)). Dersom det ikke finnes tilstrekkelige verdier hos tiltalte til å betale hele kravet, skal det settes tilsvarende de verdiene som finnes (section 5 (3)).

Ved avgjørelsen av om tiltalte har hatt vinning, og ved fastsettelsen av vinningens omfang, skal etter section 4 (2) og (3) all hans formue, og all formue han har mottatt i løpet av de siste seks årene, presumeres å utgjøre vinning fra narkotikalov-

brudd. Tilsvarende gjelder all formue tiltalte har brukt i denne perioden. Verdien av all slik formue skal mao. som utgangspunkt inndras, med mindre tiltalte godtgjør at formuen ikke kommer fra narkotikalovbrudd. Bevisbyrden er dermed omvendt på dette punktet. Dette gjelder likevel ikke dersom retten finner at det ville medføre en alvorlig fare for at det begås urett mot tiltalte (section 4 (4)). I så fall må retten begrunne hvorfor den ikke bruker presumsjonsregelen. Reglene om omvendt bevisbyrde gjelder ikke når tiltalen er begrenset til hvitvasking av utbytte fra narkotikalovbrudd, section 4 (5).

Det er adgang til i ettertid å beslutte inndragning hvor det ved den opprinnelige pådømmelsen ikke ble besluttet inndragning, eller forhøye det opprinnelige inndragningskravet, innen seks år etter at adressaten for kravet ble domfelt for narkotikalovbrudd, dersom retten i ettertid finner det godtgjort at domfelte hadde vinning, eller at vinningen var større enn det som ble lagt til grunn ved den opprinnelige domfellelsen (section 13, 14 og 15). I disse tilfellene gjelder imidlertid ikke reglene om omvendt bevisbyrde. Denne forskjellen har liten praktisk betydning, da det i disse tilfellene vil foreligge bevis for (ytterligere) vinning.

Inndragningskravet må rettes mot tiltalte, men kan også omfatte gaver som er gitt til eller fra ham. Har flere gjerningspersoner oppnådd vinning fra lovbruddet, kan hver av dem ilegges inndragningsansvar for den samlede vinningen.

I tilknytning til inndragningsavgjørelsen kan det fastsettes subsidiær fengslig forvaring, som må fullbyrdes dersom inndragningskravet ikke innfris (section 9 (1)). Fullbyrding av slik fengslig forvaring, som kan være på inntil 10 år avhengig av inndragningskravets omfang, medfører ingen reduksjon av inndragningskravet (section 9 (5)).

Reglene om inndragning av vinning fra *annen kriminalitet enn narkotikalovbrudd* finnes i del VI i den engelske straffeloven, Criminal Justice Act, fra 1988. Etter disse reglene kan inndragning av vinning besluttes ved alle alvorlige («indictable») lovbrudd, samt ved nærmere angitte mindre alvorlige lovbrudd (section 71 (1)). I praksis omfattes alle lovbruddstyper hvor det er praktisk å inndra vinning. Reglene ble skjerpet på flere punkter først i 1993 og deretter i 1995 (ved Proceeds of Crime Act), etter mønster fra reglene om inndragning av vinning fra narkotikakriminalitet. De tilsvarer derfor stort sett reglene i narkotikasaker, slik at det som utgangspunkt kan vises til avsnittene ovenfor.

De viktigste forskjellene består i at denne lovens utgangspunkt er at det bare kan inndras vinning fra lovbrudd tiltalte domfelles for i saken, eller andre lovbrudd som retten tar i betraktning under straffutmålingen (section 71 (1A) og (1B)). Andre lovbrudd kan tas i betraktning under straffutmålingen dersom de er av samme type som de tiltalen gjelder, og tiltalte tilstår og begjærer dem tatt i betraktning. Påtalemyndigheten har bevisbyrden, men det er tilstrekkelig med sannsynlighetsovervekt for at lovbruddet førte til vinning og at vinningen har et gitt omfang. Fordelen for tiltalte er at han ikke senere kan tiltales for forhold som ble tatt i betraktning i den første saken.

Fra utgangspunktet om at vinningen må stamme fra forhold tiltalte er dømt for eller er tatt i betraktning under straffutmålingen, er det imidlertid gitt særregler i section 72AA om inndragning når tiltalte er skyldig i flere lovbrudd over tid. Etter disse reglene har retten adgang til, etter påtalemyndighetens begjæring, å inndra vinning fra ethvert lovbrudd som omfattes av reglene (også slike vedkommende ikke er domfelt for) dersom tiltalte i løpet av de siste seks årene er domfelt for slike lovbrudd som har ført til vinning, eller tiltalte i den pågående straffesaken domfelles for minst to slike lovbrudd (section 72AA (1), (2) og (6)).

I disse tilfellene skal, som ved narkotikalovbrudd, enhver formuesgjenstand som er i tiltaltes besittelse, eller som har vært i hans besittelse i løpet av de siste seks

årene, presumeres å utgjøre vinning fra lovbrudd, section 72AA (3) og (4). Domfelte har dermed bevisbyrden på dette punktet.

Både narkotikaloventen og den generelle inndragningsloven har en rekke spesielle regler med formål å gjøre formuesgoder (herunder penger) lett tilgjengelig ved fullbyrdingen av et evt. senere pådømt inndragningskrav. For det første kan retten pålegge personer å utlevere dokumenter som antas å ha vesentlig interesse for inndragningsetterforskningen (jf. utleveringspålegg etter strpl. § 210). Slike pålegg brukes ofte for å innhente bevis fra banker. For det andre kan retten forby rettslige og faktiske disposisjoner over formuesgodene («restraint order»). Forbudet kan rettes mot både eieren av formuesgodene og andre som får befatning med dem, f.eks. banker. Forbudet er straffesanksjonert. For det tredje kan det tas realsikkerhet for inndragningskravet, med prioritet foran senere stiftede heftelser, i adressatens formuesgoder («charging order»). I saker hvor det er utferdiget «restraint order» eller «charging order» kan retten pålegge mistenkte å gi opplysninger om omfanget av formuen og hva den nærmere består i («disclosure order»). Retten kan videre pålegge ham under straffetrussel å føre tilbake formue som befinner seg i utlandet («repatriation»).

I alle typer saker kan retten, både før og etter avgjørelsen av inndragningskravet, oppnevne mottakere («recievers») som sørger for vedlikehold og realisasjon av aktuelle formuesgjenstander. Mottakeren har også en viss adgang til å realisere formuesgjenstandene før inndragningskravet avgjøres. Det er adgang til å dekke utgifter til betaling av mottakere gjennom salgsinntektene. Også oppbevaringsutgifter for gjenstander mottakeren selger før retten frifinner for inndragningsansvar, kan dekkes på denne måten. I praksis er det oftest påtalemyndigheten som forestår vedlikehold og realisasjon av formuesgjenstander.

Antallet saker med inndragning av vinning utover den som stammer fra straffbare handlinger domfelte straffes for, synes å være relativt lavt. Utvalget har fått opplyst at antallet narkotikasaker med inndragning har vært rundt 1.000 pr. år i de siste årene. I 1994 ble det avsagt rundt 5.000 straffedommer i slike saker, og i 1.248 av disse sakene ble det besluttet inndragning (921 inndragningskrav var på inntil 1.000 pund, mens 70 krav var på over 10.000 pund). For saker om annet enn narkotikalovbrudd anslås tallet å være langt mindre, noe som skyldes at «utvidet» inndragning her ikke er obligatorisk. Utvalget har fått opplyst at påtalemyndigheten i praksis ikke begjærer inndragning på grunnlag av reglene om omvendt bevisbyrde i saker hvor inndragningskravet antas å ville bli på under 10.000 pund.

12.5 NEDERLAND

Inndragning av vinning anses ikke som straff i nederlandsk rett. Bestemmelsene om dette i den nederlandske straffeloven ble endret med virkning fra mars 1993, som en del av en omfattende revisjon av prosessuelle og materielle bestemmelser for å sette myndighetene i stand til å avdekke og inndra vinning fra lovbrudd på en mer effektiv måte. Tidligere var adgangen til inndragning av vinning snever, sett med norske øyne.

Reglene som omtales i det følgende gjelder verdiinndragning. Men det er etter lovens art. 33 a også adgang til å inndra gjenstander som er tilflytt en person ved lovbrudd vedkommende er funnet skyldig i.

Bestemmelsen om inndragning av vinning i lovens art. 36 e er utformet slik at det er tre alternative regler om inndragning, som kan komme til anvendelse. Etter art. 36 e nr. 1 kan enhver person som er funnet skyldig i et straffbart forhold etter påtalemyndighetens begjæring idømmes inndragning av vinning vunnet ved det

straffbare forholdet. Inndragningen kan pådømmes samtidig med straffesaken eller i en egen rettsavgjørelse.

Inndragningen må etter annet alternativ (art. 36 e nr. 2) referere seg til vinning tiltalte har hatt fra lovbruddet han domfelles for, andre overtredelser av det samme straffebudet eller overtredelser av straffebud som har som strafferamme bøter av en viss størrelse (bøter av femte kategori). Sistnevnte kategori lovbrudd omfatter de fleste alvorlige forhold, men f.eks. ikke vanlige butikktysterier. For så vidt gjelder vinning fra andre lovbrudd enn de tiltalte domfelles for, må det foreligge noe tilsvarende sannsynlighetsovervekt for at han har begått dem.

Etter art. 36 e nr. 3 oppstilles det særregler for de tilfellene hvor tiltalte er funnet skyldig i lovbrudd av en viss alvorlighet («indictable offences») som kan føre til bøter av femte kategori. Blant slike lovbrudd er forskjellige formues- og eiendoms-krenkelser (bl.a. bedrageri og heleri) og overtredelser av straffebud som retter seg mot organisert kriminalitet. Er det i slike tilfeller foretatt såkalt finansiell etterforskning, kan tiltalte etter påtalemyndighetens begjæring idømmes inndragning av vinning også fra ethvert annet lovbrudd av samme alvorlighet. Etter denne bestemmelsen er det tilstrekkelig at det er grunn til å anta at de andre lovbruddene er begått, og at de har gitt tiltalte vinning. Dette vil i praksis kunne innebære at dersom tiltalte ikke kan godtgjøre at pengene kommer fra lovlig virksomhet, kan de inndras (omvendt bevisbyrde).

Finansiell etterforskning er en særskilt etterforskning med formål å avdekke omfanget av mistenktes vinning fra lovbrudd, for dermed å inndra vinningen. Beslutning om at det skal foretas slik etterforskning, som ledes av statsadvokaten, treffes av forhørsdommeren ved mistanke om lovbrudd av en viss alvorlighet som har ført til vesentlig vinning. Etterforskningen gir politi og påtalemyndighet videre fullmakter enn ved ordinær etterforskning. Den kan pågå i opptil to år etter idømmelsen av straff for de aktuelle lovbruddene. Finansiell etterforskning er regulert i den nederlandske straffeprosessloven.

Retten har adgang til å unnlate å idømme inndragning, eller å sette inndragningskravet lavere enn vinningen (art. 36 e nr. 4). Den må ved avgjørelsen ta hensyn til evt. inndragningsansvar tiltalte er idømt i tidligere avgjørelser (nr. 7).

I tilknytning til inndragningsavgjørelsen fastsetter retten subsidiær fengslig forvaring, som fullbyrdes dersom inndragningskravet ikke innfris (art. 24 d). Fengslig forvaring kan besluttes for inntil 6 år, og delvis betaling av inndragningskravet reduserer ikke den fastsatte fengslingstiden. Fengslig forvaring forutsetter i praksis at påtalemyndigheten og retten legger til grunn at domfelte - innenlands eller utenlands - har tilstrekkelige verdier til å innfri inndragningskravet.

Straffeprosessloven inneholder en bestemmelse i art. 511 c om at statsadvokaten frem til avslutningen av en finansiell etterforskning kan inngå avtale med mistenkte om at han skal betale helt eller delvis den antatte vinningen. Slike avtaler, som er svært utbredt i praksis, avslutter inndragningssaken.

12.6 TYSKLAND

De tyske reglene om inndragning (Verfall) av vinning ble endret på viktige punkter i 1992, samtidig som det ble innført andre bestemmelser (bl.a. om bøter på inntil verdien av lovovertrederens formue som en ny straffart) for å hindre at utøvere av organisert kriminalitet får beholde profitten av virksomheten. Inndragning av vinning anses ikke som straff i tysk rett.

Hovedreglene etter den tyske straffeloven (Strafgesetzbuch) §§ 73 og 73 a er at formuesgoder som er oppnådd i forbindelse med lovbrudd skal inndras, enten det er gjerningspersonen eller andre denne handlet for som har oppnådd dem. Også for-

muesgoder som er ombyttet til andre formuesgoder kan inndras. Overfor tredjemenn kan inndragning besluttet dersom disse kjente til den straffbare handlingen. Verdiinndragning kan besluttet dersom det ikke er mulig å frata all vinningen ved gjenstandsinndragning.

Det skal likevel ikke foretas inndragning dersom dette ville innebære et uforholdsmessig inngrep overfor den det gjelder. Og inndragning kan unnlates når gjerningspersonens formue ved pådømmelsen ikke lenger omfatter verdien av inndragningskravet, eller når inndragningskravet er av liten verdi, jf. § 73 c.

I 1992 kom det til en ny bestemmelse om såkalt videre inndragning i § 73 d. Slik inndragning skal foretas overfor gjerningspersonen dersom overtredelsen gjelder et straffebud som viser til denne bestemmelsen. Eksempler på slike er straffebudene rettet mot hvitvasking av penger, menneskehandel og narkotikaforbrytelser. Videre inndragning innebærer at formuesgoder hos gjerningspersonen skal inndras dersom omstendighetene rettferdiggjør en antakelse om («die Umstände die Annahme rechtfertigen») at vedkommende formuesgode har vært involvert i eller har fremkommet ved en straffbar handling. Det kreves ikke at vedkommende straffedømmes for den aktuelle handlingen, og det er heller ikke nødvendig å angi hvilken konkret handling det gjelder. Det er mao. tilstrekkelig at omstendighetene styrker at formuesgodet stammer fra straffbar aktivitet. Også etter denne bestemmelsen er det adgang til subsidiær verdiinndragning.

12.7 SVEITS

Reglene om inndragning i den sveitsiske straffeloven ble endret i 1994, for å muliggjøre en mer effektiv innsats mot organisert kriminalitet.

Inndragning av formuesgoder som stammer fra en straffbar handling, eller som er ment brukt til å påvirke gjerningspersonen til å begå handlingen eller belønne vedkommende for den, skal som hovedregel inndras. Overfor tredjemenn kan inndragning likevel ikke foretas dersom disse har mottatt formuesgodene uten kjennskap til omstendighetene som gir grunnlag for inndragning, eller dersom de ga et adekvat vederlag for formuesgodene. Det kan heller ikke foretas inndragning overfor disse dersom dette ville være urimelig (art. 59 nr. 1).

Er de aktuelle formuesgodene ikke lenger tilgjengelige, skal adressaten for kravet pålegges å betale den tilsvarende verdien til staten. Slikt pålegg kan helt eller delvis unnlates dersom det er sannsynlig at det ikke vil bli oppfylt, eller dersom det ville svekke rehabiliteringen av adressaten (art. 59 nr. 2).

Loven har videre en særlig bestemmelse rettet mot organisasjoner som holder sin struktur og sine medlemmer hemmelig, og som har til formål å begå voldskriminalitet eller oppnå fortjeneste gjennom kriminalitet. Alle formuesgoder slike kriminelle organisasjoner disponerer over, skal inndras. Formuesgoder tilhørende personer som har deltatt i eller støttet en slik organisasjon, presumeres å bli disponert av organisasjonen med mindre det motsatte bevises (art. 59 nr. 3).

Dersom det ville være uforholdsmessig ressurskrevende å fastsette omfanget av inndragningskravet nøyaktig, har retten adgang til å fastsette omfanget skjønnsmessig (art. 59 nr. 4).

12.8 ITALIA

Etter italiensk rett kan inndragning av vinning skje dels etter generelle regler, og dels etter regler rettet mot mafiavirksomhet m.v. Den *generelle* bestemmelsen om inndragning av vinning m.v. finnes i den italienske straffeloven § 240. Etter denne

er utgangspunktet at når straffansvar ilegges, kan retten beslutte å inndra formuesgoder som utgjør vinning fra det aktuelle lovbruddet.

Det er gitt særskilte regler om inndragning av profitt fra *personer som deltar i mafialignende virksomheter*. Lov 31. mai 1965 nr. 575 gir adgang til inndragning som et av flere typer såkalte preventive tiltak mot slike personer. Disse tiltakene treffes uavhengig av selve straffesaken, etter en spesiell rettslig behandling. Gjenstand for slik inndragning er alle formuesgoder vedkommende person disponerer direkte eller indirekte over, og som det er tatt beslag i (se nedenfor), med mindre det godtgjøres at formuesgodene er skaffet ved lovlige midler. Lovens ordlyd åpner ikke for å unnlate inndragning (art. 2 ter tredje ledd).

I loven er det også gitt prosessuelle særregler som gjelder ved etterforskning med sikte på preventive tiltak. Bl.a. kan statsadvokaten eller forhørslederen kreve tilgang til opplysninger og dokumentkopier av betydning fra offentlige organer, kredittinstitusjoner, selskaper m.v. (art. 2 bis sjette ledd). Retten er pålagt å beslutte beslag i formuesgoder som later til å bli disponert direkte eller indirekte av subjektet for etterforskningen, og som må antas å stamme fra ulovlig virksomhet eller være ervervet med midler fra ulovlig virksomhet. Som eksempel på at formuesgoder må antas å stamme fra lovbrudd, nevner loven uforholdsmessighet av et visst omfang mellom personens livsstil og antatte eller oppgitte inntekter (art. 2 ter annet ledd).

En egnet person skal utpekes for å forestå oppbevaring, vedlikehold, administrasjon m.v. av beslaglagte formuesgoder (art. 2 sexies første ledd). Dersom beslaget oppheves uten at det foretas inndragning, kan staten kreve at eieren betaler for oppbevarings- og vedlikeholdsutgifter m.v. (art. 2 octies annet ledd).

Den tredje muligheten til å inndra vinning, følger av en annen *særlov mot mafiavirksomhet* (lov 8. juni 1992 nr. 306, sist endret ved lov 22. februar 1994 nr. 123). Etter lovens art. 132 sexies nr. 1 skal det besluttes inndragning mot personer som straffedømmes for bl.a. mafiavirksomhet, utpressing, kidnapping, ågervirksomhet, mottak av stjålne gjenstander, visse typer smugling, narkotikavirksomhet og hvitvasking av penger. Inndragningen omfatter alle formuesgoder det må antas at domfelte eier eller disponerer over (i engelsk oversettelse «appears to own or to have at his/her own disposal»), og som ikke står i rimelig sammenheng med domfeltes inntekt slik den fremgår av vedkommendes selvangivelse eller økonomiske virksomhet. Påtalemyndigheten har bevisbyrden mht. de to vilkårene. Inndragning skal også foretas av formuesgoder domfelte eier via andre personer eller selskaper. Godtgjør domfelte at et formuesgode stammer fra lovlig virksomhet, kan det likevel ikke inndras. Det kan dermed sies at det gjelder en form for omvendt bevisbyrde etter at påtalemyndigheten har bevist eierskapet og manglende sammenheng med lovlig formue.

Også denne loven har visse særlige prosessuelle regler, og foreskriver at det oppnevnes en egnet person for å forestå oppbevaring, vedlikehold og realisasjon m.v. av gjenstandene.

12.9 USA (FØDERAL RETT)

Rettsystemet i USA er grunnleggende forskjellig fra rettssystemene i Skandinavia og på det europeiske kontinentet. Utvalget begrenser seg derfor til å omtale enkelte sider ved landets inndragningsregler som er av særlig interesse. Både det føderale rettsystemet og delstatenes rettssystemer har bestemmelser om inndragning av bl.a. utbytte fra straffbare handlinger. I det følgende omhandles bare det føderale rettsystemet.

Det finnes en rekke bestemmelser om inndragning av utbytte fra straffbare handlinger («forfeiture of proceeds obtained by violations») spredt rundt i lovgiv-

ningen, og alle er begrenset til visse angitte typer lovbrudd. Som eksempler nevnes at §§ 981 og 982 i den generelle straffe- og prosessloven (US Code title 18) gjelder inndragning ved bl.a. visse bedragerier, visse former for korrupsjon og bankansattes underslag m.v. av bankens midler. Lovens §§ 2253 og 2254 gjelder inndragning ved produksjon og omsetning av barnepornografi og salg av barn. Inndragning ved illegal gamblingvirksomhet kan skje etter lovens § 1955.

Vinning fra befatning med *narkotika* kan inndras etter bestemmelser i en egen narkotikalov (US Code title 21 chapter 13). Etter lovens § 853 skal det foretas inndragning av vinning hos personer som er domfelt for overtredelse av straffebud som kan føre til fengsel i over ett år (besittelse av små kvanta har lavere strafferamme). Med vinning menes formuesgoder domfelte oppnådde som en direkte eller indirekte følge av lovbruddet, og annen formue disse er ombyttet til. Det gjelder unntak fra den generelle bevisbyrderegelen i straffesaker dersom lovbruddet er av en viss alvorlighet, når påtalemyndigheten sannsynliggjør at domfelte anskaffet den aktuelle gjenstanden etter at lovbruddet skjedde og at han ikke hadde andre midler til å anskaffe den. I så fall inndras gjenstanden med mindre domfelte godtgjør at den ikke er finansiert med utbytte fra lovbruddet (omvendt bevisbyrde). Utbytte som er overdratt til andre kan inndras med mindre mottakeren godtgjør at hun eller han var i aktsom god tro på overdragelsestidspunktet.

Narkotikaloven har også en bestemmelse om sivilrettslig inndragning i § 881 (adgang til både sivil- og strafferettslig inndragning gjelder også ved flere andre typer lovbrudd). Etter denne bestemmelsen kan bl.a. ethvert formuesgode som en person har anskaffet ved hjelp av utbytte inndras, med mindre eieren godtgjør at hun eller han ikke kjente til at vederlaget var narkotikautbytte. Sivilt inndragningsansvar kan ilegges uten at noen er straffedømt, og selv om vedkommende er frifunnet i straffesaken. Forskjellige fordeler ved sivile inndragningssaker er årsak til at påtalemyndigheten ofte fremmer sivile inndragningskrav, gjerne parallelt med straffesaken.

Verdien av gjenstander som er inndratt og deretter realisert, og inndratte penger, kan etter narkotikaloven brukes til dekning av nødvendige utgifter i forbindelse med forfølgningen av inndragningskravet. De kan også brukes til å dekke utgifter til oppbevaring og vedlikehold av gjenstandene fram til realisasjon, og salgsutgifter.

RICO-lovgivningen («Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act», US Code title 18 §§ 1961 til 1968) har straffebud som retter seg mot den som bruker vinning fra et mønster av *organisert kriminalitet* («racketeering activity») til å etablere eller skaffe seg eierinnflytelse i en virksomhet, den som skaffer seg eierinnflytelse i en virksomhet gjennom et mønster av slik kriminalitet, den som handler på vegne av en virksomhet gjennom et mønster av slik kriminalitet, og den som deltar i sammensvergelse om å begå noen av disse lovbruddene. Organisert kriminalitet omfatter i denne sammenheng alvorlige lovbrudd, bl.a. forsettlig drap, kidnapping, pengeutpressing, press mot vitner, post- og telefonbedragerier og visse sedelighetslovbrudd, når disse er begått på vegne av eller mot en virksomhet. Et mønster av organisert kriminalitet foreligger når to av de aktuelle lovbruddene er begått i løpet av ti år.

Også RICO-lovgivningen gir adgang til både straffe- og sivilrettslige reaksjoner, men det er bare adgang til strafferettslig inndragning. Etter § 1963 skal det foretas inndragning av eierandeler i virksomheter domfelte har skaffet ved lovbruddet, samt av formuesgoder som gir innflytelse over en virksomhet vedkommende har etablert eller drevet ved lovbruddet. Også formuesgoder som utgjør eller stammer fra utbytte fra organisert kriminalitet skal inndras. Er formuesgodene avhendet, ikke mulig å oppdrive eller sammenblandet med andre formuesgoder, skal tilsvarende verdi inndras. Formuesgoder som er overdratt til andre etter lovbruddet kan inndras,

med mindre mottakeren godtgjør at hun eller han var i aktsom god tro på overdrags-
gelsestidspunktet.

På samme måte som etter narkotikaloggivningen, kan inntekter fra realisasjon
av formue som er inndratt etter RICO-lovgivningen brukes til å dekke nødvendige
utgifter i forbindelse med inndragningen og realisasjonen, bl.a. utgifter til beslag,
vedlikehold, oppbevaring og salg.

KAPITTEL 13

**Alminnelige bemerkninger om endring av straffelovens
bestemmelser om inndragning av vinning****13.1 INNLEDNING**

Strl. § 34 fastsetter at «Vinning som er oppnådd ved en straffbar handling, kan helt eller delvis inndras hos den som vinningen er tilfalt direkte ved handlingen, også når denne er en annen enn lovovertrederen. Kan størrelsen av vinningen ikke godtgjøres, fastsetter retten beløpet skjønnsmessig.» Denne bestemmelsen ble vedtatt ved lov av 26. januar 1973 nr. 2, jf. pkt. 3.3. Om innholdet vises det til *"Rettsreglene om inndragning av vinning"* i kapittel 4.

Straffelovkommisjonen har i NOU 1992: 23 ikke foreslått noen endringer i bestemmelsen. Lovutkastet § 76 inneholder bare forslag til mindre språklige justeringer.

Det siste tiåret har Høyesterett ved sin tolking av § 34 utvidet hjemmelen for inndragning. Høyesterett har således ved beregningen av vinningen uttrykkelig nektet fradrag for ervervsutgiftene i situasjoner hvor det tidligere enten ble gitt fradrag, eller hvor det i alle fall var usikkert om det skulle gis fradrag. Som påvist under pkt. 4.5.3.1 gis det i dag ikke fradrag for utgifter til erverk eller produksjon av varer som ikke har noen lovlig omsetningsverdi.

Denne utviklingen har ført til en utvidelse i bruken av inndragningsbestemmelsene som utvalget er enig i. Men selv slik inndragningsreglene i dag forstås, kan de ikke fullt ut oppfylle de hensyn som er omtalt i *"Hensyn bak reglene om inndragning av vinning"* i kapittel 2. Visse lovendringer er derfor etter utvalgets vurdering nødvendige for at inndragning av vinning kan bli et tilstrekkelig effektivt virkemiddel i kampen mot profittmotivert kriminalitet.

13.2 OBLIGATORISK ELLER FAKULTATIV INNDRAGNING?

Ved behandlingen av et straffekrav må retten ilegge tiltalte en straff dersom han finnes skyldig. Vi ser da bort fra hjemmelen i strl. § 52 nr. 1 for å gi straffutmålingsutsettelse, samt muligheten for straffritak - f.eks. etter strl. § 228 tredje ledd ved provokasjon og retorsjon.

Straffelovkommisjonen har derimot i NOU 1992: 23 § 86 foreslått en hjemmel for straffritak selv om tiltalte finnes skyldig. I tillegg til nærmere spesifiserte tilfeller er det i annet ledd foreslått en generell hjemmel for straffritak. Her er det foreslått at «Når helt særlige omstendigheter tilsier at det fritas for straff, kan det også i andre tilfeller frifinnes».

Ved inndragning har utgangspunktet og hovedregelen derimot vært det motsatte ved at inndragning er overlatt til rettens fakultative skjønn. Retten behøver mao. ikke ta kravet til følge selv om den finner at vilkårene for det er oppfylt. Inndragningen kan dessuten begrenses til en del av vinningen.

Foretaksstraff etter strl. §§ 48 a og 48 b står for øvrig i samme stilling. I denne sammenheng kan det nevnes at ved forberedelsen av straffeloven var det opprinnelig foreslått at bot og fengsel skulle kunne kumuleres - noe som særlig ville være aktuelt ved «vindesye Forbrydelser». Men tanken ble oppgitt til fordel for en relativt vidtrekkende hjemmel for inndragning av

vinning. I denne sammenheng uttales det i Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge, II, Motiver, udarbeidet af den ved kgl. Resolution af 14de November 1885 nedsatte Kommission, Kristiania 1896 s. 44 første spalte: «Herved er ogsaa det ofte drøftede Spørgsmaal om, hvorvidt *j u r i d i s k e P e r s o n e r* bør kunne underkastes Formuesstraffe, paa en Vis løst. Naar der aabnes Adgang til at tage al ulovlig erhvervet Vinding fra dem, vil den Trang, som ellers unægtelig kan føles til at lade Pengestrafen ramme dem selv istedetfor deres Forretningsførere, gjøre sig mindre gjældende . . .». Inndragning av vinning ble mao. på mange måter regnet som et substitutt for foretaksstraff.

Men loven har også inneholdt bestemmelser om obligatorisk inndragning - noe som innebærer at retten må ta påstanden til følge i den utstrekning den finner at det er hjemmel for inndragning. Se oversikten hos *Matningsdal*, Inndragning s. 307-308. Det praktisk viktigste eksempelet har vært lov om kontroll og regulering av priser, utbytte og konkurranseforhold av 26. juni 1953 nr. 4 § 56. Denne loven er opphevet ved lov om pristiltak av 11. juni 1993 nr. 66 som i § 5 har gjort inndragningsadgangen fakultativ.

Utvalget har vurdert om § 34 bør endres ved at inndragning av vinning gjøres obligatorisk. I denne sammenheng bemerkes det at Høyesterett gjennomgående synes å ha fulgt en streng praksis når det først er fastlagt at det foreligger en vinning, jf. pkt. 9.2. Denne praksis synes ikke fullt ut å ha blitt fulgt i underrettspraksis, jf. pkt. 9.3 og 9.4. Den undersøkelsen som er referert under pkt. 9.3 etterlater dessuten et inntrykk av at påtalemyndigheten ikke alltid nedlegger påstand om inndragning av vinning i tilfeller hvor dette kunne synes naturlig. Etter strpl. § 38 annet ledd annet punktum er retten da avskåret fra å foreta inndragning.

Etter utvalgets vurdering er det viktig at lovteksten utformes mer i samsvar med Høyesteretts praksis. Som følge av to-instansreformen vil dessuten atskillig færre straffesaker enn tidligere bli prøvd av Høyesterett - noe som vil føre til at enda færre inndragningskrav blir prøvd. De fleste sakene pådømmes dermed av herreds- eller byretten, eller eventuelt av lagmannsretten om dommen ankes. En endret formulering kan både legge grunnlaget for en mer ensartet praksis på landsbasis, og medføre at underrettspraksis blir bedre i samsvar med Høyesteretts praksis. På denne måten kan man også oppnå bedre samsvar med de legislative hensyn som er omtalt i "[Hensyn bak reglene om inndragning av vinning](#)" i kapittel 2, og som tilsier at hovedregelen må være at ulovlig ervervet vinning inndras.

En annen formulering kan også ha betydning for i hvilken utstrekning påtalemyndigheten nedlegger påstand om inndragning: Påtalemyndigheten er ikke pliktig til å nedlegge påstand om inndragning selv om inndragning er obligatorisk ved at retten må ta en inndragningspåstand til følge når vilkårene for inndragning er oppfylt, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 497-499. En bestemmelse om at inndragning som hovedregel er obligatorisk, har mao. for så vidt bare direkte betydning for rettens plikt til å foreta inndragning. Det er likevel grunn til å tro at en bestemmelse av denne karakter påvirker påtalemyndighetens tilbøyelighet til å nedlegge påstand om inndragning.

Da hjemmelen for inndragning av vinning er generell, og dermed omfatter overtreddelse av ethvert straffebud som ikke har særskilt hjemmel for inndragning av vinning, har utvalget likevel kommet til at det ikke vil foreslå at inndragning etter § 34 skal være obligatorisk. Selv om vinningen normalt bør inndras i sin helhet, bør det likevel fortsatt være overlatt rettens skjønn å avgjøre om og i tilfelle i hvilken utstrekning inndragning skal foretas. En bestemmelse om obligatorisk inndragning kunne gi urimelige resultater i enkelte saker.

Utvalget har på den annen side merket seg at den svenske bestemmelsen i Brottsbalken 36:1 fastsetter at «Utbyte av brott enligt denna balk som ej motsvaras av skada för enskild skall förklaras förverkat, om det ej är uppenbart oskäligt». Denne formuleringen gir bedre uttrykk for Høyesteretts praksis, og er bedre i samsvar med de legislative hensyn, enn den någjeldende bestemmelsen. I § 34 nr. 1 første ledd første og fjerde punktum er det etter dette foreslått formuleringer som tilsvarende den svenske bestemmelsen ved at det kan gjøres unntak fra utgangspunktet om obligatorisk inndragning når fullt ansvar ville være «åpenbart urimelig». Som allerede antydnet representerer forslaget langt på vei bare en kodifisering av Høyesteretts praksis. Det nærmere innholdet av forslaget omtales i kommentaren til § 34 nr. 1.

13.3 LOVFESTING AV HVA SOM REGNES SOM VINNING

I NOU 1983: 57 s. 231 annen spalte uttaler Straffelovkommisjonen at «Strl § 34 om inndragning av vinning skaper enkelte problemer i praksis. Problemene knytter seg til forståelsen av begrepet «vinning». Straffelovkommisjonen tar sikte på å presisere begrepet i bemerkningene til utkastet til den nye straffeloven.» Dette er fulgt opp i NOU 1992: 23 s. 201-202, men som nevnt under pkt. 13.1 er det ikke foreslått noen lovfesting av vinningsbegrepet.

Utvalget har derimot kommet til at loven bør definere begrepet «vinning». Denne lovfestingen er riktignok ikke nødvendig av hensyn til legalitetsprinsippet, men samtidig understrekes det at dette hensynet tilsier at straffelovgivningen bør gjøres så presis som mulig.

Som nevnt under pkt. 4.4.1.1 inneholder De forente nasjoners konvensjon om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer av 19. desember 1988 art. 5 (6) en bestemmelse om hva som regnes som vinning. Ved kgl.res. av 9. september 1994 har Norge ratifisert denne konvensjonen. Konvensjonen har dermed betydning for innholdet av norsk rett. Som påpekt under pkt. 4.4.1.1 gir dessuten denne bestemmelsen en noe videre definisjon av begrepet vinning enn hva som hittil har vært antatt i norsk rett. Men da bestemmelsen ikke går lenger enn hva som generelt bør regnes som vinning, har utvalget i § 34 nr. 1 annet ledd foreslått lovfestet en bestemmelse som langt på vei tilsvarende konvensjonsbestemmelsen. Også denne utvidelsen tilsier at loven bør definere begrepet vinning.

Når det først foreslås en definisjon av begrepet vinning, har utvalget som nr. 1 annet ledd siste punktum foreslått regulert i hvilken utstrekning renteavkastning m.v. av vinning skal regnes som vinning. Også i denne relasjon medfører den nevnte konvensjonen en viss utvidelse av hva som regnes som vinning. Det vises til kommentaren til § 34 nr. 1 annet ledd om hva forslaget omfatter.

Ved beregningen av vinningen skal det som utgangspunkt gjøres fradrag for påløpte utgifter, jf. pkt. 4.5. Samtidig viser praksis at Høyesterett nekter fradrag for en rekke praktisk viktige utgifter. Når begrepet vinning foreslås lovfestet, kunne det umiddelbart også synes naturlig å foreslå lovfestet i hvilken utstrekning det skal gis fradrag for utgifter. Men utvalget har kommet til at dette fortsatt ikke bør lovfestes. De fleste aktuelle spørsmål synes nå på en heldig måte avklart av Høyesterett, og nye situasjoner bør løses av domstolene med utgangspunkt i den generelle retningslinjen om at ingen skal tjene på å begå straffbare handlinger. Blir det konsekvensen av at det gis fradrag, må hovedregelen være at fradrag nektes. En lovfesting av fradragreglene kunne virke hemmende for domstolenes videre utvikling av denne retningslinjen.

13.4 BØR BEVISKRAVET FOR AT DET ER OPPNÅDD EN VINNING REDUSERES?

I straffesakene skal som kjent rimelig tvil komme tiltalte til gode. Regelen er begrunnet i ønsket om å forhindre uriktige domfellelser.

For inndragning av vinning er det derimot i gjeldende § 34 annet punktum oppstilt en bevislettelsesregel som innebærer at dersom det er bevist at det er oppnådd en vinning ved den straffbare handling, er det tilstrekkelig med sannsynlighetsovervekt ved fastleggingen av vinningens omfang, jf. pkt. 4.5.4.

Regelen omfatter derimot ikke spørsmålet **om** det er oppnådd en vinning ved handlingen. I Straffelovrådets innstilling om inndragning på grunn av straffbare handlinger, avgitt i mars 1970 s. 14 annen spalte uttales det at «Man vil dessuten understreke at det er en forutsetning for utøvelse av skjønnsmyndigheten at det på vanlig måte er funnet bevist at det foreligger en vinning, . . .».

Utvalget har vurdert om det av effektivitetshensyn bør foreslås at den någjeldende regelen i § 34 annet punktum utvides slik at den også omfatter spørsmålet om det er oppnådd en vinning ved den straffbare handling. Det har likevel kommet til at det ikke vil fremme et slikt forslag: Da vinningen som hovedregel inndras i sin helhet, kan inndragning av vinning ramme gjerningspersonen hardt. På samme måten som at det er i samfunnets interesse å unngå uriktige domfellelser, er det også i samfunnets interesse at det ikke foretas inndragning når det faktisk ikke er oppnådd noen vinning. Ved forslaget i § 34 nr. 2 og 3 om å åpne adgang til å inndra vinning som ikke kan tilbakeføres til konkretiserte straffbare handlinger, vil dessuten behovet for å redusere beviskravet bli redusert. I praksis vil det dessuten oftere være tvil om vinningens omfang enn om det overhodet er oppnådd noen vinning.

Utvalget understreker samtidig at de hensyn som tilsier at påtalemyndigheten har bevisbyrden for at tiltalte er skyldig, ikke har samme styrke ved spørsmålet om inndragning av vinning: Det er ikke tale om å dømme tiltalte for en handling vedkommende ikke har begått, men å berøve en fordel som er oppnådd ved den straffbare handling. Likheten med vindikasjon tilsier at beviskravet allerede etter gjeldende rett er noe svakere enn hva som kreves for å finne tiltalte skyldig i den straffbare handlingen. I denne sammenheng understrekes det for øvrig at det både i teori og praksis er antatt at beviskravet ikke er like strengt i alle relasjoner, jf. bl.a. *Røstad*: Utvalgte emner innen strafferetten og straffeprosessen, Oslo 1981 s. 234-235 og *Andenæs*: Alminnelig strafferett, 3. utgave s. 96-97.

13.5 BØR DET ÅPNES ADGANG TIL Å ILEGGE SOLIDARANSVAR?

Etter § 34 kan vinningen inndras hos den som den har «tilfalt direkte» ved handlingen. Det er mao. ikke avgjørende hvem som har utført handlingen, men hvem som har oppnådd vinningen. Solidaransvar er dermed utelukket. Dobbeltinndragning ved at samme beløp inndras hos to forskjellige personer begrunnet i samme handling, er også utelukket. Se nærmere under pkt. 4.6.1.

Da det sentrale formålet med inndragning av vinning er å hindre at noen tjener på straffbare handlinger, er denne regelen velbegrunnet i normaltillfellene. Dersom gjerningspersonen ikke har oppnådd noen vinning, er det ikke behov for å «nullstille» vedkommende. Og har gjerningspersonen bare mottatt en del av vinningen, har «nullstilling» skjedd når denne del av vinningen er inndratt hos vedkommende. Da inndragning av vinning ikke er begrunnet i pønale hensyn, bør reaksjonen overfor gjerningspersonen for øvrig skje ved straff. Utvalget har derfor funnet det naturlig å foreslå at regelen fortsatt skal være at kravet må rettes mot den som vinningen er «tilfalt direkte» ved handlingen.

I enkelte saker kan imidlertid denne regelen samtidig føre til at det blir vanskelig å inndra vinningen: Selv om beviskravet for at det er oppnådd en vinning neppe er like strengt som ved spørsmålet om tiltalte er skyldig i den straffbare handlingen, jf. pkt. 13.4, kan det likevel forekomme at påtalemyndigheten ikke lykkes i å føre tilstrekkelig bevis for hvem vinningen har tilfalt. Retten blir dermed avskåret fra å foreta inndragning fordi gjerningspersonen lykkes i å skape tilstrekkelig tvil om hvem vinningen har tilfalt. Spørsmålet er nok særlig aktuelt ved samvirke, jf. nedenfor, men det kan også oppstå i andre tilfeller.

Utvalget har ovenfor kommet til at det ikke vil foreslå noen generell lettelse i beviskravet, jf. pkt. 13.4. Men dersom det er bevist **at** det er oppnådd en vinning, men det er uklart hvem den har tilfalt, bør det være mulig å gjøre gjerningspersonen ansvarlig for inndragningsbeløpet. Bakgrunnen for dette er at de fleste profittmotiverte lovbrudd skyldes et ønske om å skaffe seg selv vinning. Forslaget i § 34 nr. 1 første ledd annet punktum er basert på denne presumsjonen, og innebærer at dersom lovovertrederen ikke sannsynliggjør at vinningen har tilfalt andre, kan det legges til grunn at den har tilfalt ham selv. Det understrekes at også i disse tilfellene kan retten redusere ansvaret eller la det falle bort dersom ansvar vil være åpenbart urimelig.

Det kan også reises spørsmål om det bør åpnes adgang til å gjøre gjerningspersonen ansvarlig for inndragningsbeløpet når vinningen har tilfalt noen som ikke er søkegod når kravet blir avgjort. Dette gjelder særlig når vedkommende har et nært forhold til gjerningspersonen ved slekt- eller vennskap. Eller det kan være tale om et foretak som gjerningspersonen har betydelige eierinteresser i. Utvalget har likevel kommet til at de hensyn som begrunner hjemmelen for inndragning av vinning, ikke kan begrunne en såpass vidtrekkende regel.

I denne sammenheng kan det vises til at Høyesterett i Rt. 1986 s. 564 (dissens 3-2) kom til at når vinningen er tilfalt et ansvarlig selskap, må kravet fremmes mot selskapet og ikke mot en ansvarlig deltaker. Etter denne avgjørelsen er det bare når «selskapet åpenbart ikke kan betale, og når selskapet ikke kan finnes», jf. selskapsloven § 2-4 nr. 2 i.f., at kravet kan fremmes direkte mot den ansvarlige deltakeren. I den samme avgjørelsen antydes det dessuten at det samme kanskje også gjelder om «selskapsdannelsen er mer eller mindre fiktiv» (s. 568).

Tvangsfullbyrdsloven § 4-10 fastsetter nå at «Et tvangsgrunnlag overfor et selskap er også tvangsgrunnlag overfor en selskapsdeltaker som er ansvarlig for selskapets forpliktelser etter selskapsloven § 2-4 eller annen bestemmelse om direkte ansvar i selskapsforhold». Det er mao. ikke nødvendig å få særskilt dom mot en selskapsdeltaker for å kunne fullbyrde kravet overfor vedkommende. Dommen mot selskapet har dessuten positiv rettskraftvirkning overfor deltakerne, jf. Rt. 1995 s. 91 og *Andreassen Skoqhøy* i Lov og Rett 1996 s. 263-271. Den enkelte deltakeren kan likevel gjøre gjeldende visse individuelle innsigelser mot kravet, jf. *Falkaner, Flock og Waaler*: *Tvangsfullbyrdsloven*, 2. utgave, Oslo 1995 s. 184-185.

I rettspraksis har det dessuten vært forutsatt at det er en viss adgang til å foreta gjennomskjæring når lovovertrederen har et nært forhold til det selskapet som formelt har oppnådd vinningen, jf. *Matningsdal*, *Inndragning* s. 350-351. Utvalget støtter denne praksis, og dersom lovovertrederen i realiteten kontrollerer selskapet, bør det normalt være adgang til inndragning direkte hos vedkommende.

Ved samvirke innebærer dagens regel at ansvaret fordeles mellom deltakerne i forhold til hva den enkelte har mottatt. Er det bevistvil om hva vedkommende har

mottatt, kan bevislettelsesregelen i gjeldende § 34 annet punktum anvendes. Se nærmere pkt. 4.6.1 og *Matningsdal*, Inndragning s. 347-349.

I praksis har denne regelen gitt uheldige utslag ved at det finnes eksempler på at retten har basert dommen på utsagn fra tiltalte om at store deler av vinningen har tilfalt ukjente tredjemenn. Som følge av dette har vedkommendes ansvar blitt betydelig redusert i forhold til den totale vinningen som er oppnådd ved den straffbare handlingen. Se særlig Oslo byretts dom av 19.03.93 i sak nr. 92-05193 M/45 som er omtalt i pkt. 4.6.1 og 9.4.

Selv om det som påpekt ved omtalen av den nevnte dommen sannsynligvis allerede i dag ville ha vært adgang til å idømme et langt større inndragningsbeløp, er det naturlig å vurdere om det bør lovfestes regler som gir bedre garanti mot tilsvarende resultater i fremtiden. Dette kan særlig oppnås ved at det ved samvirke åpnes adgang til å gjøre den enkelte deltaker solidarisk ansvarlig for hele inndragningsbeløpet.

I tillegg til at solidaransvar har støtte i et bevis hensyn, vises det også til skadeserstatningsloven § 5-3 nr. 1 som fastsetter at når flere plikter å betale erstatning for samme skade, er de solidarisk ansvarlig for erstatningsbeløpet. I erstatningsretten er denne regelen godt begrunnet ved at den øker muligheten for skadelidte til å oppnå full dekning for sitt krav.

Dette reparasjonshensynet har ikke samme styrke i denne sammenheng. Men også ved inndragning av vinning kan det til en viss grad anføres et reparasjonshensyn: Inndragning av vinning er i atskillig utstrekning aktuelt i situasjoner hvor vinningen til en viss grad korresponderer med et tap for det offentlige. Dette gjelder særlig for bortfall av skatt («svart» omsetning eller arbeid) og avgifter (f.eks. omsetning av hjemmebrent eller innsmuglet brennevin). Følgelig motsvares lovovertræderens vinning av et visst tap på statens hånd, uten at de to størrelsene er identiske.

Store deler av den profittmotiverte kriminaliteten har skadevirkninger som i siste omgang belastes samfunnet. Særlig ulovlig narkotikaomsetning medfører at mange misbrukere får ødelagt sin helse og påfører samfunnet store utgifter til rehabilitering. Det samme gjelder langt på vei også for ulovlig omsetning av alkohol. I tillegg til dette følger det mye kriminalitet i kjølvannet av den aktuelle omsetningen ved at kjøperne må begå straffbare handlinger for å finansiere sitt forbruk. Også dette påfører samfunnet årlig store utgifter.

En regel som gir mulighet for å ilegge den enkelte deltakeren solidaransvar for hele vinningen som er oppnådd ved den straffbare virksomheten, kunne understreke den enkelte deltakers ansvar for ovennevnte. Utvalget har likevel kommet til at de hensynene som er anført foran ikke har tilstrekkelig vekt til å begrunne solidaransvar ved samvirke. En generell regel som åpner mulighet for å inndra vinning som vedkommende overhodet ikke har oppnådd, ville etter utvalgets vurdering bryte for sterkt med de legislative hensyn § 34 er basert på.

Samtidig understrekes det at den bestemmelsen som foreslås i § 34 nr. 1 første ledd annet punktum også kan være aktuell når det påstås å foreligge samvirke, men det er ukjent hvem de øvrige deltakerne eventuelt er. I noen tilfeller vil en påstand av denne karakter være relativt troverdig selv om tiltalte ikke opplyser hvem de øvrige deltakerne er. Men i andre tilfeller er påstanden mindre troverdig. Og selv om en tiltalt ikke har plikt til å bidra til oppklaringen av saken, bør ikke vedkommende i tillegg premieres ved at inndragningen reduseres som følge av slike antydninger. Den foreslåtte presumsjonsregelen ville f.eks. vært anvendelig i Oslo byretts dom av 19.03.93 i sak nr. 92-05193 M/45 som er omtalt i pkt. 4.6.1 og 9.4.

13.6 VINNINGEN MÅ VÆRE OPPNÅDD VED EN STRAFFBAR HANDLING

13.6.1 Generelt

Grunnvilkåret for inndragning etter § 34 er at vinningen er oppnådd ved en «straffbar handling». Som utgangspunkt innebærer dette at både de objektive og subjektive vilkår for straff må være oppfylt.

Fra dette utgangspunktet gjør § 36 tredje ledd et unntak ved at det kan foretas inndragning etter §§ 34 og 35 «selv om lovovertrederen ikke kan straffes på grunn av bestemmelsene i §§ 44 eller 46». Manglende tilregnelighet hindrer mao. ikke inndragning. Men denne tilstanden kan også ha ført til at vedkommende ikke kan bebreides for sin manglende forståelse av den faktiske situasjon i gjerningsøyeblikket. Vedkommende har dermed ikke utvist **den nødvendige skyld**. Etter gjeldende rett innebærer dette sannsynligvis at inndragning er utelukket, jf. pkt. 4.2.1.

Denne begrensningen i inndragningsadgangen er etter utvalgets vurdering uheldig: Da rimelig tvil skal komme tiltalte til gode, kan dette lett føre til at retten ikke kan legge til grunn at skyldkravet er oppfylt. Lovovertrederen får dermed beholde den ulovlige vinningen. Selv om vedkommende ikke kan straffes, er det ikke noen rimelig grunn til at vinningen skal kunne beholdes. De hensyn som er omtalt i "[Hensyn bak reglene om inndragning av vinning](#)" i kapittel 2 tilsier at det bør være adgang til inndragning også i disse tilfellene. Men på den annen side kan siktedes tilstand tilsi at man benytter adgangen til å redusere ansvaret. Dette gjelder særlig dersom vinningen ikke lenger er i behold. Se kommentaren til § 34 nr. 1 første ledd fjerde punktum.

Utvalget foreslår derfor at inndragning likevel kan skje selv om manglende tilregnelighet har utelukket at lovovertrederen har handlet med den skyld som straffebudet krever. Samtidig understrekes det at den foreslåtte regelen som utgangspunkt er parallell med hva som gjelder når det ved selvforskyldt rus likevel fingeres strafferettslig skyld. Unntaket omfatter dermed ikke situasjoner hvor det må legges til grunn at også en tilregnelig person hadde blitt frifunnet pga. manglende skyld. Men forslaget ordlyd innebærer - i motsetning til ved selvforskyldt rus - at det er adgang å fingere vinnings hensikt. Dersom det må legges til grunn at en tilregnelig person i den foreliggende situasjonen ville ha vært motivert av å oppnå vinning, og vinnings hensikt er et straffbarhetsvilkår, skal det altså være mulig å inndra vinningen. Denne løsningen tilsies av formålet med bestemmelsen som er å forhindre at lovovertrederen får beholde vinningen av sin handling.

Etter gjeldende rett er inndragning også utelukket dersom lovovertrederen ikke kan straffes pga. en **straffrihetsgrunn** - f.eks. nødrett. I disse tilfellene er det normalt ikke oppnådd noen vinning, men dersom det unntaksvis skulle være tilfellet er det ingen rimelig grunn til at lovovertrederen eller en eventuell tredjemann som vinningen har tilfalt får beholde den. Utvalget foreslår derfor at det åpnes en viss adgang til inndragning også i disse tilfellene, jf. § 36 tredje ledd siste punktum.

Forslaget omfatter likevel ikke straffrihetsgrunner generelt da det i så fall etter ordlyden også ville omfatte tilfeller hvor samtykke utelukker straffbarheten. F.eks. ville forslaget også omfatte det vederlaget som en privat klinikk mottar for å amputere en finger, jf. § 235 første ledd. Videre kunne det reises spørsmål om en slik generell reservasjon også ville omfatte tilfeller hvor det ikke foreligger noen lovfestet straffrihetsgrunn, men hvor en tolking av straffebudet likevel tilsier at handlingen ikke er rettsstridig.

Forslaget begrenses etter dette til tilfeller hvor straff er utelukket som følge av nødrett da det omtrent bare er i disse tilfellene at spørsmålet har praktisk betydning.

Det synes ikke å være behov for å inkludere nødvergehandlinger. Årsaken til det er at da nødvergebestemmelsen krever at forsvarshandlingen er rettet mot angriperen, kan den ikke anvendes ved inngrep i offentlige interesser. Slike inngrep kan ikke møtes med nødverge, selv når de er - eller oppfattes som - ulovlige. Det er i tilfelle nødrettsbestemmelsen som anvendes, jf. bl.a. Rt. 1979 s. 429. Dette innebærer at det vanskelig kan tenkes tilfeller hvor noen ikke kan straffes pga. nødverge samtidig som vedkommende har oppnådd en vinning ved forsvarshandlingen.

Frifinnelse ved **unnskyldelig rettsvillfarelse** utelukker etter gjeldende rett sannsynligvis også inndragning, jf. pkt. 4.2.1 og *Matningsdal*, Inndragning s. 150-151. Etter utvalgets vurdering bør ikke denne villfarelsen utelukke at en eventuell vinning inndras. I § 36 tredje ledd siste punktum foreslås det derfor at det åpnes adgang til inndragning også i disse tilfellene. Villfarelsen kan derimot ha betydning ved avgjørelsen om inndragning bør foretas. Dette gjelder særlig dersom vinningen ikke lenger er i behold.

I praksis blir ikke all villfarelse om den rettslige reguleringen henført under § 57, men under § 42 som faktisk villfarelse. Det er f.eks. sikker rett at straffebud som krever vinnings hensikt ikke kan anvendes når en villfarelse av rettslig karakter har utelukket den hensikt som straffebudet krever, jf. bl.a. *Andenæs*: Alminnelig strafferett, 3. utgave s. 245 og *Bratholm/Matningsdal*: Straffeloven med kommentarer, bind I s. 257 og bind II særlig s. 669-670 og 681. I NOU 1992: 23 foreslår derimot Straffelovkommisjonen at all villfarelse om den rettslige reguleringen skal bedømmes etter samme bestemmelse, jf. motivene s. 126 flg. Men inntil den omtalte sonderingen eventuelt endres, må konsekvensen være at forslaget til endring av § 36 tredje ledd bare har betydning for tilfeller hvor villfarelsen blir henført under § 57.

Samtidig understrekes det at handlingen kan rammes av et annet straffebud som ikke krever vinnings hensikt, slik at det på denne måten kan være grunnlag for inndragning. Dette er f.eks. tilfellet for § 294 nr. 1 som kan anvendes dersom § 270 om bedrageri ikke kan anvendes pga. manglende vinnings hensikt.

I forlengelse av drøftelsen foran kunne det reises spørsmål om det bør gjøres et mer generelt unntak fra de subjektive straffbarhetsvilkår som betingelse for inndragning.

Det kunne hevdes at i alle tilfeller hvor et straffebud er objektivt overtrådt, kan det være grunn til å ha mulighet for å frata gjerningspersonen en eventuell vinning. Som eksempel nevnes en person som grovt uaktsomt overtrer et straffebud som bare rammer forsett, og som sitter tilbake med en fortjeneste. At forholdet ikke er straffbart burde her ikke være ensbetydende med at vedkommende får beholde sin vinning. Jf. også foran om den nokså uklare grensen mellom faktisk og rettslig villfarelse.

Behovet for et slikt generelt unntak er nok likevel ikke stort. Korresponderer vinningen med et tap som blir påført noen, vil uaktsomhet regelmessig begrunne et erstatningsansvar. Og der offentlige interesser er skadelidende (skatt, avgift, offentlige pålegg) er i praksis alltid også uaktsomhet straffbar.

Det vil videre ikke alltid passe å la den rent objektive overtredelse av et straffebud korrespondere med inndragning, jf. foran om sykehusoperasjoner som objektivt sett representerer overtredelse av straffebudene om legemskrenkelser. Et annet eksempel er en aksjekjøper som har kjøpt og oppnådd fortjeneste i et tilfelle hvor det internt i selskapet forelå fortrolig informasjon som var egnet til å påvirke kursen positivt. Objektivt foreligger det da overtredelse av forbudet mot innsidehandel i verdipapirhandelloven § 6, men derfra kan selvsagt ikke sluttet at vinningen ved kursstigningen i et tilfelle som ovenfor nevnt bør inndras.

Generelt å løsrive inndragningskravet fra det strafferettslige skyldkrav ville åpenbart gå lengre enn det er grunnlag for, og således føre til en svært usikker situasjon, hvor for mye måtte løses under henvisning til benådningsadgangen i § 34 nr. 1 første ledd siste punktum. Dette ville klart være uheldig og dessuten stride mot det grunnsyn at når det først er adgang til inndragning av vinning, skal også inndragning skje.

13.6.2 Sammenhengen mellom vinningen og en straffbar handling

13.6.2.1 Gjeldende rett

Strl. § 34 krever at vinningen er oppnådd «ved» en straffbar handling. Dette innebærer at det må være årsakssammenheng mellom en straffbar handling og vinningen, jf. pkt. 4.4 og *Matningsdal*, Inndragning s. 174-190.

Videre kreves det at den straffbare handlingen som skal danne grunnlag for inndragning kan **konkretiseres**, jf. pkt. 4.2.1. Det er ikke tilstrekkelig at det kan bevises at vinningen stammer fra en eller annen straffbar handling. Men samtidig understrekes det at etter endringen av heleribestemmelsen i § 317 ved lov av 11. juni 1993 nr. 76, gir denne bestemmelsen hjemmel for inndragning i mange tilfeller hvor det tidligere ikke var slik hjemmel. Og § 317 krever ikke at det kan konkretiseres hvilken straffbar handling utbyttet som har vært objekt for heleri eller hvitvasking stammer fra, jf. pkt. 4.2.1 og *Bratholm/Matningsdal*: Straffeloven med kommentarer, bind II s. 848 med videre henvisninger.

Fra kravet om konkretisering må det gjøres et unntak for fortsatt forbrytelse. I disse tilfellene kreves det ikke at samtlige handlinger som ligger innenfor den tidsrammen som omfattes av saken, identifiseres. Som eksempel kan det vises til Rt. 1940 s. 25 som for den ene tiltalte vedkommende gjaldt ulovlig salg av 37.000 flasker øl over en treårsperiode.

Videre nevnes at dersom noen er i besittelse av tyvegods, og det kan bevises at vedkommende enten er tyv eller heler, kan det anvendes heleristraf selv om det er like sannsynlig at vedkommende har stjålet gjenstanden selv, jf. *Bratholm/Matningsdal*: Straffeloven med kommentarer, bind II s. 686 og *Andenæs*, Formuesforbrytelsene, 6. utgave s. 210. Dette gjelder tilsvarende i andre relasjoner dersom det bevises at de aktuelle verdiene er utbytte av en straffbar handling, men det ikke er bevis for at vedkommende selv har begått handlingen eller har mottatt utbyttet. Som eksempel nevnes en eventuell usikkerhet om vedkommende har omsatt narkotika og dermed har overtrådt § 162, eller om vedkommende har bidratt til å hvitvaske utbyttet for en annen og dermed har overtrådt § 317. På denne måten kan det etableres hjemmel for inndragning i disse tilfellene.

13.6.2.2 Bør det gjøres unntak fra kravet om konkretisering av den straffbare handlingen?

Kravet om at den straffbare handlingen som danner grunnlaget for inndragning må konkretiseres, er etter utvalgets vurdering en naturlig hovedregel. Hensynet til den enkeltes rettssikkerhet tilsier at man normalt ikke skal risikere inndragning med mindre påtalemyndigheten kan konkretisere hvilken handling som har gitt vinningen.

Samtidig bør det vurderes om det for enkelte tilfeller bør gjøres unntak fra dette kravet slik at det i visse tilfeller kan foretas inndragning selv om den straffbare virksomheten som har gitt vinningen ikke kan identifiseres. Spørsmålet er mao. om man i tilfeller hvor en person dømmes for visse straffbare handlinger som er av en slik karakter at de kan gi betydelig vinning, og hvor man på bakgrunn av handlingen og/

eller de verdienne vedkommende har rådighet over, har en velbegrunnet mistanke om at straffesaken bare omfatter toppen av et isfjell. Utvalget omtaler disse tilfellene som inndragning ved uidentifisert kriminalitet eller «utvidet inndragning».

Bakgrunnen for denne vurderingen er at praksis gir eksempler på at personer som finnes skyldig i straffbare handlinger som er av en slik karakter at de normalt gir betydelig vinning, disponerer en stor formue som ikke kan tilbakeføres til noen konkret straffbar handling. Videre er denne formuen uforklarlig på bakgrunn av hva vedkommende de senere årene har oppgitt som lovlig inntekt. Påtalemyndigheten makter kanskje bare å bevise at en spritsmugler har smuglet inn et parti brennevin, men ikke at vedkommende har omsatt brennevinet. Det kan også være at påtalemyndigheten kan bevise at ett parti er omsatt, samtidig som vedkommendes formue tilsier at det er stor sannsynlighet for at den ulovlige omsetningen har hatt et langt større omfang.

I slike tilfeller er sannsynligheten gjennomgående stor for at hele formuen er ervervet ved straffbar virksomhet, men dersom det ikke kan bevises noen konkret handling som har gitt vinning, er det i dag ikke hjemmel for inndragning. Vedkommende får dermed beholde sin kostbare bolig, luksusyachten og den eksklusive privatbilen - verdier langt ut over hva som kunne vært finansiert ved ordinære inntekter. Selv om det likevel bevises handlinger som kvalifiserer for fengselsstraff av en viss lengde, er dette resultatet støtende for den alminnelige rettsoppfatning. Dette har også kommet klart fram i media de senere årene. De hensyn som er omtalt i *"Hensyn bak reglene om inndragning av vinning"* i kapittel 2 tilsier at det bør vurderes lovfestet regler som gjør det mulig også å inndra denne vinningen.

Med dagens regler vil vi sannsynligvis ikke unngå tilfeller hvor særlig aktive profitt-kriminelle legger seg opp betydelige formuer på tross av at de flere ganger kan ha blitt idømt strenge straffer. Dette henger sammen med at dagens regler som nevnt begrenser inndragningen til vinning oppnådd ved de handlingene det domfelles for. En kriminell vil aldri avsløres hver gang vedkommende begår en straffbar handling. Og vi ville knapt ønske et så omfattende og effektivt politi som en slik målsetting ville kreve. Men det følger av dette at den iherdige tilbakefallsforbryter vil kunne ende opp med en betydelig formue.

En endring av inndragningsreglene kan også øke muligheten for å berøve «bakmennene» deres fortjeneste ved den straffbare virksomheten. Disse oppnår ofte at de overhodet ikke eller svært sjelden blir avslørt, og om de avsløres er det lett bare toppen av et isfjell som avsløres. Med dagens inndragningsbestemmelser er det i så fall bare en mindre del av den faktiske vinningen som kan inndras. Dette forholdet illustrerer for øvrig at dagens regler og praksis på mange måter kan virke diskriminerende ved at personer som står bak omfattende kriminalitet («grossistene») får beholde en omfattende vinning, mens «detaljistene» kan risikere å bli ilagt omfattende straff og inndragningsansvar.

Behovet for en endring av dagens rettstilstand har økt med årene: Omfanget av den profittmotiverte kriminaliteten er økende. Dessuten oppstår det etter hvert stadig flere miljøer hvor faren for represalier er så stor at det er umulig å få vitner til å forklare hva som har skjedd. Enkelte av disse miljøene har blitt så brutale at terskelen til å ta liv overskrides. Det er ekstra uheldig om personer i disse miljøene i tillegg får beholde en betydelig formue som er bygd opp ved straffbar virksomhet, men som man ikke kan tilbakeføre til konkrete straffbare handlinger.

Den kriminaliteten som er beskrevet foran, er normalt organisert. Organisert kriminalitet er nærmest uten unntak begrunnet i ønsket om å oppnå økonomisk vinning. En utvidet mulighet for å inndra hva de aktuelle personene har tjent ved straffbar virksomhet, er dermed et viktig virkemiddel i kampen mot organisert krimina-

litet. En slik mulighet må også antas å samsvare bedre med den alminnelige rettferdighetsfølelsen.

Strl. § 317 om heleri og hvitvasking krever som nevnt ikke at den forutgående handlingen kan konkretiseres, jf. pkt. 13.6.2.1. Dette er en tolking som har vært lagt til grunn helt siden vedtakelsen av den opprinnelige heleribestemmelsen i 1902. I relasjon til krav om straff er det mao. lang tradisjon for at påtalemyndigheten ikke behøver å bevise hvilken straffbar handling det aktuelle objektet stammer fra. Og i disse sakene er det dessuten relativt aktuelt å inndra helergodset. Ved fortsatt forbrytelse kreves det som nevnt heller ikke at samtlige handlinger individualiseres. En eventuell lovendring i relasjon til inndragning av vinning vil mao. ikke innføre noen prinsipiell nyordning i norsk rett, men bare en utvidelse av området for hvilke situasjoner hvor kravet om konkretisering oppgis.

En endring vil også være i samsvar med tendensen i enkelte andre europeiske land. I denne sammenheng vises det særlig til behandlingen foran i kapittel 12 om endringene i nederlandsk og engelsk rett, og de indikasjonene som er gitt om sveitsisk og italiensk rett. Det minnes også om det danske lovforslaget i innstillingen om rockerkriminalitet som er omtalt under pkt. 12.1.

En inndragningshjemmel som i prinsippet åpner adgang til å inndra hele domfeltes formue reiser spørsmålet om en slik bestemmelse vil være i strid med forbudet i Grl. § 104 om at «Jord og Boslod kan i intet Tilfælde forbrydes». I denne sammenheng understrekes det at i lovgivningen før 1814 fantes det en rekke bestemmelser som fastsatte at visse lovovertrедelser bl.a. medførte at gjerningspersonen tapte hele sin formue. For en nærmere oversikt vises det til *Matningsdal*, Inndragning s. 37-43.

I mange tilfeller var denne straffen kombinert med dødsstraff, men det fantes også mange eksempler på at det ikke var tilfellet. Av bestemmelsene i Kong Christian Den Femtis Norske Lov fra 1687 var det bare ca. halvparten av bestemmelsene om tap av formue som var kombinert med dødsstraff eller mulighet for dødsstraff.

Grunnlovens forbud mot bosloddstraffen stammer fra det Adler-Falsenske grunnlovutkast § 25:

«Loven bør ikke bestemme andre Straffe end saadanne, som ere absolutte og øiensynligen nødvendige. Straffen bør være proportionert efter Forbrydelsen, og saavidt muligt, nyttig for Staten. Ingen Straf maa ramme Forbryderens Familie, og ligesaa lidt hans Gods eller Eiendomme, uden forsaavidt Skades-Erstatning, Bøder og Processens Omkostninger betræffer.»

Området for og formålet med denne bestemmelsen er lite behandlet i den statsrettslige teori. *Andenæs*: Statsforfatningen i Norge, syvende utgave s. 433 uttaler:

«I den paragraf i Adler-Falsens utkast som svarer til grl. § 104, heter det bl.a. at **ingen straff må ramme forbryterens familie**. Og i Falsens skrift om grunnloven noen år senere kommenterer han § 104 på følgende måte: «Straffen vil altsaa for Eftertiden ramme Forbryderen alene, ikke hans uskyldige Familie.» Det er altså ikke noe humanitetshensyn overfor lovbyteren selv, men hensynet til hans familie som ligger bak bestemmelsen. En må i denne sammenheng huske på at konfiskasjonsstraffen etter datidens lovgivning helst var i bruk for de groveste forbrytelser, som samtidig ble straffet med dødsstraff. Det var antakelig denne kombinasjon av dødsstraffen og konfiskasjonsstraffen som grunnlovgiverne først og fremst tenkte på. I våre dager har grl. § 104 vesentlig historisk interesse.»

Som nevnt foran var det bare ca. halvparten av bestemmelsene i Christian Den Femtis Norske Lov som kombinerte døds- og bosloddstraffen. Dessuten fulgte det av forordning av 6. desember 1743 artikkel 21 at ektefellen fikk beholde sin halvpart av boet. Til tross for dette er det tydelig at et vesentlig formål med forbudet var å beskytte den domfeltes familie. Dette var naturlig nok særlig viktig når dødsstraffen ble anvendt idet familien dermed også mistet sin forsørger. Hensynet til den domfeltes familie fremheves for øvrig også av *Gaarder*: Fortolkning over Grundloven og de øvrige Love, som danne Norges Riges offentlige Ret, Kristiania 1845 s. 477 og *Frede Castberg*: Norges Statsforfatning, tredje utgave, bind II, Oslo 1964 s. 293.

I relasjon til vårt spørsmål er det likevel en annen side ved de tidligere bosloddstraffene som har større interesse: Det karakteristiske for dagens inndragningsbestemmelser er at inndragning er betinget av at det er en tilknytning mellom en straffbar handling og den gjenstand eller verdi som inndras. Ved bosloddstraffene var det ingen tilknytning. Den endringen som er aktuell innebærer ikke at tilknytningskravet oppgis, men bare at beviskravene for tilknytning mellom en straffbar handling og oppnådd vinning blir noe redusert. Dette er ikke grunnlovstridig. Grl. § 104 har for øvrig aldri vært ansett å være til hinder for at et bøte- eller erstatningsansvar settes så høyt at hele den domfeltes formue medgår til å dekke kravet, jf. *Castberg* op.cit. s. 293 og *Andenæs* op.cit. s. 433-434. Tilsvarende må da gjelde om et inndragningsansvar settes like høyt.

I denne sammenheng kan det for øvrig også nevnes at lov om fiendegods o.a. av 22. mars 1946 nr. 4 § 13 første ledd (etter endring ved lov av 2. juli 1948 nr. 1) fastsatte at «Fiendegods etter føresegnene i denne lova, er stats-eigedom». I Rt. 1955 s. 439 og 1956 s. 1266 kom Høyesterett til at denne bestemmelsen ikke var grunnlovstridig. Regelen gjaldt også eiendom som tilhørte privatpersoner.

Utvalget har også vurdert om det kan være i strid med Den europeiske menneskerettighetskonvensjon av 4. november 1950 (EMK) å innføre en regel om utvidet inndragning som foreslått i strl. § 34 nr. 2 og 3.

Det kan være spørsmål om utvalgets forslag til utvidet inndragning er i strid med regelen om uskyldspresumpsjon i art. 6 (2). Dernest kan det være spørsmål om forslaget er i strid med regelen om rett til eiendom i første tilleggsprotokoll art. 1.

EMK art. 6 (2) fastsetter at enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal anses uskyldig inntil skyld er bevist i henhold til lov («Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proven guilty according to law»). Denne uskyldsformodningen er antatt å inneholde to former for beskyttelse av siktede: Dels noen grunnleggende prinsipper for bevisbedømmelse, og dels et forbud mot at domstolen tilkjennegir sitt syn på skyldspørsmålet i en straffesak forut for domsavsigelsen. Begge disse problemstillingene oppstår i forhold til reglene om utvidet inndragning.

Reglene om utvidet inndragning innebærer at det er siktede som vil ha bevisbyrden med hensyn til om det han eier er ervervet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler. Regelen i EMK art. 6 (2) er imidlertid blitt tolket slik at alminnelige formodningsregler i strafferetten ikke anses å være en foregrepet skyldvurdering. Men slike regler må holde seg innen «rimelige grenser». Ved vurderingen av hva som er innen rimelige grenser må man ta hensyn til viktigheten av det forhold som står på spill og tiltaltes rett til å føre et forsvar. I alle tilfelle må siktede ha anledning til å forsvare seg og motbevis formodningen.

Slike formodninger er vel kjent også i norsk rett, jf. f.eks. straffebudene mot ærekrenkelse i strl. §§ 246 og 247 hvorefter det er den påståtte ærekrenkeren som må føre bevis for beskyldningens sannhet, § 249 nr. 1.

Etter utvalgets oppfatning er regelen om omvendt bevisbyrde ved utvidet inndragning innenfor det som må anses som rimelige grenser. Formodningsregelen gjelder ikke selve straffansvaret, men forhold knyttet til siktedes formue. Siktede vil ha anledning til å forsvare seg og motbevise formodningen om at hans eiendeler stammer fra straffbar virksomhet. Vanlig sannsynlighetsovervekt er her nok. Endelig inntreffer formodningen bare når siktede etter vanlige straffeprosessuelle regler er kjent skyldig i en eller flere grove forbrytelser.

Det kan reises spørsmål om art. 6 (2) i det hele tatt kommer til anvendelse på formodningsregelen da det ikke er tale om formodningsregel vedrørende skyldspørsmålet, idet siktede allerede er funnet skyldig i det straffbare forhold. Formodningsregelen gjelder spørsmål om hvor siktedes eiendeler stammer fra. I den forstand ligner det mer på spørsmål om hvilken straff eller hvor streng straff man kan idømme, noe som faller utenfor art. 6 (2).

Når det så gjelder beskyttelsen mot at en domstol tilkjennegir sitt syn på om siktede er skyldig i en straffbar handling uten at han er domfelt for handlingen, kan dette spørsmålet oppstå ved at regelen i § 34 nr. 2 og 3 kan medføre inndragning av utbytte fra andre straffbare handlinger enn det domfellelsen omfatter. Spørsmålet er om domstolen ved slik inndragning har brutt reglene om uskyldpresumsjonen. Om dette prinsipp uttalte Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Minelli-saken, serie A nr. 62, dom av 25. mars 1983 at «. . . the presumption of innocence will be violated if, without the accused's having previously been proved guilty according to law and, notably, without his having had the opportunity of exercising his right of defence, a judicial decision concerning him reflects an opinion that he is guilty».

Etter utvalgets forslag medfører inndragning etter § 34 nr. 2 eller 3 ikke noen konstatering av om siktede er skyldig i andre straffbare handlinger enn dem han allerede er dømt for eller blir dømt for i den foreliggende sak. Det resultatet man har kommet til i inndragningssaken, har heller ingen bevismessig betydning for avgjørelsen av skyldspørsmålet i en senere sak om andre straffbare handlinger.

Avgjørelser av Menneskerettighetsdomstolen gir sterk støtte for at de foreslåtte bestemmelser om inndragning ikke er i strid med EMK. I Welch-saken, serie A nr. 307-A, dom av 9. februar 1995, ble Storbritannia riktignok dømt for å ha gitt sine inndragningsbestemmelser i narkotikalovgivningen av 1986 tilbakevirkende kraft. (De engelske bestemmelsene er omtalt under pkt. 12.4.) Men domstolen sa samtidig at den ville understreke at den ved sin avgjørelse ikke på noen måte satt spørsmål ved inndragningsreglene som de engelske domstolene har til disposisjon i sin kamp mot narkotikaondet (som de da var begrenset til). De engelske reglene om inndragning av straffbart utbytte, som senere er blitt utvidet til å gjelde alle former for kriminalitet, må sies å være mer vidtrekkende enn de reglene utvalget har foreslått i § 34 nr. 2 og 3.

Utvalget mener på denne bakgrunn at reglene om utvidet inndragning i forslaget § 34 nr. 2 og 3 ikke kan være i strid med EMK art. 6 (2).

EMKs første tilleggsprotokoll art. 1 fastsetter at

«Enhver fysisk eller juridisk person har rett til å nyte sin eiendom i fred. Ingen skal bli fratatt sin eiendom unntatt i det offentliges interesse og på de betingelser som er hjemlet ved lov og ved folkerettens bestemmelser.

Bestemmelsen ovenfor skal imidlertid ikke på noen måte svekke en stats rett til å håndheve slike lover som den anser nødvendige for å kontrollere at eiendom blir brukt i samsvar med allmenhetens interesse eller for å sikre betaling av skatter eller andre avgifter eller bøter.»

Det er regelen i første ledd annet punktum (den såkalte «second rule») som her kommer til anvendelse, da inndragning vil innebære en varig overdragelse av eiendomsrett.

For å kunne bli fratatt sin eiendom, er det for det første et krav om at det må skje i samfunnets interesse. I motsetning til andre bestemmelser i konvensjonen inneholder ikke art. 1 noen nærmere oppregning av hvilke samfunnshensyn som legitimerer fratakelse av eiendomsretten. Hvilke interesser som er relevante, beror i stor grad på den enkelte statsmakts vurdering. Det konkrete tiltak behøver ikke å være helt nødvendig, men det må være nyttig eller ønskelig. At bestemmelsen ikke forbyr inndragning av utbytte fra straffbare handlinger generelt, er åpenbart. Spørsmålet er om anvendelsen av presumsjonsreglene i *denne relasjon* rammes.

Formålet med art. 1 er å sikre stabilitet og forutberegnelighet i eiendomsforholdene. Bestemmelsen ville vært et lite effektivt vern for rettighetshavere hvis myndighetene kunne foreta ethvert inngrep som var i samfunnets interesse. Selv om det ikke følger direkte av ordlyden, har Menneskerettighetsdomstolen på denne bakgrunn fastslått at det må foretas en avveining mellom samfunnsinteressene og hensynet til det enkelte individ. Det sentrale er at det stilles opp et krav om proporsjonalitet mellom tiltakene som settes i verk og de mål som søkes oppnådd.

Når man ønsker å bekjempe alvorlige problemer i samfunnet, må det være anledning til å gå forholdsvis langt. Effektive inndragningsregler er, slik utvalget ser det, nødvendige i kampen mot profittmotivert kriminalitet, og det vises her til drøftelsen i *"Hensyn bak reglene om inndragning av vinning"* i kapittel 2. Som nevnt vil det å berøve lovovertrederen hans fortjeneste selvsagt ikke kunne rammes. Men de klare vilkårene som knytter presumsjonsreglene til grov kriminalitet må lede til at også presumsjonsregelen vil bli akseptert. I denne vurderingen er det av vesentlig betydning at siktede i inndragningssaken kan motbevise presumsjonen ved å sannsynliggjøre at hans eiendom er lovlig ervervet.

Det er ikke tvilsomt at uttalelsen i den ovenfor nevnte Welch-saken også dekker forholdet til første tilleggsprotokoll art. 1.

Utvalget mener således at de foreslåtte bestemmelser ikke vil innebære noen krenkelse av EMKs første tilleggsprotokoll art. 1.

Etter utvalgets vurdering er det i dag et sterkt behov for å gjøre visse unntak fra kravet om at inndragning av vinning er betinget av at den straffbare handling konkretiseres. Da en endring i denne retning heller ikke er grunnlovstridig eller i strid med Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, bør derfor praksis fra § 317 om heleri og hvitvasking samt ved fortsatt forbrytelse føres videre slik at det innføres hjemmel for inndragning av prinsipielt sett samme karakter som i enkelte andre europeiske land.

I denne sammenheng minnes det om at Norge som nevnt i pkt. 4.4.1.1 og 13.3 har ratifisert De forente nasjoners konvensjon om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer av 19. desember 1988. I art. 5 (7) heter det:

«Hver part kan vurdere om omvendt bevisbyrde skal gjelde i spørsmålet om hvorvidt et angivelig utbytte eller annet formuesgode som kan inndras, er ervervet på lovlig måte, i den utstrekning dette er forenlig med prinsippene i intern lovgivning og med arten av de rettslige skritt og andre aktuelle tiltak.»

Selv om konvensjonen er begrenset til narkotika og psykotrope stoffer, illustrerer den at det i dag på internasjonalt plan er aksept for vidtrekkende inndragningsbestemmelser i kampen mot profittmotivert kriminalitet.

13.6.2.3 Nærmere om når det bør gjøres unntak fra kravet om konkretisering av den straffbare handling

Inndragning av vinning med hjemmel i § 34 kan skje med grunnlag i enhver straffbar handling med mindre inndragningskompetansen er regulert i særlovgivningen. Overtredelsens grovhet er mao. ikke avgjørende.

I likhet med hva som gjelder i engelsk og nederlandsk rett, har utvalget kommet til at den foreslåtte bestemmelsen om utvidet inndragning ikke bør omfatte alle straffbare handlinger, men at den bør begrenses til visse forbrytelser. Dette skyldes at bare enkelte straffbare handlinger er egnet til å bygge opp tilsynelatende uforklarlige formuer. Da reaksjonen dessuten kan bli svært omfattende, bør den av hensyn til den enkeltes rettssikkerhet begrenses til alvorlige straffbare forhold. Dette er også bedre i samsvar med legalitetsprinsippet som tilsier at bestemmelsen gjøres så presis som mulig.

Størst presisjon oppnås dersom loven uttrykkelig regner opp hvilke forbrytelser som kan gi grunnlag for utvidet inndragning. Men en regel av denne karakter har en svakhet ved at straffebed som burde være inkludert, kan bli utelatt. En generell, uspesifisert regel gir derfor større garanti for at aktuelle forbrytelser ikke faller utenfor bestemmelsen. Bestemmelsens fakultative karakter gir dessuten retten mulighet for å unnlate utvidet inndragning dersom den ikke finner kravet tilstrekkelig begrunnet. Det vises også til at prinsipielt sett samme løsning er valgt i de någjeldende inndragningsbestemmelsene og i §§ 48 a og 48 b om foretaksstraff. Strl. § 48 a omfatter således overtredelse av alle straffebed. I forarbeidene til denne bestemmelsen er særlig diskutert forholdet til legalitetsprinsippet og Grl. § 96, jf. Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 11 første spalte:

«Ileggelse av foretaksstraff vil dermed være lovhjemlet og vil ikke være i strid med regelen i Grunnloven § 96 om at ingen skal kunne dømmes uten etter lov. **Departementet** kan heller ikke se at ordningen vil harmonere dårlig med de hensynene som ligger til grunn for § 96, slik det har vært hevdet. Legalitetsprinsippet skal først og fremst sikre forutberegnelighet med hensyn til hvilke handlinger som er straffbare, og borgerne skal bare kunne dømmes etter forbud som er fastsatt av folkets representanter. **Departementets** forslag ivaretar fullt ut disse hensynene, i og med at selve **gjerningsbeskrivelsen** i forbudene fortsatt vil finnes i de enkelte straffebestemmelsene rundt omkring i lovgivningen. De som handler på vegne av et foretak, vil ikke få noe dårligere grunnlag enn tidligere til å vurdere hvordan de bør opptre for å holde seg innenfor lovens grenser. At påtalemyndigheten og domstolene vil ha et spillerom for vurderingen av om foretaksstraff skal ilegges i det enkelte tilfellet, harmonerer godt med den tradisjonen vi har her til lands når det gjelder å gi disse myndighetene vide fullmakter ved **reaksjonsfastsettelsen**.»

Disse momentene har etter utvalgets vurdering langt på vei gyldighet også i relasjon til utvidete regler om inndragning. Etter en totalvurdering har utvalget etter dette kommet til at loven ikke bør regne opp spesifikke straffebestemmelser, men gi generelle kriterier for når bestemmelsen kan anvendes.

Det generelle kriteriet for inndragning bør knyttes til at den begåtte forbrytelsen er av en slik karakter at den regelmessig medfører profitt. Videre bør det kreves at forbrytelsen er av en viss alvorlighetsgrad. For øvrig kan bestemmelsen tenkes utformet på ulike måter: Grunnlaget for utvidet inndragning kunne tenkes basert på hvor streng straff som blir idømt i saken. Men en regel av denne karakter kan gi uheldige resultater ved at utvidet inndragning kan være utelukket dersom påtale-

myndigheten bare kan bevise handlinger av mindre omfang samtidig som domfelte har en stor, tilsynelatende uforklarlig formue. Som nevnt makter påtalemyndigheten ofte bare å bevise toppen av et isfjell. Utvalget har derfor kommet til at man bør følge den generelle tradisjonen i norsk rett og legge avgjørende vekt på strafferammen i straffebudet. Dette gir bedre forutberegnelighet, og er for øvrig i samsvar med engelsk og nederlandsk rett.

For å unngå at hjemmelen for utvidet inndragning blir altfor omfattende, bør det kreves at straffebudet gir adgang til å anvende fengsel i 6 år eller mer. Da forslaget er begrunnet i den generelle sannsynligheten for at domfelte har ervervet sin formue ved straffbar virksomhet, bør det i tillegg kreves at virksomheten er av en slik karakter at den «kan gi betydelig vinning». Dette innebærer f.eks. at uaktsomt drap etter § 239 ikke omfattes. Det samme gjelder for forsømmelse av hjelpeplikten etter § 242 og som har fått følger som nevnt i tredje ledd. Begrensningen innebærer også at et forsettlig drap faller utenfor bestemmelsen. Dersom drapsmannen mottar en belønning for drapet, bør det være tilstrekkelig med hjemmelen for inndragning av vinning etter § 34 nr. 1.

Formuleringen «kan gi» betydelig vinning viser at det ikke kreves at det er påvist noen vinning i den konkrete saken. Men dersom det er påvist en vinning ved den straffbare virksomheten som er konkretisert, og som inndras med hjemmel i § 34 nr. 1, kan den foreslåtte bestemmelsen anvendes på tiltaltes øvrige formue, forutsatt at lovens øvrige vilkår er oppfylt.

Dersom tiltalte dømmes for flere handlinger i konkurrens, kan dette gi en noe sterkere indikasjon enn ellers på at han har ervervet sin formue ved straffbar virksomhet. Det foreslås derfor at det skal være tilstrekkelig at vedkommende dømmes for «en eller flere straffbare handlinger» som kan medføre fengsel i 6 år eller mer. På bakgrunn av § 62 om straffutmålingen ved konkurrens, innebærer dette at det ene straffebudet minst må ha en strafferamme på fengsel i 4 år. Og i dette tilfellet må strafferammen i det andre straffebudet være minst 2 år. I slike tilfeller må det kreves at begge handlingene er av en slik karakter at de «kan gi betydelig vinning».

Forhøyelse av strafferammen ved gjentakelse bør derimot være irrelevant etter dette alternativet. Men ved gjentakelse foreslås det i § 34 nr. 3 en særskilt hjemmel for utvidet inndragning, jf. nedenfor.

Derimot bør det ses bort fra at § 51 første ledd medfører at det ved forsøk ikke er adgang til å anvende lengstestrafen etter straffebudet. Domfellelse for forsøk på forbrytelse mot alkoholloven § 10-1 tredje ledd bør mao. i likhet med domfellelse for fullbyrdet forbrytelse gi hjemmel for utvidet inndragning. Dersom en person f.eks. pågripes i Sverige med et større spritparti like før vedkommende har nådd grensen til Norge, bør det mao. være hjemmel for inndragning etter § 34 nr. 2 selv om det ikke foreligger fullbyrdet forbrytelse mot alkoholloven § 10-1 tredje ledd jf. § 2-1.

Det understrekes at det ligger en vesentlig begrensning i at den straffbare virksomheten er av en «slik karakter at den kan gi betydelig vinning». En isolert vurdering av strafferammen kunne således tilsi at bestemmelsen kan anvendes overfor en innbruddstyv som har gjort seg skyldig i et enkeltstående, mindre butikktveri. Ved det siterte tilleggsvilkåret fremgår det at bestemmelsen ikke omfatter disse tilfellene. For å låne et uttrykk fra den engelske rettsutviklingen kan det sies at bestemmelsen primært tar sikte på personer som har en «criminal lifestyle» - mao. personer som har et høyt personlig forbruk og disponerer verdier som synes uforklarlig på bakgrunn av de inntektene vedkommende oppgir til beskatning.

Ved vurderingen av hva som kreves for at vilkåret «betydelig vinning» skal være oppfylt nevnes at i relasjon til kriteriet «betydelig økonomisk skade» i § 271 kom Høyesterett i Rt. 1994 s. 22 til at kr 65.000 ikke var tilstrekkelig. Denne avgjø-

relsen er fulgt opp i Rt. 1995 s. 1003. De krav som stilles i relasjon til § 271 kan også være retningsgivende i denne sammenheng.

Samtidig understrekes det at formuleringen «den straffbare virksomheten» innebærer at vilkåret kan være oppfylt også på grunnlag av en totalvurdering av flere straffbare handlinger - noe som bl.a. kan være aktuelt ved grove tyverier: En person som f.eks. blir dømt for flere innbruddstyverier hvor det er stjålet øl til personlig forbruk, vil normalt ikke omfattes av bestemmelsen. Men dersom tyveriene etterlater et sterkere inntrykk av et vinningsmotiv ved at vedkommende f.eks. har stjålet ur, smykker osv., vil kriteriet gjennomgående lettere være oppfylt.

I denne sammenheng kan det nevnes at ved vurderingen av om det foreligger grovt tyveri, kom Høyesterett i Rt. 1965 s. 664 og 1968 s. 894 til at det var såpass nær sammenheng mellom tyveriene at det enkelte tyveriet fikk et så grovt og profesjonelt preg at samtlige ble subsumert under § 258. På samme måten kom Høyesterett i Rt. 1984 s. 904 til at flere bedragerier samlet alle var grove, selv om de ikke kunne ses som et fortsatt forhold fordi de var begått mot flere fornærmede. I Rt. 1991 s. 765 kom derimot Høyesterett til at sammenhengen ved flere tyverier var for løs til at dette enhetssynspunktet kunne anvendes.

Da det ikke må være påvist noen vinning ved de handlingene som er identifisert, er ikke inndragning betinget av at det i den konkrete saken er påvist uforklarlig formue som på bakgrunn av ovenstående regnes som «betydelig». Det er som nevnt tilstrekkelig at den straffbare virksomheten er av en slik karakter at den «kan gi» betydelig vinning. Dette innebærer f.eks. at dersom en person dømmes for innførsel av 100 gram heroin, men ikke omsetning, vil vilkårene for utvidet inndragning etter § 34 nr. 2 være oppfylt fordi denne mengden narkotika fører til domfellelse etter § 162 annet ledd - grov narkotikaforbrytelse - med strafferamme 10 år fengsel. Er det f.eks. funnet og beslaglagt et pengebeløp på kr 40.000 som vedkommende ikke kan gi noen rimelig forklaring på, kan dette beløpet inndras med mindre domfelte gjør det sannsynlig at pengene stammer fra lovlig virksomhet.

Dersom lovovertrederen tidligere er funnet skyldig i straffbare handlinger som er av en slik karakter at de kan gi en vinning, og vedkommende på ny finnes skyldig i tilsvarende handlinger, er det generelt sett større sannsynlighet for at vedkommende har ervervet sin formue ved straffbar virksomhet. Utvalget har derfor kommet til at det i disse tilfellene bør gis hjemmel for utvidet inndragning selv om strafferammen er lavere enn 6 år fengsel. Under henvisning til strafferammen i straffebud som kan være aktuelle i denne sammenheng, har utvalget kommet til at det bør være tilstrekkelig at den handlingen vedkommende dømmes for, kan medføre fengsel i 2 år eller mer. Derimot bør det ikke stilles noe krav til strafferammen i det straffebudet vedkommende tidligere er funnet skyldig etter. Det bør være tilstrekkelig at denne handlingen er «av en slik karakter at den kan gi vinning». Gjentakelseshandlingen som utløser adgangen til utvidet inndragning bør derimot være av samme karakter som etter nr. 2, mao. at den kan gi betydelig vinning.

På bakgrunn av ovenstående vil ordinær overtredelse av alkoholloven falle utenfor lovforslaget idet strafferammen som utgangspunkt er fengsel inntil 6 måneder, jf. alkoholloven § 10-1 første ledd. Men dersom overtredelsen er «særlig grov», er strafferammen 2 år fengsel, jf. annet ledd. Dermed kan det være hjemmel for utvidet inndragning etter § 34 nr. 3 - f.eks. dersom den forrige saken gjelder overtredelse av første ledd. Og dersom en overtredelse av lovens §§ 2-1, 3-1, 8-1, 8-2 og 8-3 gjelder et «meget betydelig kvantum», gir denne overtredelsen alene hjemmel for inndragning etter § 34 nr. 2 fordi strafferammen da er fengsel inntil 6 år.

I forarbeidene til alkoholloven § 10-1 tredje ledd er det ikke uttalt noe om hva som kreves for at det er tale om et «meget betydelig kvantum», jf. Ot.prp. nr. 56 (1989-90) s. 40-43. Men i Rt. 1992 s. 658 kom Høyesterett til at bestemmelsen kunne anvendes ved medvirkning til smugling av 37.000 liter brennevin. Og i Rt. 1994 s. 375 knyttet ikke Høyesterett noen bemerkning til at byretten hadde subsumert medvirkning til innførsel av 25.000 liter 96 % sprit under tredje ledd.

I Rt. 1991 s. 940 er det dessuten lagt til grunn at ulovlig omsetning av 740 flasker brennevin omfattes av annet ledd.

Ved overtredelse av tolloven er det bare «særlig grov» overtredelse som kan gi hjemmel for utvidet inndragning, jf. tolloven § 66.

Sannsynligheten for at formuen er ervervet ved straffbar virksomhet øker jo kortere tid det er mellom de to sakene. Både av denne grunn, og for å verne den enkelte domfelte mot urimelige resultater, bør det tidsbegrenses hvor lenge en tidligere sak kan ha gjentakelsesvirkning. Utvalget foreslår at denne fristen settes til 5 år.

Det understrekes at også nr. 3 tar sikte på personer med «criminal lifestyle». Dette er i lovutkastet knyttet til at også nr. 3 krever at den handlingen som kan utløse utvidet inndragning er «av en slik karakter at den kan gi betydelig vinning». Dette kravet skal tolkes på samme måten som i nr. 2. Samtidig presiseres det at det er tilstrekkelig at den aktuelle handlingen er av en slik karakter at den «kan gi» betydelig vinning. Formålet med utvidet inndragning ville ikke kunne oppfylles dersom det ble krevd bevis for at handlingen faktisk har gitt betydelig vinning.

Som ved § 34 nr. 2 vil vilkåret om at handlingen «er av en slik karakter at den kan gi betydelig vinning» for noen straffebuds vedkommende bero på en nærmere vurdering av den handlingen som er begått. Strl. § 286 om alvorlige regnskapsovertredelser kommer ofte til anvendelse i saker om økonomisk kriminalitet. Manglende regnskap gir ikke i seg selv vinning. Derimot vil det ofte kunne forekomme at regnskapsfeilene er gjort for å skjule andre overtredelser som har medført vinning: Uttak fra et selskap er ført som utbetaling og mangler bilag, rullene fra kassa-apparatet er ikke oppbevart for å skjule svart salg osv. Bestemmelsene om dokumentfalsk i §§ 179 flg. kan virke på samme måten. Slike bestemmelser som kan brukes til å skjule en ulovlig oppnådd vinning vil oppfylle vilkåret i § 34 nr. 3 dersom det i det aktuelle tilfellet er nærliggende å tro at lovbruddet er begått i en slik sammenheng.

I Rt. 1991 s. 980 hadde domfelte umiddelbart forut for bokettersyn i sin bedrift forsettlig bortskaffet regnskaper og bilag for fire års virksomhet med sikte på å hindre kontroll. Ved straffutmålingen uttalte førstvoterende at domfelte ledet en bedrift «som i det aktuelle tidsrom hadde en oppgitt omsetning i størrelsesorden 6-10,5 millioner kroner. Ved positivt å bortskaffe regnskapene - også bilagene, slik byretten beskriver det - har domfelte nettopp på det tidspunkt da den skattemessige kontroll med virksomheten var blitt aktuell, sørget for at hele grunnlaget for kontrollen ble fjernet. Det ble følgelig umulig å få klarlagt i hvilket omfang det forelå straffbare forhold; domfelte har oppnådd å stille kontrollapparatet nærmest sjakkmatt og har nettopp tilsiktet dette. Jeg finner det klart at de allmennpreventive hensyn som taler for å motvirke en slik handlemåte kommer inn med stor tyngde, og at dette må markeres ved straffereaksjonen» (s. 982).

Om hva som for øvrig kreves for at § 34 nr. 3 skal kunne anvendes, vises det til de særlige kommentarene til denne bestemmelsen.

Da strafferammen i de straffebudene som kan utløse utvidet inndragning etter nr. 3 er atskillig lavere enn etter nr. 2, kan det av hensyn til legalitetsprinsippet reises spørsmål om det bør spesifiseres i loven hvilke straffbare handlinger som skal kunne begrunne utvidet inndragning. Utvalget har derfor vurdert følgende bestemmelse:

«Det samme gjelder dersom noen dømmes for overtredelse eller forsøk på overtredelse av

- a) straffeloven §§ 162 første ledd, 162 b første ledd, 206, 211 første ledd, 255, 257, 266, 270, 271 a, 275, 286 annet punktum, 296 og 317 første og femte ledd, eller
- b) lov om toll (tolloven) av 10. juni 1966 nr. 5 § 66, eller
- c) lov om viltet av 29. mai 1981 nr. 38 § 56 første ledd annet punktum, eller
- d) lov om omsetning av alkoholholdig drikk m.v. av 2. juni 1989 nr. 27 § 10-1 annet ledd, eller
- e) lov om lotterier m.v. av 24. februar 1995 nr. 11 § 17 annet ledd,

når vedkommende de siste 5 år før den straffbare handling ble begått, er ilagt straff, straffutmålingsutsettelse eller påtaleunntatelse for en straffbar handling som er av en slik karakter at den kan gi vinning.»

Denne bestemmelsen har en styrke ved at den presist angir når det kan være aktuelt med utvidet inndragning. Men på den annen side har den en svakhet ved at det kan forekomme overtredelser hvor det burde være hjemmel for utvidet inndragning, men hvor loven ikke nevner den aktuelle overtredelsen. Lovteksten blir dessuten ganske tung ved en oppstilling av de aktuelle bestemmelsene. Og ved ny lovgivning kan det oppstå utilsiktede konsekvenser fordi man overser å revidere § 34 nr. 3.

Utvalget foreslår derfor at også nr. 3 gjøres generell, men at det kreves at den handlingen som kan utløse utvidet inndragning er av en slik karakter at den kan gi «betydelig vinning».

13.6.2.4 Hvilke formuesgjenstander bør omfattes av hjemmelen for utvidet inndragning?

Midler som er ervervet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler bør selvsagt ikke være gjenstand for inndragning etter § 34 nr. 2 og 3. Personer som dømmes for kriminalitet av en slik karakter at det vil være hjemmel for utvidet inndragning, kan også ha formue som er ervervet på denne måten.

Men ut fra lovovertrederens profitt-kriminelle bakgrunn bør utgangspunktet være at all formue vedkommende eier, og som vedkommende ikke kan vise stammer fra lovlig erverv, kan inndras. Bevismessige hensyn tilsier at regelen må være slik. På den annen side bør det ikke stilles altfor strenge krav for å unnta en formuesgjenstand fra inndragning. Utvalget foreslår derfor at det skal være tilstrekkelig at vedkommende gjør det «sannsynlig» at formuesgjenstanden er ervervet på lovlig måte. Dette forutsetter normalt at det er sannsynlighetsovervekt for lovlig erverv, men i spesielle tilfeller må det aksepteres at det ikke er enkelt å føre bevis for ervervet - f.eks. hvor en gjenstand er anskaffet i utlandet for lang tid tilbake. I slike tilfeller må det være tilstrekkelig at vedkommende gir en akseptabel forklaring eller dokumentasjon for lovlig erverv. En formuesgjenstand bør likevel aldri unntas dersom retten mener det er sannsynlighetsovervekt for at gjenstanden er finansiert ved straffbare handlinger.

Det bør i de aller fleste tilfellene være uproblematisk å oppfylle dette beviskravet i den utstrekning formuen er ervervet på lovlig måte. Har lovovertræderen f.eks. hatt lønnet arbeid de siste årene, vil dette fremgå av selvangivelsene til ligningsmyndighetene som oppbevarer dem i ti år. Av disse skal det også fremgå om vedkommende har mottatt gevinster på kr 10.000 eller mer, eller gaver eller arv av tilsvarende omfang. Arv skal dessuten innberettes til skattefogden. Ved offentlig skifte fremgår det også av skifterettens utlodning hvor stor arvelodden er. Etter arveavgiftsloven § 2 skal for øvrig også gaver i stor utstrekning innberettes til skattefogden. Og er det mottatt en større forsikringsutbetaling, bør dette kunne dokumenteres av vedkommende forsikringsselskap.

Ovenstående viser at dersom inndragning unngås i den utstrekning det gjøres «sannsynlig» at formuen er ervervet på lovlig måte, risikerer ingen å bli utsatt for urimelige inngrep i sin rettssikkerhet: Dersom man ikke på noen måte kan dokumentere at formuen er ervervet på lovlig måte, og man dessuten dømmes etter de straffebudene som omfattes av forslaget, er sannsynligheten gjennomgående svært stor for at formuen er ervervet på ulovlig måte. Det må kunne kreves at borgerne i rimelig grad kan redegjøre for hvordan de har ervervet sin formue.

Ved bevisbedømmelsen bør retten være oppmerksom på muligheten for proforma arrangementer o.l. Selv om hvitvasking av eget ervervet utbytte formentlig ikke er straffbart etter § 317, bør ikke personer som har hatt tid til å hvitvaske ulovlig ervervede midler oppleve at de belønnes ved at inndragningen reduseres. Og dersom en angivelig lovlig inntekt ikke er oppgitt til beskatning, eller vedkommende har unnlatt å opplyse i selvangivelsen om gaver eller gevinster over kr 10.000, bør det gjennomgående stilles strenge krav for at lovlig erverv er sannsynliggjort.

Et særlig spørsmål oppstår dersom det gjøres «sannsynlig» at vedkommende til en viss grad har hatt lovlige inntekter, samtidig som de på langt nær er tilstrekkelige til å forklare vedkommendes formue. Dersom de lovlige inntektene ikke overskrider hva som medgår til normalt forbruk, bør hele formuen regnes å være ervervet ved straffbar virksomhet. Noen forholdsmessig fordeling på lovlig og ulovlig erverv bør ikke skje. Da alle skal livnære seg ved lovlig erverv, ville en motsatt løsning i realiteten innebære at vedkommende fikk beholde deler av hva som er tjent ved straffbar virksomhet. En forholdsmessig fordeling bør mao. bare skje i den utstrekning lovlig erverv overskrider hva som medgår til ordinært forbruk.

Ved omfattende profittmotivert kriminalitet forsøker gjerningspersonen ofte å skjule sine midler. Dette skjer i mange tilfeller ved at midlene overføres til vedkommendes nærstående. Slike overføringer kan være reelle, men er ofte proforma. I enkelte tilfeller vil det være mulig å bevise at mottakeren ved dette har gjort seg skyldig i heleri eller hvitvasking etter § 317. Men i mange tilfeller er ikke dette mulig.

Dersom det innføres hjemmel for utvidet inndragning, tilsier hensynet til regelens effektivitet at det ved fastleggingen av inndragningens omfang også kan legges vekt på midler som tilhører domfeltes nærstående. Dette fordi erverv som de aktuelle personene har gjort de siste årene, svært ofte skyldes den straffbare virksomheten. Uten en slik hjemmel ville det til tross for bestemmelsen i § 37 a som gir en viss adgang til å fremme inndragningskrav også mot en mottaker av vinningen, være altfor enkelt å redusere ansvaret ved å overføre midlene til andre. Utvalget foreslår derfor at det i inndragningsgrunnlaget overfor domfelte også kan medregnes formue som domfeltes ektefelle eller ugifte samboende har ervervet de siste fem årene. Bevismessige hensyn tilsier at det ikke bør kreves bevis for at formuen er overført fra lovovertræderen.

Forutsetningen for denne identifikasjonen er at ekteskapet eller samboerforholdet bestod da de handlingene som danner grunnlaget for inndragningen ble begått. Identifikasjon bør derimot ikke være utelukket fordi forholdet påstås senere å være opphørt. Dette fordi slike påstander lett kan bli fremsatt for å redusere ansvaret. Men dersom det er grunn til å tro at lovovertrederen av denne grunn har fått redusert sin mulighet for å sannsynliggjøre lovlig erverv, bør det legges vekt på dette ved bevisbedømmelsen. Retten kan dessuten benytte sin skjønnsmessige adgang til å redusere inndragningskravet.

Utvalget har derimot kommet til at det ikke bør åpnes adgang til å trekke inn formue som er ervervet av alle som etter § 5 regnes som vedkommendes nærmeste. Selv om det nok ofte kan være en viss presumsjon for at også deres erverv stammer fra ulovlig erverv, har de øvrige som regnes som nærmeste gjennomgående ikke samme interessefellesskap med lovovertrederen som ektefellen eller samboeren. Den generelle presumsjonen for ulovlig erverv er mao. ikke tilstrekkelig sterk.

Utvalget tilføyer at ved inndragning etter § 34 har det i praksis vært foretatt en viss gjennomskjæring når vinningen formelt har tilfalt selskaper som lovovertrederen eier eller kontrollerer, jf. pkt. 13.5. Dette kan også være aktuelt ved inndragning etter § 34 nr. 2 og 3, men i tillegg foreslås det i § 37 a tredje ledd en særskilt hjemmel for inndragning hos slike foretak, jf. pkt. 13.6.2.5.

I engelsk og nederlandsk rett gir bestemmelsen om utvidet inndragning hjemmel for å inndra et beløp som tilsvare inntil verdien av lovovertrederens formue. Det er mao. tale om verdiinndragning.

Disse bestemmelsene og utvalgets forslag er begrunnet i at vedkommendes formue er ervervet ved straffbare handlinger. På bakgrunn av forslaget i § 34 nr. 1 annet ledd om at også surrogatet for en vinning skal regnes som vinning og dermed kunne være objekt for gjenstandsinndragning, bør § 34 nr. 2 og 3 som utgangspunkt gi hjemmel for gjenstandsinndragning. Den prinsipielle forskjellen mellom inndragning av surrogatet etter § 34 nr. 1 og inndragning etter nr. 2 og 3 er bare at i det siste tilfellet kreves det ikke at den straffbare handlingen som har gitt vinningen blir identifisert. Denne forskjellen kan ikke begrunne at utgangspunktet må være verdiinndragning.

Når gjenstandsinndragning er hovedregelen etter § 34 nr. 2 og 3, medfører dette at inndragningskravet kan sikres ved beslag. Men da inndragning etter § 34 nr. 2 og 3 reiser en del særspørsmål, har utvalget funnet det naturlig å foreslå en særskilt regel om beslag i strpl. § 203 a.

Det bidrar til å øke bestemmelsens effektivitet at kravet kan sikres ved beslag. Fullbyrdingen blir dessuten atskillig enklere ved at staten beholder de beslaglagte gjenstandene. Under fullbyrdingen oppnår man dessuten en ytterligere fordel ved at det ikke oppstår spørsmål om å foreta korreksjoner fordi gjenstanden innbrakte et lavere beløp enn den beregningsmessige verdien som ble lagt til grunn ved fastsettingen av den totale inndragningssummen.

Til tross for utgangspunktet om gjenstandsinndragning har utvalget kommet til at det bør åpnes en generell alternativ adgang til verdiinndragning. Dette kan for det første være aktuelt dersom gjenstandsinndragning vil ramme lovovertrederen og/eller dennes familie urimelig hardt. F.eks. kan verdiinndragning av boligeiendommen være aktuell for å unngå at vedkommende blir uten egen bolig. Inntil inndragningskravet er innfridd, kan det sikres ved at det i dommen gis sikkerhet i eiendommen for kravet, jf. § 34 nr. 4 annet punktum. Skal staten i disse tilfellene oppnå rettsvern for sikkerheten overfor godtroende tredjemann, må påtalemyndigheten tinglyse sikkerheten på eiendommens grunnboksblad.

Dersom en gjenstand bare delvis er ervervet ved lovlige midler, bør det være adgang til å inndra en forholdsmessig andel slik at det oppstår et sameie mellom staten og lovovertrederen. Dette sameiet kan deretter kreves oppløst med hjemmel i sameieloven § 15. Men i slike tilfeller kan det etter omstendighetene være like naturlig å anvende verdiinndragning for denne gjenstandens vedkommende, og at kravet om nødvendig søkes fullbyrdet i vedkommende gjenstand.

Gjenstandsinndragning av en forholdsmessig andel er derimot mer aktuell dersom lovlig og ulovlig ervervede midler er blandet sammen på samme bankkonto. Og dersom lovovertrederen har ervervet aksjer i et aksjeselskap, kan disse aksjene inndras.

Verdiinndragning vil alltid være nødvendig i den utstrekning inndragningen begrunnes i gjenstander som tilhører ektefellen eller samboeren. Og selv om det er medregnet formue som er registrert på andre enn lovovertrederen, kan ikke kravet fullbyrdes overfor vedkommende, og formuen vil ikke hefte til sikkerhet for inndragningskravet, jf. innledningsordene til § 34 nr. 4. Vedkommende skal heller ikke gjøres til part i saken.

Dersom en formuesgjenstand befinner seg i utlandet, vil de løsningene som er antydnet foran gjelde tilsvarende. For å effektivisere muligheten for å gjennomføre inndragningen i disse tilfellene, har utvalget vurdert om lovovertrederen i likhet med hva som gjelder i engelsk rett bør ha en straffesanksjonert plikt til å bidra til at kravet kan fullbyrdes («repatriation»). Men utvalget har kommet til at det ikke bør oppstilles noen slik plikt som virker svært fremmed innen det norske rettssystemet.

13.6.2.5 Bør det være adgang til også å fremme et inndragningskrav mot lovovertrederens nærmeste?

Forslaget til § 34 nr. 2 og 3 innebærer som nevnt at inndragningskravet overfor lovovertrederen også kan inkludere formue som vedkommendes ektefelle eller samboer har ervervet de siste årene. Men etter disse bestemmelsene har ikke ektefellen eller samboeren noe personlig ansvar for kravet.

Dersom påtalemyndigheten kan bevise at lovovertrederen har overdratt gjenstander eller verdier til noen av sine nærmeste, er det legislative grunnlaget for inndragning hos vedkommende gjennomgående atskillig sterkere. Det bør derfor åpnes adgang til å fremme et inndragningskrav direkte mot vedkommende, jf. lovutkastet § 37 a nytt annet ledd. Og til tross for adgangen til gjennomskjæring som er omtalt i pkt. 13.6.2.4, bør regelen også omfatte overdragelse til foretak som lovovertrederen eier eller kontrollerer. En bestemmelse om inndragning i disse tilfellene er foreslått i § 37 a tredje ledd.

Av bevismessige grunner bør regelen gjelde uavhengig av om det er betalt et vederlag eller ikke. En motsatt regel ville gjøre det altfor enkelt å omgå ansvaret ved å fremlegge proforma kvitteringer. Likedan bør ikke mottakerens subjektive forhold være avgjørende for adgangen til å foreta inndragning, men utelukkende ha betydning for om kompetansen benyttes.

Etter dekningsloven § 5-2 er fristen for omstøtelse av gaver til nærstående dels to, og dels fem år. Og ved subjektiv omstøtelse som også kan være aktuell utenom gavetilfellene, er fristen ti år, jf. lovens § 5-9. Utvalget foreslår at fristen for inndragning settes til fem år.

Forslaget i § 37 a annet ledd kan føre til at det foretas inndragning hos ektefellen eller samboeren for verdier som det også er tatt hensyn til ved beregningen av lovovertrederens ansvar etter § 34 nr. 2 og 3. Dette kan føre til at samme verdi inndras to ganger. For å unngå dette foreslås det at lovovertrederens ansvar skal reduseres i den utstrekning vedkommendes nærmeste innfrir sitt ansvar etter § 37 a annet ledd.

Dersom det f.eks. er gitt dom for inndragning av kr 1.000.000 hos lovovertrederen, men kr 250.000 refererer seg til midler som vedkommende har overført til sin ektefelle, vil mao. kravet mot lovovertrederen bli redusert til kr 750.000 dersom ektefellen innfrir sitt ansvar. Motsatt bør ektefellens ansvar reduseres dersom lovovertrederen innfrir beløp som refererer seg til ektefellens formue. I eksempelet foran må kravet mot ektefellen reduseres med det beløpet lovovertrederen betaler ut over kr 750.000. Av denne grunn er det viktig at det fremgår av domsgrunnene i hvilken utstrekning det ved utmålingen av inndragningen er tatt hensyn til formue som tilhører lovovertrederens ektefelle eller samboer.

Lovovertrederen kan også ha overført midler til personer som etter § 5 ikke regnes som nærmeste. Med unntak for foretak som lovovertrederen eier eller kontrollerer, har utvalget ikke funnet tilstrekkelig grunn til å foreslå utvidet hjemmel for inndragning hos mottakeren i disse tilfellene. Men det understrekes at dersom det bevises at overføringen er proforma, kan de aktuelle verdiene medregnes ved fastleggingen av lovovertrederens formue etter § 34 nr. 2 og 3. I disse tilfellene regnes gjenstandene rettslig sett fortsatt å tilhøre overtrederen. For å få sammenheng med beviskravet for øvrig i denne bestemmelsen, og med det sivilrettslige beviskravet som vil gjelde ved eventuelle tvister under tvangsfullbyrding, bør det være tilstrekkelig med sannsynlighetsovervekt for at overdragelsen er proforma.

Dersom påtalemyndigheten i proformatilfellene ønsker å få tvangsgrunnlag også mot stråmannen, kan det reises spørsmål om det er adgang til å gjøre ham til part i saken. Slik hjemmel kan i alle fall ikke utledes av strpl. § 3 da det ikke er tale om noe borgerlig rettskrav. Da kravet er begrunnet i at gjenstanden ikke tilhører vedkommende tredjemann, er det i realiteten ikke tale om inndragning hos vedkommende. Isolert sett tilsier dette at heller ikke strpl. § 2 første ledd nr. 2 gir hjemmel for å gjøre vedkommende til part i saken. Alternativet ville i tilfelle være at dersom tredjemann også etter dommen pretenderte at gjenstanden tilhørte ham, måtte dette spørsmålet prøves i en særskilt sak. Av prosessøkonomiske grunner ville dette være uheldig. Da slektskapet med inndragning er betydelig i disse tilfellene, bør strpl. § 2 første ledd nr. 2 kunne tolkes slik at også en tvist av denne karakter kan avgjøres under inndragningssaken mot lovovertrederen.

Behovet for å kunne trekke inn tredjemenn under saken - f.eks. i tilfeller hvor det er aktuelt å fastsette at en rettighet i den inndratte gjenstanden skal bortfalle, jf. § 37 - innebærer at det også ellers kan være behov for en klar hjemmel for å trekke tredjemenn inn i saken selv om det ikke er tale om å kreve inndragning hos dem. For å gi klar hjemmel for dette foreslås det at det i strpl. § 2 første ledd nr. 2 tilføyes «. . . , herunder spørsmål om tredjemanns rettigheter i formuesgoder saken gjelder». Personer som på denne måten trekkes inn i saken uten at det fremmes krav om inndragning hos dem, bør ha de samme prosessuelle rettighetene som andre som det reises krav mot etter § 2, det vil si at de får rettigheter som tilkommer en siktet. Dette foreslås presisert i strpl. § 82 fjerde ledd.

Dersom vedkommende tredjemann ikke blir gjort til part i inndragningssaken, vil den foreslåtte bestemmelsen også gi adgang til senere å fremme særskilt sak mot vedkommende. I praksis vil det normalt bare være behov for dette når påtalemyndigheten etter dommen ikke har tvangsgrunnlag mot vedkommende, eller det må fastslås at en rettighet vedkommende har i den inndratte gjenstanden, skal falle bort. Er gjenstanden derimot beslaglagt, men en tredjemann mener at inndragningen krenker vedkommendes rett, vil det naturlige være at denne tvisten avgjøres etter den foreslåtte bestemmelsen i strpl. § 462 nytt annet punktum.

13.6.2.6 Når bør det foretas utvidet inndragning?

Det sentrale formålet med forslaget i § 34 nr. 2 og 3 er å gjøre inndragning av vinning til et mer effektivt virkemiddel i kampen mot profittmotivert kriminalitet enn hva som hittil har vært tilfellet. Påtalemyndigheten og retten bør derfor gjøre en aktiv bruk av bestemmelsen. Den bør ikke bare anvendes hvor det ligger helt i dagen at en lovovertreder må ha ervervet sin formue eller store deler av den ved straffbar virksomhet. Det må mao. gjennomføres en klar endring i tilbakeholdenheten med å etterforske om den straffbare virksomheten har gitt en økonomisk vinning, og som er beskrevet i pkt. 7.3.

Samtidig må det legges vekt på at det sentrale formålet med forslaget er å ramme personer med en «criminal lifestyle», jf. pkt. 13.6.2.3. Det er dermed ikke hensiktsmessig ressursbruk alltid å etterforske om en person som dømmes for grovt tyveri, kan ha verdier som eventuelt stammer fra annen straffbar virksomhet enn den han nå blir dømt for. Dersom det ikke finnes visse holdepunkter for at vedkommende har formuesgjenstander som kan stamme fra uidentifisert kriminalitet, vil det ofte ikke være grunn til å etterforske om § 34 nr. 2 eller 3 kan anvendes. I andre tilfeller kan det derimot være mer nærliggende å foreta slik etterforskning selv om det ikke umiddelbart kan påvises verdier som kan tilbakeføres til den aktuelle straffbare handlingen. Dette gjelder f.eks. ved domfellelse etter alkoholloven § 10-1 tredje ledd for befatning med «et meget betydelig kvantum alkoholholdig drikk». I slike tilfeller bør det som hovedregel foretas slik etterforskning. Videre bør det legges stor vekt på hva vedkommende eventuelt er straffet for tidligere.

I mange tilfeller bør det legges stor vekt på om vedkommende dømmes for en eller flere straffbare handlinger. Dersom en person for første gang dømmes for ett grovt tyveri, er det normalt ikke grunn til å undersøke om § 34 nr. 2 eller 3 bør anvendes. I slike tilfeller bør det som regel kreves domfellelse for flere grove tyverier, og normalt også gjentakelse. Men dersom en person dømmes for forbrytelse mot alkoholloven § 10-1 tredje ledd bør det derimot som nevnt nærmest unntaksfritt foretas etterforskning med sikte på inndragning etter § 34 nr. 2.

13.7 ANDRE FORSLAG

Forslaget om utvidet inndragning etter § 34 nr. 2 og 3 ved uidentifisert kriminalitet får også visse konsekvenser for utformingen av foreldelsesbestemmelsene og bestemmelsene om betydningen av den ansvarliges død. Dette kommer utvalget nærmere tilbake til i kommentarene til de aktuelle bestemmelsene, jf. pkt. 16.1.

KAPITTEL 14

Alminnelige bemerkninger om endring av bestemmelser i straffeprosessloven**14.1 INNLEDNING**

For at inndragning av vinning skal bli et mer effektivt virkemiddel ved bekjempelsen av profittmotivert kriminalitet, vil det ut over de strafferettslige endringene være nødvendig med endringer i forskjellige straffeprosessuelle bestemmelser. Dette drøftes nedenfor i tilknytning til følgende hovedområder knyttet til gangen i en straffesak:

- Etterforsking med sikte på inndragning (herunder bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler og midler til å sikre et eventuelt inndragningskrav)
- Forholdet mellom påstand og dom
- Adgangen til å reise egen inndragningssak etter at straffansvaret er avgjort
- Fullbyrding av inndragningskrav
- Politiets adgang til å råde over formuesgoder det er tatt beslag eller heftelse i og adgangen til dekning av oppbevaringsutgifter m.v.

14.2 ETTERFORSKING MED SIKTE PÅ INNDRAGNING AV VINNING**14.2.1 Innledning. Formålet med etterforskingen**

Som nevnt under pkt. 7.5 er det av avgjørende betydning at det foretas en tilstrekkelig omfattende etterforsking med sikte på å avklare de økonomiske sidene knyttet til en straffbar handling. Slik etterforsking vil dels dreie seg om å avdekke vinningens reelle omfang og hvem vinningen har tilfalt, og dels å etablere sikkerhet i vedkommende persons formue for fullbyrding av inndragningskravet når det er sannsynlig at et slikt krav vil bli fremmet. Der de foreslåtte bestemmelsene i strl. § 34 nr. 2 og 3 er aktuelle, vil etterforskingen også omfatte en generell klarlegging av mistenktes formuesforhold. Alt dette kan innebære at den krever omfattende ressurser, og også at den må gjennomføres på en tildels annen måte enn tradisjonell strafforientert etterforsking.

I lys av det kriminalpolitiske målet om en vesentlig utvidet bruk av inndragningsreglene, må det forventes at etterforsking med sikte på inndragning blir langt mer fokusert enn i dag. Dette vil stille politiet overfor nye utfordringer. Det er derfor en sentral oppgave å gjennomgå prosessreglene for å undersøke om etterforsking av de finansielle forholdene som er nevnt ovenfor, kan gjennomføres på en mer rasjonell måte.

Formålet med etterforsking er etter strpl. § 226 første ledd «å skaffe til veie . . . opplysninger for avgjørelsen av spørsmålet om tiltale, og å tjene som forberedelse for sakens behandling ved retten». Det bør imidlertid ikke legges særlig vekt på motsetningsslutninger fra denne formålsangivelsen; i enkelte sammenhenger er det utvilsomt adgang til å foreta etterforskingsskritt som ikke omfattes av noen av bestemmelsens alternativer. F.eks. kan beslag tas etter strpl. § 203 også i en viss tid etter at retten har avgjort inndragningskravet, jf. pkt. 14.2.2.4.

Utviklingen den senere tid tilsier likevel etter utvalgets mening en endring i bestemmelsen som gjør det klart etter ordlyden at det også er et formål med etter-

forskingen å fremskaffe opplysninger av betydning for reaksjonsfastsettelsen, herunder inndragning. Selv om det er inndragningsspørsmålet som fra utvalgets ståsted har aktualisert en omforming av bestemmelsen, er det naturlig å trekke inn at det i de senere år også har blitt innført flere typer reaksjoner m.v. mot straffbare handlinger i tillegg til eller istedenfor tradisjonell straff. Av den grunn kan både inndragning og andre reaksjoner kreve særskilt etterforsking. Dette gjelder bl.a. samfunns-tjeneste etter strl. §§ 28 a flg., avtale med fornærmede etter megling i konfliktråd, jf. strpl. § 71 a og lov 15. mars 1991 nr. 3, og deltakelse i promilleprogram. Samlet fortjener *valg mellom forskjellige reaksjonsformer* større oppmerksomhet. Utvalget foreslår på denne bakgrunn at strpl. § 226 utbygges slik at det uttrykkelig fremgår at etterforskingen også skal tilrettelegge for hvilke reaksjoner som evt. bør anvendes.

14.2.2 Bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler under etterforskingen

14.2.2.1 Innledning

Under etterforsking med sikte på inndragning kan bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler være nødvendig dels for å fremskaffe bevis med hensyn til vinningens omfang og siktedes formue, og dels for å sikre inndragningskravet. Dette gjelder uavhengig av om etterforskingen skjer samtidig med eller senere enn den straffeorienterte etterforskingen. Enkelte spesielle spørsmål om tvangsmidler reiser seg likevel ved etterforsking med sikte på inndragning etter at straffekravet er avgjort, særlig i saker etter forslaget til strl. § 34 nr. 2 og 3. Disse vil bli drøftet nærmere nedenfor.

Under etterforskingen av de finansielle sidene ved et lovbrudd vil det være atskillig mer aktuelt å bruke tvangsmidler som retter seg mot siktedes eller andres eiendom, enn tvangsmidler som retter seg mot siktedes person. Men etter omstendighetene kan det også tenkes å være behov for å bruke tvangsmidler rettet mot person.

14.2.2.2 Pågrepelse og varetektsfengsling

For at pågrepelse og varetektsfengsling skal kunne brukes mot adressaten for inndragningskravet, må både de generelle fengslingsvilkårene og ett av de spesielle fengslingsvilkårene være oppfylt, jf. strpl. §§ 171 flg.

Det generelle grunnvilkåret for anvendelse av tvangsmidler - skjellig grunn til mistanke - vil oftest være vurdert ved etterforsking av selve den straffbare handlingen så lenge inndragningskravet rettes mot den som mistenkes for å ha begått lovbruddet som førte til vinningen.

Rettes inndragningskravet mot tredjemann må det være skjellig grunn til å mistenke denne personen for en straffbar handling dersom det skal være grunnlag for pågrepelse og fengsling. Det praktiske vil være mistanke om medvirkning, evt. mistanke om hvitvasking av utbytte/heleri, jf. strl. § 317.

I tillegg til det generelle vilkåret om skjellig grunn til mistanke, må ett av de spesielle fengslingsvilkårene i strpl. § 171 nr. 1 til 4 foreligge:

Unndragelses-alternativet i § 171 nr. 1 gir etter ordlyden inntrykk av å kunne anvendes ved fare for flukt fra inndragningsansvar, jf. uttrykket «unndra seg forfølgningen eller fullbyrdingen av straff eller andre forholdsregler». Det fremgår imidlertid av Straffeprosesslovkomiteens innstilling s. 239-240 at en med «andre forholdsregler» iallfall primært siktet til sikring. På denne bakgrunnen har i juridisk teori bare sikring, og ikke inndragning, vært nevnt ved omtale av dette alternativet (se *Matningsdal*, Inndragning s. 548 og *Andenæs*, Norsk straffeprosess II s. 151;

motsatt *Bjerke/Keiserud*, Straffeprosessloven kommentarutgave bind I s. 465). Det er således tvilsomt om unndragelsesfare i forhold til et inndragningskrav vil kunne begrunne pågrepelse og fengsling etter § 171 nr. 1.

Derimot må bevisforspillelses-alternativet i § 171 nr. 2 kunne anvendes også når bevisene som fryktes forspilt refererer seg til inndragning og ikke til straff, jf. ordlyden «bevis i saken», som etter ordlyden også omfatter sak om inndragning. På den andre siden må det ved forholdsmessighetsvurderingen etter § 174 første ledd tas utgangspunkt i hvilken type reaksjon det dreier seg om, slik at inngrepet lettere vil kunne anses som uforholdsmessig i en inndragningssak enn i en straffesak.

Pågrepelse og varetektsfengsling kan være nødvendig for å hindre adressaten for inndragningskravet i å forspille bevis av betydning for kravet, eller for å hindre at vedkommende vanskeliggjør fullbyrdingen ved å gjemme bort verdier. Normalt vil nok disse tilfellene oppstå på et tidspunkt der *etterforskingen gjelder spørsmål om både straff- og inndragningsansvar*. Dersom siktede forsøker å fjerne formue eller spor etter den, vil det normalt skje så snart vedkommende forstår at han eller hun er gjenstand for etterforsking, uansett om denne dreier seg om straff- eller inndragningsansvar. Ofte vil det derfor være for sent å hindre siktede i å skjule eller fjerne formuen dersom etterforsking med sikte på inndragning først gjennomføres etter at straffansvaret er avgjort. I saker om alvorlige lovbrudd er det i praksis vanlig at siktede varetektsfengsles i den fasen faren for bevisforspillelse eller unndragelse av straffansvar er størst. Siden det er i denne fasen faren for bevisforspillelse og unndragelse av inndragningsansvar også er størst, antar utvalget at det relativt sjelden vil oppstå noe selvstendig fengslingsbehov i forbindelse med inndragningskravet.

Etterforsking som bare gjelder inndragningsansvar vil formentlig forekomme i et begrenset antall saker. I slike saker vil ofte siktedes motiv for å unndra eller skjule formue som fryktes inndratt, ha gjort seg gjeldende allerede under en tidligere etterforsking med sikte på straffansvar, jf. ovenfor. Dermed vil det antakelig bare unntaksvis være behov for pågrepelse og fengsling utover de tilfellene hvor tvangsmidlene uansett brukes pga. fare for bevisforspillelse eller unndragelse fra straffansvar. På den andre siden vil disse få tilfellene ventelig særlig forekomme i saker hvor det er aktuelt med inndragning etter forslaget til strl. § 34 nr. 2 eller 3. Det er antakelig først og fremst i slike saker etterforskingen med sikte på inndragning vil gjennomføres etter avgjørelsen av straffansvaret, se under pkt. 14.5. Disse bestemmelsene innebærer dessuten at siktede får et styrket motiv for å søke å unndra verdier eller bevis for deres eksistens, fordi det i disse tilfellene kan stå om hele siktedes formue. Samtidig vil disse sakene gjerne dreie seg om omfattende kriminalitet som i særlig grad er profittmotivert, slik at det er spesielt viktig at vinningen inndras. I slike tilfeller vil den nødvendige adgangen til å pågripe og fengsle på grunn av fare for bevisforspillelse foreligge etter gjeldende rett, jf. strpl. § 171 nr. 2.

Kan *unndragelse av formuesgoder* i slike saker ikke hindres på annen måte, ser utvalget ikke avgjørende grunner mot en adgang til pågrepelse og fengsling. Tvangsmidlene vil i praksis kunne være nødvendig i en kort periode ved akutt fare for at siktede treffer tiltak for raskt å fjerne formuen eller spor etter den etter å ha fått kjennskap til at politiet er i ferd med å oppspore formuen. Mht. hva som skal kreves for bruk av tvangsmidlene i det konkrete tilfellet, vil forholdsmessighetsbegrensningene i strpl. §§ 174 og 184 annet ledd, jf. også den generelle bestemmelsen i § 240, stille strenge krav både når det gjelder hvorvidt tvangsmidlene kan brukes og hvor lenge. Særlig vil dette gjelde fordi fengsling ofte vil måtte kombineres med brev- og besøksforbud etter strpl. § 186 om den skal nå sitt formål, slik at den vil være særlig inngripende.

Det er som nevnt uklart om bestemmelsen i § 171 nr. 1 gir adgang til pågrepelse og fengsling ved unndragelsesfare mht. inndragningsansvaret. Etter omstendighetene vil siktedes flukt kunne sette en effektiv stopper for etterforskingen av hans formuesforhold. Utvalget foreslår derfor at ordlyden endres, slik at det gjøres klart at bestemmelsen også kan anvendes når unndragelsesfaren utelukkende refererer seg til inndragningsansvar. Forslagets formulering «andre strafferettslige reaksjoner» er hentet fra Straffelovkommisjonens utredning NOU 1992: 23 Ny straffelov - alminnelige bestemmelser, hvor den bl.a. omfatter inndragning, jf. forslaget til ny strl. § 41 nr. 4 på s. 281. Også etter gjeldende rett anses inndragning som en strafferettslig reaksjon, se samme sted s. 193.

14.2.2.3 Ransaking

Et langt mer praktisk tvangsmiddel ved etterforsking med sikte på inndragning av vinning, er *ransaking av sted*. Slik ransaking kan for det første være nødvendig for å finne frem til formuesgjenstander som ønskes beslaglagt for å sikre inndragningskravet. F.eks. antas det at vederlaget fra narkotikasalg i form av et kontantbeløp ligger gjemt på ett av flere nærmere angitte steder. Det kan også være generelle indikasjoner på at ting som utgjør vinning fra lovbrudd finnes på stedet, uten at man vet nærmere hva det dreier seg om. For det andre kan ransaking av sted være nødvendig for å fremskaffe opplysninger om omfanget av inndragningsadressatens formue og hvilke formuesgoder denne nærmere består i. Eksempler på dette er navn på bankkonti, evt. kontonumre, regnskaper og bilag som kan vise formuesavkastning, men også indikasjoner utledet av reisebilletter, bilder av et feriehus i utlandet, notater i dagbøker m.v.

Stedet som ønskes ransaket vil i mange tilfeller tilhøre adressaten for inndragningskravet. Ofte har vedkommende også begått det straffbare forholdet vinningen stammer fra. I andre tilfeller kan stedet som ønskes ransaket tilhøre andre personer enn adressaten for inndragningskravet.

Etter strpl. § 192 første ledd er det generelle vilkåret for ransaking av bolig, rom eller oppbevaringssted tilhørende noen at vedkommende «med skjellig grunn mistenkes for en handling som etter loven kan medføre frihetsstraff».

Ransaking kan foretas for å søke etter bevis eller etter ting som kan beslaglegges, jf. § 192 første ledd. Med bevis menes alt som kan tjene til oppklaring av saken, jf. Straffeprosesslovkomitéens innstilling s. 249, og dette må også omfatte oppklaring av forhold som er bestemmende for inndragningskravet. Etter gjeldende rett kan dermed mistenktes sted ransakes med tanke på både sikring av inndragningskravet gjennom beslag og for å avdekke vinningens omfang. Forslaget til ny strl. § 34 nr. 2 og 3 gjør omfanget av siktedes formue til et bevistema, slik at det også vil være adgang til å ransake for å få opplysninger om dette omfanget når vilkårene for å anvende strl. § 34 nr. 2 eller 3 antas å foreligge. Dette blir for øvrig ytterligere klargjort gjennom utvalgets forslag til strpl. § 226, som angir at etterforskingens formål også er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for avgjørelsen av spørsmålet om hvilke reaksjoner som eventuelt bør anvendes, se under pkt. 14.2.1.

Etter § 192 kan det som nevnt ransakes for å finne ting som kan beslaglegges. Derimot kan det ikke ransakes for å søke etter formue det kan tas heftelse i.

Hos *andre enn mistenkte* kan det ransakes når det, i tillegg til at mistankevilkåret er oppfylt, er særlig grunn til å anta at bevis kan finnes eller ting beslaglegges på stedet, jf. § 192 annet ledd nr. 3. Også her er det etter gjeldende rett adgang til ransaking med tanke på både sikring av inndragningskravet gjennom beslag og for å avdekke vinningens omfang. Men heller ikke her er det adgang til å ransake for å finne formue det kan tas heftelse i.

Bestemmelsen i § 192 annet ledd nr. 3 gir også hjemmel for å ransake hos overtrederens nærstående m.v. som det reises inndragningskrav mot etter forslaget til strl. § 37 a annet og tredje ledd, for å finne bevis eller sikre kravet gjennom beslag. Tilsvarende gir bestemmelsen hjemmel for ransaking på andre tredjemenns steder hvor det kan finnes bevis eller gjenstander av betydning i forhold til krav etter § 37 a annet eller tredje ledd.

Utvalget anser disse reglene for å være tilstrekkelige, bortsett fra at det ikke er adgang til å ransake med sikte på å finne formuesgjenstander det kan tas heftelse i. Det er vanskelig å se at formen for sikring av inndragningskravet - beslag eller heftelse - i seg selv skal være avgjørende for adgangen til å ransake. Utvalget foreslår under pkt. 14.4 en utvidet adgang til å reise separat inndragningssak. Den siste saken vil ofte gjelde verdiinndragning, og det vil da ikke være adgang til ransaking med sikte på å sikre inndragningskravet i denne saken. Det vil ofte være helt avgjørende at inndragningskravet er blitt sikret under etterforskingen dersom man skal lykkes i å få det fullbyrdet senere. En adgang til å ransake for å finne formue det kan tas heftelse i, er også i samsvar med at utvalget mener heftelsesinstituttet generelt bør tas i bruk i større omfang enn i dag. Utvalget foreslår derfor ordlyden i strpl. § 192 første ledd og annet ledd nr. 3 endret slik at heftelse likestilles med beslag.

Ransaking av mistenktes person etter strpl. § 195 kan på samme måte foretas når det er grunn til å anta at ransakingen vil føre til oppdagelse av ting som kan beslaglegges, men ikke når den kan føre til oppdagelse av formue det kan tas heftelse i. Heller ikke her kan utvalget se noe hensyn som tilsier at heftelsesalternativet ikke skal være relevant. I begge situasjonene vil det typisk dreie seg om å finne dokumentbevis for eksistensen av bankbokser, konti, meglerkontrakter m.v. Utvalget foreslår derfor bestemmelsen endret, slik at det ikke skilles mellom de to formene for sikring av inndragningskrav.

14.2.2.4 Beslag

Beslag er et svært praktisk tvangsmiddel ved etterforsking med sikte på gjenstandsinnndragning. Formålet med beslaget vil her være å sikre fullbyrdingen av inndragningskravet.

Under pkt. 4.8 er det gitt en nærmere oversikt over adgangen til å ta beslag etter gjeldende rett. Som det fremgår under pkt. 4.8.4, kan beslag etter strpl. § 203 iallfall tas inntil inndragningsavgjørelsen er rettskraftig, selv om dette ikke er innlysende etter ordlyden, jf. uttrykket «som antas å kunne inndras».

Det praktiske er at krav på gjenstandsinnndragning er sikret før domstidspunktet. Men dersom dette ikke har skjedd, kan det være grunner for å sikre fullbyrdingen av et idømt, ikke rettskraftig inndragningskrav gjennom beslag. Adressaten for kravet vil nå, om ikke tidligere, ha et klart motiv for å unndra seg fullbyrdingen ved å gjemme bort de aktuelle gjenstandene. Kravet kan riktignok også sikres gjennom midlertidig forføyning etter tvangsfullbyrdelsesloven §§ 15-1 flg. Denne fremgangsmåten er imidlertid mer ressurs- og tidkrevende, bl.a. skal forføyningen som hovedregel besluttet ved kjennelse etter muntlig forhandling, jf. lovens § 15-7. Da utvalget videre forutsetter at beslag vil bli benyttet oftere enn i dag, foreslås det at strpl. § 203 endres slik at det kommer klart frem i ordlyden at beslagsadgangen består også etter domstidspunktet.

Forslaget åpner også for beslag etter rettskraftidspunktet. Dette vil oftest ikke være nødvendig, fordi politiet nå har grunnlag i de generelle reglene om fullbyrding i strpl. § 455 annet ledd jf. § 452 første ledd for å fullbyrde kravet direkte. I visse forbrytelsessaker må imidlertid fullbyrdingsvedtak treffes av statsadvokaten, jf. § 455 første ledd. I slike saker vil politiet kunne ta beslag i påvente av fullbyrding-

svedtaket, jf. forslaget til § 203 sammenholdet med § 67 første ledd som gir politiet kompetanse til å beslutte bruk av tvangsmidler under etterforskingen.

14.2.2.5 Utleveringspålegg

For så vidt gjelder etterforskingsskritt for å finne bevis, er rettslig utleveringspålegg etter strpl. § 210 et praktisk alternativ til ransaking og beslag. Utvalget ser ikke at det i vanlige inndragningssaker er behov for endringer i denne regelen. Derimot foreslås regelen endret slik at utleveringspålegg kan brukes mer effektivt i saker om utvidet inndragning etter forslagene til strl. § 34 nr. 2 og 3 og § 37 a annet og tredje ledd, se under pkt. 14.5.

14.2.2.6 Heftelse

Inndragningen vil ofte skje som gjenstandsinndragning. Beslag vil i slike tilfeller være det praktiske tvangsmidlet for å sikre inndragningskravet, se ovenfor. Men utvalgets forslag legger også opp til en økt bruk av verdiinndragning, og økt bruk av heftelse for å sikre slike inndragningskrav. Se nærmere pkt. 4.8 hvor det gis en oversikt over adgangen til heftelse etter gjeldende rett.

På samme måte som for beslag, antas at heftelse etter strpl. § 217 må kunne besluttes inntil inndragningsavgjørelsen er rettskraftig, selv om ordlyden ikke er entydig, jf. uttrykket «som antas å ville bli idømt» og drøftelsen ovenfor om beslag. Men her ser utvalget også et klart behov for en adgang for politiet til å sikre fullbyrdingen ved heftelse også etter at inndragningsdommen eller -forelegget har blitt rettskraftig. Rettskraftige verdiinndragningskrav oversendes fra politidistriktet til Statens Innkrevingssentral, som forestår innfordringen. Oversendelsen og saksbehandlingen ved Statens Innkrevingssentral frem til denne kan begjære utlegg, tar nødvendigvis noe tid. Dersom det f.eks. ikke har vært mulig å finne frem til formuesgjenstander som kravet kunne sikres i tidligere, men det avdekkes slike formuesgjenstander etter rettskrafttidspunktet, bør det være en praktisk adgang til å etablere sikkerhet før Statens Innkrevingssentral er i stand til å gjøre det. Også etter rettskrafttidspunktet er det mulig at någjeldende § 217 åpner for adgang til å ta heftelse, se under pkt. 4.8.4, men dette bør etter utvalgets mening klart fremgå av lovtæksten. Utvalget foreslår § 217 endret i samsvar med dette.

Et vilkår for å kunne ta heftelse etter strpl. § 217, er at det er grunn til å frykte for at fullbyrdingen ellers vil bli forspilt eller i vesentlig grad vanskeliggjort. Som det fremgår under pkt. 4.8.2.2.2, kreves det antakelig sannsynlighetsovervekt for de følgene som nevnes i ordlyden. Utvalget mener det bør være tilstrekkelig at fullbyrdingen vil kunne bli vanskeliggjort. Dette bringer heftelsesvilkårene mer på linje med beslagsvilkårene etter strpl. § 203, og vil kunne bidra til en slik effektivisering av heftelsesinstituttet som utvalget mener det er behov for. At ordene «i vesentlig grad» foreslås fjernet, innebærer ikke at helt ubetydelige praktiske hindringer ved fullbyrdingen er tilstrekkelig. Dette følger allerede av det generelle forholdsmessighetsprinsippet som gjelder ved bruk av tvangsmidler, jf. også § 240. Det foreslås også at alternativet om forspillelse fjernes. Dette vil omfattes av vilkåret om vanskeliggjøring av fullbyrdingen.

Någjeldende § 217 gir etter ordlyden adgang til heftelse i formuesgjenstander som tilhører «siktete» for å sikre krav mot vedkommende. Dette er imidlertid ikke til hinder for at det tas heftelse i formuesgjenstandene til andre mulige adressater for inndragningskrav; uttrykket siktete må ses i lys av bestemmelsen i strpl. § 82 første ledd om at status som siktet følger av at det besluttes tvangsmidler som bl.a. heftelse mot vedkommende. Dette innebærer at enhver som får en heftelsesbeslutning mot

seg er «siktet». Av pedagogiske hensyn foreslår utvalget at § 217 endres slik at det fremgår direkte av bestemmelsen at heftelse kan brukes mot enhver adressat for inndragningskrav. Dette blir særlig viktig på bakgrunn av utvalgets forslag til nye bestemmelser i strl. § 37 a annet og tredje ledd om inndragning fra visse andre enn lovovtrederen, noe som vil føre til at det i større grad enn i dag rettes inndragningskrav mot tredjemann.

14.2.2.7 Særlig om heftelse ved internasjonalt samarbeid

Et særspørsmål er i hvilken grad straffeprosessuelle tvangsmidler kan brukes etter begjæring fra andre lands myndigheter, for å kartlegge eller sikre formue i forbindelse med disse myndighetenes etterforskning.

Som det fremgår under pkt. 7.4.4, er Norge folkerettslig forpliktet etter Europarådets konvensjon om hvitvasking, beslag og inndragning av økonomisk utbytte fra straffbare handlinger av 1990 art. 11, til å treffe midlertidig forføyning for å hindre handel med, eller overføring eller avhending av formuesgoder som på et senere tidspunkt kan anmodes inndratt. Slik forføyning skal gjennomføres i henhold til og i samsvar med norsk intern rett. Dette omfatter både sikring av krav på verdiinndragning ved heftelse og krav på gjenstandsinndragning ved beslag.

Det internrettslige lovgrunnlaget for å bruke tvangsmidler i slike saker følger av lov om utlevering av lovbrytere m.v. kapittel V om «Annen rettshjelp». Etter ordlyden i § 24 nr. 1 er adgangen begrenset til tvangsmidler som nevnt i straffeprosesslovens kapitler 15 og 16. Heftelse etter lovens kapittel 17 kan dermed ikke besluttet.

Utvalget foreslår at lov om utlevering av lovbrytere m.v. § 24 nr. 1 endres slik at bestemmelsen også gir adgang til å ta heftelse for å sikre et utenlandsk krav på verdiinndragning som forventes idømt. Denne endringen er nødvendig for at Norges folkerettslige forpliktelser etter Europakonvensjonen kan oppfylles.

Det ligger klart utenfor utvalgets mandat å vurdere det samlede regelverket om internasjonal bistand ved strafforfølgning. Utvalget vil likevel peke på at dette regelverket er svært utilgjengelig og komplisert utformet. Dette har trolig en negativ virkning på norsk politis og påtalemyndighets tilbøyelighet til å bruke rettshjelpansmodninger for å oppspore og sikre formue i andre land under etterforskning med sikte på inndragning. Utvalget antar at det aktuelle regelverket kan utformes enklere og mer tilgjengelig, og ønsker å gjøre oppmerksom på behovet for en gjennomgang av regelverket med dette formål.

14.3 FORHOLDET MELLOM PÅSTAND OG DOM

Etter strpl. § 38 er retten ikke bundet av påstanden ved avgjørelsen av spørsmålet om hvilken type straff som skal idømmes, og i hvilket omfang. Tilsvarende gjelder i utgangspunktet andre rettsfølger enn straff, jf. strpl. § 38 annet ledd annet punktum jf. første punktum. Det oppstilles imidlertid unntak for inndragning og mortifikasjon i § 38 annet ledd tredje punktum: Disse rettsfølgene kan bare idømmes når det er fremmet krav om det, og ikke i større utstrekning enn påstått. Det samme gjelder for borgerlige rettskrav etter strpl. § 3, jf. Straffeprosesslovkomiteens innstilling s. 163. Rettens kompetanse til å idømme inndragning i disse tilfellene er begrenset etter samme prinsipp som i sivile saker hvor partene har fri rådighet, jf. tvistemålsloven § 85. Ved ankebehandling kan retten bare gå utover by- eller herredsrettens avgjørelse av inndragningskravet hvis påtalemyndigheten har anket over inndragningsavgjørelsen, jf. Rt. 1995 s. 1922 som omtales under pkt. 8.6.

Denne forskjellen i rettens kompetanse i forhold til påstanden mellom straffekrav på den ene siden og inndragning, mortifikasjon og erstatning på den andre, har

bakgrunn i tradisjon, som ble kodifisert i bestemmelsen i § 38 annet ledd tredje punktum. Mht. inndragning kan det forholdet at reaksjonen er fakultativ tale for at retten bare vurderer om adgangen til å inndra skal brukes når påstand om det fremsettes. Utvalget kommer tilbake til dette spørsmålet nedenfor.

Utvalget antar at spørsmålet om retten bør gis *adgang til å gå utenfor (overskride) inndragningspåstanden*, har større praktisk betydning enn spørsmålet om å idømme inndragning uten at påstand om det er nedlagt.

Retten kan for det første finne at vinningen har større omfang enn det påtalemyndigheten la til grunn ved nedleggelsen av inndragningspåstanden. Dette vil oftest skyldes forskjellige oppfatninger av faktiske eller bevismessige forhold i saken. I enkelte tilfeller kan det også være forskjellige oppfatninger av vinningsbegrepets rettslige innhold. Som nevnt under pkt. 13.3 har det vært fremhevet at vinningsbegrepet skaper enkelte problemer i praksis. Dessuten foreslås vinningsbegrepet noe utvidet, jf. pkt. 13.3.

For det andre kan retten være uenig i påtalemyndighetens syn på at vinningen bare delvis bør inndras, jf. forslaget til ny strl. § 34 nr. 1 første ledd siste punktum. Spørsmålet om full inndragning vil være «åpenbart urimelig» må besvares ut fra en skjønnsmessig avveining av ulike hensyn, se under pkt. 13.2, og i en slik avveining bør retten stå fritt i forhold til påtalemyndigheten.

En utvidelse av rettens kompetanse på dette punktet innebærer at retten også kan gå utenfor en inndragningspåstand som er begrenset til gjenstander som kan føres direkte tilbake til den straffbare handlingen. Men her kan forklaringen være at påtalemyndigheten vil fremme krav om inndragning av ytterligere vinning i en senere særskilt inndragningssak, se under pkt. 14.4. I slike tilfeller vil følgen av at retten går utenfor påstanden være at den senere inndragningssaken avskjæres, noe som vil være uheldig. Dette kan unngås ved at påtalemyndigheten gjør retten oppmerksom på at krav om inndragning av ytterligere vinning vil bli fremmet i en senere sak. Dersom retten etterlever sin plikt etter forslaget til § 38 tredje ledd nytt annet punktum om at partene skal gis anledning til å uttale seg før retten går utenfor inndragningspåstanden, vil påtalemyndigheten alltid få anledning til å gjøre retten oppmerksom på dette. Dermed må man kunne gå ut fra at retten ikke vil gå utenfor inndragningspåstanden på en slik måte at adgangen til ny inndragningssak avskjæres. Ved anke vil dette kunne føre til at inndragningsavgjørelsen helt eller delvis oppheves.

Etter dette er det utvalgets oppfatning at retten bør stå fritt i forhold til påtalemyndighetens vurdering av vinningens omfang og om den bare delvis bør inndras. Utvalget foreslår at strpl. § 38 annet ledd endres slik at retten gis adgang til å gå utover inndragningspåstanden.

At retten kan gå utenfor inndragningspåstanden, kan etter omstendighetene innebære en vesentlig skjerpelse av reaksjonen mot tiltalte. Og som regel vil retten - i motsetning til ved straffutmålingen - legge til grunn andre faktiske forhold enn påtalemyndigheten når den går utover påstanden: Den vil ha et annet syn på hvor stor vinningen faktisk var. Hensynet til sakens opplysning tilsier derfor at partene gis anledning til å uttale seg om spørsmålet, og at det gis utsettelse når retten finner dette ønskelig for forsvaret. Som nevnt er det også viktig å gi påtalemyndigheten anledning til å forklare hvorfor inndragningspåstanden begrenses til gjenstander som kan føres direkte tilbake til den straffbare handlingen. Utvalget foreslår derfor at reglene i strpl. § 38 tredje ledd gis tilsvarende anvendelse når retten vil gå utover inndragningspåstanden.

Endringsforslaget får også betydning ved *ankebehandlingen*: Avgjørelsen av inndragningskravet regnes som en selvstendig ankegjensstand, jf. strpl. § 314 nr. 1. Har noen av partene anket over utmålingen av inndragningen, kan retten også under

ankeforhandlingen gå utover inndragningspåstanden. Det kreves ikke at påtalemyndigheten har anket over inndragningsavgjørelsen dersom domfelte har gjort det, se Rt. 1995 s. 1922 som er omtalt under pkt. 8.6, hvor Høyesterett på bakgrunn av dagens regler la til grunn det motsatte. Ved anke til lagmannsretten over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet (fullstendig anke) foretas en fullstendig ny behandling av saken, jf. § 331 første ledd. Som utgangspunkt gjelder her reglene om behandling i første instans, jf. § 327 første ledd, slik at retten kan gå utover inndragningspåstanden. Men også ved fullstendig anke er rettens kompetanse til å behandle inndragningsspørsmålet betinget av at en av partene har gjort førsteinstansens inndragningsavgjørelse til ankegjensstand, jf. § 314 nr. 1.

Utvalget har også vurdert om det bør være adgang til å *idømme inndragning uten at det er nedlagt påstand om det*. Spørsmålet vil oppstå i et begrenset antall tilfeller, fordi påstand må antas å ville bli nedlagt i de langt fleste saker hvor inndragning er aktuelt. At inndragningspåstand ikke nedlegges, kan skyldes at påtalemyndigheten vurderer det slik at et eventuelt inndragningsansvar i sin helhet bør forfølges i en senere sak. Men manglende inndragningspåstand kan også skyldes at påtalemyndigheten legger til grunn at retten vil finne inndragning «åpenbart urimelig», jf. forslaget til ny strl. § 34 nr. 1 første ledd siste punktum. Ett moment som kunne tale for at retten likefullt kunne idømme inndragning, er at inndragning etter forslaget til strl. § 34 nr. 1 som utgangspunkt skal foretas.

Men dette ville ha flere ulemper: Selv om tiltalte vil ha anledning til å uttale seg, og evt. ha krav på utsettelse, er den reelle muligheten til å imøtegå inndragningskravet antakelig større når inndragningskravet er varslet i tiltalebeslutningen, jf. § 252 tredje ledd. Hensynet til kontradiksjon og til tiltaltes rettssikkerhet taler imot en slik utvidelse av rettens kompetanse. En utvidelse av rettens kompetanse på dette punktet vil også kunne ha uheldige konsekvenser i saker hvor påtalemyndigheten først ønsker å få avgjort straffansvaret, for senere å fremme en særskilt inndragningssak. Dersom retten i en slik situasjon beslutter inndragning, vil dette avskjære påtalemyndigheten fra å kunne fremme særskilt inndragningssak senere (med mindre vilkårene i forslaget til ny strpl. § 51 annet ledd annet eller tredje punktum er oppfylt, se under pkt. 14.4). Dette kan i praksis innebære at inndragningsansvaret blir vesentlig mindre omfattende enn det ville blitt etter at den planlagte etterforskningen var gjennomført. Generelt gjelder at risikoen vil være stor for at inndragningsspørsmålet vil kunne bli avgjort på et for dårlig grunnlag dersom retten tar stilling uten at spørsmålet har vært undergitt etterforskning og påtalemessig behandling. Utvalget foreslår derfor ikke at retten skal gis adgang til å idømme inndragning uten at det er nedlagt påstand om det.

14.4 ADGANG TIL Å FREMME INNDRAGNINGSKRAV ETTER AVGJØRELSEN AV STRAFFEKRAVET, OG TIL SENERE Å FREMME KRAV OM YTTERLIGERE INNDRAGNING

Etter gjeldende rett er det sikker praksis for at det kan reises særskilt inndragningssak mot domfelte etter at vedkommende er ilagt straff for handlingen, dersom det i saken hvor straffekravet ble avgjort ikke var nedlagt inndragningspåstand. I motsatt tilfelle er det ikke adgang til å reise egen inndragningssak senere, jf. strpl. § 51, se under pkt. 4.7.4. Dette innebærer at påtalemyndigheten allerede i dag har adgang til å velge mellom å nedlegge inndragningspåstand i saken hvor straffekravet avgjøres, eller å utsette forfølgningen av inndragningskravet i sin helhet til en senere sak. En slik utsettelse vil kunne være praktisk, særlig der inndragningsspørsmålet krever

omfattende etterforsking. På bakgrunn av utvalgets forslag til endringer, jf. særlig forslaget til strl. § 34 nr. 2 og 3, vil antallet slike saker kunne øke.

Utvalget foreslår at regelen om at inndragningskrav kan fremmes også når straffekravet for samme straffbare handling allerede er avgjort, kommer til uttrykk i lovens ordlyd.

I en del saker kan det ved avgjørelsen av straffekravet være avdekket *at vinningen fra det straffbare forholdet iallfall er av et gitt omfang, mens det fortsatt er mistanke om at den har et større omfang*. Klargjøringen av det totale omfanget vil imidlertid kunne ta tid. I slike saker kan det etter omstendighetene være ønskelig å få avgjort inndragningskravet under straffesaken så langt vinningen er avdekket, samtidig som adgangen til å reise en senere sak om inndragning av den eventuelle overskytende vinningen ikke avskjæres. En slik løsning vil forhindre en utsettelse av selve straffesaken i påvente av at etterforskingen av inndragningsspørsmålet skal avsluttes. En tilsvarende oppdeling kan for øvrig foretas mht. borgerlige krav, jf. strpl. § 432 første ledd. Etter denne bestemmelsen kan retten gi dom for den delen av kravet som den finner godtgjort, selv om opplysningene i saken er utilstrekkelige for å fastsette størrelsen på hele kravet.

Særlig nærliggende er en oppdeling av inndragningskravet der politiet under etterforskingen har kommet over gjenstander, herunder pengesedler, som stammer fra den straffbare handlingen, mens det for øvrig ikke er foretatt etterforsking for å fastslå vinningens totale omfang. Mot å tillate en slik oppdeling taler hensynet til siktede, selv om virkningen samtidig ville være at straffekravet avgjøres raskere. Dette hensynet til siktede gjør seg sterkere gjeldende jo mer påtalemyndigheten har gått inn i spørsmålet om vinningens størrelse. Etter utvalgets oppfatning bør disse vurderingene føre til at dersom det under straffesaken bare er foretatt gjenstandsinn-dragning, bør påtalemyndigheten ha adgang til å fortsette saken senere med fremme av ytterligere inndragningskrav som da både kan gjelde gjenstands- og verdiinn-dragning. Hvis derimot påtalemyndigheten har fremmet krav basert på omfanget av vinningen, bør det kreves noe nytt før ytterligere inndragningskrav kan fremmes, jf. nærmere nedenfor.

Utvalget foreslår etter dette at strpl. § 51 endres, slik at tidligere pådømt krav om inndragning av vinning ikke er til hinder for å fremme krav om inndragning av overskytende vinning i en senere sak, såfremt inndragningskravet i den første saken var begrenset til gjenstander som kan føres direkte tilbake til det straffbare forholdet.

Slik forslaget til § 51 annet ledd er utformet, er det bare ved inndragning etter strl. § 34 nr. 1 første ledd at en slik oppdeling vil være aktuell, jf. kravet om at gjenstandene skal kunne «føres direkte tilbake til den straffbare handlingen». I den senere saken vil inndragning kunne skje etter strl. § 34 nr. 1 første ledd, men også etter strl. § 34 nr. 2 og 3 dersom vilkårene i disse bestemmelsene er oppfylt. Det sistnevnte følger allerede av at bestemmelsene i § 34 nr. 2 og 3 refererer seg til andre straffbare forhold enn det som tidligere har ført til inndragning etter strl. § 34 nr. 1 første ledd. Se nærmere om hva som anses som samme forhold under pkt. 16.2, merknaden til strpl. § 38 annet ledd. Endringsforslaget medfører ikke at et inndragningskrav etter strl. § 34 nr. 2 eller 3 kan fremmes i to omganger; krav etter disse bestemmelsene må fremmes i én sak med mindre det i ettertid fremkommer opplysninger om at domfeltes formue var vesentlig større enn det som ble lagt til grunn, jf. nedenfor.

En annen problemstilling oppstår når det etter pådømmelsen av inndragningskravet fremkommer *nye opplysninger om at vinningen var større, eller at siktedes formue var større enn det som ble lagt til grunn ved avgjørelsen av inndragningsspørsmålet*. Slike opplysninger kan indikere at vinningen - enten fra et konkret lov-

brudd eller fra uidentifisert kriminalitet - likevel ikke er fratatt gjerningspersonen ved pådømmelsen. Alternativet om større vinning er aktuelt når det er besluttet inndragning etter forslaget til strl. § 34 nr. 1, mens alternativet om større formue er aktuelt i saker om inndragning etter forslaget til strl. § 34 nr. 2 og 3.

Dersom det etter avgjørelsen av inndragningskravet etter forslaget til ny strl. § 34 nr. 2 og 3 fremkommer at tiltalte hadde en større formue som var skjult på domstidspunktet, vil det som regel være minst like nærliggende å anta at denne formuen stammer fra straffbare forhold som det var å anta at den først kjente formuen gjorde det. F.eks. kan en spritsmugler som har tålt inndragning av et millionbeløp tilsvarende formuen som var kjent på domstidspunktet, senere slå om seg med en tidligere ukjent millionformue.

Begge situasjonene har betydelige fellestrekk med gjenopptakelse til domfeltes ugunst: Etter strpl. § 389 tredje ledd er det adgang til særskilt gjenopptakelsessak om inndragning. Vilårene for slik gjenopptakelse fremgår av tvistemålsloven §§ 405 og 407. Men gjenopptakelsesreglene vil likevel etter utvalgets mening ikke fullt ut være relevante. Det er nemlig ikke spørsmål om noen ny vurdering av inndragningskravet, men om en eventuell ytterligere inndragning på basis av nye opplysninger. Det har ikke skjedd noe som gjør det naturlig å gå tilbake på den inndragningen som allerede er foretatt. Det virker da atskillig mer nærliggende at det i visse tilfeller åpnes for å vurdere ytterligere inndragning. Ressurs- og effektivitetshensyn tilsier at den første dommen bør legges uprøvd til grunn ved behandlingen av ytterligere inndragningskrav som fremmes under henvisning til at domfeltes vinning eller formue var større enn det som ble lagt til grunn. At ytterligere inndragning kan foretas på en enklere og mer effektiv måte enn gjennom reglene om gjenopptakelse, vil trolig føre til at den samlede vinningen fra lovbrudd fratas gjerningspersoner oftere i saker hvor det fremkommer nye opplysninger etter pådømmelsen. Se under "[Hensyn bak reglene om inndragning av vinning](#)" i kapittel 2 om viktigheten av at gjerningspersonens økonomiske situasjon «nullstilles» i forhold til den oppnådde vinningen.

Domfeltes interesse i at avklaringen av ansvaret normalt skal være endelig, er tilgodesett ved kravet om at vinningen eller formuen må ha vært *vesentlig* større enn det som ble lagt til grunn ved pådømmelsen. Dette er strengere enn vilårene i reglene om gjenopptakelse av inndragningsavgjørelser, selv om det også etter disse reglene må kreves at endringen vil være av en viss betydning, se *Schei*, Tvistemålsloven med kommentarer, bind II s. 374.

Også når det er pådømt delvis inndragning etter strl. § 34 nr. 1 første ledd fordi fullt ansvar ville være åpenbart urimelig pga. domfeltes begrensede formue, taler senere opplysninger om at formuen var større for at det foretas en ny vurdering. Men utvalget mener en slik bred rimelighetsvurdering bør skje ved særskilt gjenopptakelse av inndragningssaken etter strpl. § 389 tredje ledd, og ikke etter den foreslåtte bestemmelsen i § 51 annet ledd: Her er det nettopp tale om en ny vurdering av det opprinnelige inndragningskravet på bakgrunn av domfeltes generelle økonomiske situasjon.

Bakgrunnen for at utvalget foreslår regler om deling av saken, er at det ofte kan oppnås større effektivitet dersom etterforskningen først kan fokusere på spørsmålet om straffansvar, slik at den senere ofte svært ressurskrevende etterforskningen med sikte på inndragning kan ta utgangspunkt i og bygge på avgjørelsen av straffansvaret. En slik oppdeling vil bare ha mening dersom den første dommens avgjørelse av skyldspørsmålet gis positiv rettskraftvirkning ved avgjørelsen av inndragningskravet i den senere saken. I teorien har det riktignok vært antatt at det motsatte gjelder etter dagens regler, se *Matningsdal*, Inndragning s. 162 med videre henvisninger. Men

skal deling av saken fremstå som en praktisk mulighet, må en annen løsning velges. Og selve delingen synes ikke å være noe argument for at skyldspørsmålet skal prøves på nytt.

Utvalget foreslår at det tas inn en bestemmelse i strpl. § 51 annet ledd om at straffedommens avgjørelse av skyldspørsmålet skal legges uprøvd til grunn i den senere inndragningssaken, dersom inndragningskravet her er rettet mot domfelte. Reglene om subjektiv rettskraft medfører derimot at det motsatte gjelder i en eventuell sak mot tredjemann.

Utvalget legger med forslaget til endringer i strpl. § 51 annet ledd opp til at inndragningsspørsmålet i en del tilfeller først blir etterforsket etter at straffekravet er rettslig avgjort. Ett spørsmål som da oppstår, er *om straffesakens avslutning legger begrensninger på adgangen til å etterforske*. At etterforskning av sakens økonomiske sider kan fortsettes til tross for at straffesaken er avgjort, er ikke tvilsomt, og følger allerede av den sikre praksis om at slik oppdeling kan skje etter gjeldende rett. Derimot kan det reises spørsmål om de straffeprosessuelle tvangsmidlene kan brukes i denne fasen, jf. grunnvilkåret om «skjellig grunn til mistanke». Dette vilkåret kunne forstås slik at bestemmelsene bare er aktuelle i den fasen hvor det foreligger mistanke - og at de ikke kan anvendes når mistanken er erstattet med visshet i form av straffedom. Dette kommer særlig klart frem i bestemmelsene i strpl. §§ 171 og 192 om hhv. pågrepelse og ransaking, som krever skjellig grunn til mistanke om handlinger som «kan medføre» straff. Men en slik tolking er ikke holdbar. Mistankevilkåret er et minimumskrav som ikke gir grunnlag for motsetningsslutninger. Og ordlyden utelukker ikke handlinger som har ført til en rettskraftig straffe- og evt. inndragningsreaksjon; reaksjonen er snarere et uttrykk for at mistankevilkåret er oppfylt med god margin. Også tvangsmiddelbestemmelsenes generelle formål trekker i denne retningen. Tvangsmidlene skal bidra til at truslene om strafferettslige reaksjoner, herunder inndragning, blir reelle når lovbrudd avdekkes. Det er videre forutsatt i lovens forarbeider at varetektsfengsling kan brukes etter at straff er idømt i saken, jf. Straffeprosesslovkomiteens innstilling s. 238-239 (se også *Bratholm*, Pågrepelse og varetektsfengsel s. 166-167).

Det kan etter dette legges til grunn at tvangsmidlene prinsipielt vil kunne brukes i den etterfølgende etterforskningen med sikte på inndragning, på samme måte som de kan brukes under den strafforienterte etterforskningen. Om den konkrete anvendelsen av tvangsmidler i forhold til inndragning, vises til gjennomgåelsen foran under pkt. 14.2.2.

14.5 ETTERFORSKING MED SIKTE PÅ UTVIDET INNDRAGNING ETTER STRL. § 34 NR. 2 OG 3

14.5.1 Generelt

Forslagene til strl. § 34 nr. 2 og 3 om utvidet inndragning av vinning medfører når bestemmelsenes vilkår er oppfylt, at domfeltes formuesgoder kan inndras i den utstrekning det ikke sannsynliggjøres at de er ervervet på lovlig måte eller ved lovlig ervervede midler. I slike tilfeller kan også formuesgoder lovovertrederen har overdratt til sine nærmeste i de fem siste årene før den straffbare handlingen ble begått, inndras hos mottakeren med mindre det sannsynliggjøres at lovovertrederen har ervervet formuesgodene på lovlig måte eller ved lovlig ervervede midler, jf. strl. § 37 a nytt annet ledd. Det samme gjelder i visse situasjoner for overdragelse til foretak der siktede står sentralt, se § 37 a nytt tredje ledd. Inndragning etter disse reglene kan skje i samme sak hvor straffansvaret pådømmes, jf. formuleringen «funnet skyldig» i forslaget til strl. § 34 nr. 2 første ledd første punktum. Men det

kan også være praktisk at krav om inndragning etter disse bestemmelsene fremmes i en egen sak etter at straffansvaret er idømt. Hvorvidt det skal legges opp til en samlet eller delt avgjørelse, vil i hovedsak bero på om utvidet inndragning vil forutsette omfattende og kanskje langvarig etterforskning for å klarlegge domfeltes formuesforhold.

I slike tilfeller vil det ikke være ønskelig at straffesaken utsettes lenge i påvente av etterforskning omkring siktedes finansielle forhold. Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art. 6 (1) gir siktede krav på at saken avgjøres «innen rimelig tid». Og for siktede som er undergitt frihetsberøvelse fastsetter art. 5 (3) at vedkommende skal ha «rett til hovedforhandling innen rimelig tid eller til løslatelse under saksforberedelsen». Ønsket om rask behandling av straffekravet kan være uforenlig med behovet for grundig etterforskning av siktedes formuesforhold. Men dersom det ikke er behov for ytterligere etterforskning av siktedes formuesforhold, bør inndragningskravet kunne pådømmes samtidig med straffekravet.

Utvalget legger til grunn at saker hvor det etterforskes med sikte på å fremme inndragningskrav etter forslaget til strl. § 34 nr. 2 eller 3, vil kunne være spesielt vanskelige og ressurskrevende å etterforske. I slike tilfeller vil påtalemyndigheten av ressurs hensyn ventelig bare åpne etterforskning på slikt grunnlag når inndragningsansvaret antas å bli omfattende. Drøftelsene nedenfor under dette punktet gjelder etterforskning i slike saker.

Et hovedmål for etterforskningen vil være å klarlegge økonomiske forhold omkring de lovbruddene straffedommen gjelder, samt å klarlegge domfeltes/siktedes formuesforhold generelt. Det siste omfatter verdier vedkommende eier og andre økonomiske interesser han eller hun har, lovlige inntekter og utgifter over en viss periode, pengestrømmer for øvrig m.v. Det kan også være nødvendig å foreta tilsvarende undersøkelser i forhold til domfeltes/siktedes nærstående og i forhold til foretak domfelte/siktede eier eller kontrollerer. Et annet hovedmål vil være å sikre inndragningskravet i størst mulig omfang, på samme måte som ved ordinær inndragning av vinning. For å oppnå disse målene, er det nødvendig å skaffe til veie opplysninger fra en rekke forskjellige kilder.

De alminnelige straffeprosessuelle regler gjelder også for denne etterforskningen. Utvalget mener at disse reglene på enkelte punkter ikke er helt tilstrekkelige for den finansielle etterforskningen i denne typen saker. For å sikre at politiets etterforskning kan bli både grundig og rasjonell, foreslår utvalget derfor enkelte særregler.

14.5.2 Innsamling av finansielle opplysninger

Sentrale opplysninger om domfeltes formuesforhold vil som regel foreligge hos vedkommendes bankforbindelser, forsikringsselskap, revisor m.v., og for å skaffe den nødvendige oversikten over siktedes formuesstilling må en rekke tilsatte i slike institusjoner avhøres. Men disse er pålagt taushetsplikt om kunders forhold etter lovgivningen som regulerer deres virksomhet, se f.eks. forretningsbankloven § 18, forsikringsvirksomhetsloven § 1-3 og revisorloven § 15 tredje ledd. Taushetsplikten står imidlertid tilbake for rettslig forklaringsplikt eller utleveringspålegg, jf. strpl. §§ 108 og 210. Dermed kan den som har opplysningene underlegges vitneplikt etter strpl. § 108 ved at det begjæres rettslig avhør. På samme måte kan påtalemyndigheten be retten pålegge en person å utlevere dokumenter og andre «ting» etter § 210.

Derimot har ingen (bortsett fra offentlige tjenestemenn i visse tilfeller) forklaringsplikt overfor politiet, jf. strpl. § 230 første ledd, slik at f.eks. banktilsattes taushetsplikt hindrer dem i å forklare seg til politiet. De vil altså være forhindret fra å avgi forklaring til politiet, selv om de ønsker det. Dette medfører at uforholdsmessig

mye av politiets og domstolenes ressurser må brukes på formelle forhold under finansiell etterforskning. Ønskes opplysninger i form av dokumenter, gjør tilsvarende problem seg gjeldende i forhold til utleveringspålegg. Dette må i hvert enkelt tilfelle gis av retten, noe som i større saker kan medføre uforholdsmessig stor ressursbruk.

Utvalget mener at påtalemyndigheten - på visse vilkår og etter rettslig samtykke - bør gis hjemmel for å pålegge vitner å forklare seg for politiet under finansiell etterforskning i samme utstrekning som de plikter å forklare seg for retten (§ 230). Tilsvarende bør gjelde for adgangen til å utferdige utleveringspålegg (§ 210). For det første må vilkårene for utvidet inndragning etter strl. § 34 nr. 2 eller 3, jf. § 37 a annet og tredje ledd, foreligge. Dette betyr at man gjennomgående vil stå overfor en komplisert og ressurskrevende etterforskning. For det andre må det enten være avsagt fellende straffedom i saken eller retten må ha besluttet beslag etter strpl. § 203 a, se nærmere nedenfor. Dette vil etter begge alternativene bety at retten har vurdert de materielle forholdene i saken. Forslagene til endringer av strpl. §§ 210 og 230 må ses som en effektivisering av etterforskningen under kontroll av retten.

Den rettslige forhåndskontrollen med påtalemyndighetens bruk av kompetansen oppnås ved å oppstille et krav om et forutgående generelt samtykke fra retten i den enkelte sak. Et slikt samtykke vil så gi grunnlaget for alle de påleggene om forklaringsplikt overfor politiet, og alle utleveringspåleggene påtalemyndigheten senere ønsker å gi, så lenge de faller innenfor sakens rammer.

I tillegg til den rettslige forhåndskontrollen foreslås at adressater for pålegg om å forklare seg overfor politiet og adressater for utleveringspålegg fra påtalemyndigheten skal ha adgang til å få pålegget rettslig overprøvet. Om adressaten nekter, vil forklarings- eller utleveringspålegget dermed på samme måte som i dag alltid trefes av retten.

I visse tilfeller foreligger det som utgangspunkt ikke vitneplikt, men retten kan pålegge slik plikt etter en konkret vurdering. Se som eksempel § 124 annet ledd om forretnings- eller driftshemmeligheter. En slik adgang bør påtalemyndigheten ikke ha. Dette har bakgrunn i at det generelt kan være kontroversielt å pålegge vitneplikt i de situasjonene som er regulert i disse bestemmelsene. Utvalget ser det derfor ikke som naturlig at denne vurderingen overlates til påtalemyndigheten.

Innenfor disse rettslige skrankene - forhåndssamtykke og adgang til å bringe spørsmålet inn for retten - mener utvalget at rettssikkerhetshensyn ivaretas på en fullt forsvarlig måte, samtidig som det oppnås bedre effektivitet.

14.5.3 Beslag i hele siktedes formue

Et sentralt forhold er sikring av kravet på utvidet inndragning etter de ovenfor nevnte bestemmelsene. Etter forslaget til ny strl. § 34 nr. 2 og 3 kan det være aktuelt å inndra siktedes formue i sin helhet. Beslag etter den vanlige bestemmelsen i strpl. § 203 må tas i konkret angitte ting og vil derfor, i saker hvor det er aktuelt å bruke disse inndragningsbestemmelsene fullt ut, ikke være en tilstrekkelig effektiv måte å sikre kravet på. Riktignok vil bestemmelsen, sett i sammenheng med forslaget til ny strl. § 34 nr. 2 og 3, gi adgang til å beslaglegge alle siktedes formuesgoder dersom disse kan angis konkret, men det ville være uhensiktsmessig - og ofte umulig - å angi hvert enkelt formuesgode konkret når det reelle forholdet er at beslaget bør omfatte alle siktedes eiendeler. Samtidig vil det være et slikt generelt beslag som svarer til etterforskningens målsetting: Å avdekke forhold med sikte på inndragning av hele siktedes/domfeltes formue i den utstrekning det ikke sannsynliggjøres at den er ervervet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler. I det siste tilfellet skal formuesgodene ikke inndras. Derfor bør formuesgoder heller ikke dras inn i det

generelle beslaget i den utstrekning siktede/domfelte sannsynliggjør at de er ervervet på lovlig måte eller med lovlige midler.

Utvalget foreslår etter dette at det innføres adgang til å sikre inndragningskrav som kan omfatte hele vedkommendes formue gjennom beslag i form av oppheving av siktedes rådighet over sine formuesgoder, heretter referert til som utvidet beslag. Beslaget skal dekke det som etter nevnte lovbestemmelse kan inndras, det vil si siktedes eiendeler på beslagstidspunktet og formuesgoder vedkommende erverver i tiden frem til avgjørelsen av inndragningskravet.

Etter § 203 kreves at tingen «antas å kunne inndras». Uttrykket er forstått slik at det er tilstrekkelig med en rimelig mulighet, en lavere grad av sannsynlighet enn det som kreves for skjellig grunn til mistanke etter bl.a. § 192 om ransaking, se *Bjerke/Keiserud*, Straffeprosessloven kommentarutgave bind I s. 520. Beslag etter forslaget til § 203 a vil være mer omfattende og derfor mer inngripende overfor siktede enn typiske beslag etter § 203. Utvalget mener derfor det av hensyn til siktede bør kreves en større sannsynlighet for at vilkårene etter strl. § 34 nr. 2 og 3 er oppfylt, enn en rimelig mulighet. Samtidig antar utvalget at påtalemyndigheten i disse sakene vil ha et bedre bevismessig grunnlag når beslagsbegjæringen fremsettes, enn ved beslag etter § 203. Utvalget foreslår at det i § 203 a oppstilles krav om at det må foreligge *sannsynlighetsovervekt* for at de nevnte inndragningsvilkårene er oppfylt.

Selv om vilkårene etter ordlyden i forslaget til § 203 a er oppfylt, vil slikt utvidet beslag kunne være utelukket etter den generelle forholdsmessighetsbegrensningen som gjelder ved bruk av tvangsmidler, jf. bestemmelsen i § 240 om at retten skal prøve om det er tilstrekkelig grunn til å ta begjæring om bruk av tvangsmiddel til følge. Se nærmere om forholdsmessighetsbegrensningen i spesialmotivene.

Beslag etter strpl. § 203 beslutes av påtalemyndigheten, jf. § 205 første ledd. Beslag etter forslaget til § 203 a er mer vidtgående, og bør som hovedregel beslutes av retten. Er det unntaksvis fare ved opphold, foreslår utvalget at påtalemyndigheten selv kan beslutte beslag. Men i slike tilfeller skal beslaget straks forelegges retten for avgjørelse av i hvilken utstrekning det skal opprettholdes.

Bestemmelsen om beslag i form av oppheving av siktedes rådighet over formuen vil, på samme måte som ved beslag etter § 203, være begrenset til sikring av krav på gjenstandsinndragning. Men strl. § 34 nr. 2 og 3 er utformet slik at bestemmelsene fører til gjenstandsinndragning. Det er således sammenheng mellom inndragningsform og sikringsmåte. Og dersom retten ved den endelige avgjørelsen bruker adgangen til alternativt å beslutte verdiinndragning, kan det samtidig besluttes at gjenstandene skal hefte til sikkerhet, jf. strl. § 34 nr. 4 annet punktum.

Etter forslaget til § 203 a første ledd første punktum består opphevingen av rådigheten inntil inndragningsspørsmålet er rettskraftig avgjort, med mindre retten i sin etterfølgende avgjørelse etter annet ledd tredje punktum beslutter at tvangsmidlet skal opphøre. Enhver som rammes av beslaget kan kreve brakt inn for retten spørsmålet om det skal opprettholdes, jf. § 208 første ledd. Denne avgjørelsen treffes ved kjennelse. Dette innebærer at dersom siktede på et hvilket som helst tidspunkt kan sannsynliggjøre at de beslaglagte formuesgodene er ervervet på lovlig måte eller ved lovlige midler, kan beslaget kreves opphevet under henvisning til at det ikke er aktuelt å foreta inndragning med hjemmel i strl. § 34 nr. 2 eller 3, jf. ordlyden i strpl. § 203 a første punktum. Utvalget legger til grunn at krav etter § 208 første ledd ofte vil bli fremsatt etter beslutninger om utvidet beslag. Men skulle de formuesgodene som frigjøres som følge av slike krav være påkrevet for å sikre oppfyllelse av inndragningskravet, kan påtalemyndigheten på sin side be om heftelse i dem.

Beslag etter § 203 a kan bare tas i siktedes formuesgoder, men uavhengig av om de er i siktedes eller tredjemenns besittelse. Det er det reelle underliggende eierfor-

holdet som er avgjørende, på samme måte som i forhold til kreditorers beslagsrett etter dekningsloven § 2-2. Tredjemenn kan, i ulike situasjoner, gjøre gjeldende at de er reelle eiere av enkelte av de beslaglagte formuesgodene. F.eks. hevdes det at siktede er proforma eier. I slike tilfeller vil disse ha adgang til å kreve spørsmålet om beslaget skal opprettholdes innbrakt for retten etter strpl. § 208 første ledd.

Beslag etter strpl. § 203 a har visse fellestrekk med reguleringen av konkursdebitors stilling: Etter konkursloven § 100 første ledd fratas debitor under konkursen retten til å forføye over boets eiendeler, til å ta imot oppfyllelse av boets fordringer eller oppsigelse o.l. på boets vegne, og til å pådra boet forpliktelser. Utgangspunktet ved oppheving av siktedes rådighet over sine eiendeler er imidlertid, til forskjell fra konkurssituasjoner, at eiendelene skal plasseres og håndteres på en slik måte at de etter avgjørelsen av inndragningskravet enkelt kan realiseres til en tilfredsstillende pris eller leveres tilbake til eieren, avhengig av om retten tar inndragningskravet til følge. For så vidt er fellestrekkene større til bestemmelsen i konkursloven § 75 om rådighetsforbud før konkursåpning. Dessuten vil siktede som nevnt kunne kreve beslaget opphevet i den grad det godtgjøres at formuesgodene er ervervet på lovlig måte eller med lovlige midler, slik at realiteten ofte vil være at siktede ikke mister rådigheten over hele formuen slik som i konkurssituasjonen.

Virkningene av beslutningen om utvidet beslag etter § 203 a vil være at siktede mister retten til å forføye faktisk og rettslig over formuesgoder som omfattes av beslaget. Det vil imidlertid kunne være nødvendig eller ønskelig å la siktede beholde hele eller deler av den faktiske råderetten over visse formuesgoder. Et praktisk eksempel er at siktede beholder bruksretten over sin bolig, uten å ha adgang til å disponere rettslig over den. Forslaget til § 203 a åpner for et slikt innskrenket rådighetsforbud, jf. at rådigheten «helt eller delvis» oppheves. Videre kan omfanget av beslaget begrenses, slik at f.eks. siktedes bolig unntas. Mht. siktedes bolig vil det for øvrig være praktisk med verdiinndragning av dens verdi og beslutning om at den hefter til sikkerhet for verdiinndragningskravet, jf. forslaget til strl. § 34 nr. 4. Men dette er ikke til hinder for at boligen beslaglegges inntil inndragningskravet er avgjort.

Opphevingen av rådigheten vil ikke ha virkning overfor *tredjemann* med allerede stiftede rettigheter i formuesgodene, dersom det er oppnådd rettsvern for disse rettighetene.

Men tredjemanns rettigheter stiftet med grunnlag i siktedes disposisjoner over formuesgoder *etter beslagstidspunktet*, bør ikke kunne gjøres gjeldende til fortrengsel for beslagsbeslutningen. Dette krever at beslaget gjøres kjent. I samme posisjon bør tredjemann være dersom vedkommende ikke hadde rettsvern på beslagstidspunktet.

Utgangspunktet er, som nevnt, at siktede er uberettiget til å råde over eiendelene. For så vidt gjelder realregistrerbare formuesgoder som fast eiendom og fondsaktiver, vil siktede likevel være legitimert overfor omsetningsserverver inntil registrering i det aktuelle registeret har skjedd. Tredjemanns registrerte rettigheter går da først, jf. hhv. tinglysingsloven § 20 og verdipapirsentralloven § 5-1. Tilsvarende vil senere inngått avtale om pant etter panteloven § 4-10 nr. 1 i enkle pengekrav på vederlag for varer eller tjenester som siktede har eller får, først vike for beslagsbeslutningen etter at denne er registrert i Løsøreregisteret, jf. prinsippet i panteloven § 4-10 nr. 2.

Utvalget foreslår at beslagsbeslutning etter § 203 a tinglyses og registreres i grunnboken og liknende realregistre, og i Løsøreregisteret, av påtalemyndigheten. Videre foreslås at påtalemyndigheten gir melding om beslutningen til Postverket og banker og andre institusjoner hvor siktede har innskudd. Det foreslås også at føreren av Løsøreregisteret, ved mottak av melding fra påtalemyndigheten, sørger for regis-

trering i Foretaksregisteret og Regnskapsregisteret, dersom siktedes virksomhet er registrert eller registreringspliktig der.

For fast eiendom er tinglysningsloven § 12 ikke til hinder for at beslagsbeslutningen kan tinglyses i grunnboken. Tilsvarende gjelder i forhold til Løsøreregisteret, jf. tinglysningsloven § 34, og Verdipapirsentralen, jf. verdipapirsentralloven § 4-1.

For så vidt gjelder ikke-registrerbare formuesgoder, vil siktedes legitimasjon overfor godtroende omsetningsserverver som utgangspunkt bero på om siktede beholder besittelsen over formuesgodet. Videre kan særlige legitimasjonsvirkninger følge av særlovgivningen: Ved kjøp av løsøre i god tro ekstingveres rettigheter i løsøret ved besittelsesovertakelse fra avhender, jf. godtroervervloven § 1. (For registrerte motorvogner gir imidlertid tinglysning i Løsøreregisteret nødvendig vern, jf. lovens § 4.) Tilsvarende gjelder ved kjøp av verdipapir, aksjer og sjekker, jf. gjeldsbrevloven §§ 14 og 15, aksjeloven § 3-7 og sjekkloven § 21, og ved mottak av penger brukt som betalingsmidler, jf. *Brækhus*, Den personlige gjeldsforfølgning s. 176. Ved avhendelse av enkle fordringer oppnår mottaker rettsvern ved at debitor etter fordringen får melding om avhendelsen fra avhender eller mottaker, jf. prinsippet i gjeldsbrevloven § 29.

Siktede må dermed settes ut av besittelsen, eller potensielle erververe må bringes ut av sin gode tro ved at de gjøres kjent med beslaget, for at det skal stå seg overfor omsetningsserververe av slike formuesgoder. Også i forhold til det siste, kan registrering i registre ha en praktisk betydning.

Det følger av dette at beslaget dels må registreres, dels må besittelsen tas fra siktede, for å sikre at vedkommende ikke kan foreta disposisjoner som får virkning for beslaget. Men det er også tilstrekkelig å fjerne potensielle medkontrahenters gode tro ved å bringe beslagsbeslutningen til deres kunnskap.

Tredjemenn som ikke har hatt noen oppfordring til å bli kjent med at den aktuelle eiendelen er beslaglagt, bør ha en viss beskyttelse ut over det som følger av de ovenfor nevnte reglene. Utvalget foreslår at det etter tidspunktet for beslagsbeslutningen skal gjelde legitimasjonsvirkninger overfor aktsomt godtroende tredjemenn som oppfyller sine forpliktelser overfor siktede, eller som retter en oppsigelse eller lignende påbud til siktede når slikt påbud må fremsettes innen en viss frist. I begge disse tilfellene ville medkontrahenten lide rettstap om han ikke handler. Det ville derfor være urimelig å kreve at vedkommende først bruker tid på å kontrollere at siktede er rette adressat. Disse legitimasjonsvirkningene tilsvarer regler i konkursloven § 100 annet ledd.

14.5.4 Straffansvar ved forføyning i strid med beslagsbeslutning etter § 203 a

Det kan ikke unngås at siktede etter beslagsbeslutningen fortsatt vil være legitimert til å forføye over en del formuesgoder. Bl.a. ville det være altfor inngripende å frata siktede rådigheten over alle ikke-registrerbare løsøreobjekter. For å sikre at heftelses- og beslagsbeslutninger etterleves, er det påkrevet med en tilstrekkelig effektiv straffetrussel ved forføyning i strid med dem. Siktedes motiv for å utnytte legitimasjonen vil gjøre seg gjeldende oftere og i større grad enn i dag, dersom målsettingen om oftere og mer effektiv bruk av inndragningsreglene oppnås. Særlig vil dette gjelde saker hvor det fremmes krav om inndragning etter forslaget til strl. § 34 nr. 2 og 3, og hvor det tas beslag i alle siktedes eiendeler etter forslaget til strpl. § 203 a.

Etter gjeldende rett straffes den som ulovlig tilintetgjør, beskadiger, skjuler, bortfører eller avhender gods det er tatt heftelse, arrest eller beslag i etter strl. § 343

første ledd. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil 4 måneder. Utvalget mener at den øvre strafferammen er for mild i forhold til krenkelser av beslutning om utvidet beslag etter forslaget til strpl. § 203 a. Straffen etter § 343 vil kunne være så mild i forhold til straffen for lovbruddene som har ført til vinningen, at den ikke innebærer noen reell trussel for den som overveier å forføye over formuen i strid med beslagsbeslutningen. Også det forhold at siktede, i motsetning til ved ordinære beslag, ofte vil være legitimert til å disponere over enkelte av de formuesgodene som omfattes av et utvidet beslag, tilsier at straffen her er strengere enn ved forføyning i strid med ordinært beslag.

Strl. § 278 annet ledd rammer den som påfører eller utsetter noen for tap ved rettsstridig å forføye over en fordring eller en gjenstand som han eier eller besitter, og som en annen har pant eller annen sikkerhet i, med bøter eller fengsel inntil 6 måneder, eller 3 år ved særdeles skjerpende omstendigheter. Det er tvilsomt om uttrykket «annen sikkerhet» i § 278 annet ledd omfatter midlertidig sikring av inndragningskrav i form av heftelse, se *Bratholm/Matningsdal*, Straffeloven med kommentarer, annen del, forbrytelser s. 755 med videre henvisninger. Det ville heller ikke være en god løsning å ta inn et tillegg i denne bestemmelsen, som både etter sin plassering i loven og etter sitt innhold primært verner den private rett, slik at den rammet forføyninger i strid med beslagsbeslutning etter forslaget til strpl. § 203 a.

Utvalget foreslår at det inntas et nytt straffebud - § 132 a - i straffelovens kapittel 12 om forbrytelser mot den offentlige myndighet. Straffebudet retter seg mot den som forføyer over et formuesgode i strid med beslutning om beslag etter § 203 a, slik at fullbyrdingen av et senere inndragningskrav vanskeliggjøres eller det oppstår fare for det.

Ved den nærmere vurderingen av strafferammen, ser utvalget det som naturlig å ta utgangspunkt i § 281 første ledd om boforringelse under konkurs m.v.: I begge tilfeller begås lovbruddet typisk for å unndra eiendeler fra å tjene til dekning ved oppfyllelsen av krav, etter at retten har truffet vedtak som opphever rådigheten. Utvalget vurderer det slik at straffverdigheten ikke er mindre ved overtredelse av forslaget til § 132 a enn ved overtredelse av § 281. Samtidig antar utvalget at strafferammen tilsvarende de som finnes i § 281 - bøter eller fengsel inntil 3 år, ved særlig skjerpende omstendigheter fengsel inntil 5 år - vil være tilstrekkelig strenge til å gi straffetrusselen den nødvendige avskrekkende virkningen i saker hvor det tas beslag etter forslaget til strpl. § 203 a.

14.6 FULLBYRDING AV INNDRAGNINGSKRAV

14.6.1 Generelt

Målsettingen om at kriminelle skal fratas vinningen fra sin virksomhet er ikke oppfylt før inndragningskravet er fullbyrdet. Å ha klare og effektive regler på dette stadiet er derfor sentralt.

I saker om forbrytelser skal vedtak om fullbyrding av dom som hovedregel treffes av statsadvokaten, jf. strpl. § 455 første ledd første punktum. Men politiet har kompetanse til å treffe slikt vedtak etter dom i enkelte forbrytelsessaker og i alle forseelsessaker, og i alle saker som er avgjort ved forelegg, jf. § 455 første ledd annet og tredje punktum.

Forholdet mellom politiets og Statens Innkrevingssentrals ansvar og kompetanse ved fullbyrding av verdiinndragning kan synes noe uklart etter gjeldende rett. I strpl. § 455 annet ledd heter det at «Fullbyrding settes i verk av politiet». Bestemmelsen gjelder etter sin ordlyd alle typer inndragningskrav. Samtidig heter det i § 456 første ledd at «Bøter og andre pengekrav som er tilkjent i en offentlig straffesak, innkreves av Statens Innkrevingssentral», jf. også § 455 tredje ledd. Begge etatene

er mao. etter lovens ordlyd pålagt å fullbyrde pengekrav, herunder verdiinndragning. Ordlyden i § 455 annet ledd om politiets kompetanse er generell, og lovforarbeidene indikerer at politiet skal ha et slikt generelt ansvar for iverksettelsen av fullbyrdingen, mens selve innkrevingen som utgangspunkt skal skje gjennom SI (i praksis skjer dette ved at politiet oversender fullbyrdingsordren til SI, som iverksetter innkrevingen). Det har f.eks. ikke vært meningen å frata politiet adgangen til selv å kreve inn bøter, jf. Ot.prp. nr. 75 (1989-90) s. 9.

Utvalget ser det som en god løsning at politiet har et generelt ansvar for iverksettelse av fullbyrdingen. En slik ordning åpner, for det første, for at oversendelse av opplysninger og evt. dokumentasjon fra politidistriktene til SI kan skje helt rutinemessig i saker hvor kravene er relativt enkle å inndrive for SI. I dag gjelder dette i særdeleshet krav av begrenset omfang mot registrerte arbeidstakere, jf. omtalen av innkrevingsrutinene ved SI under pkt. 10.3.2.

For det andre åpner løsningen for at politiet kan etterforske med sikte på å oppspore domfeltes skjulte formue i saker hvor fullbyrdingen av kravet er mer komplisert. Slik etterforskning vil være av vesentlig betydning for muligheten til å lykkes med fullbyrdingen i mange av sakene om organisert profittmotivert kriminalitet av større omfang, se nærmere under pkt. 14.6.2. Når resultatene fra denne etterforskningen foreligger, kan de formidles til SI som forestår den praktiske innkrevingen.

Utvalget foreslår at ordlyden i strpl. § 455 annet ledd endres for å gjøre det klart at politiets ansvar for iverksettelsen av fullbyrding også gjelder andre typer krav enn straffekrav. Endringen medfører at det går klarere frem av loven at politiet i fullbyrdingsfasen har et ansvar for å gjennomføre undersøkelser med sikte på å finne frem til skjulte formuer, og å jakte på formuesgoder som kan benyttes under innkrevingen av inndragningskrav. Generelt vil et etterforskningsorgan være bedre rustet til slik virksomhet enn innkrevingsmyndigheten.

14.6.2 Etterforskning i fullbyrdingsfasen

Som nevnt ovenfor og under pkt. 10.5 kan det i mange tilfeller være behov for å foreta etterforskning med sikte på å oppspore og få hånd om formue etter rettskrafttidspunktet. Selv om utgangspunktet er at formuen bør oppspores og sikres tidligst mulig, antar utvalget at det likevel vil forekomme at dette først er praktisk mulig i ettertid. Dette gjelder typisk i saker hvor det idømmes verdiinndragning og hvor domfelte ikke hadde noen formue som var kjent og lokalisert før pådømmelsen. I slike saker er det svært vanskelig for både Statens Innkrevingsssentral og de ordinære namsmyndighetene å finne frem til formuesgjenstander kravet kan fullbyrdes i, til tross for en eventuell generell mistanke om at domfelte har en skjult formue.

Utvalget ser det som en utpreget etterforskningsoppgave å skaffe oversikt over disse forholdene, også når det skjer i fullbyrdingsfasen. Denne oppgaven løses best av politiet, ved bruk av ordinære straffeprosessuelle regler.

Etter gjeldende rett kan det umiddelbart synes uklart i hvilken grad politiet har adgang til å foreta regulær etterforskning i fullbyrdingsfasen, men som nevnt under pkt. 14.2.1 er bestemmelsen i strpl. § 226 om etterforskingens formål lite egnet til motsetningsslutninger. I den utstrekning det er behov for å foreta undersøkelser for å iverksette eller sikre fullbyrdingen, kan ikke § 226 benyttes som grunnlag for å avskjære undersøkelsen. Utvalget kan heller ikke se at bestemmelsene om fullbyrding, som dels finnes i straffeprosessloven og dels i tvangsfullbyrdelsesloven, avskjærer politiet fra å foreta etterforskingsskritt i denne fasen.

Spørsmålet om det er adgang til å foreta et etterforskingsskritt i fullbyrdingsfasen må etter dette besvares ut fra vilkårene for det konkrete etterforskingsskrittet.

Først og fremst er spørsmålet aktuelt i forhold til bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler.

Utleveringspålegg etter strpl. § 210 kan - både etter gjeldende rett og etter utvalgets endringsforslag - bare gjelde ting som antas å ha betydning som bevis. Den naturlige tolkingen er at det må dreie seg om bevis av betydning ved rettens avgjørelse av et krav i en verserende eller fremtidig sak. Når inndragningskravet er rettskraftig avgjort, vil saken normalt være avsluttet som straffesak for domstolene. I så fall er adgangen til å utferdige utleveringspålegg avskåret. Men er det i saken tatt beslag etter forslaget til strpl. § 203 a (se under pkt. 14.5.3), kan det likevel etterforskes - herunder brukes utleveringspålegg - dersom det først i fullbyrdingsfasen dukker opp f.eks. et kjøretøy som ikke var særskilt unntatt fra beslagsbeslutningen: I slike tilfeller vil det foreligge mistanke om overtredelse av den foreslåtte bestemmelsen i strl. § 132 a om forføyning i strid med beslagsbeslutningen. Denne mistanken vil være grunnlag for etterforskning, jf. strpl. § 224 første ledd.

Beslag og heftelse etter hhv. strpl. §§ 203 og 217 kan, etter utvalgets endringsforslag, brukes i fullbyrdingsfasen. Men det er lite praktisk behov for disse tvangsmidlene etter rettskrafttidspunktet, jf. pkt. 14.2.2.4 og 14.2.2.6.

Beslag i form av oppheving av siktedes rådighet over sine eiendeler etter forslaget til § 203 a, og forklaringspålegg overfor politiet etter forslaget til § 230 annet ledd, kan etter ordlyden bare brukes inntil spørsmålet om inndragning er rettskraftig avgjort. Det synes heller ikke å være behov for disse spesielle etterforskingskrittene senere.

14.6.3 Tvister om rettigheter i formuesgjenstandene

I forbindelse med fullbyrdingen av inndragningskravet kan det oppstå tvist om eiendomsrett eller begrensede rettigheter til de formuesgodene kravet fullbyrdes i. Dette vil antakelig i særlig grad gjelde inndragning etter forslagene til strl. § 34 nr. 2 og 3 og § 37 a annet og tredje ledd - dels fordi objektet for kravet her kan være en persons samlede formue, og dels fordi forslagene åpner for at inndragning kan foretas hos andre enn domfelte.

Etter gjeldende strpl. § 462 kan domfelte kreve uenighet med påtalemyndigheten om forståelsen av dommen og andre lignende spørsmål som gjelder fullbyrdingen, herunder spørsmål vedrørende inndragningskrav, avgjort ved kjennelse av steds rett eller den retten som avgjorde saken. Uttrykket «domfelte» må her omfatte den inndragningskravet er rettet mot. Andre personer enn domfelte har naturlig nok ingen slik rett etter bestemmelsen slik den nå lyder.

Utvalget foreslår en tilsvarende rett for andre enn domfelte, når det er spørsmål om hvorvidt en avgjørelse om inndragning kan gjøres gjeldende overfor dem. De rettslige spørsmålene som oppstår i tilknytning til disse, vil kunne dreie seg om at tredjemann påstår å ha en rettighet i den inndratte gjenstanden, enten ved at vedkommende i realiteten er eier, idet det gjøres gjeldende at domfelte var proforma-eier, eller at tredjemann hadde en begrenset rettighet, f.eks. panterett i gjenstanden. Hvis det derimot er tredjemann som er legitimert som eier eller rettighetshaver, og vedkommende ikke er trukket inn som part etter strpl. § 2 første ledd nr. 2, vil en inndragningsdom ikke kunne gjøres gjeldende mot vedkommende. I et slikt tilfelle må påtalemyndigheten reise sak etter § 2 første ledd nr. 2 mot den legitimerede. Slik sak kan reises også etter at saken mot lovovertrederen er avsluttet. For øvrig vises det til pkt. 13.6.2.5 om når det er naturlig å bruke § 462 og når det bør reises egen sak mot tredjemann etter § 2 første ledd nr. 2.

14.7 POLITIETS BEHANDLING AV FORMUESGJENSTANDER SOM TJENER SOM SIKKERHET FOR INNDRAGNINGSKRAVET. DEKNING AV UTGIFTER M.V.

Utvalgets forslag til lovendringer har som siktemål å oppnå at inndragningsinstituttet brukes oftere, at omfanget av inndragningskrav i større grad tilsvarer den faktiske vinningen fra lovbrudd og at fullbyrdet inndragningsansvar i større grad tilsvarer ilagt inndragningsansvar. Det er nærliggende å anta at oppfølgingen av utvalgets forslag vil føre til at politiet får befatning med en vesentlig større mengde formuesgjenstander som tjener som sikkerhet for inndragningskrav enn tilfellet er i dag. Dette nødvendiggjør en forsvarlig og rasjonell håndtering av gjenstandene. Utvalget foreslår enkelte regeltiltak for å oppnå dette.

Når siktede fratas den faktiske rådigheten over eiendelene, må påtalemyndigheten ha adgang til å inngå *avtaler med egnede personer eller organisasjoner om å forestå oppbevaring, vedlikehold m.v. av eiendelene* i den utstrekning dette er forsvarlig og hensiktsmessig. Dette spørsmålet vil særlig være aktuelt ved beslag etter forslaget til strpl. § 203 a. Men utvalget kan ikke se at dette nødvendiggjør noen lovendring.

Dersom beslaglagte eiendeler er utsatt for raskt å bli ødelagt eller forringet i verdi, eller det ville være uforholdsmessig kostbart å ta vare på dem inntil inndragningskravet er avgjort, ville det være uheldig dersom utgangspunktet om at påtalemyndigheten ikke kan realisere dem før avgjørelsen av inndragningskravet skulle gjelde uten unntak. Utvalget legger til grunn at det er en viss *adgang til å realisere beslaglagte gjenstander* i slike situasjoner. Dette er også forutsatt i Instruks for økonomiforvaltningen i politiet pkt. 14, hvor det heter at «Blir beslaglagte varer realisert før dom er falt eller forelegg vedtatt (f.eks. varer som ikke tåler lagring), skal salgssummen . . . regnskapsføres over gjennomgangskonto». Som følge av at denne salgsadgangen ikke er lovregulert, kan det imidlertid være uklart hvilket omfang den har.

Situasjonen tilsvarer at en part i en kjøpekontrakt har omsorg for ting som er utsatt for raskt å bli ødelagt eller forringet, eller som det vil være uforholdsmessig kostbart å ta vare på. Etter kjøpsloven § 76 nr. 2 plikter parten i slike tilfeller å selge tingen hvis mulig. At kjøpsloven ikke bare gir rett, men også plikt, til å selge, er et uttrykk for at også den andre parten kan ha interesse i at tingen selges.

Utvalget foreslår en regel om at politiet kan selge eiendeler før inndragningskravet avgjøres, dersom de er utsatt for raskt å bli ødelagt eller forringet i verdi eller det er uforholdsmessig kostbart å ta vare på dem. Vilkåret er at retten samtykker i det enkelte tilfellet, se forslaget til strpl. § 213 første ledd nytt annet punktum.

Under etterforskning med sikte på inndragning kan det påløpe ikke ubetydelige utgifter i forbindelse med oppsporing av formuesgoder og oppbevaring, vedlikehold og salg av formuesgoder det er tatt beslag eller heftelse i. Omfanget av slike utgifter må antas å øke med en mer utstrakt bruk av inndragningsreglene, og de vil kunne bli særlig store i saker om inndragning etter de foreslåtte reglene i strl. § 34 nr. 2 og 3. Det ville være svært uheldig om man kom i en situasjon hvor politiet unnlot å sikre inndragningskrav på grunn av de utgiftene dette ville medføre. Utvalget ser det derfor som viktig at *utgiftene ikke legger beslag på en uforholdsmessig stor del av de midlene politiet har til disposisjon for straffesaksavvikling*. Det vises til drøftelsen om dette under pkt. 7.5.

Domfelte kan pålegges å betale ekstrakostnader knyttet til etterforskningsskritt med sikte på å avdekke vinningens eller formuens omfang, eller opp-

spore formuesgoder som omfattes av beslags- eller heftelsesbeslutninger, gjennom reglene om saksomkostningsansvar i strpl. §§ 436 flg. Dette gjelder f.eks. når det er nødvendig at politiet foretar utenlandsreiser eller får bistand fra eksterne sakkyndige. Etter § 436 første ledd «bør» saksomkostninger som regel ilegges, dog bare dersom det antas mulig å oppnå betaling, og de skal avpasses etter siktedes økonomi, jf. § 437 tredje ledd. Høyesterett har lagt til grunn at omkostninger som utgangspunkt skal ilegges, med mindre et konkret skjønn tilsier det motsatte, jf. Rt. 1995 s. 1406. Men da domfeltes betaling blir å inntektsføre direkte i statskassen, innebærer dette ikke at politidistriktet mottar midlene til dekning av sine kostnader.

Utgifter som direkte gjelder *oppbevaring og vedlikehold m.v. av beslaglagte gjenstander*, vil kunne dekkes ved at politiet trekker utgiftene fra i salgssummen ved realisasjon av gjenstandene etter at de er inndratt. Dette innebærer at bare det overskytende beløpet overføres fra politidistriktet til statskassen. Ordningen innebærer at politidistriktene kan få dekket utgifter som påløper både før og etter domstidspunktet.

Utvalget antar at en ordning hvor oppbevaringsutgifter m.v. trekkes fra salgssummen ikke nødvendiggjør lovendringer, men anbefaler at Justisdepartementet utarbeider nødvendige retningslinjer knyttet til utgifts- og inntektsføringen av disse transaksjonene.

Tilsvarende utgifter knyttet til gjennomføringen av heftelsesbeslutninger kan - dersom politiet forestår tvangsdekningen - dekkes ved at det gjøres fradrag i salgssummen etter tvangsinnfordringen av verdiinndragningskravet. Dermed blir bare det overskytende beløpet overført til Statens Innkrevingssentral. På samme måte som i beslagstilfellene, innebærer dette at også politiets utgifter som påløper etter domstidspunktet kan dekkes.

Domfelte har i disse tilfellene en pengeforpliktelse overfor staten, som skal avregnes mot beløpet som oppnås ved tvangsdekningen i formuesgodet det er tatt heftelse i. Spørsmålet oppstår dermed om forpliktelsen skal reduseres tilsvarende beløpet SI mottar fra politiet, eller om reduksjonen skal tilsvare beløpet som oppnås ved tvangsdekningen før politiet gjorde fradrag for sine utgifter. Det siste alternativet medfører - som normalt er - at domfelte må dekke de utgiftene en tvangsinnndrivelse fører med seg. Regler om dette, inkludert en nærmere avgrensning av hvilke omkostninger politiet kan dekke i salgssummen, bør gis ved forskrift. Det vises til pkt. 16.2, merknaden til § 456 femte ledd.

KAPITTEL 15

Økonomiske og administrative konsekvenser av forslagene**15.1 ØKONOMISKE KONSEKVENSER**

Utvalgets forslag til lovendringer og andre tiltak har som siktemål å legge til rette for at vinning fra straffbare handlinger skal inndras i markert større omfang enn i dag. Det sentrale er at lovbryteren fratas profitten i de sakene som avdekkes, og at andre potensielle lovbrytere opplever muligheten til å beholde profitten fra et evt. lovbrudd som senere avdekkes som liten. Samtidig ender inndratte verdier isolert sett opp som inntekter for staten, men dette er ikke den tilsiktede virkningen av tiltakene.

Det er ikke mulig å anslå med noen grad av nøyaktighet hvor store statens samlede merinntekter som følge av forslagene vil være på sikt. Tar man utgangspunkt i at summen av inndragningskrav innkommet Statens Innkrevingssentral (SI) for innfordring i en periode på ca. fem år utgjør over 153 millioner kr, jf. under pkt. 6.2, og at det er realistisk å forvente en økning på over 30 %, kan et anslag være rundt ti millioner kr i merinntekter pr. år. Men anslaget er svært usikkert: Omfanget av inndragningskrav innkommet SI har vært jevnt økende i de siste årene. Videre reflekterer ikke tallene ovenfor at SI ikke får innfordret alle kravene fullt ut, jf. under pkt. 10.4. Endelig er det ikke noe egentlig grunnlag for å anslå at økningen vil utgjøre en viss prosentsats, utover at det er realistisk å forvente en markert økning.

Økt bruk av etterforskningsressurser for å forfølge de økonomiske sidene i straffesaker, som foreslått under pkt. 7.5, vil nødvendigvis isolert sett innebære økte utgifter. Videre er en konsekvens av de foreslåtte lovendringene at politi og påtalemyndighet må styrkes personell- og kompetansemessig. Denne utgiftsøkningen vil kunne bli betydelig. De nødvendige ressursene kan tenkes frigjort innenfor gjeldende personell- og budsjettmessige rammer. Men utvalget finner grunn til å påpeke at dette innebærer en omdisponering av tilgjengelige ressurser på bekostning av andre oppgaver. Alternativet er at politietaten tilføres økte økonomiske og personellmessige ressurser. Det kan være grunn til å vurdere om en slik ressurstildeling bør skje som følge av en økt bruk av inndragningsreglene, men utvalget ser det ikke som naturlig å vurdere dette spørsmålet.

Mht. utvalgets tilråding om at politiet tilføres revisorkompetanse - se under pkt. 7.5 - foreligger en kartlegging av de økonomiske konsekvensene av hospitantordningen for skatterevisorer ved politidistriktene. Utvalget viser til denne.

På kort og mellomlang sikt vil enkelte av de foreslåtte tiltakene isolert sett medføre økte utgifter for staten, men heller ikke disse kan anslås nøyaktig. Kompetansehevende tiltak som bl.a. kurs og etableringen av en brukerstøtte ved ØKOKRIM, er slike tiltak, se under kapittel 11. Utvalget legger likevel til grunn at utgiftene som følger av disse tiltakene vil være relativt begrenset, og neppe overstige 3 - 4 millioner kr pr. år.

Forslaget om at politiet i større grad skal få dekket utgifter til oppbevaring m.v. av formuesgoder som kan tjene som sikkerhet for inndragningskrav, se under pkt. 14.7, innebærer at en del av de inndratte midlene ikke ender som en inntekt i statskassen. Utvalget kan ikke gi noe anslag over slike utgifter, men antar at det vil dreie seg om en begrenset del av det samlede omfanget av inndratte midler.

Forslaget om at politiet unntas fra gebyrkrav fra offentlige registre når registeropplysninger innhentes under etterforsking, se under pkt. 7.5, vil isolert sett føre til

en inntektsreduksjon for de aktuelle registrene. Men på den andre siden fremsettes det formentlig få slike forespørsler i dag.

Samlet sett ser utvalget det som lite tvilsomt at staten vil oppnå større inntekter enn i dag som følge av forslagene. Dette er som nevnt likevel ikke noe mål i seg selv.

15.2 ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER

Utvalget foreslår etablert en brukerstøtte ved ØKOKRIM for den praktiske håndteringen av saker hvor inndragning er aktuelt, se kapittel 11. Forslaget innebærer en tilførsel av 3 til 4 nye stillinger.

Utvalget foreslår videre etablert en koordinerings- eller styringsgruppe med deltakere fra Riksadvokaten, ØKOKRIM, Justisdepartementet og Finansdepartementet, som skal sørge for en tilstrekkelig forankring for gjennomføringen av de praktiske og organisatoriske tiltakene som foreslås. Utvalget antar at behovet for en slik styringsgruppe vil være begrenset til den første tiden etter iverksettingen av tiltakene.

Forslaget om resultatmåling av antall og omfang av produserte inndragningskrav, omtalt under pkt. 7.5, har allerede ført til at Justisdepartementet gjennom plan- og rammeskrivet for 1997 har pålagt politidistriktene å rapportere slike tall.

For øvrig vil utvalgets forslag kunne medføre forskjellige administrative konsekvenser av mindre omfang innen politietaten og Statens Innkrevingssentral.

KAPITTEL 16

Bemerkninger til de enkelte paragrafene i lovutkastet**16.1 ENDRINGENE I STRAFFELOVEN***Til § 34 nr. 1*

Første ledd første og tredje punktum gjengir som utgangspunkt dagens § 34 med mindre språklige endringer. Det vises derfor til fremstillingen i "[Rettsreglene om inndragning av vinning](#)" i kapittel 4. Men i første punktum er det gjort en viktig endring ved at dagens regel om at vinningen «kan helt eller delvis» inndras, er erstattet av en regel som viser at vinningen som utgangspunkt skal inndras. Dette forslaget understreker bedre Høyesteretts praksis hvoretter hovedregelen er at vinningen inndras i sin helhet. Et slikt utgangspunkt er også i bedre samsvar med de legislative hensyn som er omtalt i "[Hensyn bak reglene om inndragning av vinning](#)" i kapittel 2. Dessuten markeres påtalemyndighetens ansvar for å nedlegge påstand om inndragning bedre. Forslaget er nærmere begrunnet i pkt. 13.2.

Første punktum modifiseres av *fjerde punktum* som fastsetter at «Ansvaret kan reduseres eller falle bort dersom retten finner at fullt ansvar ville være åpenbart urimelig». Ved dette understrekes det at inndragning av vinning fortsatt ikke er obligatorisk. Sett i sammenheng innebærer de to forslagene primært en kodifisering av gjeldende rett.

Utvalget understreker at hovedregelen fremgår av første punktum: Vinningen skal som hovedregel inndras fullt ut. Dette er som nevnt viktig for at inndragning av vinning skal kunne oppfylle de hensyn som er omtalt i "[Hensyn bak reglene om inndragning av vinning](#)" i kapittel 2 hvor det er understreket at situasjonen økonomisk sett bør nullstilles. Men samtidig viser praksis at reaksjonen i enkelte tilfeller ville bli for streng om kompetansen ble benyttet fullt ut. Det bør derfor fortsatt være en viss adgang til å redusere ansvaret eller eventuelt å la det bortfalle i sin helhet. Etter forslaget forutsetter dette at fullt ansvar ville være «åpenbart urimelig».

Når det gjøres fradrag for alle utgifter som er påløpt, blir vinningen gjennomgående lavere enn hva tilfellet er når det helt eller delvis nektes fradrag for påløpte utgifter. Dette tilsier at det i fradragstilfellene generelt sett skal mer til før ansvaret reduseres enn når det nektes fradrag. Dette er også i samsvar med Høyesteretts praksis, jf. pkt. 9.2.

Kompetansen til å redusere ansvaret bør aldri benyttes når vinningen er i behold. I disse tilfellene bør dessuten påtalemyndigheten konsekvent nedlegge påstand om inndragning av hele vinningen. Hvis ikke vil retten og påtalemyndigheten bidra til at deler av vinningen «hvitvaskes» for gjerningspersonen. Men selv om vinningen er helt forbrukt, bør hovedregelen være at den inndras fullt ut. Det bør foreligge andre momenter som kommer i tillegg om ansvaret skal reduseres. For det første understrekes det at selv om det ikke er mulig å påvise noen direkte gjenværende effekt av vinningen, hadde gjerningspersonen likevel regelmessig vært i en annen økonomisk situasjon om vinningen ikke var oppnådd. I mange tilfeller vil det også virke støtende om man unnlater inndragning.

I likhet med Høyesteretts praksis bør kompetansen til å redusere ansvaret som regel bare brukes når vinningen er forbrukt og siktedes økonomi er svak. Og ansvaret bør ikke uten videre begrenses til hva siktede har av påviselige verdier. Dette skyldes for det første at siktede kan ha skjulte verdier. Videre er det ikke uten videre urimelig at en person som har oppnådd vinning ved en straffbar handling, må

benytte fremtidige inntekter til å gjøre opp for inndragningsansvaret. Ved vurderingen må det også legges vekt på at domfelte kan få en avdragsordning, jf. Rt. 1996 s. 210. Ansvarer foreldes dessuten først etter 10 år, jf. § 74 siste ledd. Og er det stiftet utleggspant eller annen sikkerhet innen fristens utløp, kan denne sikkerheten gjøres gjeldende også senere.

Høyesteretts praksis viser at svak økonomi kan oppveies av at det ved den aktuelle overtredelsen kan gjøre seg gjeldende hensyn som taler for full inndragning selv om siktede ikke umiddelbart har utsikter til å dekke kravet. Dette gjelder særlig når det knytter seg sterke allmennpreventive hensyn til overtredelsen. Se i denne sammenheng Rt. 1968 s. 486 og 1989 s. 820 som er omtalt i pkt. 9.2.1. Gjentakelse tilsier også at det sjeldnere bør foretas reduksjon. Dette støttes av Rt. 1940 s. 25 og 1990 s. 983 som er omtalt i henholdsvis pkt. 9.2.1 og 9.2.2. Ved gjentakelse er det dessuten gjennomgående større presumsjon enn ellers for at domfeltes formue helt eller delvis stammer fra straffbar virksomhet. Dette kan føre til at lovforslaget i § 34 nr. 2 og 3 kommer til anvendelse, men momentet bør også være relevant ved anvendelsen av § 34 nr. 1.

Når det ikke gjøres fradrag for utgiftene - særlig ervervsutgiftene - kan inndragning ofte ramme hardere enn ellers da det gjennomgående er tale om større beløp når fradrag ikke gis. Men de hensyn som er omtalt foran tilsier at ansvaret normalt bør kunne overstige hva vedkommende har av påviselige verdier. Utvalget kan i det hele ikke se at det er grunn til å etablere noen mildere praksis enn den som følger av Høyesteretts praksis fra de senere årene, og som er behandlet i pkt. 9.2.2. Høyesteretts praksis fra de senere årene ved å nekte fradrag for ervervsutgiftene ved ulovlig alkoholomsetning, har ført til at det i disse sakene inndras relativt store beløp. Denne praksis tilsier at inndragningsnivået ved narkotikaforbrytelsene må tilpasses nivået ved ulovlig omsetning av alkohol. Sammenliknet med f.eks. avgjørelsen i Rt. 1996 s. 208 om omsetning av hjemmebrent, synes avgjørelsen i Rt. 1984 s. 1415 noe mild i dag, og er neppe lenger retningsgivende.

Utvalget foreslår at kompetansen til å foreta inndragning selv om ikke alle straffbarhetsvilkår er oppfylt, utvides noe, jf. pkt. 13.6.1 og kommentaren til § 36 tredje ledd. Men som påpekt der kan det i disse tilfellene være særlig grunn til å vise en viss tilbakeholdenhet ved bruken av inndragningskompetansen når vinningen ikke lenger er i behold, da inndragning i disse tilfellene lett vil være «åpenbart urimelig».

Som nevnt i pkt. 9.2.3 er det en langvarig tradisjon for samordning av inndragning og straff - en praksis som er nærmere behandlet av *Matningsdal*, Inndragning s. 331-336. Denne praksis er ikke like godt begrunnet ved inndragning av vinning som ved inndragning etter de øvrige inndragningshjemlene. Dette fordi inndragning av vinning har som formål å berøve gjerningspersonen det som er oppnådd ved den straffbare handlingen. Men dersom det likevel foretas en samordning, bør dette på bakgrunn av de hensyn som er omtalt i "[Hensyn bak reglene om inndragning av vinning](#)" i kapittel 2, gi seg utslag i straffen og ikke i inndragningsbeløpet. Dette er for øvrig også stort sett i samsvar med Høyesteretts praksis, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 334-335.

I *første ledd annet punktum* foreslås en regel som gjør det mulig å inndra vinningen hos lovovertrederen når det ikke kan bevises hvem den har tilfalt. Forutsetningen er også i disse tilfellene at det er ført tilstrekkelig bevis for at det er oppnådd en vinning ved handlingen, men det er uklart hvem den har tilfalt. Om beviskravet for at det er oppnådd en vinning vises det til pkt. 13.4.

Forslaget er som nevnt i pkt. 13.5 begrunnet i at det er en alminnelig presumsjon for at lovbrudd normalt foretas for å oppnå egen vinning. Bestemmelsen gjelder også ved påstand om samvirke.

Utvalget har vurdert om retten uten videre skal legge til grunn at hele vinningen har tilfalt lovovertrедeren når det ikke kan bevises hvem den har tilfalt, men har kommet til at en regel av denne karakter kunne gi urimelige resultater. Narkotika-smugling foretas f.eks. i stor utstrekning av kurerer som mottar et langt mindre vederlag for sitt bidrag enn den fortjenesten hovedmannen oppnår når smugleroppdraget lykkes. Det ville derfor være uheldig uten videre å gjøre kureren ansvarlig for hele den senere salgssummen når det ikke kan bevises hvem som har omsatt partiet. Det samme gjelder når noen selger narkotika for andre mot provisjon. Utvalget foreslår derfor at retten gis adgang, men ikke plikt til å legge til grunn at lovovertrедeren har oppnådd hele vinningen. Dette bør normalt forutsette at det er sannsynlighetsovervekt for at vedkommende har mottatt hele vinningen.

Formuleringen «ikke kan bevises» omfatter både tilfeller hvor det er et helt åpent spørsmål hvem vinningen har tilfalt, og tilfeller hvor det er mistanke om at den har tilfalt gjerningspersonen, men det ikke kan føres tilstrekkelig bevis for dette.

Om bakgrunnen for forslaget og bestemmelsens innhold for øvrig vises det til pkt. 13.5.

Gjeldende § 34 inneholder ikke noen nærmere regulering av hva som regnes som vinning, og som dermed kan være objekt for inndragning. Men som nevnt i pkt. 13.3 har utvalget funnet det riktig å foreslå lovfestet visse sider av hva som regnes som vinning. Utkastet § 34 nr. 1 annet ledd utdyper dermed utkastet § 34 nr. 1 første ledd.

Annet ledd første punktum fastslår at «enhver fordel» som er oppnådd ved den straffbare handling skal regnes som vinning. Denne fordel vil normalt ha en økonomisk verdi, men dette er ikke noe absolutt vilkår. Gjenstandsinndragning bør kunne skje selv om gjenstanden ikke har noen påviselig økonomisk verdi. Men dersom en slik gjenstand ikke lenger er i behold, vil verdiinndragning være utelukket dersom gjenstanden ikke på noe tidspunkt har hatt noen økonomisk verdi. Verdiinndragning kan derimot skje dersom gjenstanden opprinnelig hadde en verdi, men senere har blitt såpass ødelagt at verdien er tapt. Slike tilfeller står ikke prinsipielt sett i noen annen stilling enn tilfeller hvor et pengebeløp er forbrukt, og hvor det klart er hjemmel for inndragning.

Vinning innebærer normalt at gjerningspersonen eller en tredjemann positivt tilføres verdier. Som eksempel nevnes vederlag ved omsetning av narkotika. Men dette er ikke noe generelt vilkår for inndragning av vinning. Besparelser kan også etter omstendighetene regnes som vinning, jf. pkt. 4.4.1 og *Matningsdal*, Inndragning s. 181-188. Som eksempel nevnes at en bedrift unnlater å investere i pålagt renseutstyr, eller at en bonde under et dyrkingsarbeid raserer et fornminne for å slippe ekstraavgiftene ved en arkeologisk utgraving.

Inndragning er betinget av at vinningen faktisk er oppnådd. Det er mao. bare den reelle berikelsen som kan inndras. Vilkåret er klart oppfylt dersom f.eks. vederlaget ved omsetning av narkotika allerede er betalt eller er gjort opp ved motregning. På den annen side kan det ikke foretas inndragning dersom et parti narkotika ikke er solgt, jf. Rt. 1995 s. 542. Det samme gjelder om det er solgt, men vederlaget ikke er betalt. Et krav av denne karakter er reprobert - noe som innebærer at det ikke kan inndrives ved rettens hjelp. Og det ville være uheldig å inndra et beløp som ikke kan inndrives ved hjelp av namsmyndighetene. Men oppfylles kravet senere, og det under straffesaken overhodet ikke er krevd inndragning, eller kravet er begrenset til gjenstandsinndragning, har påtalemyndigheten etter utvalgets forslag en ubegrenset

adgang til å fremme ny sak om inndragning dersom foreldelse ikke er inntrådt. Har det derimot vært nedlagt påstand om verdiinndragning, vil ny sak være betinget av at vinningen er «vesentlig større», jf. utkastet til strpl. § 51 annet ledd.

Om dette spørsmålet vises det for øvrig til pkt. 4.4.2 og *Matningsdal*, Inndragning s. 188-190.

I likhet med etter gjeldende § 34 krever inndragning etter utkastet § 34 nr. 1 at vinningen er oppnådd «ved» en straffbar handling. Det må dermed være årsakssammenheng mellom den straffbare handlingen og den aktuelle vinningen. Om dette kravet vises det til pkt. 4.4 og *Matningsdal*, Inndragning s. 174-190.

Utvalget har vurdert om «oppnådd ved» bør erstattes av «foranlediget ved» - en endring som kunne synes å medføre at årsakskravet ble noe svakere enn hva som kreves i dag. Men utvalget har kommet til at det ikke er tilstrekkelig grunn til å endre loven på denne måten: Selv om de løsningene som er valgt i erstatningsretten langt på vei kan overføres til strafferetten, kan det ved fastleggelsen av årsakskravet i § 34 også legges vekt på de hensyn som har begrunnet reglene om inndragning av vinning - at ingen skal tjene på straffbare handlinger. Det kan f.eks. legges vekt på hvilken hensikt lovovertrederen hadde med handlingen, og på om det ville virke støtende om vedkommende fikk beholde vinningen - f.eks. en belønning for en straffbar handling som kommer helt uventet, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 180. Utvalget antar derfor at den gjeldende formuleringen er tilstrekkelig til å unngå uheldige løsninger.

Fra engelsk praksis nevnes en sak fra 90-tallet hvor to personer som hadde medvirket til togrøveren George Blakes flukt fra fengselet, hadde mottatt forskudd for en bok om flukten. Årsaken til interessen for boken var antakelig primært innholdet av historien, og ikke forfatterens litterære evner. Bokanmeldelsene pekte i alle fall i denne retning. Det ble lagt til grunn at den engelske bestemmelsen som gir hjemmel for å inndra vinning som er oppnådd «som et resultat av eller i forbindelse med» («as a result of or in connection with») lovbrudd gav hjemmel for inndragning i dette tilfellet. Utvalget antar at det også etter norsk rett ville ha vært hjemmel for inndragning: Det ville være støtende om en person som har deltatt i en straffbar handling som har vakt stor offentlig interesse, kunne tjene penger på den ved å offentliggjøre historien etter at straffansvaret er foreldet. En vinning av denne karakter må stå i samme stilling som en uventet belønning for en straffbar handling.

I en del tilfeller er det oppnådd vinning ved overtredelse av straffebed hvor det også er en alternativ mulighet til å frata lovovertrederen vinningen. Skatte- og avgiftsunndragelse er kanskje de mest aktuelle eksemplene. Dersom skatteunndragelsen avsløres, blir skattyteren normalt ved endring av ligningen ilagt tilleggsskatt i tillegg til den skatten som er unndratt, jf. ligningsloven kapittel 10. Ved avgiftsunndragelse kan også tilleggsavgift være aktuell, se f.eks. merverdiavgiftsloven § 73.

Det er sikker rett at inndragning av vinning ikke er avskåret fordi en skadelidt kan fremme et erstatningskrav i anledning av handlingen, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 417 flg. og pkt. 5.3. Men er erstatningen betalt, er vinningen redusert tilsvarende slik at det bare er eventuell overskytende vinning som kan inndras. Og dersom erstatningen betales senere, kan forhørsretten redusere inndragningen, jf. § 37 d tredje ledd.

Dette må gjelde tilsvarende hvor loven gir adgang til å frata lovovertrederen vinningen ved forvaltningsrettslige virkemidler. Etter utvalgets vurdering bør ikke påtalemyndigheten være avskåret fra å forberede og fremme sak om inndragning av vinning ved f.eks. skatteunndragelse. Men dersom ligningsmyndighetene fremmer

sak om endring av ligningen og ileggelse av tilleggsskatt, er det ikke grunn til at det i tillegg fremmes inndragningssak.

I Rt. 1996 s. 796 er derimot Høyesteretts kjæremålsutvalg nokså negativ til inndragning av vinning i slike tilfeller, og uttaler at det følger «av systemet at det i alminnelighet og i en sak som denne ikke er plass for inndragning av vinning i forbindelse med en straffesak om skatteunndragelse». Behovet for å effektivisere sanksjonene mot profittmotivert kriminalitet tilsier at man ikke generelt bør avskjære påtalemyndigheten fra å fremme sak om inndragning også i slike tilfeller. Under straffesaken må retten uansett avgjøre om det foreligger en skatteunndragelse, og hvor omfattende den i tilfelle er. Dermed har den også klarlagt grunnlaget for inndragning av vinning.

Muligheten for å fremme inndragningssak er også viktig for å kunne sikre midler siktede disponerer. Selv om tvangsfullbyrdsloven § 14-1 gir hjemmel for å sikre betalingen av et skattekrav ved arrest, bør påtalemyndigheten også ha mulighet for å benytte heftelse etter strpl. kapittel 17. Politi og påtalemyndighet kan f.eks. ha kommet lenger i forberedelsen av straffesaken enn ligningsmyndighetene i forberedelsen av skattesaken. Påtalemyndigheten kan derfor ha grunnlag for å begjære heftelse, mens det foreløpig ikke er grunnlag for å begjære arrest.

Samtidig er det viktig å unngå at lovovertrederen må avstå samme beløp to ganger både ved inndragning og beskatning. Dette kan unngås ved en tilføyelse i § 37 d tredje ledd om at forhørsretten kan bestemme at inndragningen skal nedsettes dersom domfelte etter pådømmelsen har betalt skatt eller avgift som tilsvarer inndragningsbeløpet.

Som nevnt i pkt. 4.4.1.1 og 13.3 inneholder De forente nasjoners konvensjon om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer som ble vedtatt 19. desember 1988 i artikkel 5 (6) (c) en nærmere regulering av hva som skal regnes som vinning. Konvensjonen er nå ratifisert av Norge, og utvalget foreslår at det lovfestes en bestemmelse som langt på vei tilsvarer denne bestemmelsen, jf. pkt. 13.3. Dette forslaget er inntatt i annet til fjerde punktum.

Annet punktum fastslår at «Dersom fordelene er forvandlet eller gjort om til et annet formuesgode, kan også dette formuesgodet regnes som vinning». Det er i og for seg selvsagt at en vinning består også ved omgjøring av verdier. Men bestemmelsen har primært betydning for identitetskravet ved at den utvider adgangen til gjenstandsinndragning og dermed muligheten for å sikre kravet ved beslag.

Etter gjeldende rett har det vært antatt at dersom det er mottatt en **konkret gjenstand**, er utgangspunktet og hovedregelen at bare den kan inndras. Men har en annen gjenstand uomtvistelig trådt i stedet for den ved bytte, kan antakelig surrogatet inndras. Derimot er det antatt at sammenhengen er for fjern dersom gjenstanden er solgt, og det er kjøpt nye gjenstander for salgssummen. Se pkt. 4.3 og *Matningsdal*, Inndragning s. 172.

Forslaget innebærer at det vil være hjemmel for gjenstandsinndragning også i det sistnevnte tilfellet. Og identitetskravet kan etter omstendighetene være oppfylt selv om vinningen har gjennomgått flere forvandlinger. Dette gjelder for øvrig også ved surrogatheleri etter § 317, jf. *Bratholm/Matningsdal*: Straffeloven med kommentarer, bind II s. 846. Avgjørende må være om det er en påviselig sammenheng mellom det aktuelle objektet og den opprinnelige vinningen. Ved sammenblanding med andre formuesgoder vil tredje punktum om forholdsmessig verdiinndragning være aktuell.

Den foreslåtte endringen i annet punktum har også visse indirekte konsekvenser: For det første får den betydning i relasjon til utkastet fjerde punktum som fastsetter at «Vinning omfatter også avkastning og andre fordeler vunnet av formues-

goder som anses som vinning». Det er dermed ikke bare avkastning av det opprinnelige formuesgodet som regnes som vinning, men også avkastning av senere formuesgoder som objektet er forvandlet til. Dette innebærer f.eks. at dersom lovovertrederen har mottatt en bil som vederlag, men senere har solgt den og kjøpt aksjer for salgssummen, vil også eventuelt utbytte og salgsgevinst av disse aksjene regnes som vinning.

Endringen får også betydning for adgangen etter § 37 a til å foreta inndragning hos senere erververe. Når denne bestemmelsen etter utvalgets forslag vil gi hjemmel for inndragning dersom «vinning eller ting som er nevnt i §§ 34 nr. 1 eller 35, etter gjerningstiden er overdratt fra noen som det kan foretas inndragning hos», vil det mao. være adgang til også å inndra surrogater som er overdratt.

Utkastet vil medføre mindre realitetsendringer når vinningen består av **penger**. I disse tilfellene er det allerede etter gjeldende rett lagt til grunn at avgjørende er om vedkommende pengebeløp, og ikke om de konkrete sedlene og myntene kan identifiseres. Inndragning in natura er derfor ikke utelukket fordi pengene er vekslet eller plassert på en bankkonto. Det utelukker heller ikke gjenstandsinndragning at pengene er blandet sammen med vedkommendes øvrige midler såfremt pengebeløpet fortsatt kan identifiseres. Se RG 1985 s. 400 om vindikasjon av penger som er omtalt under pkt. 4.3 og i *Matningsdal*, Inndragning s. 172. I disse tilfellene følger hjemmelen for gjenstandsinndragning allerede av første punktum.

Gjenstander som er kjøpt for vinningen kan antakelig også inndras, jf. pkt. 4.3 og *Matningsdal*, Inndragning s. 173. Derimot er det neppe adgang til gjenstandsinndragning om vinningen har gjennomgått ytterligere forvandlinger. Etter utkastet vil det også være hjemmel for gjenstandsinndragning i disse tilfellene dersom sammenhengen med den opprinnelige vinningen kan påvises.

Utvidelsen av adgangen til gjenstandsinndragning når vinningen består av penger har tilsvarende indirekte konsekvenser som når den opprinnelige vinningen er en konkret gjenstand. Men realitetsendringen i forhold til gjeldende rett vil være mindre.

På domstidspunktet kan surrogatet både ha økt og tapt verdi i forhold til den opprinnelige verdien. I det første tilfellet er det ikke tvilsomt at surrogatet likevel kan inndras i sin helhet. En motsatt løsning ville være i dårlig samsvar med hensynet til «nullstilling» som er omtalt i *"Hensyn bak reglene om inndragning av vinning"* i kapittel 2.

Ved verdifall kan derimot ikke den lavere verdien være avgjørende. Som tidligere nevnt kan vinningen inndras i sin helhet selv om den er tapt. Det ville derfor være i dårlig samsvar med denne regelen om løsningen var motsatt når et surrogat delvis har tapt sin verdi. Også i disse tilfellene kan derfor inndragningsansvaret omfatte hele den opprinnelige vinningen. For å understreke dette fremgår det av utkastet at man også «kan» regne surrogatet som vinning.

I det siste tilfellet oppstår spørsmålet om kravet enten i sin helhet må fremmes som et krav om verdiinndragning etter nr. 4, eller om det kan foretas gjenstandsinndragning av surrogatet og i tillegg verdiinndragning av den mellomliggende verdi. Etter utvalgets vurdering bør denne adgangen stå åpen: Den økonomiske konsekvensen for lovovertrederen blir således ikke større om det gis mulighet for en slik kombinasjon. Påtalemyndigheten kunne dessuten alternativt etter forutgående heftelse tatt utlegg i surrogatet og begjært tvangssalg av det. Spørsmålet har derfor utelukkende betydning i forhold til gjerningspersonens øvrige kreditorer da gjenstandsinndragning gir mulighet for å sikre inndragningskravet ved beslag slik at det f.eks. har rettsvern i konkurs, jf. pkt. 4.8.3. Og da surrogatet kan tilbakeføres til en straffbar handling, er det etter utvalgets vurdering ingen rimelig grunn til at det øvrige kreditorfellesskapet skal kunne tjene på det.

Tredje punktum er en naturlig følge av annet punktum: Dersom det aksepteres at surrogatet av en vinning regnes som vinning, er det en naturlig konsekvens at identitetskravet også kan være oppfylt ved sammenblanding med midler som er ervervet på lovlig måte. Dette ble for øvrig også lagt til grunn i voldgiftsdommen som er referert i RG 1985 s. 400 og som er omtalt under pkt. 4.3 og hos *Matningsdal*, Inndragning s. 172.

Ved sammenblanding er full gjenstandsinndragning utelukket. Men dersom den opprinnelige vinningen består av penger, og pengene er plassert på en bankkonto sammen med lovlig ervervede midler, kan det gis dom for en forholdsmessig gjenstandsinndragning av vedkommende bankkonto. Som tidligere nevnt følger denne adgangen allerede av første punktum. For øvrig kan det teoretisk tenkes etablert et sameie hvor staten kan kreve oppløsning med hjemmel i sameieloven § 15. Men denne løsningen kan være upraktisk slik at den naturlige løsningen i mange tilfeller vil være å gi dom for verdiinndragning av vinningen.

Selv om det av denne grunn i praksis ikke alltid vil være aktuelt å foreta gjenstandsinndragning ved sammenblanding, har forslaget indirekte konsekvenser ved at avkastning kan regnes som vinning også ved sammenblanding, jf. fjerde punktum.

Det understrekes at dersom gjenstandsinndragning er utelukket fordi identitetskravet ikke er oppfylt, eller fordi gjenstanden er gått tapt, kan det foretas verdiinndragning etter § 34 nr. 4. Videre presiseres det at det som er lagt til grunn foran om verdifall, gjelder tilsvarende i denne sammenheng.

Fjerde punktum regulerer i hvilken utstrekning avkastning av vinning skal regnes som vinning. Da formålet med inndragning av vinning er å hindre at noen beriker seg på en straffbar handling, må det søkes løsninger som er egnet til å ivareta dette hensynet. De begrensningene som er oppstilt i erstatningsretten om nærhet i årsakssammenheng, påregnelighet m.v. kan derfor ikke generelt overføres til inndragning av vinning, jf. pkt. 4.4.1 og *Matningsdal*, Inndragning s. 175.

De standpunkt som hittil har vært inntatt om adgangen til å inndra avkastning, er ikke fullt ut egnet til å oppfylle dette målet. Da Norge i tillegg har ratifisert De forente nasjoners konvensjon om ulovlig håndtering og handel med narkotika og psykotrope stoffer som ble vedtatt 19. desember 1988, er det som nevnt i pkt. 13.3 enda større grunn til å utvide kompetansen til å inndra avkastning. Forslaget representerer etter dette en viss utvidelse av i hvilken utstrekning avkastning skal regnes som vinning.

Hittil har det vært krevd en relativt nær sammenheng mellom vinningen og avkastningen. Det har vært akseptert at renteavkastning kan inndras, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 178 med videre henvisninger. Om utformingen av domskonklusjonen når det ved gjenstandsinndragning inndras renteavkastning vises det til pkt. 9.4.

Derimot har det vært antatt at inndragning som utgangspunkt er utelukket dersom vinningen plasseres i aksjer, og aksjene gir utbytte og/eller gevinst ved omsetning, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 179 og *Andenæs*: Alminnelig strafferett, 3. utgave s. 449-450. Etter utkastet vil det være adgang til inndragning også i slike tilfeller.

Det har også vært lagt til grunn at inndragning er utelukket om vinningen er brukt til loddkjøp, og loddet gir gevinst, jf. *Bratholm*: Strafferett og samfunn s. 563-564 og *Matningsdal*, Inndragning s. 179. Etter utkastet er det hjemmel for inndragning også av slike gevinster. Likedan må det være adgang til å foreta inndragning om vinningen brukes til spill på travbanen, til tipping osv., og det oppnås en gevinst. Dette er for øvrig velkjente metoder til å hvitvaske ulovlig vinning. Det ville derfor

være i dårlig samsvar med den økte innsatsen mot hvitvasking om lovovertrederen i slike tilfeller fikk beholde gevinsten ved hvitvasking.

Det understrekes at eksemplene foran ikke er uttømmende. Avgjørende er om avkastningen kan føres tilbake til en ulovlig vinning. I så fall skal den som utgangspunkt inndras.

Et særlig spørsmål oppstår dersom vinningen er investert i lovlig næringsvirksomhet. Også i slike tilfeller kan et eventuelt overskudd regnes som vinning. Men dersom virksomheten bare delvis er finansiert ved ulovlig vinning, kan bare en forholdsmessig andel inndras. Dessuten må det gjøres fradrag for den del av overskuddet som skyldes gjerningspersonens eget arbeid i virksomheten. Ved tvil om omfanget av overskuddet, kan bevislettelsesregelen i § 34 nr. 1 første ledd tredje punktum anvendes. I denne sammenheng kan f.eks. kassakredittrenten gi et holdepunkt idet gjerningspersonen i alle fall har hatt tilgjengelig en kapital som han alternativt måtte ha lånt.

Dersom gjerningspersonen ikke har tatt overskuddet ut av virksomheten, kan vedkommendes andel i verdistigningen inndras i den utstrekning den kan tilbakeføres til overskudd som kunne ha vært inndratt om overskuddet var blitt tatt ut. Også i denne sammenheng kan den nevnte bevislettelsesregelen anvendes. Det kan for øvrig vises til Rt. 1987 s. 1194 hvor eneaksjonæren i et aksjeselskap som hadde omsatt utuktige skrifter måtte tåle inndragning av verdiøkningen av hans aksjer i selskapet.

Annet ledd omfatter avkastning og andre fordeler av formuesgoder «som anses som vinning». Dette innebærer som tidligere nevnt at også avkastning av surrogatet regnes som vinning. Dette gjelder også om det har fått redusert verdi slik at det kan være aktuelt med en kombinert gjenstands- og verdiinndragning av vinningen. Som eksempel nevnes at lovovertrederen har mottatt aksjeutbytte før konjunkturene sviktet slik at aksjekursen gikk betydelig ned. Men i slike tilfeller kan det etter omstendighetene eventuelt være grunnlag for å redusere inndragningsansvaret.

Spørsmålet om inndragning av avkastning kan også oppstå dersom vinningen har gått inn i lovovertrederens generelle økonomi på en slik måte at det ikke kan påvises noen direkte sammenheng mellom vinningen og avkastningen. Etter utvalgets vurdering må adgangen til inndragning bero på de konkrete omstendighetene: En person som lever fra hand til munn, kan neppe sies å ha oppnådd noen relevant avkastning om vedkommende har benyttet ulovlig vinning til forbruk. Her må inndragningen begrenses til det opprinnelige utbyttet. Men dersom lovovertrederen også har lovlige midler som alternativt kunne ha vært benyttet til forbruk m.v., er det naturlig å legge vekt på at vedkommende har hatt en likviditetsfordel ved å kunne forbruke ulovlig vinning i stedet for å benytte lovlig ervervede midler. Avkastning som kan inndras må i så fall tilsvare hva som kunne ha vært oppnådd ved alternativt å plassere den ulovlige vinningen på rentebærende konto. Men da det kreves at vinningen faktisk er oppnådd, kan det ikke inndras avkastning med mindre vedkommende i perioden har hatt penger plassert på rentebærende konto.

Bevislettelsesregelen i § 34 nr. 1 første ledd tredje punktum kan anvendes også i disse tilfellene.

Det understrekes at i tillegg til avkastningen, kan også den opprinnelige vinningen inndras i sin helhet.

Det foreslås ikke noen bestemmelse om hvilke utgifter det skal gjøres fradrag for. Se drøftelsen under pkt. 13.3.

Til § 34 nr. 2

Denne bestemmelsen representerer en nydannelse i norsk rett ved at den ikke krever at vinningen kan tilbakeføres til noen konkret straffbar handling - eventuelt en fortsatt forbrytelse. Det er mao. tale om inndragning ved uidentifisert kriminalitet. Forslaget er nærmere begrunnet i pkt. 13.6.2.

Etter *første ledd første punktum* gjelder bestemmelsen dersom noen er funnet skyldig i «en eller flere straffbare handlinger som kan medføre straff av fengsel i 6 år eller mer». Utvalget har funnet det naturlig å legge avgjørende vekt på strafferammen etter straffebudet, og ikke på den konkrete straffen. Dette ikke bare fordi dette er den generelle regelen i norsk rett, men også fordi det bare er mulig å bevise toppen av et isfjell i mange av de sakene bestemmelsen tar sikte på. Det gir også bedre forutberegnelighet i prosessen å knytte reaksjonen til strafferammen og ikke til straffen som utmåles i saken.

Dersom domfelte er funnet skyldig i flere straffbare handlinger, kan dette gi en sterkere indikasjon enn ellers på at vedkommende har ervervet sin formue ved straffbar virksomhet. Det foreslås derfor at det tas hensyn til strafforhøyelse ved konkurrens. På bakgrunn av bestemmelsen i § 62 om straffutmåling ved konkurrens, innebærer dette at det ene straffebudet må ha en strafferamme på fengsel i 4 år. Og i dette tilfellet må strafferammen i det andre straffebudet være minst 2 år.

Forhøyelse av strafferammen ved gjentakelse er derimot irrelevant. Dette er presisert i *tredje punktum*. Men ved gjentakelse foreslås det i nr. 3 en egen hjemmel for inndragning. Som nevnt under pkt. 13.6.2.3 skal det derimot ses bort fra påbudet i § 51 første ledd om reduksjon av lengstestrafen ved forsøk. Dette er presisert i første punktum.

For å innskrenke anvendelsesområdet for bestemmelsen til tilfeller hvor det kan være en generell sannsynlighet for at domfelte har ervervet sin formue ved straffbar virksomhet, som er kjernepunktet i bestemmelsen, kreves det i tillegg at handlingen er av en slik karakter at «den kan gi betydelig vinning». Dette innebærer som nevnt at f.eks. uaktsomt drap etter § 239 ikke omfattes. Begrensningen innebærer også at et forsettlig drap faller utenfor. Dersom gjerningspersonen mottar en belønning for drapet, bør det være tilstrekkelig med hjemmelen for inndragning av vinning etter § 34 nr. 1.

Det foreslås at vilkåret skal være at «den straffbare virksomheten» er av en slik karakter at den kan gi betydelig vinning. Dermed er det ikke ubetinget avgjørende hvilket straffebud som er overtrådt. Som eksempel nevnes forbrytelse mot § 227 første ledd annet punktum som rammer grove former for trussel mot person der strafferammen er fengsel inntil 6 år når det foreligger «særdeles skjerpende omstendigheter» som nevnt i § 232 tredje punktum. Denne bestemmelsen omfatter ulike situasjoner, bl.a. at trusselen er «rasistisk motivert». I slike tilfeller kan ikke nr. 2 anvendes. Men nr. 2 kan anvendes dersom det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter fordi trusselen er fremsatt ved privat pengeinnkreving («torpedo-virksomhet»). Det samme gjelder ved forbrytelse mot § 222 første ledd annet punktum, som rammer grov tvang.

Den begrensningen som er omtalt foran har også betydning ved vinningsforbrytelsene. Som nevnt i pkt. 13.6.2.3 tar forslaget primært sikte på personer med en «criminal lifestyle». Sammenholdt med vilkåret «betydelig» vinning som er nærmere behandlet i pkt. 13.6.2.3, vil svært mange personer som dømmes for grovt tyveri ikke omfattes av bestemmelsen.

Som nevnt i pkt. 13.6.2.3 innebærer formuleringen «den straffbare virksomheten» at inndragning kan skje både når en enkeltstående handling og når flere handlinger sett under ett har potensiale til å gi «betydelig vinning». Da det er potensialet

som er avgjørende, kreves det på den annen side ikke at det er påvist verdier som oppfyller dette vilkåret.

Dersom strafferammen blir oppfylt som følge av konkurrens, må begge handlingene være av en slik karakter at de kan gi vinning. Det er f.eks. ikke hjemmel for inndragning etter nr. 2 dersom en person i samme sak dømmes for selskapssvindel etter strl. § 274 første ledd hvor strafferammen er fengsel inntil 4 år, og legemsbeskadigelse etter strl. § 229. På den annen side innebærer som nevnt formuleringen «den straffbare virksomheten» at det ikke kreves at den enkelte handling er tilstrekkelig til å gi betydelig vinning. Overført til konkurrenstilfellene innebærer dette at dersom begge handlingene er av en slik karakter at de kan gi vinning, er det tilstrekkelig at de samlet kan gi «betydelig vinning».

Straffebud i straffeloven som etter sin karakter og pga. strafferammen kan omfattes av bestemmelsen er for det første § 90 om åpenbaring av statshemmeligheter og § 91 om tilegnelse av hemmelige opplysninger om rikets sikkerhet. De øvrige straffebudene i *"Påtalemyndighetens arbeid i tiltale- og domstolsfasen"* i kapittel 8 synes å være lite aktuelle i fredstid. Fra kapittel 11 kan § 114 om dommere m.v. som mottar bestikkelser være aktuell. Også forbrytelse mot § 120 annet alternativ om ulovlig føring av protokoll og § 122 annet alternativ om ulovlig brevbrudd kan være aktuell. Fra kapittel 14 er det særlig § 152 b nr. 1 om flora- og faunakriminalitet som synes aktuell.

Ved narkotikaforbrytelse mot § 162 kan bestemmelsen anvendes bortsett fra forbrytelse mot første ledd hvor strafferammen er fengsel inntil 2 år. Og ved dopingforbrytelse etter § 162 b kan den anvendes ved grov dopingforbrytelse som subsumeres under annet ledd. Ved forbrytelse mot §§ 162 første ledd og 162 b første ledd må eventuelt nr. 3 anvendes. Det understrekes at ved disse straffebudene kan nr. 2 anvendes selv om det ikke er bevist omsetning.

Dette medfører at grensen mellom § 162 første og annet ledd er sentral. Loven fastsetter at ved avgjørelsen «skal det særlig legges vekt på hva slags stoff den gjelder, kvantumet og overtredelsens karakter». I denne sammenheng nevnes at i Rt. 1986 s. 219 uttalte Høyesterett at overdragelse av 3 1/2 gram heroin med sikte på videresalg ikke uten videre kunne subsumeres under annet ledd. Ved helhetsvurderingen ville særlig «heroinens renhetsgrad, vederlagets størrelse og overdragelsessituasjonen være av vesentlig betydning». Likedan kom Høyesterett i Rt. 1986 s. 1304 til at det ikke var uriktig å subsumere kjøp av 20 gram amfetamin med videresalg av 5 gram under første ledd. Derimot ble i Rt. 1991 s. 275 kjøp av 30 gram subsumert under annet ledd. Se også Rt. 1992 s. 693. I Rt. 1996 s. 170 og 1996 s. 172 sammenlignes ecstasy med amfetamin. Endelig nevnes at i Rt. 1986 s. 870 fant Høyesterett det «ikke tvilsomt» at medvirkning til henting og oppbevaring av 3,9 kg hasjisj måtte subsumeres under annet ledd.

Videre kan hele kapittel 17 om pengefalsk være aktuelt. Straffebudene i kapittel 18 om dokumentfalsk inneholder derimot ikke tilstrekkelig høy strafferamme til å omfattes av nr. 2.

Sedelighetskapitlet inneholder flere straffebud hvor strafferammen er tilstrekkelig høy til at nr. 2 kunne være anvendelig. De aktuelle straffebudene oppfyller derimot ikke tilleggsvilkåret om at handlingen «kan gi betydelig vinning». Dette vilkåret er riktignok oppfylt ved hallikbestemmelsen i § 206 første og annet ledd. Men da strafferammen er fengsel inntil 5 år, er det bare ved konkurrens denne overtredelsen gir hjemmel for inndragning etter nr. 2.

I kapittel 21 vil §§ 222 første ledd annet punktum og 227 første ledd annet punktum unntaksvis gi hjemmel for å anvende nr. 2, jf. foran.

Ved underslag og tyveri kan grovt underslag og grovt tyveri etter §§ 256 og 258 gi hjemmel for å anvende nr. 2. Simpelt underslag og simpelt tyveri omfattes derimot ikke da strafferammen etter §§ 255 og 257 er fengsel inntil 3 år. I disse tilfellene må eventuelt nr. 3 anvendes. Den samme sondringen gjelder ved bedrageri, jf. §§ 270 og 271. Ved grovt uaktsomt bedrageri etter § 271 a er strafferammen fengsel inntil 2 år. Det innebærer at nr. 3 også kan anvendes i disse tilfellene. Forsikringsbedrageri etter § 272 første ledd omfattes derimot av nr. 2. Men selv om det foreligger domfellelse etter noen av disse straffebudene, er det ofte ikke aktuelt å anvende bestemmelsen da den som nevnt primært tar sikte på personer med en «criminal lifestyle».

Fra kapittel 25 vil grovt ran etter § 268 annet ledd omfattes, mens utpresning etter § 266 og ran etter § 268 første ledd har en strafferamme på fengsel inntil 5 år. Anvendelse av nr. 2 forutsetter dermed konkurrens.

Ved utroskap gjelder det samme som for tyveri og underslag ved at det bare er grov utroskap etter § 276 som omfattes av nr. 2. For øvrig er det eventuelt nr. 3 som må anvendes.

I kapittel 27 om forbrytelser i gjeldsforhold m.m. har ingen av straffebudene tilstrekkelig høy strafferamme til at nr. 2 uten videre kan anvendes. Men ved konkurrens kan § 281 tredje ledd være aktuell. For øvrig må nr. 3 anvendes.

Ved heleri gir grovt heleri etter § 317 tredje ledd grunnlag for inndragning etter nr. 2. Det samme gjelder naturlig nok heleri mht. utbytte av en narkotikaforbrytelse som omfattes av § 317 fjerde ledd.

I pkt. 6.1 er det gitt en oversikt over faktisk forekommende profittmotivert kriminalitet. For tilfeller hvor straffebudet finnes i særlovgivningen, omfatter nr. 2 overtredelse av alkoholloven § 10-1 tredje ledd vedr. et «meget betydelig kvantum». Se pkt. 13.6.2.3 om grensen mellom alkoholloven § 10-1 annet og tredje ledd. Videre omfattes overtredelse av konkurranse-loven § 6-6 annet ledd. Overtredelse av verdipapirhandel-loven § 62 første ledd omfattes også. For øvrig må nr. 3 anvendes dersom strafferammen er tilstrekkelig høy.

Ved konkurrens kan det som nevnt være tilstrekkelig at straffebudet har en strafferamme på fengsel inntil 4 år. Fra straffeloven er det primært §§ 111, 113, 119, 123 annet ledd, 131 annet straffalternativ, 273 og 274 som er aktuelle.

Kravet kan rettes mot «noen» som er funnet skyldig i så alvorlig overtredelse som nevnt. Ved foretaksstraff etter §§ 48 a og 48 b etter ett av de aktuelle straffebudene, kan det også etter omstendighetene fremmes krav etter nr. 2 mot foretaket. Men da bestemmelsen om utvidet inndragning primært tar sikte på personer med en «criminal lifestyle», bør bestemmelsen neppe anvendes overfor et foretak med mindre det til en viss grad synes å basere seg på straffbar virksomhet. Av praktiske grunner kan inndragning overfor foretaket være å foretrekke fremfor at det foretas gjennomskjæring ved at inndragningskravet fremmes direkte overfor eieren av foretaket, eller den som har den reelle kontrollen over det.

Det understrekes at oversikten foran ikke er uttømmende, men på den annen side vil neppe mange andre forbrytelser være aktuelle.

Den prinsipielle endringen er som nevnt at det ikke kreves at påtalemyndigheten tilbakefører gjerningspersonens formue til noen konkret straffbar handling eller en fortsatt forbrytelse. I pkt. 13.6.2.4 har utvalget vurdert om loven i likhet med engelsk og nederlandsk rett bare skal gi hjemmel for et pengekrav, eller om regelen bør være parallell med hva som gjelder etter § 34 nr. 1 ved at det kan foretas gjenstands- og verdiinndragning i samme sak. Utvalget har kommet til at denne løsningen bør velges ved at gjenstandsinnndragning er hovedregelen. Om valget mellom de to alternativene vises det til pkt. 13.6.2.4. Da verdiinndragning skal kunne være like

tyngende for domfelte som gjenstandsinndragning, må verdien på domstidspunktet være avgjørende.

Ved verdiinndragning bør det i likhet med gjeldende § 35 tredje ledd annet punktum være adgang til å fastsette at det aktuelle formuesgodet skal hefte som sikkerhet for inndragningsbeløpet. Dette bør også gjelde ved verdiinndragning etter § 34 nr. 2, jf. utkastet nr. 4 annet punktum. Denne muligheten kan bare brukes i den utstrekning formuesgodet tilhører domfelte. Den er dermed utelukket i den utstrekning det foretas verdiinndragning etter annet ledd. Ved sameie må sikkerheten begrenses til domfeltes forholdsmessige andel i tingen.

Inndragningen kan omfatte alle formuesgoder domfelte eier på domstidspunktet dersom de ikke må unntas med hjemmel i annet punktum.

Annet punktum innebærer at dersom domfelte ikke kan sannsynliggjøre at et formuesgode for noen del er ervervet på lovlig måte eller ved lovlig ervervede midler, kan det inndras i sin helhet. Kan vedkommende derimot sannsynliggjøre at en gjenstand delvis er ervervet på denne måten, kan en forholdsmessig andel inndras. I så fall oppstår det et sameie mellom staten og domfelte som kan kreves oppløst etter sameieloven § 15.

«Formuesgode» omfatter også rettigheter, fordringer, bankkonti m.v. I gjeldende § 35 første ledd siste punktum er det presisert at «Som ting regnes også rettigheter og fordringer». Utvalget har vurdert en tilsvarende bestemmelse i § 34 nr. 2, men har funnet den overflødig.

Det aktuelle formuesgodet kan være beheftet. I så fall gjelder § 37 første ledd slik at rettigheten som hovedregel må respekteres. Men i enkelte saker kan det oppstå mistanke om at heftelsen er proforma. Ved verdiinndragning har ikke inndragningen noen direkte virkning for den angivelige rettighetshaveren. Da vurderingstemaet alltid er hvor omfattende domfeltes formue er, kan retten se bort fra en påstått rettighet dersom domfelte ikke sannsynliggjør at den er reell. Ved gjenstandsinndragning må derimot den angivelige rettighetshaveren gjøres til part i saken om det skal fastsettes i dommen at den påståtte rettigheten ikke skal kunne påberopes overfor staten. Det antas at strpl. § 2 første ledd nr. 2 gir hjemmel for dette, men da spørsmålet om å trekke tredjemann inn i saken oppstår i flere relasjoner, foreslås denne adgangen uttrykkelig lovfestet, jf. pkt. 13.6.2.5. Se for øvrig *Matningsdal*, Inndragning s. 402. Slik bestemmelse kan treffes dersom det foreligger sannsynlighetsovervekt for at rettigheten ikke er reell.

Det kan også tenkes at en rettighet ikke er proforma, men at den er stiftet på et slikt tidspunkt eller på en slik måte at den bør stå tilbake for statens inndragningskrav. Dette kommer utvalget tilbake til i utkastet til endring av § 37.

Formuesgoder som tilhører domfelte kan «helt eller delvis» inndras. I likhet med etter nr. 1 er utmålingen overlatt til rettens skjønn. Utvalget vil likevel understreke at dersom § 34 nr. 2 skal bli et effektivt virkemiddel for å hindre at noen tjener på sin kriminalitet, må hovedregelen være at kompetansen benyttes fullt ut.

Utvalget har vurdert om det bør gjøres et uttrykkelig unntak for formuesgoder som er beslagfrie etter lov om fordringshavernes dekningsrett (dekningsloven) av 8. juni 1984 nr. 59 "[Hensyn bak reglene om inndragning av vinning](#)" i kapittel 2, men har kommet til at det ikke bør gjøres et slikt unntak: En gjeldsforfølgning kan som utgangspunkt omfatte alle formuesgoder som tilhører debitor. Men for å sikre vedkommende et visst eksistensminimum har lovgiveren funnet det nødvendig å unnta enkelte formuesgoder fra gjeldsforfølgningen. Inndragning etter § 34 nr. 2 kan derimot ikke omfatte formuesgoder som er ervervet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler. Det er derfor f.eks. ikke grunn til å unnta en eldre bil som domfelte ikke kan redegjøre for finansieringen av hvis vedkommende har ikke ubetydelige lovlige midler - han har f.eks. nylig arvet et større beløp. Retten bør derfor

foreta en konkret rimelighetsvurdering i hvilken utstrekning beslagsfri gjenstander skal inndras. I denne sammenheng må det sentrale momentet være i hvilken utstrekning domfelte får beholde andre formuesgoder.

Inndragning etter nr. 2 skal ikke kunne omfatte formuesgoder som er ervervet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler. Da domfelte gjennomgående har best forutsetninger for å bevise at dette er tilfellet, og da vedkommende også allerede er dømt for profittmotivert kriminalitet av en slik karakter at den kan gi en betydelig vinning, noe som skaper en viss sannsynlighet for at formuen stammer fra kriminelle handlinger, har utvalget kommet til at det bør være domfelte som må vise at hans formue eller deler av den stammer fra lovlig erverv. Denne regelen er også nødvendig for at bestemmelsen skal kunne oppfylle sitt formål fordi det ofte kan være enkelt å gjøre omstendighetene omkring ervervet uklare. Men av hensyn til domfeltes rettssikkerhet vil det være tilstrekkelig at det «gjøres sannsynlig» at formuesgodet er ervervet på lovlig måte. Se nærmere under pkt. 13.6.2.4.

I *annet ledd* er det foreslått en bestemmelse som har som formål å gjøre inndragningskompetansen etter § 34 nr. 2 mer effektiv. Fra praksis er det velkjent at enkelte kriminelle forsøker å skjule midler som er tjent ved deres kriminelle virksomhet ved å overføre dem til nærstående personer. Slike overføringer kan være reelle, men ofte er de proforma.

Ved endringen av § 317 i 1993 rammes langt flere tilfeller av mottakelse av utbyttet. Det kan derfor i slike tilfeller ofte fremmes inndragningskrav direkte mot mottakeren med grunnlag i vedkommendes forbrytelse mot § 317. I denne sammenheng understrekes det dessuten at forbrytelse mot § 317 ikke er betinget av at påtalemyndigheten beviser hvilken straffbar handling utbyttet stammer fra. Men dersom påtalemyndigheten ikke kan bevise at skyldkravet forsett eller uaktsomhet er oppfylt, er inndragning utelukket hos overtrederen.

Utvalget har derfor kommet til at det ved fastleggingen av domfeltes formue også bør være adgang til å trekke inn formue som tilhører vedkommendes ektefelle eller ugifte samboende. Om begrunnelsen for dette vises det til pkt. 13.6.2.4. Både heterofile og homofile samboerforhold omfattes. Om hva som kreves for at partene skal anses å bo «fast sammen under ekteskapsliknende forhold» vises det til Straffelovkommisjonens motiver i NOU 1992: 23 s. 61 annen spalte:

«Det må avgjøres på grunnlag av en individuell vurdering om det foreligger et slikt samboerforhold at reglene om de nærmeste skal anvendes. Generelt kan det sies at forholdet bør ha vært stabilt over en ikke helt kortvarig periode (se Bierke og Keiserud I s 353 og Rt. 1985 s 375, som gjaldt tolking av gml strpl § 176). Felles barn vil også være et viktig moment ved avgjørelsen av om samboerforhold skal likestilles med ekteskap etter utkastet § 14.»

Etter lov om registrert partnerskap av 30. april 1993 nr. 40 § 3 likestilles registrert partnerskap med ekteskap. Dette gjelder dermed også i denne sammenheng.

Forutsetningen for identifikasjon er at ekteskapet eller samboerforholdet bestod på ervervstidspunktet. Ekteskapet består selv om ektefellene er separert. Det er derimot ikke avgjørende om det senere har opphørt ved skilsmisse eller død. Men dette kan ha betydning for om adgangen til identifikasjon bør benyttes.

Selv om ekteskapet ikke var inngått på ervervstidspunktet, er det likevel adgang til identifikasjon dersom partene da var samboere.

Dersom det åpnes adgang til å inkludere formue som tilhører de nevnte personene, er det et sentralt spørsmål om bestemmelsen bør begrenses til erverv fra domfelte, eller om erverv generelt bør omfattes. Det effektivitetshensynet som har begrunnet forslaget i første ledd annet punktum, tilsier at erverv generelt bør omfat-

tes. En motsatt regel kunne gjøre det altfor enkelt å unngå inndragning ved å skjule ervervs måten. Bestemmelsen bør derfor omfatte alt erverk, men på den annen side begrenses til erverk som har skjedd de siste 5 år før den handlingen som danner grunnlaget for inndragningen ble begått. Ved tvil om ervervstidspunktet må domfelte sannsynliggjøre at ervervet har skjedd så tidlig at det må ses bort fra gjenstanden ved fastleggingen av inndragningsbeløpet.

De nærståendes formue kan ikke inkluderes i den utstrekning domfelte gjør det «sannsynlig» at formuen er ervervet på lovlig måte. Men selv om domfelte ikke lykkes i å føre slikt bevis, har retten en skjønnsmessig kompetanse til å se bort fra den aktuelle formuen. Dette fremgår av at retten «helt eller delvis» kan inndra den. Ved denne vurderingen bør det særlig legges vekt på omstendigheter som kan tilsi at den generelle presumsjonen som bestemmelsen er basert på, ikke har gyldighet i den konkrete saken. Det bør derfor for det første legges vekt på hvor lang tid som har gått siden ervervet. Videre bør det legges vekt på en eventuell usikkerhet om ervervs måten.

Dersom det foretas inndragning hos mottakeren pga. vedkommendes forbrytelse mot § 317, er det ikke grunnlag for å inndra den samme formuen hos domfelte. Annet ledd må derfor anses begrenset til formue som ikke allerede med hjemmel i § 34 nr. 1 er inndratt hos mottakeren. Dette gjelder selv om kravet foreløpig ikke er innfridd.

Til § 34 nr. 3

Ved gjentakelse foreslås det åpnet adgang til utvidet inndragning selv om den straffbare handlingen har lavere strafferamme enn det som kreves etter nr. 2. Forslaget er nærmere begrunnet i pkt. 13.6.2.3.

Forutsetningen for at nr. 3 skal komme til anvendelse er for det første at det aktuelle straffebudet har en strafferamme av fengsel i 2 år eller mer. Det som er sagt foran om beregningen av strafferamme, gjelder tilsvarende i denne sammenheng. Men etter nr. 3 skal det ses bort fra forhøyelse av strafferammen ved konkurrens. Dette fremgår av at nr. 2 i motsetning til nr. 3 knytter beregningen til «en eller flere straffbare handlinger».

Mens nr. 2 krever at den straffbare virksomheten er av en slik karakter at den kan gi «betydelig vinning», har utvalget vurdert om det etter nr. 3 bør være tilstrekkelig at den «kan gi vinning». Dette fordi nr. 3 krever gjentakelse, og at også den forutgående handlingen må være av en slik karakter at «den kan gi vinning». Dermed kan det generelt sett være en noe større sannsynlighet for at vedkommende har en «criminal lifestyle». Utvalget har likevel kommet til at det også ved gjentakelse bør kreves at den straffbare virksomheten er av en slik karakter at den «kan gi betydelig vinning». Men heller ikke i denne sammenheng må det påvises noen konkret vinning fra den straffbare virksomheten som vedkommende er dømt for. Det vises til drøftelsen foran i tilknytning til § 34 nr. 2 og til pkt. 13.6.2.3.

Forutsetningen for å kunne anvende nr. 3 er som nevnt at det foreligger gjentakelse. Etter den generelle bestemmelsen om gjentakelse i § 61 har forseelser gjentakelsesvirkning i 2 år, mens forbrytelser har slik virkning i 6 år. Utvalget foreslår at gjentakelsesvirkningen skal vare i 5 år, og at det ikke skal sondres mellom forbrytelser og forseelser. Fristen løper fra det tidspunkt vedkommende er «ilagt» straff m.v., og den avbrytes når den nye handlingen blir begått. Ved anke løper fristen fra den dag det er avsagt endelig dom i saken.

Strl. § 61 oppstiller også enkelte ytterligere vilkår for gjentakelsesvirkning - bl.a. at «Straffen for den tidligere forrvede helt eller delvis var fuldbyrddet». De hensyn som har begrunnet forslaget i nr. 3 tilsier at det ikke bør stilles tilsvarende krav

i denne sammenheng: I den første saken er det kanskje avslørt en såpass beskjeden overtredelse at påtalemyndigheten har nøydt seg med påtaleunntatelse. Det kan også være at retten har nøydt seg med straffutmålingsutsettelse etter § 52 nr. 1. Men dersom handlingen er av en slik karakter at den kan gi vinning, og samme person senere finnes skyldig i en tilsvarende eller annen handling av samme karakter, kan det være en presumsjon for at vedkommendes formue er ervervet ved straffbare handlinger. I denne sammenheng er det uten interesse om det tidligere er fullbyrdet noen straff.

Loven stiller ikke noen krav til strafferammen i det straffebudet som gir gjentakelsesvirkning. Utvalget skal nedenfor gi et eksempel på hvilken praktisk betydning dette har.

Under behandlingen av nr. 2 er det nevnt enkelte straffebud i straffeloven hvor det kan være aktuelt å anvende nr. 3. Av andre straffebud hvor det etter omstendighetene kan være aktuelt å anvende bestemmelsen nevnes §§ 118, 121 annet ledd, 129 annet straffalternativ, 131 første straffalternativ, 132 og 145 tredje ledd. Ved dokumentfalsk utgjør falsken ofte et element i en annen forbrytelse eller skjuler en annen forbrytelse. Det samme kan ofte være tilfellet ved regnskapsforbrytelse etter § 286. Om inndragning i disse tilfellene vises det til pkt. 13.6.2.3.

Fra sedelighetskapitlet nevnes at § 211 om omsetning av utuktig skrift m.v. har strafferamme inntil 2 år fengsel slik at bestemmelsen omfattes.

Videre fremheves at § 286 om regnskapsforbrytelser ved «særlig skjerpende omstendigheter» har en strafferamme på fengsel inntil 3 år. Da regnskapsforbrytelse i en del tilfeller skjer for å skjule økonomiske forbrytelser, er det særlig grunn til å være oppmerksom på at nr. 3 kan anvendes i disse tilfellene. Om vilkåret «særlig skjerpende omstendigheter» vises det til Ot.prp. nr. 61 (1978-79) s. 42. Se også Rt. 1986 s. 1076, 1988 s. 1351 og 1993 s. 980 hvor vilkåret var oppfylt. I Rt. 1992 s. 1612 var det derimot ikke oppfylt.

Åger etter § 296 har en strafferamme på fengsel inntil 2 år, og omfattes dermed av nr. 3. Den som gjør seg næring av lykkespill m.v., kan derimot etter § 298 bare straffes med fengsel inntil 1 år. Men i denne sammenheng understrekes det at visse overtredelser av lov om lotterier m.v. av 24. februar 1995 nr. 11 kan straffes med fengsel inntil 3 år, jf. lovens § 17 annet ledd. Dette gjelder for det første ved overtredelse av forskrift etter § 15 hvor departementet er gitt kompetanse til å «nedlegge forbud mot lotteriformer, eller besittelse av lotteriinnretninger, som lett kan misbrukes eller vanskelig kan kontrolleres». Strafferammen er den samme ved overtredelse av § 16 som setter forbud mot «å opprette eller delta i pyramidespill, lykkedjeder, kjedeforretninger eller liknende tiltak hvor penger eller andre verdier omsettes etter hvert innen en ubestemt krets av personer».

Fra særlovgivningen nevnes at «særlig grov» overtredelse av alkoholloven etter lovens § 10-1 annet ledd kan straffes med fengsel inntil 2 år. Overtredelse av § 10-1 første ledd har derimot en strafferamme av fengsel inntil 6 måneder. Denne overtredelsen kan dermed ha gjentakelsesvirkning, men gir ikke selvstendig hjemmel for inndragning. Om sondringen mellom første og annet ledd kan det vises til Rt. 1991 s. 940.

Ved overtredelse av tolloven er det bare «særlig grov» overtredelse etter lovens § 66 som gir hjemmel for inndragning etter nr. 3. Det vises til avgjørelsene i Rt. 1973 s. 10, 1982 s. 825, 1983 s. 66 og 1995 s. 65 om når overtredelse av tolloven kan regnes som «særlig grov».

Ved miljøkriminalitet kan som nevnt overtredelse av § 152 b gi hjemmel for inndragning etter nr. 2. Videre nevnes at etter viltloven § 56 første ledd annet punktum er strafferammen fengsel inntil 2 år ved «særlig skjerpende omstendigheter». Ifølge Ot.prp. nr. 54 (1992-93) s. 28 annen spalte kan dette vilkåret bl.a. være oppfylt «når det har foregått en organisert og/eller systematisk jakt eller fangst av total-

fredede arter». Videre fremheves det at «Det vil også være et moment ved vurderingen om det foreligger vinnings hensikt og i hvor sterk grad den ulovlige handlingen er økonomisk motivert». Pga. det store potensialet for å oppnå fortjeneste i saker av denne karakter, vil det ofte være naturlig å vurdere inndragning etter nr. 3 dersom vilkårene i bestemmelsen er oppfylt.

Overtredelse av forurensningsloven § 78 annet ledd oppfyller også strafferammen etter nr. 3. Men i disse tilfellene er det normalt bare aktuelt å vurdere inndragning etter nr. 1. Det samme gjelder ved overtredelse av naturvernloven § 24 første ledd annet punktum og kulturminneloven § 27 annet punktum.

Ved overtredelse av fiskerilovgivningen synes ingen av de aktuelle lovene å ha tilstrekkelig høy strafferamme til at nr. 3 kan anvendes. Dette har etter utvalgets vurdering ingen betydning da fiskerilovgivningen selv gir utstrakt hjemmel for inndragning, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 229-232 og 283-285.

Overtredelse av konkurranseloven straffes som hovedregel med fengsel inntil 3 år, jf. lovens § 6-6 første ledd. Ved «skjerpende omstendigheter» er straffen fengsel inntil 6 år, jf. annet ledd. Overtredelse av verdipapirhandelloven straffes derimot dels med fengsel inntil 1 år, og dels med fengsel inntil 6 år, jf. lovens § 62. Det kan mao. i større eller mindre utstrekning være hjemmel for inndragning etter nr. 2 eller 3 ved overtredelse av begge lovene.

Derimot er ikke strafferammen i strl. § 262 tilstrekkelig høy til at omsetning av ulovlige fjernsynsdekodere omfattes av nr. 3. Det samme gjelder ved overtredelse av markedsføringsloven § 17, varemerkeloven § 37 og åndsverkloven § 54. Utvalget har ikke funnet grunn til å foreslå strafferammen i nr. 3 senket for at disse tilfellene skal omfattes. I tillegg til overtredelse av fiskerilovgivningen synes således disse tilfellene å være de eneste typetilfellene som er nevnt under pkt. 6.1 hvor ikke § 34 nr. 2 eller 3 helt eller delvis gir hjemmel for inndragning.

Til § 34 nr. 4

Ved inndragning av vinning etter § 34 nr. 1 kan det være aktuelt også å vurdere verdiinndragning. Dette kan skyldes forskjellige forhold - f.eks. at gjenstandsinndragning er utelukket fordi den gjenstanden vinningen består av ikke lenger kan påvises. Utvalget har funnet det naturlig å foreslå adgangen til verdiinndragning uttrykkelig lovfestet i § 34 nr. 4 *første punktum*. Dette representerer ingen realitetsendring i forhold til gjeldende rett.

Det understrekes at det fortsatt vil være adgang til å kumulere gjenstands- og verdiinndragning i samme sak. Dette innebærer f.eks. at dersom en person blir dømt for omsetning av narkotika for kr 500.000, men det bare er beslaglagt pengesedler for kr 200.000 som kan tilbakeføres til omsetningen, kan det overskytende beløpet inndras som verdiinndragning. Dette beløpet kan fullbyrdes i lovlig ervervet formue.

Ved inndragning med hjemmel i § 34 nr. 2 og 3 tilsier hensynet til fullbyrdingen at det normalt bør foretas gjenstandsinndragning. Men også i disse tilfellene kan det være aktuelt med verdiinndragning. Dette er nødvendig i den utstrekning inndragningen etter nr. 2 annet ledd skal omfatte formue som tilhører ektefelle eller samboer. En annen situasjon er når det bevises at lovovertrederen har formue i utlandet, men det ikke lykkes å få vedkommende utenlandske myndigheter til å yte bistand til at midlene blir overført til Norge. Men også ellers kan f.eks. sosiale hensyn tilsi at det velges verdiinndragning i stedet for gjenstandsinndragning. Dette gjelder f.eks. dersom det er aktuelt å inndra domfeltes bolig fordi det ikke gjøres sannsynlig at den er ervervet med lovlig ervervede midler.

Gjeldende § 35 tredje ledd annet punktum fastsetter at ved verdiinndragning kan det bestemmes i dommen at tingen hefter til sikkerhet for inndragningsbeløp. Utvalget foreslår at denne regelen overføres til § 34 nr. 4 *annet punktum*. Slik bestemmelse kan f.eks. være aktuell dersom retten unnlater å inndra domfeltes bolig. For å oppnå rettsvern mot godtroende tredjemann må påtalemyndigheten da tinglyse sikkerheten på eiendommen. Sikkerheten kan senere slettes når domfelte f.eks. ved å oppta lån har maktet å innfri inndragningskravet.

Sikkerheten kan bare omfatte den gjenstanden som alternativt ville ha vært inndratt. Skal påtalemyndigheten oppnå sikkerhet i andre formuesgoder, må dette skje etter reglene i tvangsfullbyrdsloven.

Bestemmelse som nevnt kan treffes selv om det ikke er nedlagt påstand om det, jf. utkastet til strpl. § 38 annet ledd tredje punktum.

Til § 35

Som nevnt i kommentaren til § 34 nr. 4 foreslår utvalget at bestemmelsene i § 35 tredje ledd overføres til § 34 nr. 4. Av denne grunn foreslås § 35 tredje ledd opphevet samtidig som nytt tredje ledd siste punktum gir reglene i § 34 nr. 4 tilsvarende anvendelse.

Til § 36 tredje ledd

Inndragning etter § 34 er betinget av at det foreligger en «straffbar handling». Men § 36 tredje ledd gjør et unntak for manglende tilregnelighet. Utvalget har kommet til at den foreslåtte hjemmelen i § 34 nr. 2 og 3 til å inndra formue som ikke kan tilbakeføres til noen konkret straffbar handling, bør være begrenset til tilfeller hvor lovovertrederen oppfyller samtlige straffbarhetsvilkår for den eller de handlingene som danner grunnlaget for inndragningen. I tredje ledd er det derfor presisert at unntaket bare gjelder ved inndragning med hjemmel i § 34 nr. 1.

Gjeldende § 36 tredje ledd gir sannsynligvis ikke adgang til inndragning dersom lovovertrederens manglende tilregnelighet har ført til at vedkommende ikke har hatt de nødvendige personlige forutsetninger for å handle med den skyld som straffebudet krever, jf. pkt. 4.2.1 og *Matningsdal*, Inndragning s. 149. I pkt. 13.6.1 har utvalget kommet til at inndragning etter § 34 nr. 1 ved manglende tilregnelighet ikke bør være betinget av at lovovertrederen har handlet med den nødvendige skyld. Dette forslaget er fulgt opp i lovutkastet annet punktum.

Unntaket er betinget av at «den aktuelle tilstanden» har ført til at lovovertrederen ikke har handlet med den nødvendige skyld. Det foreslås mao. ikke noe generelt unntak fra skyldkravet for de utilregnelige. Den foreslåtte regelen er som utgangspunkt parallell med hva som gjelder når det ved bevisstløshet som følge av selvforskyldt rus fingeres strafferettslig skyld. Unntaket omfatter dermed bare situasjoner hvor det kan legges til grunn at en tilregnelig ville ha handlet med den nødvendige skyld. Men i motsetning til ved selvforskyldt rus er det adgang til å fingere vinnings hensikt. Ved bevisvil gjelder det vanlige beviskravet i strafferetten.

I pkt. 13.6.1 har utvalget videre kommet til at det også bør være adgang til å inndra vinning etter § 34 nr. 1 selv om lovovertrederen ikke kan straffes pga. unnskyldeleg rettsvillfarelse eller som følge av nødrett. Dette er fulgt opp i tredje punktum. Samtidig understrekes det at disse forhold kan ha betydning for om og i tilfelle i hvilken utstrekning det bør foretas inndragning - særlig når vinningen ikke lenger er i behold. I denne sammenheng vises det til *Matningsdal*, Inndragning s. 311-313 med henvisning til rettspraksis.

Til § 37 annet ledd

Som nevnt under kommentaren til § 34 nr. 2 må det også ved inndragning etter den bestemmelsen tas hensyn til rettigheter i de gjenstandene som inndras. I de aktuelle sakene kan det lett tenkes at lovovertrедereren forsøker å redusere inndragningen ved at gjenstandene påheftes proforma heftelser. Som nevnt vil retten kunne sette slike heftelser til side dersom den påståtte rettighetshaveren gjøres til part. Strpl. § 2 første ledd nr. 2 foreslås endret slik at det blir klar hjemmel for dette, jf. pkt. 13.6.2.5.

Dersom det ikke kan legges til grunn at en heftelse er proforma, gir § 37 første ledd en viss adgang til å sette den til side dersom rettighetshaveren selv er skyldig i den straffbare handlingen, eller den skyldige har handlet på rettighetshaverens vegne. Og etter annet ledd kan heftelsen settes til side dersom rettighetshaveren forsto eller burde forstått at gjenstanden skulle brukes ved en straffbar handling. Om innholdet av § 37 kan det særlig vises til *Matningsdal*, Inndragning s. 398-406.

Strl. § 37 annet ledd gir derimot i dag ved inndragning av vinning ikke hjemmel for å fastsette at rettigheter som tilhører tredjemann kan falle bort. Bestemmelsen omfatter således bare rettigheter i redskapet til den straffbare handling. Utvalget har kommet til at det bør være en slik adgang dersom vedkommende da rettigheten ble stiftet forstod eller burde ha forstått at gjenstanden kunne inndras. Dette er presisert avslutningsvis i annet ledd. Forslaget er generelt, men har primært praktisk betydning ved inndragning etter utkastet §§ 34 nr. 2 og 3 og 37 a annet og tredje ledd. Samtidig understrekes det at ved inndragning etter § 34 nr. 2 og 3 vil det ofte være foretatt utvidet beslag etter utkastet § 203 a. I så fall blir siktede normalt berøvet sin legitimasjon ved at beslaget tinglyses eller registreres, eller ved at gjenstanden tas ut av vedkommendes besittelse.

Til § 37 a

Strl. § 37 a gir hjemmel for inndragning hos mottakeren av «vinning eller ting som er nevnt i §§ 34 eller 35». Som nytt annet ledd foreslås det en særskilt bestemmelse for tilfeller hvor § 34 nr. 2 eller 3 er anvendelig. Av denne grunn bør det fremgå uttrykkelig av *første ledd* at det bare gjelder for vinning som kan inndras etter § 34 nr. 1.

Strl. § 34 nr. 1 annet ledd reduserer kravene i forhold til gjeldende rett for at identitetskravet skal være oppfylt når fordelen er forvandlet eller gjort om til et annet formuesgode. En forvandling hindrer som nevnt ikke gjenstandsinnndragning hos den vinningen har tilfalt direkte sålenge identiteten er i behold. Endringen i § 34 nr. 1 annet ledd har også betydning i relasjon til § 37 a første ledd: Da identitetskravet i §§ 34 nr. 1 og 37 a første ledd bør være det samme, medfører endringen i § 34 at § 37 a første ledd endres tilsvarende.

Den foreslåtte endringen har for øvrig begrenset betydning: Har mottakeren gitt vederlag for vinningen, er inndragning hos mottakeren betinget av at vedkommende «forsto eller burde ha forstått» sammenhengen mellom den straffbare handling og det han har fått overdratt. Da § 317 også rammer surrogatheleri, og da det etter § 317 femte ledd er tilstrekkelig med uaktsomhet, kan det vanskelig tenkes tilfeller hvor mottakeren ikke også kan straffes etter § 317. I så fall gir denne overtredelsen selvstendig hjemmel for inndragning hos vedkommende.

Ved gaveerverv er konsekvensen av inndragning at mottakeren går glipp av en gevinst, men at vedkommende ikke lider noe tap som følge av egne utlegg. Selv om inndragning etter § 37 a første ledd kan skje uavhengig av vedkommendes subjektive forhold, må utvidelsen av inndragningshjemmelen være forsvarlig også i disse tilfellene. Konkret urimelighet kan motvirkes ved at retten benytter sin skjønnsmessige kompetanse til helt eller delvis å frifinne for kravet.

I *annet ledd* foreslås en ny hjemmel for inndragning hos visse mottakere når det foretas eller er foretatt inndragning hos lovovertrederen med hjemmel i § 34 nr. 2 eller 3. Forslaget er begrunnet i ønsket om å gjøre § 34 nr. 2 og 3 mest mulig effektiv, og er nærmere begrunnet i pkt. 13.6.2.5.

Bestemmelsen omfatter som utgangspunkt overdragelse av ethvert formuesgode fra lovovertrederen. I likhet med § 34 nr. 2 og 3 kreves det mao. ikke at formuesgodet kan tilbakeføres til noen konkret straffbar handling. Inndragning hos lovovertrederen kan likevel ikke omfatte formue som lovovertrederen sannsynliggjør er ervervet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler. Regelen bør være parallell ved inndragning hos mottakeren da det ikke er noe legislativt grunnlag for å ha en mer omfattende inndragningshjemmel i disse tilfellene. I *fjerde punktum* er det derfor foreslått at «Inndragning er likevel utelukket dersom mottakeren gjør det sannsynlig at lovovertrederen har ervervet formuesgodet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler».

Strl. § 317 siste ledd fastsetter at heleristraff ikke kan anvendes «på den som mottar utbyttet til vanlig underhold av seg selv eller andre fra en som plikter å yte slikt underhold . . .». Utvalget har kommet til at det bør gjøres en tilsvarende reservasjon i denne sammenheng. I *fjerde punktum* er det derfor tilføyd at inndragning heller ikke skal kunne skje «i den utstrekning det er mottatt til vanlig underhold av vedkommende». Det er forutsetningen at denne reservasjonen skal tolkes på samme måten som den tilsvarende reservasjonen i § 317, jf. Ot.prp. nr. 53 (1992-93) s. 26-27 sammenholdt med Ot.prp. nr. 45 (1987-88) s. 23 første spalte. Det er likevel en viss forskjell ved at reservasjonen i § 37 a annet ledd ikke krever at ytelsen har skjedd som følge av underholdsplikt. Årsaken til dette er at § 37 a annet ledd er begrenset til en mindre krets av personer, mens § 317 omfatter enhver.

Formuesgodet må være «overdratt». Bestemmelsen gjelder dermed uavhengig av om det ytes vederlag. Arv faller derimot utenfor, men i disse tilfellene foreslås det i § 75 annet ledd annet punktum en selvstendig hjemmel for å fremme inndragningssak.

Avkall fra lovovertrederen på ventende arv etter arveloven § 45 og avslag på falt arv etter arveloven § 74 omfattes verken av § 37 a annet ledd eller forslaget til § 75 a annet ledd annet punktum. Dette er eksempler på formue som, dersom arven ble mottatt, var ervervet på lovlig vis og som dermed ville være unntatt fra inndragning etter § 34 nr. 2 og 3.

Mottakerens subjektive forhold er ikke avgjørende for at det skal være hjemmel for inndragning hos vedkommende. Utvalget understreker at ved overdragelse til lovovertrederens nærmeste vil situasjonen svært ofte være at mottakeren er kjent med eller bør være kjent med overdragerens kriminelle virksomhet. For påtalemyndigheten kan det likevel være vanskelig å bevise dette. Hensynet til regelens effektivitet tilsier derfor at skyldkravet i første ledd ikke bør gjelde tilsvarende. Også i denne relasjon kan konkret urimelighet unngås ved at retten benytter sin skjønnsmessige kompetanse til helt eller delvis å fritta for inndragning, og i denne sammenheng kan det selvsagt legges vekt på mottakerens subjektive forhold. Inndragning bør heller ikke skje dersom retten er overbevist om at mottakeren har betalt fullt vederlag, eller at det er tale om en ordinær forretningstransaksjon.

Bestemmelsen gjelder for overdragelser «de siste 5 år før den handlingen som danner grunnlaget for inndragningen ble begått». Denne fristen er nærmere begrunnet i pkt. 13.6.2.5. Når lovovertrederens ansvar begrunnes i § 34 nr. 3, er det handlingen i sak nr. 2 som danner utgangspunktet for fristen.

Det foreslås at kretsen kravet kan rettes mot gjøres videre enn de som omfattes av § 34 nr. 2 og 3, og at kravet kan fremmes mot alle som etter § 5 regnes som «nær-

meste». Da ugifte samboende ikke er nevnt i § 5, er de uttrykkelig nevnt i *tredje punktum*.

Inndragning etter § 37 a annet ledd kan skje når det «kan foretas» inndragning hos lovovertrederen etter § 34 nr. 2 eller 3. Kravet mot lovovertrederen og kravet mot mottakeren kan fremmes i samme sak, jf. strpl. § 13 sammenholdt med § 2. Dette har for det første prosessøkonomiske fordeler. Hensynet til sakens opplysning trekker i samme retning: Dersom kravene fremmes i forskjellige saker, kan strpl. § 122 om manglende forklaringsplikt påberopes, jf. lovens § 2. Fremmes sakene samtidig, har for så vidt ingen av partene forklaringsplikt, jf. strpl. § 90 sammenholdt med § 82 fjerde ledd. Men i praksis viser det seg likevel at de fleste velger å forklare seg når de selv risikerer ansvar. I tillegg til at man på denne måten har best utsikt til å oppnå forklaring, gir dessuten en samtidig behandling av sakene størst sikkerhet for at retten får en riktig totaloversikt over faktum.

Selv om det fremmes krav mot mottakeren etter § 37 a annet ledd, er ikke dette til hinder for at vedkommendes formue medregnes ved beregningen av lovovertrederens formue etter § 34 nr. 2 eller 3. For å unngå dobbeltinndragning er det derfor i *femte punktum* fastsatt at dersom mottakerens formue helt eller delvis er medregnet ved beregningen av lovovertrederens formue, reduseres lovovertrederens ansvar i den utstrekning vedkommendes nærmeste innfrir sitt ansvar etter annet ledd. «Innfrir» viser at det ikke er tilstrekkelig at den nærmeste blir ilagt ansvar. Ansvarer må faktisk innfris. Bestemmelsen blir dermed langt på vei parallell med hva som etter § 37 d tredje ledd gjelder for erstatning som betales etter at det er avsagt dom for inndragning av vinning.

Den nevnte regelen bør også gjelde den omvendte vei ved at innfrielse fra lovovertrederen kan redusere mottakerens ansvar. Reduksjon bør likevel bare skje i den utstrekning innfrielsen overskrider det inndragningsansvaret domfelte er ilagt med basis i sin egen formue. Dette er presisert i *sjette punktum*.

Utvalget har videre kommet til at det etter modell av lov om fordringshavernes dekningsrett (dekningsloven) av 8. juni 1984 nr. 59 § 1-5 nr. 2 også bør gis hjemmel for inndragning hos slike foretak som etter denne bestemmelsen regnes som nærstående. Det vises til utkastet *tredje ledd*. Om innholdet vises det til NOU 1972: 20 s. 252-253 og Ot.prp. nr. 50 (1980-81) s. 140-141.

Til § 37 d tredje ledd

Som nevnt i kommentaren til § 34 nr. 2 er ikke inndragning av vinning utelukket fordi ligningsmyndighetene også kan fremme sak om endring av ligningen og om illeggelse av tilleggsskatt. Tvert om bør påtalemyndigheten i visse saker forberede og fremme krav om inndragning også i slike tilfeller. Dette gjelder særlig dersom ligningsmyndighetene synes å være noe på etterskudd med å fremme saken.

I slike tilfeller kan det forekomme at den inndratte vinningen tilsvarende den skatten som senere blir ilagt. Dersom de to avgjørelsene ikke ble sett i sammenheng, kunne dette medføre at samme beløp avstås to ganger til statskassen. For å unngå dette resultatet foreslås det i nytt annet punktum at bestemmelsene om reduksjon av inndragningen som følge av senere betalt erstatning skal gjelde tilsvarende i tilfeller hvor det senere betales skatt eller avgift som tilsvarende inndragningen.

Til § 70 første ledd

Strl. § 70 første ledd fastsetter at korteste foreldelsesfrist for inndragning av «vinning» er 10 år. I § 34 nr. 2 og 3 foreslås det åpnet adgang til å inndra formue som ikke kan tilbakeføres til noen konkret straffbar handling. Av den grunn foreslås det at «vinning» erstattes av en henvisning til § 34. Det nevnes at også lov om pristiltak av 11. juni 1993 nr. 66 § 5 siste ledd oppstiller en tiårsfrist for å fremme sak om inndragning av merpris. Se også konkurranseloven § 6-5 fjerde ledd om vinningsavståelse.

Da inndragning etter § 34 nr. 2 er betinget av at handlingen kan medføre straff av fengsel i 6 år eller mer, har foreldelsesregelen i § 70 i disse tilfellene bare selvstendig betydning når strafferammen oppfylles ved konkurrens, jf. § 67 første ledd. Dessuten har det normalt selvstendig betydning ved inndragning etter nr. 3.

Til § 74 femte ledd

Strl. § 74 femte ledd regulerer spørsmålet om når ilagt inndragning foreldes. Utgangspunktet er at ansvaret foreldes etter 5 år, mens vinning først foreldes etter 10 år. Tiårsfristen bør også gjelde ved inndragning etter § 34 nr. 2 og 3. Det foreslås derfor at dette presiseres i lovteksten.

Det bemerkes at begrepet «vinning» også omfatter inndragning av merpris o.l. etter spesiallovgivningen - herunder lov om pristiltak § 5. Se *Matningsdal*, Inndragning s. 462 om det tilsvarende spørsmålet i relasjon til den tidligere prisloven § 56. Da lov om pristiltak derimot ikke inneholder særskilt frist for å fremme inndragningssak, er § 74 femte ledd formulert noe annerledes enn § 70 første ledd.

Til § 75

Etter § 75 *annet ledd annet punktum* kan sak om inndragning av vinning oppnådd ved en straffbar handling fremmes etter den ansvarliges død. «Fremmes» innebærer at sak både kan anlegges og fortsettes, jf. *Matningsdal*, Inndragning s. 450.

Etter utvalgets vurdering ville det være uheldig om regelen var motsatt når det kunne foretas inndragning hos lovovertrederen med hjemmel i § 34 nr. 2 og 3. Konsekvensen ville i så fall være at formuen gikk i arv til vedkommendes arvinger. Det foreslås derfor at det etter dødsfallet også kan fremmes sak etter § 34 nr. 2 og 3. Det samme bør gjelde for krav om inndragning etter § 37 a annet ledd når mottakeren er død.

Ved inndragning i disse tilfellene må det tas hensyn til at det kan være vanskeligere for de etterlatte å føre bevis for lovlig erverv enn om saken hadde blitt fremmet mot lovovertrederen.

Strl. § 75 *tredje ledd* regulerer adgangen til å fullbyrde et inndragningskrav etter den ansvarliges død. Etter annet punktum er adgangen begrenset til «ting eller beløp som utgjør vinning ved den straffbare handling eller som svarer til slik vinning». Med samme begrunnelse som under annet ledd bør det åpnes adgang til å beslutte at det samme gjelder for krav om inndragning etter §§ 34 nr. 2 og 3 og 37 a annet ledd.

Til ny § 132 a

Bestemmelsen setter straff for forføyninger i strid med beslutning om utvidet beslag etter forslaget til strpl. § 203 a. Forslaget er nærmere begrunnet under pkt.14.5.4.

Bestemmelsen i *første ledd* retter seg mot enhver som forfører over formuesgoder som omfattes av beslaget. Se for øvrig nedenfor om medvirkningsansvar.

Med formuesgoder menes det samme som i forslaget til strl. § 34 og strpl. § 203 a. Det vises til merknaden til forslaget til strl. § 34, under pkt. 16.1. Alt som omfattes av beslaget vil etter dette falle inn under straffebestemmelsen. Straffebudet bruker flertallsformen «formuesgoder», slik at forføyninger over flere ting eller rettigheter etter omstendighetene kan utgjøre én overtredelse. Om det foreligger én overtredelse eller flere overtredelser i likeartet konkurrens må avgjøres på bakgrunn av alminnelige strafferettslige prinsipper, se nærmere om disse i *Røstad*, Innkast i straffefeltet s. 261 flg.

Selve handlingen består i å forføye, faktisk eller rettslig, over formuesgodene. Alternativene «skjuler, skader, avhender» antas å være de mest praktiske formene, men er ikke uttømmende. Også pantsettelse eller annen begrenset forføyning over formuesgodene rammes. Derimot pålegger ikke bestemmelsen noen generell straffesanksjonert omsorgs- og vedlikeholdsplikt, i det passivitet ikke uten videre kan anses som «forføyning». Se for øvrig om det tilsvarende uttrykket i forslaget til strpl. § 203 a tredje ledd og merknadene til denne bestemmelsen under pkt. 14.5.3 og 16.2. Det kreves ikke at fullbyrdingen av det senere inndragningskravet faktisk vanskeliggjøres som følge av forføyningen; det er tilstrekkelig med fare for dette.

Skyldkravet er forsett, jf. den generelle regelen i strl. § 40 første ledd. Forsettet må omfatte at det er tatt beslag etter strpl. § 203 a og at forføyningen medfører fare for at fullbyrdingen vanskeliggjøres. Siden beslagsbeslutningen kan treffes utenfor rettsmøte, jf. strpl. § 53 første ledd, og av påtalemyndigheten ved fare for opphold, vil det kunne tenkes at eieren foretar disposisjoner før han eller hun gjøres kjent med beslaget. Slike disposisjoner er straffrie fordi vedkommende ikke har utvist forsett på dette punktet. Derimot vil villfarelse om det reelle eierforholdet, eller om det nærmere innholdet i beslagsbeslutningen, ikke nødvendigvis utelukke straffansvar, fordi dette kan dreie seg om rettsvillfarelse som ikke fører til straffrihet.

Bestemmelsens *annet ledd* har en forhøyet strafferamme på fengsel inntil 5 år dersom det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter. Slike omstendigheter kan for det første være at overtredelsen gjelder særlig store verdier. For det andre kan det utgjøre en særlig skjerpende omstendighet at forføyningen er gjennomført på en komplisert måte, f.eks. ved falske dokumenter, bruk av fiktive navn eller selskaper eller gjennom utenlandstransaksjoner, som gjør det meget vanskelig for politiet å oppspore formuesgodet. Bestemmelsen har stor likhet med strl. § 281 om boforringelse ved konkurs m.v., og rettspraksis om den tilsvarende straffskjerpingsregelen i strl. § 281 tredje ledd kan i noen grad ha veiledende betydning.

Et generelt medvirkningstillegg er gitt i bestemmelsens *tredje ledd*. En typisk medvirkningssituasjon vil være at eieren av formuesgodene får andre personer til å gjennomføre forføyningen eller bistå med å frembringe uriktig dokumentasjon for eierforhold eller rettigheter.

Overtredelse av bestemmelsen i første ledd vil også utgjøre overtredelse av strl. § 343 første ledd, se nærmere om sistnevnte straffebud under pkt. 14.5. Siden begge de to bestemmelsene beskytter den offentlige interessen i rettsforfølgningen, følger det av alminnelige strafferettslige prinsipper at de to straffebudene ikke kan anvendes i idealkonkurrens. Medvirkning til overtredelse av § 132 a vil ofte også rammes av § 317 som bistand til å skjule utbyttet av en straffbar handling. Disse bestemmelsene vil kunne anvendes i idealkonkurrens fordi de verner ulike interesser.

16.2 ENDRINGER I STRAFFEPROSESSLOVEN

Til § 2 første ledd nr. 2

Etter gjeldende § 2 første ledd nr. 2 behandles inndragningssaker etter straffeprosesslovens regler. Som det fremgår under pkt. 13.6.2.5 kan det være behov for å

trekke tredjemenn inn i saken uten at det er tale om å kreve inndragning hos dem, f.eks. i tilfeller hvor det er aktuelt å fastsette at en rettighet i den inndratte gjenstanden skal bortfalle. Men det er uklart om § 2 første ledd nr. 2 gir adgang til dette. Endringen av bestemmelsen vil gi en klar hjemmel for dette.

Bestemmelsen gir også adgang til å fremme særskilt sak mot tredjemann senere, dersom vedkommende ikke var part i inndragningssaken. Dette kan f.eks. være aktuelt når påtalemyndigheten etter dommen ikke har tvangsgrunnlag mot en tredjemann som har den aktuelle gjenstanden i sin besittelse.

Tredjemenn som trekkes inn i saken bør ha de samme prosessuelle rettighetene som andre det reises inndragningskrav mot. Dette er presisert i § 82 fjerde ledd.

Til § 38 annet og tredje ledd

Etter gjeldende § 38 annet ledd kan inndragning bare idømmes når det er fremmet krav om det, og ikke i større utstrekning enn påstått. Utvalget har under pkt. 14.3 vurdert om retten bør kunne idømme inndragning uten at det er nedlagt påstand om det, men har kommet til at gjeldende rett bør opprettholdes på dette punktet. I saker med flere tiltalte innebærer dette at retten ikke kan beslutte inndragning mot tiltalte A når inndragningspåstand bare er fremmet overfor tiltalte B.

Er det fremmet inndragningskrav, mener derimot utvalget at retten bør kunne gå utenfor påstanden. Se om begrunnelsen for forslaget under pkt. 14.3. Forslaget til endring av *annet ledd tredje punktum* gir retten kompetanse til å beslutte inndragning av høyere beløp og flere eller andre formuesgjenstander enn det påtalemyndigheten har nedlagt påstand om.

Bestemmelsen må ses i sammenheng med forslaget til ny strl. § 34 nr. 1 første ledd om at hele vinningen som hovedregel skal inndras. Kommer retten til at vinningen er større enn hva påstanden bygger på, er det best i samsvar med dette at retten har adgang til å legge sin oppfatning av vinningen til grunn.

Utvidelsen av rettens kompetanse er ikke begrenset til inndragning av vinning. Men det vil særlig være her kompetanseutvidelsen får praktisk betydning.

Derimot er rettens adgang til å gå ut over påtalemyndighetens påstand betinget av at det er tale om samme forhold, jf. § 38 første ledd. Dette innebærer f.eks. at dersom det bare er nedlagt påstand om inndragning av vinning etter strl. § 34 nr. 1, er retten avskåret fra å foreta inndragning med hjemmel i strl. § 34 nr. 2 og 3. Årsaken til dette er at i det siste tilfellet begrunnes inndragningen i andre, uidentifiserte straffbare handlinger som straffesaken ikke omfatter.

De aktuelle inndragningshjemlene kan også være såpass forskjellige i karakter at det ikke er tale om samme forhold. Som eksempel nevnes at retten ikke kan inndra redskapet til den straffbare handlingen (strl. § 35 annet ledd) - f.eks. smuglerbåten - dersom det bare er nedlagt påstand om inndragning av vinning. Derimot er det adgang til å inndra en oppnådd vinning ved f.eks. narkotikaomsetning med hjemmel i strl. § 34 nr. 1 selv om påtalemyndigheten har begrunnet sitt krav i strl. § 35 første ledd annet alternativ som gir hjemmel for å inndra ting - eventuelt verdien av den aktuelle tingen - som «har vært gjenstand for en straffbar handling», jf. Rt. 1991 s. 986. Det samme gjelder også den omvendte vei.

For en ytterligere behandling av hva som regnes som samme forhold vises det til *Matningsdal*, Inndragning s. 454 - 456.

Utvidelsen av rettens kompetanse som foreslås i paragrafens annet ledd kan etter omstendighetene innebære at reaksjonen skjerpes betydelig i forhold til inndragningspåstanden. Hensynet til sakens opplysning tilsier derfor at partene sikres anledning til å uttale seg, og at det evt. gis en utsettelse dersom dette er ønskelig for

forsvaret, før retten bruker denne kompetansen. Endringen i *bestemmelsens tredje ledd* gir denne sikkerheten.

Samtidig må retten være særlig oppmerksom på at en inndragningspåstand begrenset til gjenstandsinndragning tillater ny inndragningssak senere, jf. forslaget til strpl. § 51 annet ledd. Det må derfor forventes at domstolene følger en anmodning fra påtalemyndigheten om å begrense dommen til gjenstandsinndragning når bare dette er påstått.

Til § 51 nytt annet ledd

Etter fast og langvarig rettspraksis medfører ikke dommens negative rettskraftvirkning etter strpl. § 51 at krav om inndragning er avskåret etter at vedkommende er ilagt straff for samme handling (deldom), dersom det i saken hvor straffekravet ble avgjort ikke ble nedlagt inndragningspåstand, jf. pkt. 4.7.4 og 14.4. Dette foreslås lovfestet i § 51 *annet ledd første punktum*.

Ordlyden i annet ledd første punktum kunne isolert sett tolkes slik at § 51 heller ikke er til hinder for et senere inndragningskrav når retten i straffedommen har frifunnet for inndragningsansvar. Men det følger av sammenhengen med annet ledd annet punktum at dette ikke er tilfellet.

Dersom kravet har vært behandlet under straffesaken, har det derimot ikke vært adgang til senere å fremme krav om inndragning vedrørende samme forhold. Om hva som regnes som samme forhold vises det til merknaden til strpl. § 38 annet ledd.

Som det fremgår under pkt. 14.4, er formålet med § 51 *annet ledd annet punktum* å legge forholdene til rette for at påtalemyndigheten skal kunne forfølge inndragningskrav på en mer effektiv måte. I § 51 annet ledd annet punktum foreslås det derfor åpnet adgang til å dele pådømmelsen.

Bestemmelsen har bare betydning når det nye kravet gjelder samme forhold som ble pådømt i den første saken. Dreier det seg om et annet forhold, følger adgangen til å fremme kravet allerede av bestemmelsen i någjeldende § 51 første ledd.

Annet ledd annet punktum innebærer en innskrenkning i hovedregelen om negativ rettskraft: På tross av tidligere dom på inndragning kan det i visse tilfeller fremmes sak om ytterligere inndragning. Dette gjelder når det tidligere pådømte inndragningskravet var begrenset til gjenstander som kan tilbakeføres direkte til den straffbare handlingen som har gitt vinningen, f.eks. smuglerbåten, smuglergodset eller noen av kontantene domfelte har mottatt ved salg av smuglersprit. Dette vil være mest aktuelt i saker hvor det tidligere er pådømt inndragning etter forslaget til ny strl. § 34 nr. 1, men omfatter også saker hvor det er pådømt inndragning etter strl. § 35.

Bestemmelsen medfører at påtalemyndigheten får anledning til å fremme straffesaken med påstand om inndragning av gjenstander som i praksis oftest avdekkes i forbindelse med den strafforienterte etterforskingen, mens en mer inngående etterforsking av siktedes formuesstilling med sikte på inndragning av ytterligere verdier eller gjenstander kan skje etterpå.

Avgjørende for adgangen til senere å fremme krav om ytterligere inndragning er at det første inndragningsansvaret er begrenset til gjenstander som kan føres tilbake til den straffbare handlingen. Motsatt er vilkåret etter § 51 annet ledd annet punktum ikke oppfylt om retten har idømt mer omfattende inndragning, mao. at også verdiinndragning er blitt idømt.

Et senere inndragningskrav som fremmes i medhold av bestemmelsen vil referere seg til ytterligere vinning som kan føres tilbake til den handlingen straffedommen gjelder, og være hjemlet i strl. § 34 nr. 1. Det kan her dreie seg om både gjenstands- og verdiinndragning. I tillegg vil det kunne fremmes krav etter strl. § 35.

Gjelder kravet inndragning av gjenstander eller formue som ikke stammer fra handlingen vedkommende er domfelt for, jf. strl. § 34 nr. 2 og 3, dreier det seg ikke om samme straffbare forhold, jf. drøftelsen under merknadene til strpl. § 38 annet ledd. Bestemmelsen i § 51 annet ledd er derfor ikke nødvendig for at et slikt krav kan fremmes. Denne bestemmelsen er selvsagt heller ikke nødvendig for å reise inndragningssak mot tredjemann, eksempelvis etter forslaget til strl. § 37 a annet og tredje ledd.

Uttrykket «gjenstander som kan føres direkte tilbake til den straffbare handlingen» innebærer ikke noe unntak fra bestemmelsen i forslaget til strl. § 34 nr. 1 annet ledd om hva som utgjør vinning. Bestemmelsen i strl. § 51 annet ledd annet punktum kan dermed anvendes også når domfelte har tålt gjenstandsinndragning av formuesgoder vedkommende anskaffet med fordelene oppnådd ved den straffbare handlingen.

Annet ledd tredje punktum innebærer en særregel for situasjoner hvor det, etter at inndragningsansvaret er avgjort, kommer frem nye opplysninger om at vinningen eller siktedes formue var vesentlig større ved pådømmelsen enn det som ble lagt til grunn. Det første alternativet vil være aktuelt ved inndragning etter strl. § 34 nr. 1, f.eks. når det i ettertid avdekkes at domfelte oppnådde en høyere pris ved narkotikaomsetning, eventuelt omsatte et større kvantum, enn det som ble lagt til grunn i dommen. At formuen var større har bare betydning når inndragningen skjedde etter strl. § 34 nr. 2 eller 3, og det senere avdekkes en større formue som siktede klarte å holde skjult ved pådømmelsen.

Det må foreligge konkrete opplysninger om at vinningen eller formuen var vesentlig større enn det som ble lagt til grunn ved den tidligere pådømmelsen. For vinnings-alternativet må det som utgangspunkt bevises at vinningen var større. I prinsippet får någjeldende strl. § 34 annet punktum, jf. forslaget til strl. § 34 nr. 1 tredje punktum, anvendelse. Men det må kreves fremlagt nye og vesentlige momenter i skjønnsvurderingen før ny sak kan fremmes. For alternativet om større formue må det kreves fremlagt vanlige bevis for at det foreligger konkrete, tidligere ukjente, formuesgoder på domfeltes hånd.

Vesentlighetsvilkårene begrenser adgangen til å fremme senere inndragningskrav til tilfeller hvor prevensjonshensyn taler med en viss styrke for at inndragningsansvaret bør skjerpes som følge av at ytterligere vinning eller formue er avdekket. Spørsmålet om vilkårene er oppfylt må besvares med utgangspunkt i en konkret skjønsmessig vurdering i den enkelte sak. Dersom inndragningens preventive virkning ikke oppnås i tilstrekkelig grad uten at det foretas ytterligere inndragning, bør dette som regel tillegges stor vekt ved vurderingen.

Hvorvidt vinningen var vesentlig større må avgjøres dels på basis av forholdet mellom omfanget av vinningen som ble lagt til grunn ved den første inndragningsavgjørelsen, og omfanget av den senere avdekkede vinningen (relativ økning), og dels på basis av størrelsen i seg selv. Er forskjellen på ca. 20 prosent eller mer, vil vesentlighetsvilkåret normalt være oppfylt med mindre den absolutte verdien av den senere avdekkede vinningen er liten. Motsatt vil vesentlighetsvilkåret normalt ikke være oppfylt når forskjellen er på under 20 prosent, dersom ikke den absolutte verdien av den senere avdekkede vinningen likevel er stor. F.eks. vil en merverdi på kr 100.000 i seg selv normalt være tilstrekkelig i forhold til vesentlighetsvilkåret.

De samme kriteriene må legges til grunn ved vurderingen av om formuen var vesentlig større. Utgjør økningen i samlet kjent formue ca. 20 prosent eller mer, er vesentlighetsvilkåret normalt oppfylt. Men har den senere avdekkede formuen stort omfang isolert sett, kan vesentlighetsvilkåret være oppfylt også når denne forholdsmessige forskjellen er liten. Også her bør en senere avdekket formue på kr 100.000

normalt være tilstrekkelig til å oppfylle vilkåret, selv om dette bare skulle utgjøre en mindre prosentandel av den formuen som opprinnelig ble lagt til grunn.

Ved vurderingen av om siktedes formue var vesentlig større enn lagt til grunn, skal det også tas hensyn til verdien av formue domfeltes ektefelle har ervervet innenfor rammen av strl. § 34 nr. 2 annet ledd.

Ved senere inndragningssak som fremmes etter bestemmelsene i annet ledd annet og tredje punktum, er retten bundet av straffedommens avgjørelse av skyldspørsmålet, jf. bestemmelsen i *annet ledd siste punktum*. Den tidligere pådømmelsen har mao. positiv rettskraftvirkning for så vidt gjelder skyldspørsmålet. Dette innebærer en endring i forhold til det som antas å være gjeldende rett, se under pkt. 14.4. Bestemmelsen gjelder ikke når det senere inndragningskravet er rettet mot andre enn domfelte etter straffedommen. Her følger det av prinsippet om rettskraftens subjektive grense at en tidligere straffedom mot tiltalte ikke er bindende for tredjemann.

Det nye inndragningskravet må fremmes innen utløpet av fristen for foreldelse av inndragningsansvaret. Foreldelsesfristen løper uavhengig av tidligere forfølgning for det samme straffbare forholdet, jf. prinsippet i strl. § 69 annet ledd om at foreldelsesfristen løper videre som om forfølgningen ikke hadde skjedd dersom forfølgningen innstilles eller stanses på ubestemt tid. Korteste foreldelsesfrist for inndragningsansvar etter forslaget til ny strl. § 34 er ti år, jf. § 70 første ledd. Fristavbrytelse skjer etter de alminnelige reglene i strl. § 69 første ledd. At fristen som hovedregel løper uavhengig av den tidligere forfølgningen innebærer isolert sett, i saker hvor inndragningsansvaret snart er foreldet ved den første pådømmelsen, at det må utferdiges en ny siktelse umiddelbart etter dommen dersom det skal kunne fremmes krav om ytterligere inndragning senere. Men etter foreldelsesloven § 11 er det adgang til å reise selvstendig inndragningssak inntil ett år etter at straffansvaret for lovbruddet var rettskraftig avgjort, også når ansvaret ville vært foreldet etter strl. § 70.

Vinningen kan også inndras med grunnlag i andre bestemmelser i straffeloven enn § 34. Videre finnes det enkelte inndragningsbestemmelser i spesiallovgivningen (se under pkt. 4.1). Bestemmelsene i annet ledd annet og tredje punktum får anvendelse i alle saker hvor det er pådømt inndragning av vinning. Innenfor straffeloven vil dette kunne omfatte inndragning både etter § 34 og etter § 35.

Som et alternativ til å reise en ny inndragningssak for retten, vil det som i dag være adgang til å utferdige forelegg på inndragning.

Til § 82 fjerde ledd

Etter gjeldende § 82 fjerde ledd får lovens bestemmelser om siktede tilsvarende anvendelse for den det reises krav mot etter § 2. Endringen av § 2 første ledd nr. 2 medfører at tredjemenn kan trekkes inn i saken på en slik måte at de bør ha de samme prosessuelle rettighetene som siktede har, uten at det fremmes inndragningskrav mot dem, se under pkt. 13.6.2.5 og merknadene til § 2 første ledd nr. 2. Endringen av § 82 fjerde ledd gjør det klart at de har slike rettigheter.

Til § 171 første ledd

Etter gjeldende rett er det uklart om det er adgang til pågripelse eller varetektsfengsling pga. unndragelsesfare, jf. strpl. § 171 første ledd nr. 1, ved etterforskning i saker som bare gjelder inndragningsansvar, se under pkt. 14.2.2.2.

Etter *første ledd nr. 1* vil det også være adgang til pågripelse ved fare for at mistenkte vil unndra seg forfølgningen eller fullbyrdingen av andre strafferettslige reaksjoner, herunder inndragning. Forslaget er nærmere begrunnet under pkt. 14.2.2.2.

Etter bestemmelsen må det være adgang til pågripelse også når unndragelsen av gjenstandene eller formuen allerede har skjedd, dersom det er fare for at siktede vil gjennomføre handlinger for å skjule dem bedre. Derimot ville det være klart i strid med bestemmelsen å pågripe en person som f.eks. har gjemt unna tyvegods, for å få vedkommende til å røpe gjemmestedet.

Bestemmelsen innebærer ingen endringer i de øvrige vilkårene for pågripelse.

Adgangen til varetektsfengsling følger som ellers av bestemmelsen i strpl. § 184 annet ledd som henviser til bl.a. vilkårene i § 171 første ledd nr. 1.

Når siktede har utholdt varetektsfengsel under forfølgning av inndragningskrav som skjer etter idømmelsen av straffansvaret, må varetektstiden komme til fradrag i straffen. Etter strl. § 60 første ledd skal slikt fradrag gjøres i dommen dersom domfelte har vært varetektsfengslet i anledning av saken. Det ville være urimelig om den omstendighet at varetektsfengslingen skjer i en inndragningssak etter at straffedommen er avsagt, utelukket et fradrag i straffen som domfelte hadde hatt krav på dersom inndragningskravet ble fremmet sammen med straffekravet.

Fradraget bør gjøres av påtalemyndigheten etter bestemmelsen i strpl. § 460 om fradrag ved fullbyrding av straffen for varetektsfengsling etter at dom er avsagt. Oppstår det uenighet mellom påtalemyndigheten og domfelte på dette punktet, kan domfelte kreve spørsmålet brakt inn for retten etter strpl. § 462.

Til § 192

Bestemmelsen om ransaking av sted i § 192 gir med sin nåværende ordlyd ikke adgang til ransaking av sted for å søke etter formue det kan tas heftelse i, se under pkt. 14.2.2.3.

Etter *første ledd* utvides adgangen til ransaking av mistenktes sted slik at det også åpnes adgang til ransaking for å finne frem til gjenstander som det kan tas heftelse i. En tilsvarende utvidelse foreslås i *annet ledd nr. 3* for så vidt gjelder ransaking av sted som tilhører andre enn mistenkte.

Som nevnt under pkt. 14.2.2.3 vil det også være adgang til ransaking for å skaffe opplysninger som kan danne grunnlag for å avdekke gjenstander det kan tas beslag eller heftelse i.

Bestemmelsen innebærer ingen endringer i de øvrige vilkårene for ransaking av sted.

Om adgangen til å ransake etter domfellelse vises det til de alminnelige motivene under pkt. 14.6.2.

Til § 195 første ledd

Etter gjeldende § 195 er det, som nevnt under pkt. 14.2.2.3, ikke adgang til ransaking av person for å søke etter formue det kan tas heftelse i. I likhet med forslaget til endring av § 192 foreslås det at også § 195 første ledd endres slik at det åpnes adgang til å ransake mistenktes person for å finne frem til gjenstander som det kan tas heftelse i. Som nevnt under pkt. 14.2.2.3 omfatter forslaget også eventuelle bevis som kan danne grunnlag for å avdekke slike gjenstander.

Forslaget innebærer ingen endringer i de øvrige vilkårene for ransaking av siktedes person.

Til § 203

Etter gjeldende rett er det adgang til, iallfall *før* domstidspunktet, å ta beslag i ting for å sikre inndragningskravet. Det er imidlertid uklart om beslagsadgangen består etter dette tidspunktet, se nærmere under pkt. 4.8.4 og 14.2.2.4.

Endringen medfører at det kommer klart frem i lovens ordlyd at det også *etter* domstidspunktet er adgang til å ta beslag i ting for å sikre inndragningskravet.

Tredje punktum viser også til første punktum, slik at adgangen til å ta beslag etter domstidspunktet også gjelder for bevismidler. Dette kan være praktisk under etterforskning i fullbyrdingsfasen, f.eks. for å sikre dokumentbevis for domfeltes tidligere ukjente formue, se under pkt. 14.6.2.

Inndragning kan også skje ved forelegg, som i utgangspunktet har samme virkning som en dom når det vedtas, jf. strpl. § 258 annet ledd. Påankes vedtakelsen av forelegg innen utløpet av ankefristen, kan fullbyrdingen ikke iverksettes før saken er avgjort, jf. strpl. § 454 annet punktum. Det kan være behov for å sikre inndragningskravet ved beslag også etter vedtakelsestidspunktet. Bestemmelsen i § 203 siste punktum åpner for dette.

Til ny § 203 a

Etter gjeldende rett følger adgangen til å ta beslag utelukkende av strpl. § 203, som er omtalt ovenfor.

§ 203 a gir adgang til utvidet beslag i form av oppheving av siktedes rådighet over sine eiendeler. Bestemmelsen om denne formen for beslag foreslås plassert i en ny § 203 a både fordi det gjelder vesentlig strengere vilkår for slikt beslag enn etter § 203, og fordi beslag etter denne bestemmelsen utløser andre virkninger enn beslag etter § 203.

Bestemmelsen er en konsekvens av de strafferettslige bestemmelsene om utvidet adgang til å inndra vinning, jf. forslaget til ny strl. § 34 nr. 2 og 3 som omtales under pkt. 13.6.2 og 16.1. De någjeldende reglene om beslag og heftelse gir ikke tilstrekkelig adgang til å sikre krav på inndragning av alle siktedes formuesgjenstander, eller siktedes formue som sådan, jf. pkt. 14.5.3 hvor forslaget er nærmere begrunnet.

Etter *første ledd* er det sentrale vilkåret for utvidet beslag i form av oppheving av siktedes rådighet over sine eiendeler, at det er sannsynlig at vilkårene for inndragning med hjemmel i strl. § 34 nr. 2 eller 3 foreligger. Dette spørsmålet må avgjøres på grunnlag av de opplysningene som foreligger i den enkelte saken. Kravet om sannsynlighetsovervekt er strengere enn vilkåret «antas å ha betydning» i § 203. Dette er begrunnet i at et beslag i hele siktedes formue vil være meget inngripende.

Som nevnt under pkt. 13.6.2.4 vil inndragning etter strl. § 34 nr. 2 og 3 normalt være gjenstandsinndragning. Og dersom retten benytter sin kompetanse etter § 34 nr. 4 til å foreta verdiinndragning i stedet for gjenstandsinndragning, vil beslaget likevel sikre prioritet for den sikkerheten som blir fastsatt med hjemmel i strl. § 34 nr. 4 annet punktum.

Beslagsobjektene er etter bestemmelsens ordlyd siktedes formuesgoder. Dette omfatter fast eiendom, løsøre, penger, fordringer, og annet som har formuesverdi. Derimot omfattes ikke rettigheter som ikke kan omgjøres i penger, f.eks. retten etter næringslovgivningen til å drive virksomhet som krever at utøvere fyller visse vilkår.

Beslaget vil ikke omfatte formuesgoder siktede sannsynliggjør er ervervet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler, jf. strl. § 34 nr. 2 første ledd siste punktum. En slik avgrensning vil regelmessig skje noe senere enn på beslagstidspunktet ved at siktede krever brakt inn for retten spørsmålet om beslaget skal opp-

rettholdes, jf. § 208 første ledd. Denne avgjørelsen treffes ved kjennelse, jf. tredje ledd. Dersom siktede på et hvilket som helst tidspunkt kan sannsynliggjøre at de beslaglagte gjenstandene eller verdiene er ervervet med lovlige midler eller på lovlig måte, kan dermed vedkommende kreve beslaget opphevet under henvisning til at det ikke er aktuelt å foreta inndragning med hjemmel i strl. § 34 nr. 2 eller 3, jf. vilkårene i strpl. § 203 a første ledd første punktum.

§ 203 a gjør ikke unntak for utleggs- eller beslagsfrie formuesgoder etter dekningsloven §§ 2-3 flg. Men retten står fritt til å unnta enkelte eiendeler, jf. at rådigheten «helt eller delvis» kan oppheves. Dette vil både gi hjemmel for å unnta deler av formuen og hjemmel for å begrense rådighetsinnskrenkningen i forhold til et enkelt formuesgode. F.eks. kan det bestemmes at siktede beholder den faktiske rådigheten over ting som hører til hjemmet. Dersom det utvidete beslaget i prinsippet skal omfatte alle formuesgoder, bør retten vurdere unntak på linje med reglene i dekningsloven §§ 2-3 flg. - iallfall i den forstand at slike gjenstander kan forbli i siktedes besittelse.

Beslagsadgangen gjelder bare formuesgoder som siktede eier. Det er det reelle, underliggende eiendomsforholdet som er avgjørende. F.eks. omfattes en fast eiendom som ifølge grunnboken tilhører en annen person, dersom denne er proforma eier. Men dersom den som er registrert som eier bestrider beslaget, må vedkommende trekkes inn i saken, jf. § 2 og § 208 første ledd. Se merknadene til § 2 om adgangen til å trekke tredjemenn inn i saken.

Forholdsmessighetsvurderingen, jf. prinsippet i § 240 om at retten skal prøve om det er tilstrekkelig grunn til å ta begjæringen til følge, vil som ellers måtte ta utgangspunkt i den konkrete saken. Er det mulig å sikre inndragningskravet tilfredsstillende på andre, mindre inngripende måter, må disse brukes istedenfor beslag etter § 203 a. Forholdsmessighetsprinsippet vil f.eks. kunne medføre at siktede beholder den faktiske rådigheten i ikke ubetydelig grad.

Forholdsmessighetsvurderingen kan også tilsi at dersom beslaget kan registreres i et realregister hvor det oppnås rettsvern, kan dette etter omstendighetene tilsi at siktede ikke berøves den fysiske rådigheten over formuesgodet. Dette kan f.eks. være tilfellet dersom beslaget omfatter siktedes bolig. Ofte vil for øvrig også påtalemyndigheten kunne ha interesse i at siktede beholder den fysiske rådigheten da man dermed unngår forvaringsansvaret. Men dersom det er fare for at siktede vil skade eller ødelegge formuesgodene, kan dette tilsi at man må overta den faktiske rådigheten.

Forholdsmessighetsbegrensningen vil også ha en side til beslagets varighet. Består det over lang tid, vil dette lettere anses som et uforholdsmessig inngrep.

Etter første ledd første punktum treffes beslutning om utvidet beslag av retten etter begjæring fra påtalemyndigheten. Er det fare ved opphold, kan påtalemyndigheten likevel treffe beslutningen, jf. annet punktum. I så fall skal beslagsbeslutningen straks forelegges retten, som avgjør om og i hvilket omfang beslaget skal opprettholdes, jf. bestemmelsen i tredje punktum.

Rettens avgjørelse av spørsmålet om midlertidig oppheving av rådigheten, og rettens etterfølgende avgjørelse når påtalemyndigheten har besluttet bruk av dette tvangsmidlet, treffes som vanlig beslutning, jf. § 30 annet ledd motsetningsvis.

Beslag etter § 203 a omfatter som utgangspunkt alle siktedes nåværende og fremtidige eiendeler. Dette medfører at det ikke er nødvendig med noen ytterligere *individualisering* av eiendeler for at beslagsbeslutningen skal kunne effektueres. Det ville i mange tilfeller heller ikke være praktisk mulig, fordi retten iallfall vil mangle oversikt over siktedes fremtidige eiendeler. Dette innebærer at retten ikke skal foreta noen opptegning av beslaglagte ting etter strpl. § 207 første ledd. Men

en slik opptegning må foretas av påtalemyndigheten (politiet) i den utstrekning siktede fratas besittelsen av de enkelte gjenstandene med grunnlag i rettens beslutning.

Dersom beslagsbeslutningen er begrenset ved at enkelte eiendeler unntas, må disse eiendelene individualiseres for at det skal fremgå klart av beslutningen hva beslaget omfatter. Det samme gjelder dersom det besluttet at siktede skal beholde den faktiske (men ikke den rettslige) rådigheten over enkelte eiendeler. Også når retten senere beslutter at enkelte deler av beslaget skal oppheves etter krav fra siktede, jf. § 208 første ledd, må disse individualiseres.

Inndragningsdommer etter strl. § 34 nr. 2 og 3 må derimot (med mindre de gjelder verdiinndragning) individualisere hvilke gjenstander som inndras på en slik måte at tvister under fullbyrdingen unngås. Siden fullbyrding av inndragning etter strl. § 34 nr. 2 og 3 vil skje etter de samme reglene som fullbyrding av inndragning etter strl. § 34 nr. 1, gjelder individualiseringskravet også ved inndragning etter § 34 nr. 2 og 3. Et alternativ er at det vises til beslagsbeslutningen eller -rapporten hvor gjenstandene er tilstrekkelig individualisert. Dette har vært gjort i flere dommer, særlig i pornosaker. Se bl.a. Rt. 1980 s. 1532, hvor det var foretatt et massebeslag i blader og filmer på til sammen rundt 17 tonn. Enkelte av de beslaglagte tingene ble fremlagt i retten. Forskjellige forhold tilsa at det neppe fantes særlig med gjenstander i beslaget som ikke kunne inndras. Lagmannsretten antok at disse iallfall ville være så ubetydelige at man kunne se bort fra dem, og avsa inndragningsdom som refererte til beslagsrapporten. Dette fant Høyesterett forsvarelig.

Annet ledd gjelder tinglysing og registrering m.v. av beslagsbeslutningen. Formålet med slik registrering er å etablere rettsvern for beslaget, se nærmere under pkt. 14.5.3. Det er derfor viktig at registreringen skjer så raskt som mulig etter at beslutningen er fattet.

Etter denne bestemmelsen har påtalemyndigheten ansvar for at registrering skjer, men eventuelle meldinger til Foretaksregisteret og Regnskapsregisteret skal gis av føreren av Løsøreregisteret etter mottak av melding fra påtalemyndigheten. Uttrykket «lignende realregistre» i tredje ledd nr. 1 omfatter bl.a. Verdipapirsentralen. Etter annet ledd siste punktum skal påtalemyndigheten også underrette Postverket og banker m.v. hvor siktede har innskudd. Dette medfører at disse institusjonene ikke kan gjennomføre transaksjoner eller foreta utbetalinger til siktede til fortrenghet for beslagsbeslutningen, se nedenfor om legitimasjonsvirkninger.

Beslaget medfører etter bestemmelsen i *tredje ledd første punktum* at siktede er uberettiget til å forføye over formuesgoder som omfattes av beslaget og til å motta oppfyllelse av fordringer som omfattes av det. Det siste følger strengt tatt av at siktede ikke har rådighet over de aktuelle fordringene, men foreslås nevnt i lovteksten for klarhets skyld, se den tilsvarende formuleringen i konkursloven § 100 første ledd. Dersom siktede hadde hatt adgang til å motta oppfyllelse av fordringer, ville midlene uansett vært omfattet av beslaget, jf. formuleringen «nåværende og fremtidige formuesgoder» i bestemmelsens første ledd. Men siktedes faktiske mulighet til å unndra midlene ville styrkes, særlig i den utstrekning de besto i kontanter.

Tredje ledd annet punktum anviser visse legitimasjonsvirkninger i tilfeller hvor siktede disponerer i strid med bestemmelsen i første punktum, men hvor det ville være urimelig om tredjepemenn skulle lide tap som følge av beslaget. Begrensningen i siktedes rådighet kan ikke påberopes overfor godtroende tredjemann som etter beslagstidspunktet oppfyller sin plikt overfor siktede, eller fremsetter påbud overfor siktede når det er frist for slikt påbud. Bestemmelsen tilsvarer regelen i konkursloven § 100 annet ledd.

Da det dreier seg om et særlig sivilrettslig vern som gis tredjemenn på vilkår av at de er i god tro, må bevisbyrden for at det forelå aktsom god tro etter tredje ledd annet punktum påligge den som påberoper seg den (se den tilsvarende bestemmelsen i konkursloven § 100 tredje ledd). Dette kommer til uttrykk i ordlyden «godtgjør at han ikke visste eller burde vite».

Som det fremgår under pkt. 14.5.3 har særlovgivningen enkelte regler som kan føre til at godtroende omsetningsserververe ekstingverer rettigheter som følger av beslaget. Praktisk viktigst er godtroervervloven § 1 som gjelder løsøre. For å sikre at siktede ikke disponerer over løsøre til fortrengsel for beslaget, må derfor politiet enten ta løsøre i forvaring eller sørge for å fjerne potensielle omsetningsserververes gode tro mht. siktedes disposisjonsrett.

I disse tilfellene følger det av alminnelige formuerettslige prinsipper at den som gjør gjeldende at det ikke foreligger aktsom god tro, i praksis påtalemyndigheten, som utgangspunkt har bevisbyrden, se *Brækhus*, Den personlige gjeldsforfølgning s. 177 om tilsvarende spørsmål ved konkurs.

Kravet om aktsom god tro mht. at siktede var berettiget - både etter den særlige regelen i tredje ledd annet punktum og etter f.eks. godtroervervloven § 1 - tilsvarer aktomhetskravet etter formuerettslige regler ellers. Det kreves at omsetningsserververen har opptrådt slik man må kreve av folk flest, og kravene skjerpes dersom vedkommende har særlige kvalifikasjoner. Det har f.eks. vært fremholdt at registrering i Løsøreregisteret ikke generelt stenger for aktsom god tro mht. konkursdebitors rådighet, men at en banks depotavdeling eller en advokat som har forhandlet med debitor om visse oppgjør vanskelig vil få godkjent sin uvitenhet om konkursen i slike tilfeller, se *Brækhus* op.cit. s. 177.

Når beslaget oppheves, vil påtalemyndigheten ha ansvar for å sørge for at registreringer av det i de aktuelle registrene fjernes. Dette gjelder også når enkelte realregistrerte formuesgoder, f.eks. siktedes bolig, i ettertid unntas fra beslaget. Utvalget ser det ikke som nødvendig å la dette ansvaret fremgå uttrykkelig av bestemmelsens ordlyd.

Til § 205 første ledd første punktum

Etter § 205 beslutes beslag av påtalemyndigheten. Det fremgår av forslaget til § 203 a at beslutning om utvidet beslag skal treffes av retten. For klarhets skyld foreslås § 205 endret ved en henvisning til at § 203 a representerer et unntak fra det som ellers gjelder for beslutning om beslag.

Til § 210

Etter gjeldende § 210 kan utleveringspålegg bare beslutes av retten.

Nytt *annet punktum* gir påtalemyndigheten adgang til under visse omstendigheter å utferdige utleveringspålegg med samme virkning som rettslig utleveringspålegg. Adgangen gjelder bare i saker hvor det kan foretas inndragning etter strl. § 34 nr. 2 og 3 eller § 37 a annet og tredje ledd. Videre er det et vilkår at det enten foreligger rettskraftig straffedom eller er besluttet beslag i form av oppheving av siktedes rådighet over sine formuesgoder etter § 203 a.

Formålet med bestemmelsen er å gi grunnlag for en effektiv innsamling av finansielle opplysninger til klargjøring av siktedes formuesstilling med sikte på å fremme krav om utvidet inndragning, ved at det i disse tilfellene ikke skal være nødvendig å innhente rettslig utleveringspålegg i det enkelte tilfellet. Se begrunnelsen

for forslaget under pkt. 14.5.2. Den samme regelen foreslås i § 230 mht. forklaringsplikt overfor politiet i de samme situasjonene.

Det kreves rettslig samtykke i den enkelte sak til at slike pålegg kan gis av påtalemyndigheten. Det rettslige samtykket er ikke begrenset til enkelte adressater for utleveringspålegg, eller enkelte ting. Retten vil dermed i en sak kunne gi ett samtykke, og deretter vil påtalemyndigheten kunne utferdige pålegg overfor enhver som besitter ting som antas å ha betydning som bevis i inndragningssaken.

Men selv med dette generelle samtykket fra retten, vil den enkelte adressaten for påtalemyndighetens utleveringspålegg kunne kreve spørsmålet om pålegget skal opprettholdes brakt inn for retten. Påtalemyndigheten plikter å gjøre adressaten kjent med denne retten. Dette fremgår av forslaget til *tredje punktum*, som gir § 208 tilsvarende anvendelse

Påtalemyndigheten kan utferdige utleveringspålegg med grunnlag i rettens samtykke så lenge inndragningssaken varer, således også i fullbyrdingsfasen og ved en eventuell fortsatt prøving av inndragningsspørsmål etter forslaget til § 51 annet ledd.

Til § 213 første ledd

Etter gjeldende rett har politiet en viss adgang til å avhende beslaglagte gjenstander dersom de er utsatt for å bli raskt ødelagt eller forringet i verdi m.v., se under pkt 14.7. Denne adgangen er imidlertid ulovfestet, og har et usikkert omfang.

Første ledd annet punktum gir politiet adgang til med rettens tillatelse å avhende slike gjenstander som er beslaglagt. Dette gjelder både ved beslag etter § 203 og ved oppheving av siktedes rådighet over sine formuesgoder etter § 203 a.

Avhendelsesadgangen gjelder gjenstander som er utsatt for raskt å bli ødelagt eller forringet i verdi, f.eks. fordervelige varer. Videre kan gjenstander avhendes dersom det vil være uforholdsmessig kostbart å ta vare på dem. Hvorvidt vilkåret om uforholdsmessighet er oppfylt, må som utgangspunkt vurderes i forhold til kostnadene som vil påføres politiet og mulighetene for senere å få dekket disse kostnadene. Det bør også tas hensyn til siktedes interesse i å få gjenstandene tilbakelevert dersom de ikke blir inndratt.

Vilkårene for avhendelse er hentet fra bestemmelsen i kjøpsloven § 76. Tolkningen av denne bestemmelsen vil kunne være veiledende også ved avhendelse etter strpl. § 213 første ledd annet punktum.

Politiet vil ikke ha adgang til å avhende gjenstanden dersom siktede aksepterer å betale oppbevaringskostnadene og stiller sikkerhet for disse.

Avhendelse foretas av politiet etter tillatelse fra retten. Tillatelsen må knytte seg til konkret angitte gjenstander, men må også kunne gjelde et nærmere angitt kompleks eller en nærmere angitt samling, f.eks. et varelager.

I stedet for at retten tillater salg, vil siktede kunne samtykke til dette. I så fall følger rettsvirkningene av avtalen og en tolking av denne.

Salgsbeløpet bør settes inn på rentebærende konto, jf. for tilsvarende salg ved arrest tvangsfullbyrdsloven § 14-11 tredje ledd som henviser til lovens §§ 8-19 og 11-36, begges tredje ledd. Salgsbeløpet inklusive renter må anses som vinning etter prinsippet i strl. § 34 nr. 1 annet ledd om ombytting av formuesgoder. Det vil derfor kunne foretas gjenstandsinnndragning av det.

Til § 217 første ledd

Første punktum medfører at det også i tiden etter pådømmelsen er adgang til å ta heftelse i siktedes formue for å sikre inndragningskravet. Forslaget er dermed paral-

lelt med hva som foreslås for beslag, jf. ovenfor. Som det fremgår under pkt. 4.8.4, foreligger det etter gjeldende rett antakelig en slik adgang også i tiden etter pådømmelsen, men endringen gjør det klart at heftelse kan tas også etter rettskrafttidspunktet. Forslaget er begrunnet under pkt. 14.2.2.6.

Bestemmelsen gir etter første punktum også adgang til heftelse i formuesgjenstander som tilhører andre enn siktede, jf. at uttrykket «siktede» i gjeldende § 217 er sløffet og at formuleringen «andre som det er aktuelt å ilegge slikt ansvar» er tatt inn. Noen realitetsendring ligger ikke i dette. Som nevnt under pkt. 14.2.2.6, følger det av bestemmelsen i § 82 fjerde ledd at heftelse også etter gjeldende rett kan tas hos andre enn den som er siktet i straffesaken. Det må antas at heftelse i formuesgjenstander som tilhører andre enn siktede vil bli mer praktisk enn i dag på grunn av forslaget til ny strl. § 37 a annet og tredje ledd, som gir utvidet adgang til inndragning fra tredjemann.

Bestemmelsen gir adgang til å ta heftelse når det er grunn til å frykte at fullbyrdingen ellers vil bli vanskeliggjort. Dette innebærer en utvidelse av adgangen til å ta heftelse i forhold til gjeldende rett, hvor vilkåret er at fullbyrdingen vil bli vesentlig vanskeliggjort. Endringen er likevel ikke ment å medføre at ethvert bagatelmessig problem ved fullbyrdingen er tilstrekkelig. Dersom det er grunn til å tro at siktede vil bringe formuesgodene ut av landet eller skjule dem, overdra dem til tredjemann eller beskadige dem for å hindre at de senere blir brukt til fullbyrding av inndragningskravet, vil vilkåret være oppfylt. Tvangsfullbyrdelesloven § 14-2 om sikringsgrunn for arrest har formuleringen « *skyldnerens adferd* gir grunn til å frykte . . . », og tilsvarende må gjelde etter strpl. § 217. Ut over dette vil den generelle forholdsmessighetsbegrensningen ved bruk av tvangsmidler gi nødvendig sikkerhet for at heftelse ikke tas uten at det samlet sett er forsvarlig. Heftelse kan alltid avverges ved at siktede stiller sikkerhet, jf. § 219 annet ledd.

Til § 219 første ledd

Gjeldende § 219 første ledd gir reglene i tvangsfullbyrdelesloven §§ 14-9 til 14-12 om gjennomføring og virkning av arrest, tilsvarende anvendelse ved iverksetting av heftelse. Heftelsesbeslutningen iverksettes av politiet med mindre dette overlates til namsmannen, jf. § 218 første ledd. Ved iverksettelsen beslutes hvilke formuesgoder det skal tas arrest i, jf. tvangsfullbyrdelesloven § 14-9 første ledd annet punktum. Videre nevnes at adressaten for inndragningskravet plikter å gi opplysninger som vedkommende har adgang til og som er nødvendige for gjennomføringen av heftelsesbeslutningen, jf. § 14-9 annet ledd som bl.a. gir § 5-9 tilsvarende anvendelse. Det må følge av henvisningen i strpl. § 219 sammenholdt med § 218 at når politiet iverksetter heftelsesbeslutningen, gjelder denne opplysningsplikten også overfor politiet. Se ellers om heftelse etter gjeldende rett under pkt. 4.8.2.2.

At arrestreglene i tvangsfullbyrdelesloven gjelder ved heftelse, innebærer at påtalemyndigheten som hovedregel ikke kan realisere formuesgoder det er tatt heftelse i for å skaffe dekning for inndragningskravet før dette er avgjort, jf. tvangsfullbyrdelesloven § 4-11 annet ledd første punktum. Påtalemyndigheten kan likevel begjære rettens kjennelse om at formuesgodene kan begjæres tvangsrealisert etter tvangsfullbyrdeleslovens regler om tvangsdekning dersom det er nødvendig for å forebygge vesentlig verdiforringelse, jf. § 14-11 tredje ledd annet punktum. En viss adgang til å avhende gjenstander som er utsatt for å bli forringet i verdi, jf. forslaget til endring av strpl. § 213 første ledd om beslag, følger dermed av gjeldende bestemmelser for så vidt gjelder heftelse. Men utvalget mener at denne adgangen bør utvides på samme måte som i beslagstilfellene. Dessuten virker det unødvendig kompliserende at avhendelsen må skje etter tvangsfullbyrdeleslovens regler. Sett fra

politiets side er det en klar fordel at rettsreglene omkring de to sikringsformene er mest mulig parallelle. Det vil også kunne tenkes at det er tatt beslag og heftelse i samme sak. Da vil det være særlig sterke grunner for å sikre at begge deler følger samme regelsett. På denne bakgrunn er det foreslått i § 219 *første ledd* å gi bestemmelsen i § 213 første ledd annet punktum om adgang til avhendelse av gjenstander som er beslaglagt med sikte på inndragning tilsvarende anvendelse.

Beløpet som oppnås ved slikt salg av formuesgodene bør settes inn på rentebærende konto til eventuell dekning av kravet.

Til § 226 første ledd

Ovenfor under pkt. 7.5 og 14.2.1 konkluderer utvalget med at det bør fremgå av loven at et viktig formål med etterforskingen er å avklare om det foreligger vinning som kan inndras. Bestemmelsen om etterforskingens formål foreslås derfor endret slik at spørsmålet om hvilke reaksjoner som bør anvendes presiseres ved siden av spørsmålet om tiltale. Endringen innebærer ingen utvidet fullmakt til politi og påtalemyndighet.

Til § 230 nytt annet og tredje ledd

Nytt *annet ledd første punktum* gir påtalemyndigheten adgang til under visse omstendigheter å pålegge vitner å forklare seg overfor politiet på samme måte som de har slik plikt overfor retten. Adgangen gjelder bare i saker som vil kunne kreve en bred undersøkelse av siktedes økonomi ved at det kan foretas utvidet inndragning etter strl. § 34 nr. 2 eller 3, og de tilknyttede bestemmelsene i § 37 a annet og tredje ledd. I tillegg kreves at det allerede foreligger rettskraftig straffedom, eller at retten har truffet beslutning om utvidet beslag etter strl. § 203 a. Forklaringsplikten overfor politiet kan bare pålegges i den utstrekning det foreligger rettslig forklaringsplikt.

Formålet med bestemmelsen er, på samme måte som for forslaget til ny § 210, å gi grunnlag for en effektiv innsamling av finansielle opplysninger til klargjøring av siktedes formuesstilling med sikte på å fremme krav om utvidet inndragning. Se om begrunnelsen for forslaget under pkt. 14.5.2.

På samme måte som etter forslaget til ny § 210 kreves rettens generelle samtykke for at påtalemyndigheten kan pålegge forklaringsplikt overfor politiet i saken. Det foreslås også at den som blir pålagt å forklare seg gis adgang til å kreve rettslig overprøving av pålegget, jf. *annet ledd annet punktum*.

Pålegg om forklaringsplikt overfor politiet må besluttet av påtalemyndigheten, på samme måte som utleveringspålegg etter forslaget til ny § 210, se ovenfor.

Rettslig avgjørelse om forklaringsplikt etter §§ 118 annet ledd, 124 annet ledd og 125 tredje ledd gjelder situasjoner hvor det i utgangspunktet foreligger unntak fra vitneplikten. Som nevnt under pkt. 14.5.2 bør slike avgjørelser på grunn av sin art forbeholdes domstolene. Det foreslås derfor en bestemmelse i nytt *tredje ledd* om at påtalemyndigheten ikke kan pålegge forklaringsplikt etter disse bestemmelsene.

Forklaringsplikt etter bestemmelsen her vil bestå også på fullbyrdingsstadiet og ved en eventuell fortsatt prøving av inndragningsspørsmålet etter forslaget til strpl. § 51 annet ledd.

Til § 455 annet ledd

Gjeldende § 455 annet ledd tilsvarende en bestemmelse i straffeprosessloven av 1887 som primært tok sikte på fullbyrding av frihetsstraff, jf. pkt. 4.8.4. Det kan være noe uklart om bestemmelsen gir hjemmel for fullbyrning av inndragning. Endringen gjør det klart at politiet har hjemmel også for fullbyrning av andre reaksjoner, herunder inndragning av gjenstander og verdier.

For verdiinndragning følger det av sammenhengen mellom paragrafens annet og tredje ledd at politiet har ansvaret for fullbyrningen, men at selve inndrivelsen skal søkes gjennomført via Statens Innkrevingssentral. Se nærmere under pkt. 14.6.1.

Til § 456 femte ledd

Som det fremgår under pkt. 4.4.1.1 kan det synes uklart om det ved verdiinndragning kan kreves renter av det inndratte beløpet. Utvalget mener dette er uheldig, fordi rentefordelen ved manglende rentebelastning innebærer at domfelte gis et motiv for å utsette innfrielsen av et ilagt inndragningsansvar lengst mulig, se under pkt. 14.7.

Utvalget foreslår inntatt en bestemmelse i forskrift om gebyr på bøter av 9. august 1991 nr. 543 om at det også påløper renter av ilagt inndragning. Bestemmelsen bør fastslå at rentene løper med rentesats som fastsatt med hjemmel i lov om renter ved forsinket betaling (morarenteloven) § 3, se den tilsvarende bestemmelsen mht. bøter i forskriftens § 2 annet ledd.

Forskriften er gitt med hjemmel i strpl. § 456 femte ledd. Denne bestemmelsen gir bare adgang til å fastsette regler om at *bøtelagte* kan pålegges å betale renter. Endringen innebærer at hjemmelsgrunnlaget også omfatter inndragning.

Til § 462 nytt annet punktum

Nytt *annet punktum* regulerer tilfeller hvor det er pådømt inndragning av gjenstander som en annen enn domfelte etter inndragningskravet hevder å eie eller ha rettigheter i. Denne personen kan kreve tvisten avgjort av retten etter § 462 annet punktum.

Bestemmelsen må ses i sammenheng med forslagene til bestemmelser i strl. § 34 nr. 2 og 3, og § 37 a annet og tredje ledd om utvidet adgang til inndragning. Disse bestemmelsene vil gjøre det mer praktisk enn i dag at tredjemann har innsigelser mot fullbyrningen av inndragningskravet.

§ 462 gir ikke uttømmende regler om forholdet til tredjemann: Besittes gjenstandene av en tredjemann som ikke er gjort til part, må sak reises mot vedkommende, jf. § 2 første ledd nr. 2, se under pkt. 13.6.2.5.

16.3 ENDRING I LOV 13. JUNI 1975 NR. 39 OM UTLEVERING AV LOVBRYTERE M.V. (UTLEVERINGSLOVEN)*Til § 24 nr. 1*

Som det fremgår under pkt. 7.4.4 og 14.2.2.7 er det etter gjeldende rett ikke adgang til å bruke tvangsmidlet heftelse i Norge for å sikre fullbyrningen av inndragningskrav som forfølges i andre land, samtidig som Norge er folkerettslig forpliktet til å yte slik bistand. Endringen av § 24 nr. 1 medfører at det gis adgang til å ta heftelse, på samme måte som beslag, i slike saker.

KAPITTEL 17

Lovutkast**I****ENDRINGER I ALMINDELIG BORGERLIG STRAFFELOV AV 22. MAI 1902 NR. 10**

§ 34 skal lyde:

Nr. 1

Vinning oppnådd ved en straffbar handling, *inndras* hos den vinningen er tilfalt direkte ved handlingen, også når *vedkommende* er en annen enn lovovtrederen. Dersom det ikke kan bevises hvem vinningen er tilfalt, kan det legges til grunn at den er tilfalt lovovtrederen. Kan størrelsen av vinningen ikke godtgjøres, fastsettes retten beløpet skjønnsmessig. Ansvarer kan reduseres eller falle bort dersom retten finner at fullt ansvar vil være åpenbart urimelig.

Som vinning regnes enhver fordel oppnådd ved den straffbare handling. Dersom fordelene er forvandlet eller gjort om til et annet formuesgode, kan også dette formuesgodet regnes som vinning. Er fordelene blandet med et lovlig ervervet formuesgode, kan den forholdsmessige andel regnes å være vinningen. Vinning omfatter også avkastning og andre fordeler vunnet av formuesgoder som anses som vinning.

Nr. 2

Når noen er funnet skyldig i en eller flere straffbare handlinger som kan medføre straff av fengsel i 6 år eller mer, eller forsøk på slik handling, og den straffbare virksomheten er av en slik karakter at den kan gi betydelig vinning, kan formuesgoder som tilhører vedkommende helt eller delvis inndras. Dette gjelder ikke i den utstrekning det gjøres sannsynlig at et formuesgode er ervervet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler. Forhøyelse av strafferammen ved gjentakelse kommer ikke i betraktning.

I tillegg til inndragning etter første ledd kan også verdien av formue som vedkommendes ektefelle har ervervet helt eller delvis inndras. Dette gjelder likevel ikke dersom ekteskapet ikke bestod på ervervstidspunktet. Det samme gjelder formue som er ervervet mer enn 5 år før den handlingen som danner grunnlaget for inndragningen ble begått. Når to personer bor fast sammen under ekteskapsliknende forhold, likestilles dette med ekteskap.

Nr. 3

Reglene i nr. 2 gjelder tilsvarende dersom noen dømmes for en straffbar handling eller forsøk på slik handling som er av en slik karakter at den kan gi betydelig vinning, og som kan medføre straff av fengsel i 2 år eller mer, når vedkommende de siste 5 år før den straffbare handling ble begått, er ilagt straff, straffutmålingsutsettelse eller påtaleunntatelse for en straffbar handling som er av en slik karakter at den kan gi vinning.

Nr. 4

Istedenfor formuesgodet kan inndras et beløp som svarer til dets verdi eller en del av verdien. Det kan bestemmes i dommen at formuesgodet hefter til sikkerhet for inndragningsbeløpet.

§ 35 tredje ledd oppheves.

§ 35 nytt tredje ledd skal lyde:

Istedenfor å inndra tingen kan retten treffe bestemmelse om tiltak for å forebygge at tingen blir brukt til nye lovovertrедelser. *Reglene i § 34 nr. 4 gjelder tilsvarende.*

§ 36 tredje ledd skal lyde:

Inndragning etter §§ 34 nr. 1 eller 35 kan foretas selv om lovovertrederen ikke kan straffes på grunn av bestemmelsene i §§ 44 eller 46. *Dette gjelder også om den aktuelle tilstanden har medført at lovovertrederen ikke har handlet med den skyld straffebudet krever. Inndragning etter § 34 nr. 1 kan foretas også om vedkommende ikke kan straffes pga. unnskyldelig rettsvillfarelse eller nødrett.*

§ 37 annet ledd skal lyde:

Slik bestemmelse kan også treffes overfor rettighetshaver som da rettigheten ble stiftet, forsto eller burde ha forstått at tingen skulle brukes ved en straffbar handling, *eller at den kunne inndras.*

§ 37 a første og nytt annet og tredje ledd skal lyde:

Når vinning eller ting som er nevnt i §§ 34 nr. 1 eller 35, etter gjerningstiden er overdratt fra noen som det kan foretas inndragning hos, kan det overdratte eller dets verdi inndras hos mottakeren dersom overdragelsen er skjedd som gave eller dersom mottakeren forsto eller burde ha forstått sammenhengen mellom den straffbare handling og det han har fått overdratt.

Dersom det kan foretas inndragning hos lovovertrederen etter § 34 nr. 2 eller 3, og lovovertrederen har overdratt formuesgoder til noen av sine nærmeste, kan det overdratte eller dets verdi inndras hos mottakeren. Dette gjelder likevel ikke formuesgoder som er overdratt mer enn 5 år før den handlingen som danner grunnlaget for inndragningen ble begått. Som nærmeste regnes også personer som bor fast sammen under ekteskapsliknende forhold. Inndragning er likevel utelukket dersom mottakeren gjør det sannsynlig at lovovertrederen har ervervet formuesgodet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler, eller i den utstrekning det er mottatt til vanlig underhold av vedkommende. Dersom formuen til noen som er nevnt i § 34 nr. 2 eller 3 helt eller delvis er medregnet i lovovertrederens formue, reduseres lovovertrederens ansvar i den utstrekning disse innfrir sitt ansvar etter denne bestemmelsen. Det samme gjelder for mottakerens ansvar i den utstrekning innfrielse fra lovovertrederen overskrider vedkommendes formue på domstidspunktet i den utstrekning den er inndratt.

Annet ledd gjelder tilsvarende ved overdragelse til et foretak dersom lovovertrederen alene eller sammen med noen som nevnt i annet ledd eier en vesentlig del av foretaket, eller oppebærer en betydelig del av dets inntekter eller i kraft av sin stilling som leder har innflytelse over det.

Nåværende annet ledd blir nytt fjerde ledd.

§ 37 d tredje ledd skal lyde:

Når vinning er inndratt etter § 34, og domfelte eller noen som er ansvarlig for skaden, etter pådømmelsestiden har betalt erstatning til fornærmede, kan forhørsretten etter krav fra domfelte bestemme at inndragningsbeløpet blir å nedsette tilsvarende. *Det samme gjelder dersom domfelte betaler skatt eller avgift som tilsvarer inndragningen.*

§ 70 første ledd skal lyde:

For inndragning gjelder de foreldelsesfrister som er fastsatt i § 67, men slik at fristen ikke i noe tilfelle skal være mindre enn 5 år, og for inndragning etter § 34 ikke mindre enn 10 år.

§ 74 femte ledd skal lyde:

Ilagt inndragning faller bort etter 5 år; inndragning av vinning, *herunder inndragning etter § 34 nr. 2 eller 3*, dog først etter 10 år. Regelen i annet ledd gjelder tilsvarende for inndragningskrav.

§ 75 annet ledd annet punktum skal lyde:

Sak om inndragning av vinning oppnådd ved en straffbar handling, *herunder inndragning etter §§ 34 nr. 2 eller 3 og 37 annet ledd*, kan likevel fremmes.

§ 75 tredje ledd annet punktum skal lyde:

Dette gjelder likevel bare for ting eller beløp som utgjør vinning ved den straffbare handling eller som svarer til slik vinning, *herunder ting eller beløp inndratt etter §§ 34 nr. 2 eller 3 og 37 a annet ledd*.

Ny § 132 a skal lyde:

Den som skjuler, skader, avhender eller på annen måte forføyer over formuesgoder i strid med beslutning om beslag etter straffeprosessloven § 203 a, slik at fullbyrdingen av et inndragningskrav vanskeliggjøres eller det oppstår fare for dette, straffes med bøter eller med fengsel inntil 3 år.

Under særdeles skjerpende omstendigheter kan fengsel inntil 5 år anvendes. Medvirkning straffes på samme måte.

II

ENDRING I LOV AV 13. JUNI 1975 NR. 39 OM UTLEVERING AV LOVBRYTERE M.V.

§ 24 nr. 1 skal lyde:

Til bruk for straffesak i fremmed stat kan på begjæring bestemmes at tvangsmidler som nevnt i straffeprosessloven kapitler 15, 16 og 17 skal kunne anvendes på samme måte i saker om lovbrudd av tilsvarende art som forfølges her i riket.

III

ENDRINGER I LOV 22. MAI 1981 NR. 25 OM RETTERGANGSMÅTEN I STRAFFESAKER (STRAFFEPROSESSLOVEN):

§ 2 første ledd skal lyde:

Etter reglene i denne lov behandles også, uten hensyn til om det samtidig blir nedlagt påstand om straff:

§ 38 annet ledd tredje punktum skal lyde:

Inndragning og mortifikasjon kan bare idømmes når det er fremmet krav om det, og *mortifikasjon* ikke i større utstrekning enn påstått.

§ 38 tredje ledd nytt annet punktum skal lyde:

Det samme gjelder før retten ilegger et større inndragningsansvar enn det er nedlagt påstand om.

Nåværende annet punktum blir nytt tredje punktum.

§ 51 skal lyde:

Reises ny sak om et krav som er avgjort ved rettskraftig dom, skal retten avvise saken av eget tiltak.

Selv om det allerede er ilagt straff i saken, kan det likevel senere fremmes sak med krav om inndragning. Dersom det under straffesaken er pådømt krav om inndragning begrenset til gjenstander som kan føres direkte tilbake til den straffbare handlingen, kan påtalemyndigheten senere fremme krav om ytterligere inndragning. Det samme gjelder dersom det senere fremkommer opplysninger om at vinningen var vesentlig større, eller at siktedes formue - herunder formue som nevnt i straffeloven § 34 nr. 2 annet ledd - var vesentlig større enn lagt til grunn ved pådømmelsen. Ved sak etter dette ledd skal straffedommens avgjørelse av skyldspørsmålet legges uprøvd til grunn ved krav om inndragning hos domfelte.

§ 82 fjerde ledd skal lyde:

Bestemmelsene om siktede i denne lov får tilsvarende anvendelse for den som det reises krav mot *eller som trekkes inn i saken* etter § 2.

§ 171 første ledd skal lyde:

Den som med skjellig grunn mistenkes for en eller flere handlinger som etter loven kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder, kan pågripes når:

1) det er grunn til å frykte for at han vil unndra seg forfølgningen eller fullbyrdingen av straff eller *andre strafferettslige reaksjoner*, . . .

§ 192 skal lyde:

Når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling som etter loven kan medføre frihetsstraff, kan det foretas ransaking av hans bolig, rom eller oppbevaringssted for å sette i verk pågripelse eller for å søke etter bevis eller etter ting som kan beslaglegges *eller tas heftelse i*.

Hos andre kan ransaking foretas når det er skjellig grunn til mistanke om en slik handling, og

§ 195 første ledd skal lyde:

Når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling som etter loven kan medføre frihetsstraff, kan det foretas ransaking av hans person dersom det er grunn

til å anta at det kan føre til oppdagelse av bevis eller av ting som kan beslaglegges eller tas heftelse i.

§ 203 skal lyde:

Ting som antas å ha betydning som bevis kan beslaglegges. Det samme gjelder ting som antas å kunne inndras eller å kunne kreves utlevert av fornærmede. *Disse reglene gjelder også etter at det er avsagt dom i saken.*

Ny § 203 a skal lyde:

Dersom det er sannsynlig at vilkårene for inndragning med hjemmel i straffeloven § 34 nr. 2 eller 3 foreligger, kan retten etter begjæring fra påtalemyndigheten beslutte at siktedes rådighet over hans nåværende og fremtidige formuesgoder helt eller delvis skal oppheves inntil spørsmålet om inndragning er rettskraftig avgjort (utvidet beslag). Er det fare ved opphold, kan beslutningen treffes av påtalemyndigheten. I så fall skal den straks forelegge beslaget for retten som avgjør i hvilken utstrekning det skal opprettholdes. Ved beslutning om utvidet beslag etter første ledd skal påtalemyndigheten sørge for at melding om beslaget tinglyses eller registreres i Påtalemyndigheten skal videre sende underretning til Postverket og de banker og tilsvarende institusjoner hvor siktede har innskudd.

Når det er truffet beslutning om utvidet beslag, er siktede straks uberettiget til å forføye over formuesgoder som omfattes av beslaget, og til å motta oppfyllelse av fordringer som omfattes av det. Denne begrensningen kan ikke påberopes overfor den som senere har oppfylt sin forpliktelse overfor siktede, eller rettet en oppsigelse eller lignende påbud til ham i tilfeller hvor slikt påbud måtte fremsettes innen en viss frist, og som godtgjør at han ikke visste eller burde vite at det var truffet beslutning om beslag.

§ 205 første ledd første punktum skal lyde:

Beslag av ting som besitteren ikke vil utlevere frivillig, besluttes av påtalemyndigheten *med unntak for beslag etter § 203 a.*

§ 210 skal lyde:

Ting som antas å ha betydning som bevis, kan retten pålegge besitteren å utlevere såfremt han plikter å vitne i saken. *I saker hvor det kan foretas inndragning med hjemmel i strl. §§ 34 nr. 2 eller 3 eller 37 a annet og tredje ledd, kan påtalemyndigheten, når det foreligger fellende straffedom eller retten har truffet bestemmelse om beslag etter § 203 a, med forutgående generelt samtykke fra retten gi slikt pålegg i det enkelte tilfellet. Ved pålegg fra påtalemyndigheten gjelder § 208 tilsvarende. Reglene i § 137 og domstolsloven § 206 gjelder tilsvarende.*

§ 213 første ledd skal lyde:

Viser det seg innen saken er endelig avgjort, at det ikke lenger er behov for beslaget, skal dette heves av påtalemyndigheten eller retten. *Med tillatelse fra retten kan politiet avhende gjenstander som er beslaglagt med sikte på å inndras, og som er utsatt for raskt å bli ødelagt eller forringet i verdi, eller som det vil være uforholdsmessig kostbart å ta vare på.*

§ 217 første ledd skal lyde:

For å sikre betaling av bot, inndragning, saksomkostninger, erstatning eller oppreisning som *er eller* antas å ville bli *ilaqt*, kan retten på begjæring av påtalemyndigheten beslutte heftelse for et bestemt beløp i formuesgjenstander som tilhører *siktede eller andre som det er aktuelt å ilegge slikt ansvar*, når det er grunn til å frykte for at fullbyrdingen ellers vil bli *vanskeliggjort*. Er det fare ved opphold kan beslutningen treffes av påtalemyndigheten.

§ 219 første ledd skal lyde:

Ved iverksetting av heftelse gjelder tvangsfullbyrdelsesloven §§ 14-9 til 14-12 og denne lovs § 213 første ledd annet punktum tilsvarende.

§ 226 første ledd skal lyde:

Formålet med etterforskningen er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for avgjørelsen av spørsmålet om tiltale *og hvilke reaksjoner som eventuelt bør anvendes*, og å tjene som forberedelse for sakens behandling ved retten.

§ 230 nytt annet og tredje ledd skal lyde:

I saker hvor det kan foretas inndragning med hjemmel i strl. §§ 34 nr. 2 eller 3 eller 37 a annet og tredje ledd, kan påtalemyndigheten, når det foreligger fellende straffedom eller retten har truffet bestemmelse om beslag etter § 203 a, med forutgående generelt samtykke fra retten pålegge et vitne å forklare seg for politiet dersom det ville være pliktig til å forklare seg for retten. Dette spørsmålet kan bringes inn for forhørsretten.

I saker som nevnt i annet ledd kan påtalemyndigheten likevel ikke gi pålegg som nevnt i §§ 118 annet ledd, 124 annet ledd og 125 tredje ledd.

Nåværende annet til fjerde ledd blir nytt fjerde til sjette ledd.

§ 455 annet ledd skal lyde:

Fullbyrdingen *av straff og andre reaksjoner* settes i verk av politiet.

§ 456 femte ledd annet og tredje punktum skal lyde:

Tilsvarende regler kan fastsettes for ilaqt inndragning. Dom eller forelegg på bot eller inndragning er også tvangsgrunnlag for tilleggskrav etter dette ledd.

§ 462 nytt annet punktum skal lyde:

Det samme gjelder dersom det oppstår tvist mellom påtalemyndigheten og andre enn domfelte hvorvidt en avgjørelse om inndragning kan gjøres gjeldende overfor dem.

Nåværende annet punktum blir nytt tredje punktum.

Vedlegg 1

Spørsmål i brev sendt samtlige politidistrikter oktober 1995 om praktiseringen av reglene om inndragning av vinning

1. Kan du angi omtrent i hvor mange saker det er etterforsket med sikte på inndragning i siste 12-månedersperiode?
2. I hvilke saker (etter lovbrudd) etterforskes det ofte med sikte på inndragning?
3. I hvilke typer saker, hvor lovbruddet kan ha ført til vinning, etterforskes det sjelden med sikte på inndragning?
4. Hvilke forhold har etter din oppfatning ofte innflytelse på om det etterforskes med sikte på inndragning i saker hvor lovbruddet kan ha ført til vinning?
5. I hvor stor andel av sakene hvor det etterforskes med sikte på inndragning av vinning, foretas det etterforskningskritt for å sikre inndragningskravet? Hva er etter din oppfatning ofte avgjørende for om det foretas slike etterforskningskritt?
6. Hvilke typer formuesgoder søkes ofte kravet sikret i?
7. Angi eventuelle forhold som etter din oppfatning ofte gjør det vanskelig å bruke beslag, evt. heftelse, for å sikre kravet.
8. Hvor ofte søkes inndragningskrav sikret i formuesgoder i utlandet?
9. Angi vanskeligheter som ofte oppstår i forbindelse med sikring av kravet i formuesgoder i utlandet.
10. Det har vært hevdet at politi- og påtalemyndigheten nokså ensidig fokuserer på straff under hele saksbehandlingen. Dersom du er enig, hva mener du må til for å endre disse holdningene?
11. Hvilke ressursmessige konsekvenser for politikammeret mener du en økt satsing på inndragning vil ha?
12. Mener du at gjennomtrekk av jurister og/eller etterforskere er et problem i forhold til etterforskning med sikte på inndragning? Hva skyldes i så fall dette?
13. Hva mener du om kunnskapsnivået til etterforskere og jurister om inndragning?
14. Kan etterforskningsmetodene når det gjelder inndragning forbedres? Hvilke tiltak mener du i så fall er ønskelige?
15. Mener du påtalemyndigheten nedlegger inndragningspåstander overfor domstolene ofte nok og med høye nok beløp?
16. Hva er din erfaring med domstolenes behandling av inndragningspåstandene?
17. Mener du at fullbyrdelsesapparatet er godt nok når det gjelder inndragning? Hvis ikke, hva er svakhetene?
18. Hvor ofte er erstatning til fornærmede et aktuelt alternativ til inndragning?

Andre utgaver av dokumentet

Hent opp dokumentet i HTML-format

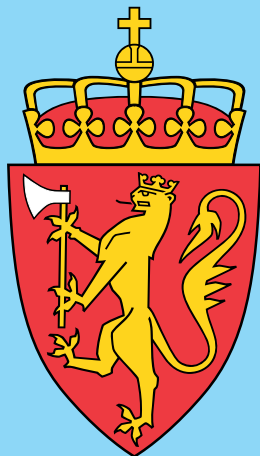
Slik ser det ut med Internett browser mot CD-ROM'en

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER NOU 1994:4
Kontrollen med «de hemmelige tjenester»
Bestilling fra EOS-kommisjonen, oppnevnt ved Kgl. resolusjon 24. september 1993 Avgitt 7. februar 1994
• Overordningsplan • Innholdsfortegnelse
Utgiver: STATENS FORVALTNINGSTJENESTE SENKRON STATENS TRYKKNING
Trykt utgave: ISSN: 0333-2306 ISBN: 82-583-0279-5 Trykk: Falch Høstingrykk as, Oslo OSLO 1994
Elektronisk utgave: ISSN: 0806-2633 (NOU Computerfile) e-ISSN: 82-583-0279-5 / DOCUMENT NOU 1994: 4/NO HTML-versjon: Falch Inform as, Oslo

Du må ha en Internett browser for å gjøre dette

Hent opp i tekstformat (RTF)

NOU NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER
TITTEL
INNLEDNING
KAPITLER
VEDLEGG

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

1994

1995

1996

ODIN

HVIS DU
HAR INTERNETT

HJELP BRUKERDOKUMENTASJON

